

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Andrius Nevera

**VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS
JURISDIKCIJOS PRINCIPAI**

Monografija

Vilnius 2006

UDK 343(474.5)(094)
№206

Recenzavo:

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto prodekanas doc. dr.
Olegas Fedosiukas;

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros
doc. dr. **Egidijus Bieliūnas**

Monografija svarstyta Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedros 2005 m. rugsėjo 15 d. posėdyje (protokolas
Nr. 2) ir rekomenduota spausdinti.

Mykolo Romerio universiteto vadovėlių, monografijų, mokslinių, mo-
komųjų, metodinių ir kitų leidinių aprobavimo spaudai komisija 2005 m.
spalio 11 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-6) monografiją patvirtino spaus-
dinti.

*Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis
negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami
be leidėjo ir autoriaus sutikimo.*

ISBN 9955-19-040-X

© Mykolo Romerio universitetas, 2006
© Andrius Nevera, 2006

Mano mamai

TURINYS

Pratarmė.....	6
1 SKYRIUS.	
VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS SAMPRATA IR PRINCIPŲ SISTEMA. TARPTAUTINĖS TEISĖS ĮTAKA VALSTYBĖS BAUDŽIAMAJAI JURISDIKCIJAI.....	9
2 SKYRIUS.	
VALSTYBĖS TERITORINĖ BAUDŽIAMOJI JURISDIKCIJA IR JOS ĮGYVENDINIMO PROBLEMA.....	27
2.1. Teritorinis valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	27
2.1.1. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės sausumos teritorijoje.....	30
2.1.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės vandens teritorijoje.....	31
2.1.2.1. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikals- tamą veiką padarius valstybės vidaus vandenyse.....	32
2.1.2.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikals- tamą veiką padarius valstybės teritorinėje jūroje.....	39
2.1.3. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės oro erdvėje.....	47
2.1.4. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės žemės gelmėse.....	54
2.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius kontinentiniame šelfe ar išskirtinėje ekonominėje zonoje.....	55
2.3. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai.....	60
2.3.1. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apriboji- mai, numatyti tarptautinėse sutartyse.....	60
2.3.2. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie naudojami imunitetu... 77	

3 SKYRIUS.

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJI JURISDIKCIJA PADARIUS NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ UŽ LIETUVOS RESPUBLIKOS TERITORIJOS RIBŲ (EKSTRATERITORINĖ JURISDIKCIJA).....	87
3.1. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija nusikalstamą veiką padarius jūros, upės arba oro laivuose, esančiuose už valstybės teritorijos ribų (vėliavos principas).....	87
3.2. Personalinis (asmeninis) valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame ko- dekse.....	97
3.3. Valstybės interesų ir individualių interesų apsaugos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai ir jų įtvirtinimas Lietuvos Res- publikos baudžiamajame kodekse.....	110
3.4. Universalusis valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	126
3.5. Atstovavimo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	143
3.6. Nusikalstamos veikos abipusio baudžiamumo sąlyga ir jos įtaka įgyvendinant valstybės ekstrateritorinę baudžiamąją jurisdikciją.....	148

4 SKYRIUS.

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PADARYMO VIETOS NUSTATYMAS IR JO REIKŠMĖ VALSTYBĖS BAUDŽIAMAJAI JURISDIKCIJAI.....	156
Išvados ir pasiūlymai.....	170
Literatūra.....	182
Summary of the monograph.....	204

PRATARMĖ

Kiekvienos valstybės baudžiamojo kodekso straipsniai, įtvirtinantys principus, sudarančius sąlygas valstybei įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją, yra vieni svarbiausių. Šie straipsniai valstybės baudžiamajame kodekse įtvirtinami vieni pirmųjų ir yra visų kitų kodekso straipsnių taikymo pagrindas. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas besąlygiškai priklauso nuo to, kaip konstruojamos šių straipsnių normos, ir vertinant jų turinį galima spręsti apie valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų bei visuotinai pripažįstamų tarptautinių normų laikymąsi.

Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos klausimai nuo seno reglamentuojami ne tik nacionalinės teisės, bet ir tarptautinės teisės normomis. Tiek tarptautinės sutartys, tiek ir tarptautiniai papročiai dažnai nustato kitokias nei nacionaliniuose baudžiamuosiuose arba baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo taisykles. Nepaisant to, kad Lietuvos Respublika jau daugiau nei dešimtmetį yra nepriklausoma ir demokratiška valstybė, sparčiai žengianti tarptautinės integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo keliu, jos nacionaliniai baudžiamieji įstatymai dar ir šiandien dažnokai kuriami atsiribojant nuo tarptautinės teisės normų. Ypač tai pasakytina apie tas baudžiamojo kodekso normas, kuriomis reglamentuojami valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai. Kuriant šias normas dažnai neatsižvelgiama į baudžiamosios teisės bei tarptautinės teisės doktrinos pažangą.

Tokios pozicijos priežastys kelios. Lietuvos Respublikoje paplitusi nuostata, kad tarptautinių sutarčių statusas baudžiamojoje teisėje yra specifinis. Čia jos, skirtingai nei civilinėje teisėje, neinkorporuotos tiesiogiai negalioja. Be to, nežinia, kokią reikšmę baudžiamųjų įstatymų kūrimui turi visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos, nors būtent jos, ypač tos, kurios įtvirtina valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, kartu su tarptautinėmis sutartimis turi būti atramos taškas kuriant baudžiamojo kodekso normas.

Tai vienas iš pagrindinių šiuolaikinės baudžiamosios teisės požymių. Net konservatyviausiai šiuo klausimu nusistačiusios valstybės keičia savo požiūrį į nagrinėjamą problemą ir stengiasi minėtas normas sutvarkyti taip,

kad tarptautinės teisės normos būtų ne vien tik deklaratyvios nuostatos, bet ir iš tikrųjų veiktų įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją.

Lietuvoje valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai nuodugniau nenagrinėti. Nei Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nei atkūrus nepriklausomybę 1990-aisiais metais, šiai problemai baudžiamosios teisės specialistai neskyrė reikiamo dėmesio – išspausdinti tik pavieniai straipsniai.

Kiek daugiau įvairiais klausimais, susijusiais su nagrinėjama tema, domėjosi arba domisi Lietuvos tarptautinės teisės specialistai. Šiuos klausimus nagrinėjo J. Robinzonas, R. Valsonokas, K. Žalkauskas, A. Mačuika, P. Kūris, V. Vadapalas, S. Katuoka, D. Jočienė, A. Paksas, E. Radušytė. Tuo tarpu užsienyje padėtis kitokia. Tiek baudžiamosios teisės (F. Liszt, J. Kohler, F. Meili, A. Berner, L. Baras, F. Schwarze, R. Bulmering, H. Halschner, H. Jescheck, J. Cameroon, A. H. J. Swart, P. O. Traskman, N. S. Tagancev, S. V. Poznyšev, M. I. Blum, A. A. Tille, N. N. Galenskaja, A. I. Boicov, A. M. Medvedev ir kt.), tiek ir tarptautinės teisės specialistai (J. Brownlie, D. P. O'Connel, R. J. Stanger, F. Martens, I. Lukašuk ir kt.) valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų tema yra parašę reikšmingų darbų. Šie darbai turėjo didelę įtaką autoriui gilinantis į pasirinktą temą.

Monografijoje pabandyta nuodugniai išnagrinėti valstybės baudžiamosios jurisdikcijos sampratą, universalią jurisdikcijos principų sistemą bei tarptautinės teisės normų reikšmę kuriant valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus įtvirtinančias Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) normas ir jų sąveikas su kitais nacionaliniais įstatymais mechanizmą. Darbe pateikiamas naujas požiūris į LR BK normų, įtvirtinančių valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, kūrimo metodiką bei kitų teisės aktų, turinčių įtakos įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, tobulinimą.

Monografiją sudaro įžanga, keturi skyriai, išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas ir darbo santrauka anglų kalba.

Pirmame skyriuje nagrinėjamas daugiaaspektis pagal savo išraiškos formas „jurisdikcijos“ terminas, siekiant apibrėžti valstybės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoką. „Jurisdikcijos“ terminas nagrinėjamas plačiąja prasme, nes įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją reikšmingiausias vaidmuo tenka įstatymų leidžiamajai valdžiai. Tik baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinus valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, sukuriami pagrindai valstybės vykdomajai ir teisminei jurisdikcijai.

Analizuojama teorinė valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistema. Kartu atkreipiamas dėmesys į tai, kad valstybės baudžiamoji jurisdikcija neapsiriboja vien tikta Lietuvos Respublikos teritorija. Daug dėme-

sio skiriama polemikai dėl valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų, kuriais vadovaujantis įgyvendinama valstybės ekstrateritorinė jurisdikcija .

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai yra nedidelė, bet svarbi tarptautinės teisės dalis nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, skyriuje nagrinėjama ir tarptautinės teisės normų reikšmė įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją bei jų sąveikos su nacionaliniais įstatymais mechanizmas.

Antrame skyriuje nagrinėjamos aktualiausios problemos, susijusios su valstybės teritorinės jurisdikcijos įgyvendinimu. Ypač daug dėmesio skiriama valstybės baudžiamosios jurisdikcijos teritoriniam principui ir jo pagrindu valstybės teritorijos sudėtinėse dalyse įgyvendinamos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos specifikai. Taip pat nagrinėjamas pakrantės valstybės kontinentinio šelfo ir išskirtinės ekonominės zonos statusas siekiant išsiaiškinti valstybės baudžiamųjų įstatymų galiojimo juose ypatumus. Šiame skyriuje taip pat analizuojami svarbiausi tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės normų nustatyti valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apribojimai užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos piliečiams.

Trečias skyrius skirtas valstybės ekstrateritorinės jurisdikcijos principams. Analizuojami LR BK įtvirtinti bei neįtvirtinti valstybės ekstrateritorinės jurisdikcijos principai: vėliavos, personalinis, valstybės interesų apsaugos, individualių interesų apsaugos, universalusis, atstovavimo. Teikiama siūlymai dėl šiuos principus įtvirtinančių normų LR BK kūrimo metodikos.

Nemažai dėmesio skiriama ir daugeliui valstybės ekstrateritorinės jurisdikcijos principams būdingo veikos abipusio baudžiamumo reikalavimui (sąlygos, principo).

Ketvirtame skyriuje nagrinėjama visų principų taikymui didelę reikšmę turinti nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problema.

Už pagalbą rengiant darbą autorius dėkingas savo mokytojui prof. habil. dr. V. Piesliakui, o už vertingas pastabas ir patarimus prof. habil. dr. V. Vadapalui ir doc. dr. E. Sinkevičiui.

„Sakoma, kad tarp dviejų skirtingų nuomonių slypi tiesa. Nieku gyvu. Tarp jų glūdi problema.“

J. V. Gėtė

1 SKYRIUS. VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS SAMPRATA IR PRINCIPŲ SISTEMA. TARPTAUTINĖS TEISĖS REIKŠMĖ VALSTYBĖS BAUDŽIAMAJAI JURISDIKCIJAI

Kiekvienos valstybės teisinė kompetencija priklauso nuo to, koks valstybės požiūris į jurisdikciją, kuri yra jos suvereniteto išraiška (aspektas) ir pagrindinė ypatybė. Įdomu, kad kai kurie autoriai mėgina sutapatinti dvi savarankiškas teises kategorijas – „jurisdikciją“ ir „suverenitetą“¹. Todėl būtina žinoti, kad suverenitetas – tai savitas ir neatskiriamas valstybės požymis, tai jos viršenybė savo teritorijoje ir nepriklausomybė tarptautiniuose santykiuose, todėl tapatinti jurisdikcijos ir suvereniteto sąvokų negalima.

Terminas „jurisdikcija“ (lot. *iurisdictio* – teiseną, teismo procesą) labai plačiai vartojamas įvairių teisės mokslo atstovų darbuose² bei skirtingo pobūdžio tarptautinėse sutartyse³. Skaitydami šiuos šaltinius pastebėsime, kad nagrinėjamas terminas suprantamas nevienodai. To priežastis – termino „jurisdikcija“ daugiaaspektiškumas.

¹ Plačiau skaityti *O'Connell D. P. International Law. Vol. 2.* – London, 1965. P. 399; *Lowenfeld A. Aviation Law.* – New York, 1981. P. 603.

² Pavyzdžiui, *Hiller T. Sourcebook on Public International Law.* – London, 1998; *Очерки международного морского права.* – Москва, 1962. С. 18.

³ Pavyzdžiui, 1958 m. Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos, 1982 m. Jūrų teisės konvencija, 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo persekiojimo perdavimo. Žr. atitinkamai: *United Nations – Treaty Series. Vol. 516. P. 206; Valstybės žinios. 2003. Nr. 107; Valstybės žinios. 1995. Nr. 40; Valstybės žinios. 1998. Nr. 10.*

Daugelis autorių dažniausiai sutinka, kad jurisdikcija reiškia valstybės įgyvendinamus įgaliojimus asmenims, turtui ir įvykiams civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose. Tačiau požiūrių įvairovė pasireiškia tuomet, kai užsimenama apie įgaliojimų įgyvendinimo formas. Įvairių šaltinių analizė leidžia teigti, kad šiuo aspektu terminas „jurisdikcija“ suprantamas ir siaurąją, ir plačiąją reikšme.

Siaurąją prasme terminas „jurisdikcija“ vartojamas retai ir tik tuomet, kai kalbama apie teismų kompetenciją nagrinėti baudžiamąsias, civilines arba kitokio pobūdžio bylas⁴. Kitaip tariant, šią poziciją palaikantys autoriai valstybės jurisdikcijos įgyvendinimą sieja su teismų veikla. Šiai pozicijai galima būtų prieštarauti, nes valstybės jurisdikcijos įgyvendinimas neapsiriboja tik teismų veikla. Įgyvendinant jurisdikciją dalyvauja ir įstatymų leidžiamoji (leidžiant įstatymus) bei vykdomoji (įgaliojimai, susiję, pavyzdžiui, su asmenų sulaikymu, suėmimu, areštuojant turtą ir pan.) valdžios. Todėl teisūs tie autoriai, kurie teigia, kad jurisdikcija pagal savo išraiškos formas papildomai gali būti įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji⁵. Tai ir yra plačioji termino „jurisdikcija“ reikšmė. Skirti šią jurisdikcijos formų triadą yra labai svarbu, nes apsiribojimas kuria nors viena trukdo išvelgti visą valstybės jurisdikcijos įgyvendinimo sistemą. Tikriausiai niekas neabejoja tuo, kad teisminė jurisdikcija neįmanoma be įstatymų leidžiamosios jurisdikcijos, nes antroji pirmajai sukuria pagrindus. Ne ką mažesnė reikšmė tenka ir vykdomajai jurisdikcijai, kuri, mano nuomone, yra tam tikra prielaida įgyvendinti teisminę jurisdikciją.

Valstybės įgaliojimų įgyvendinimo formos nėra vienintelis diskusijų objektas, kai siekiama išsiaiškinti jurisdikcijos sampratą. Dažnai teigiama, kad jurisdikcija – tai įvairių valstybės institucijų įgaliojimai, įgyvendinami valstybės teritorijoje⁶. Tai iš esmės teisinga pozicija, bet ją reikia vertinti atsargiai. Niekas neturėtų abejoti tuo, kad nė vienos valstybės kompetentingos institucijos negali įgyvendinti savo įgaliojimų kitos suverenos valstybės teritorijoje, nes čia šios valstybės valdžia yra aukščiausia. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad valstybės jurisdikcija apsiriboja vien tik jos teritorijoje esančiais asmenimis, turtu ar vykstančiais įvykiais. Įstatymų galiojimo erdvėje kriterijus leidžia teigti, kad šalies įstatymai galioja ir už valstybės

⁴ Клименко Б. М. Основные проблемы государственной территории в международном праве. Автореф. докт. дис. – Москва, 1970. С. 8.

⁵ Pavyzdžiui, Show M. N. International Law /Fourth Edition/. – Cambridge, 1997. P. 456–457; Molenaar E. J. Coastal State Jurisdiction over Vessel-Source Pollution. – The Hague, Boston, London, 1998. P. 75.

⁶ Katuoka S. Baudžiamoji jurisdikcija valstybės vidaus vandenyse // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1998. Nr. 9(1). P. 121,123.

teritorijos ribų padaromoms nusikalstamoms veikoms⁷. Todėl sutapatinti jurisdikcijos sampratą su valstybės teritorinės viršenybės samprata negalima. Šią išvadą patvirtina ir tarptautinė praktika. Jurisdikcijos problemai ne kartą dėmesio skyrė Europos Žmogaus Teisių Teismas bei šiuo metu jau nebeveikianti Europos žmogaus teisių komisija. Reikšmingiausi svarstymai, aiškinant jurisdikcijos sampratą, vyko nagrinėjant *Kipro prieš Turkiją*⁸, *Šveicarijos prieš Lichtenšteiną*⁹ ir *Loizidou prieš Kiprą* bylas¹⁰. Priimtuose sprendimuose buvo akcentuota, kad „jurisdikcijos“ terminas turėtų būti suprantamas plačiau, neapsiribojant vien tik konkrečios valstybės teritorija. Dėl šios priežasties galima teigti, kad ekstrateritorinė jurisdikcija – neatskiriama valstybės jurisdikcijos dalis.

Atsižvelgiant į tai, kad jurisdikcija yra daugiaspektis teisinis reiškinys, jos sąvoka turėtų būti labai abstrakti. Manau, įvertinus visus šios problemos niuansus, galima daryti išvadą, kad jurisdikcija – tai valstybės suvereniteto išraiška, kai kompetentingos valstybės institucijos pagal savo įgaliojimus leidžia teisinius aktus, teisiškai vertina faktus, taiko sankcijas ar sprendžia kitus teisės taikymo klausimus, kylančius dėl asmenų veiklos šalies teritorijoje arba už jos ribų.

Išsiaiškinus pagrindines problemas, susijusias su jurisdikcijos samprata, galima priartėti prie vienos iš valstybės jurisdikcijos formų – baudžiamosios jurisdikcijos. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija neabejotinai susijusi su įgaliojimais leidžiant baudžiamuosius įstatymus (įstatymų leidybos jurisdikcija), nagrinėjant baudžiamąsias bylas (teisminė jurisdikcija) ir sudarant sąlygas (prielaidas) nagrinėti baudžiamąsias bylas dėl valstybės teritorijoje ir už jos ribų padarytų nusikalstamų veikų.

Valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama vadovaujantis tam tikrais principais, kurių įtvirtinimas konkrečios šalies baudžiamajame kodekse apibrėžia šios šalies baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje teisinės ribas. Tai, kad valstybės baudžiamoji jurisdikcija turi būti paremta teritoriniu principu, neginčija nei tarptautinės, nei baudžiamosios teisės specialistai. Ši nuostata yra fundamentali, nes ją paneigę negalėtume kalbėti ir apie

⁷ *Akehurst M.* Jurisdiction in International Law // *British Yearbook of International Law*. 1972–1973. Vol. 46. P. 145.

⁸ *Gerard Cohen-Jonathan.* Aspects Européens des Droits Fondamentaux. – Monchrestien, 1996. P. 14–16.

⁹ *Digest of Strasbourg case* // *Law Relating to the European Convention on Human Rights*. – Köln, Berlin, Bonn, München, 1984. Vol. I. P. 18.

¹⁰ *Frowein/Peuker.* Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK – Kommentar. 2. Aufl., Engel Verlag, Kehl, Strasbourg, Arlington, 1996. S. 21.

valstybės suverenitetą¹¹. Tačiau šalies baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas negali būti paremtas vien tik teritoriniu principu, nes juo vadovaujantis baudžiamoji atsakomybė nustatoma tik už šalies teritorijoje padarytas nusikalstamas veikas.

Teritorinio principo universalumu buvo suabejota jau tuomet, kai daugelis valstybių tik siekė jį įtvirtinti savo nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Net palankiausiai šį principą vertinantys mokslininkai jam negailėjo pastabų¹². Kritikos teritorinis principas sulaukė ne dėl to, kad buvo blogai suformuluotas ar silpnai mokslškai pagrįstas. Tiesiog teritorinio principo galių nepakanka, norint asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn, kai jis, padaręs nusikalstamą veiką už nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teritorijos ribų (nusikalsta kitos valstybės teritorijoje arba vietoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei), vėliau į ją sugrįžta¹³.

Ekstrateritorinė jurisdikcija yra teritorinės jurisdikcijos papildinys, nes valstybė gali išplėsti savo baudžiamųjų įstatymų galiojimo teisinę erdvę. Tačiau šią problemą nagrinėjantys autoriai nesutaria, kokiais principais turi būti pagrįsta ekstrateritorinė valstybės baudžiamoji jurisdikcija.

Pavieniai autoriai teigia, kad valstybės ekstrateritorinė baudžiamoji jurisdikcija turėtų remtis tik pilietybės principu, nes juo vadovaujantis baudžiami užsienyje padarę nusikalstamą veiką šalies piliečiai¹⁴. Tuo tarpu didžioji baudžiamosios ir tarptautinės teisės specialistų dalis teigia, kad valstybės ekstrateritorinė baudžiamoji jurisdikcija turi būti paremta ne vienu, o kur kas daugiau principų. Kiek tokių principų turėtų būti, vėlgi nesutariama. Tarptautinės teisės specialisto profesoriaus M. Akehursto manymu, ekstrateritorinė valstybės baudžiamoji jurisdikcija turi būti įgyvendinama remiantis ne vien pilietybės, bet ir apsaugos (juo vadovaudamasi valstybė gali bausti už veikas, gresiančias jos saugumui) principu bei universaliuoju (jį taikydama valstybė gali nubausti kiekvieną asmenį, padariusį tarptautinei bendrijai pavojingą nusikalstamą veiką)¹⁵. Tuo tarpu kita, didesnė tarptautinės teisės specialistų dalis teigia, kad ekstrateritorinė valstybės baudžiamoji

¹¹ Higgins R. Problems and Process: International Law and How to Use It. – Oxford, 1994. P. 77.

¹² Feurbach A. Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gultigen peinlichen Recht. – Gießen, 1832, 2 Auflage. §§ 31 und 40. Nuoroda daroma pagal Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 14.

¹³ Brownlie I. Principles of Public International Law (4th edition). – Oxford, 1990. P. 107.

¹⁴ Клименко Б. М. Государственная территория. – Москва, 1974. С. 10–17.

¹⁵ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius, 2000. P. 146–149.

jurisdikcija papildomai remiasi ir pasyviuoju personaliniu (individualių interesų apsaugos) principu, kurį taikant galima nubausti asmenis, užsienyje padariusius nusikalstamą veiką ši principą taikančios valstybės piliečiams arba nuolat šalyje gyvenantiems asmenims be pilietybės¹⁶. Neabejotina, kad šis požiūris į nagrinėjamą problemą yra kur kas teisingesnis, nes daugelio valstybių baudžiamųjų arba baudžiamojo proceso kodeksų analizė leidžia daryti išvadą, kad keturiais principais paremta valstybės ekstrateritorinė jurisdikcija pripažįstama dažniausiai. Iš esmės tokią pat išvadą galima padaryti nagrinėjant ir įvairių tarptautinių konvencijų aiškinamuosius raštus¹⁷, tačiau juose minimas ir savarankiškas vėliavos principas, kuris leidžia bausiti už nusikalstamas veikas, padarytas šios valstybės jūros, upės ar oro laivuose¹⁸.

Įvairių valstybių baudžiamosios teisės specialistai, analizuodami valstybės baudžiamosios jurisdikcijos problemą, taip pat žvelgia kur kas plačiau. Vokietijos profesorius W. Groopas, be jau minėtų principų, nurodo ir atstovavimo principą (jį taikydama valstybė gali bausiti užsienietį, kuris užsienyje padarė nusikalstamą veiką, nesikėsinančią nei į principą taikančios valstybės, nei į jos piliečių ar nuolat šioje šalyje gyvenančių asmenų be pilietybės interesus, ir ja nedaroma žala tarptautinei bendruomenei), kuris kartu su kitais turi sudaryti darnią valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemą¹⁹. Lygiai tokios pačios pozicijos laikosi ir tokie žinomi baudžiamosios teisės specialistai kaip prof. P. O. Träskmanas ir prof. A. H. J. Swartas²⁰. Savo ruožtu Vokietijos mokslininkas ir pasaulinio lygio baudžiamosios teisės korifėjus profesorius H. H. Jescheckas bei Švedijos Uppsalos universiteto profesorė J. Cameron, neprieštaraudami anksčiau išsakytoms mintims, papildomai nurodo ir jau minėtą vėliavos principą, kuris kartu su kitais sudaro galimybę valstybei įgyvendinti savo baudžiamąją ju-

¹⁶ *Hiller T.* Sourcebook on Public International Law. – London, 1998. P. 252–253; *Shaw M. N.* International Law. – Cambridge, 1997. P. 458–478; *Harris D. J.* Cases and Materials on International Law /Fifth Edition/. – London, 1998 P. 264–265; *Molenaar E. J.* Coastal State Jurisdiction Over Vessel-Source Pollution. – The Hague, Boston, London, 1998. P. 78–85.

¹⁷ Explonatory Report on the European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Meters. – Strasbourg, 1985. P. 9–14; Explonatory Report on the European Convention on the International Validity of Criminal Judgements. – Strasbourg, 1970. P. 34.

¹⁸ Agreement on Illicit Traffic by Sea Implementing Article 17 of the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Explonatory Report. – Council of Europe Publishing, 1996. P. 7.

¹⁹ *Groop W.* Strafrecht Allgemeiner Teil. – Berlin, 1998. P. 20.

²⁰ Criminal law theory in transition Finnish and comparative perspectives /ed. by R. Lahti and K. Nuotio/. – Helsinki, 1992. P. 511–526, 529–543.

risdikciją visa apimtimi²¹. Vertindamas šių mokslininkų pozicijas noriu pasakyti, kad jų išvados apie baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemą paremtos ne vien tik teoriniais apmąstymais, bet ir atskirų valstybių baudžiamųjų kodeksų analize. Tiesa, kai kurie autoriai papildomai išskiria ir šiuos principus: okupacinį, nustatantį išimtis iš teritorinio principo užsienio valstybės okupuotose teritorijose; globėjiškąjį, nustatantį išimtis iš teritorinio principo priklausomose valstybėse. Nesigilinant į šių principų taikymo detales galima pasakyti, kad jie negali būti pripažįstami savarankiškais valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principais, nes nustato tik teritorinio principo išimtis. Dėl šios priežasties jie turėtų būti nagrinėjami tik apžvelgiant teritorinį principą. Tačiau Lietuvai šis klausimas neaktualus, todėl šių principų neanalizuosiu.

Apibendrinamas teigčiau, kad esanti nuomonių įvairovė dėl valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemos (kiekio) nėra labai aktuali problema. Šią išvadą galima daryti todėl, kad tiek tarptautinės teisės, tiek atskirų valstybių baudžiamosios teisės specialistai pripažįsta, jog konkrečių valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų įtvirtinimas nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose nors ir priklauso nuo tarptautinėje teisėje susiformavusių nuostatų, tačiau jokių būdu neįpareigoja pasirinkti vieną ar kitą principą. Šioje srityje tarptautinė teisė suteikia valstybei tam tikrą laisvę. Valstybė laisva pasirinkti, kokiais principais ji grįs savo šalies baudžiamąją jurisdikciją. Tik jos valia rinktis, ar bus apsiribota tik teritorine jurisdikcija, ar ekstrateritorinė jurisdikcija taip pat bus paremta konkrečių principų skaičiumi. Tarptautinė teisė nustato tik konkretaus principo galiojimo ribas²². Būtent šioje srityje ir susiduriama su konkrečiais imperatyvais, kurių nepaisymas leidžia teigti, kad šalies jurisdikcijos įgyvendinimas buvo neteisingas.

Prieš pereidamas prie konkrečių valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų ir jų įtvirtinimo LR BK analizės, norėčiau panagrinėti tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problemą, nes analizuodami prof. H. H. Jeschecko išsakytas mintis dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje galime daryti išvadą, kad valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai yra ne kas kita, o tarptautinės teisės elementas nacionali-

²¹ *Jescheck H. H., Weigend T. Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil.* – Berlin, 1996. S. 167–171; *Cameron I. The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law // Criminal Law Theory in Transition Finnish and Comparative Perspectives /ed. by R. Lahti and K. Nuotio/.* – Helsinki, 1992. P. 544.

²² *Shaw M. N. International Law.* – Cambridge, 1997. P. 249–253; *Molenaar E. J. Coastal State Jurisdiction Over Vessel-Source Pollution.* – The Hague, Boston, London, 1998. P. 80.

nėje baudžiamojoje teisėje²³. Kiekviena valstybė, siekianti tapti aktyvia tarptautinių santykių dalyve, įtvirtindama konkrečius baudžiamosios jurisdikcijos principus nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose turi atsižvelgti į įvairiose tarptautinėse sutartyse įtvirtintas šių principų galiojimo sąlygas. Valstybių santykių teikiant teisinę pagalbą plėtra, be viso kito, lemia tai, kad vis daugiau klausimų, susijusių su valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimu, anksčiau buvusių tik konkrečių valstybių nacionaliniu reikalu, reglamentuojami tarptautinėmis sutartimis, kurių normos dažnai skiriasi nuo valstybėse galiojančių nacionalinių įstatymų. Be to, per ilgametę praktiką susiformuoja paprotinės normos, kurių autoritetą ir privalomumą įgyvendindamos savo baudžiamąją jurisdikciją pripažįsta daugelis civilizuotų valstybių. Kitaip tariant, susiduriama su tarptautinės teisės normų nustatytais imperatyvais bei apribojimais, kurių pripažinimas yra kiekvienos šiuolaikinės valstybės požymis, įpareigojantis imtis konkrečių veiksmų, siekiant suderinti nacionalinę baudžiamąją teisę su tarptautine teise.

Tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema yra savarankiškos studijos objektas, tačiau jos pamiršti nagrinėjant pasirinktą temą negalima. Neišsiaiškinus, koks tarptautinės teisės normų statusas valstybės teisinėje sistemoje bei kaip turi būti sprendžiama tarptautinės ir nacionalinės teisės derinimo problema, nebus galima suprasti teikiamų siūlymų dėl normų, įtvirtinančių valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, kūrimo logikos.

Dualistinė ir dvi monistinės teorijos – tai pagrindinės teorijos, kuriomis bandoma grįsti tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio problemą. Šios teorijos aptartos lietuvių autorių rašytuose darbuose²⁴, todėl nenorė-

²³ *Jescheck H. H., Weigend T. Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil.* – Berlin, 1996. S. 163–167.

²⁴ *Jočienė D.* Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Daktaro disertacija. – Vilnius, 1999. P. 13–15. Šių teorijų charakteristika pateikta ir autoriaus straipsnyje: *Nevera A.* Tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema // *Jurisprudencija: LTU mokslo darbai.* 2001. Nr. 21(13). P. 126. Dar plačiau apie šias teorijas galima skaityti ir įvairiomis užsienio kalbomis išleistuose literatūros šaltiniuose: *Triepel H.* *Völkerrecht und Landesrecht.* – Leipzig, 1899; *Левин Д. Б.* *Актуальные проблемы теории международного права.* – Москва, 1974; *Гуль А. К.* *Соотношение международного и внутригосударственного права в практике стран ближнего востока.* – Москва, 1988; *Мюллерсон П. А.* *Соотношение международного и национального права.* – Москва, 1982; *Kelsen H.* *Principles of International Law (Second edition).* – New York, Chicago, S. Fransisco, Toronto, London, 1967; *Scelle G.* *Cours de droit International Public.* – Paris, 1948.

damas jų kartoti, iš karto nagrinėsiu valstybės baudžiamosios jurisdikcijos problemai aktualius klausimus.

Esu tvirtai įsitikinęs, kad tik monistinė koncepcija, pripažįstanti tarptautinės teisės primatą, gali būti vadinama teisinga. Būtent ši koncepcija padeda spręsti daugelį problemų, susijusių su baudžiamosios jurisdikcijos principus įtvirtinančių normų konstravimu bei taikymu. Reikėtų kategoriškai nesutikti su tais autoriais, kurie teigia, kad teisingiausia koncepcija – dualizmas, o tarptautinės teisės primato teorija yra nemoksliška, nes paremta klaidingomis prielaidomis. Pagrindinė iš jų – jog tarptautinės teisės normos šalies viduje gali veikti tiesiogiai²⁵.

Tarptautinės teisės primato teorija pripažįstama ir Lietuvoje²⁶. Šią išvadą galima padaryti sistemiškai nagrinėjant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad „*Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis*“, bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalį, kurioje įtvirtinta nuostata, kad „*Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos*“²⁷.

Papildomų šios pozicijos argumentų, nepaisant fakto, kad Europos Sąjungos teisė nėra tarptautinė teisė, galima pateikti išanalizavus ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį, kurioje nustatyta, kad „*Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus*“.

Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nieko nekalbama apie visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų vietą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje, nors tai taip pat labai svarbus tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės (taip pat ir baudžiamosios) santykio klausimas. Jau buvo minėta,

²⁵ *Мюллерсон П. А. Соотношение международного и национального права. – Москва, 1982. С. 10.*

²⁶ Lietuvos mokslininkai (tarptautininkai) šiuo klausimu išsako prieštaringas nuomones. Vieni įsitikinę, kad 1999 m. priimtas LR tarptautinių sutarčių įstatymas išsprendė ratifikuotų tarptautinių sutarčių viršenybės klausimą (prof. V. Vadapalas), o kiti tvirtai įsitikinę, kad šio klausimo reglamentavimas yra tik Konstitucijos dalykas (prof. S. Katuoka). Plačiau skaityti: Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija. Seminaro medžiaga. – Vilnius, 2000. P. 17, 18, 43–45.

²⁷ Valstybės žinios. 1999. Nr. 60.

kad visuotinai pripažįstamos tarptautinės teisės normos turi didelę reikšmę įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, todėl atsiriboti nuo šios temos negalima.

Tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje skelbiama, jog „*Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis*“, vargu ar leidžia teigti, kad visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Ši išvada darytina todėl, kad šios konstitucinės normos paskirtis yra visiškai kita. Ji skirta užsienio politikos įgyvendinimo principams nustatyti.

Jeigu Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, lygiai tokią pačią politiką ji turi įgyvendinti ir šalies viduje. Juolab kad pasaulyje tokių pavyzdžių yra. Kaip pavyzdį galima pateikti 1993 m. Rusijos Federacijos Konstitucijos 15 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, kad „*Visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos bei tarptautinės teisės sutartys yra sudėtinė Rusijos Federacijos teisinės sistemos dalis*“²⁸. Tiesa, Rusijos Federacijos Konstitucija nenustato šių normų ir nacionalinių įstatymų santykio, jei susiduriama su jų prieštaravimu. Kita vertus, pavieniai autoriai bei šios šalies Konstitucinio Teismo teisėjai teigia, kad praktiškai ši norma įtvirtina tarptautinės teisės primatą²⁹. Vertindamas šias pozicijas manau, kad būtent tokia kryptimi plėtojama mintis leido Rusijos Federacijos BK 1 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti, kad „*Šio Kodekso pagrindas Rusijos Federacijos Konstitucija ir visuotinai pripažįstami tarptautinės teisės principai ir normos*“³⁰.

Tačiau galima išvardyti ir tokias valstybes, kurių konstitucijose įtvirtinta, kad visuotinai pripažintos tarptautinės normos turi besąlygiškai aukštesnę teisinę galią nei nacionaliniai įstatymai. 1949 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje tiesiogiai nurodoma, kad „*Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos yra sudedamoji Federacijos teisės dalis. Šios normos turi pirmenybę prieš nacionalinius įstatymus ir sukuria teises ir pareigas visiems asmenims, gyvenantiems Federacijos teritorijoje*“³¹. Vertindami tokią Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos nuostatą kai kurie

²⁸ Конституция Российской Федерации. Комментарий. – Москва, 1997.

²⁹ Хлестов О. Н. Международное право и Российская Федерация // Московский журнал международного права. 1994. №. 4. С. 55; Туцнов О. И. Конституционный суд Российской Федерации и международное право // Российский ежегодник международного права. 1995. С. 181.

³⁰ Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1997.

³¹ Albert P. Blaustein, Gisbert H. Flanz. Constitutions of the Countries of the World. Vol. VII. – New York, 1994; Конституции государств Европейского Союза. – Москва, 1997. С. 189.

autoriai teigia, kad šis principas turi būti taikomasi net ir tuomet, kai kurios nors visuotinai pripažintos normos šioje valstybėje nepripažįstamos³². Kita vertus, reikia pabrėžti, kad analizuojamos normos yra viršesnės tik paprastų nacionalinių įstatymų, bet ne šalies konstitucijos atžvilgiu³³. Tešdamas šią mintį norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad apie tai, kokia vienoje ar kitoje valstybėse visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų vieta nacionalinėje teisėje, galima spręsti studijuojant ir teismų praktiką.

Šveicarijos karinis tribunolas, svarstydamas asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn už karinius nusikaltimus klausimą, nusprendė, kad visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos turi pirmumą nacionalinių įstatymų atžvilgiu ir galioja šalyje tiesiogiai³⁴. Analogiškos pozicijos šiuo klausimu laikosi ir kai kurie šiuolaikiniai tarptautinės teisės specialistai³⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublika turi žengti istorinį žingsnį ir konstituciniu lygiu įtvirtinti nuostatą, kad „*Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir turi pirmenybę prieš nacionalinius įstatymus bei sukuria teises ir pareigas visiems asmenims, esantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje*“.

Esu tvirtai įsitikinęs teismu tų autorių, kurie teigia, kad kiekvienos valstybės nacionalinė teisė (taip pat ir baudžiamoji) turi neprieštarauti tarptautinei, o esant tokiam prieštaravimui turėtų būti taikomos tik tarptautinės teisės normos³⁶. Tačiau Lietuvoje ši pozicija visuotinai nepripažįstama.

Argumentuodamas šią nuomonę, norėčiau atkreipti dėmesį į 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teiktą išvadą, konstatuojančią, kad tarptautinės sutartys nevienodai taikomos civilinėje teisenoje ir baudžiamojoje teisenoje³⁷. Tarsi baudžiamojoje teisenoje tarptautinės sutartys gali būti taikomos tik specialiais šių įstatymų numatytais atvejais (tokios normos pavyzdys LR BK 9 straipsnio 1 ir 2 dalys bei 9¹ straipsnio 1 ir 2 dalys). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuo-

³² Конрад Хесце. Основы конституционного права ФРГ. – Москва, 1981. С. 61.

³³ Lasok O., Bridge J. W. Introduction to the LAW and Institutions of the European Communities (Second Edition). – Exeter, 1979. P. 196.

³⁴ American Journal of International Law. 1998. No. 1. Vol. 92. P. 78–80.

³⁵ Зимненко Б. Л. Международное право и Российское право: их соотношение // Московский журнал международного права. 2000. No. 3. С. 166.

³⁶ Тункин Г. И. Основы современного международного права. – Москва, 1956. С. 11; Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права. – Москва, 1982. С. 80 – 81; Тихомиров Ю. А. Публичное право. – Москва, 1995. С. 313 – 314.

³⁷ Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 9.

mone, tokios pozicijos pripažinimą lemia šiuo metu Europoje bene labiausiai paplitusi vadinamoji paralelinė tarptautinės teisės derinimo sistema, grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją).

Manau, kad šiai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pozicijai galima drąsiai oponuoti, nes tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema turi būti sprendžiama ne kaip nors specifiskai, o atsižvelgiant į bendrus dėsnius, formuluojamus nagrinėjant tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio problemą. Juk baudžiamoji teisė nėra „teisių teisė“, pasižyminti ypatingu tarptautinės teisės normų poveikiu jai mechanizmu³⁸.

Nagrinėdamas šią problemą norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad jau XX a. viduryje tarptautinės teisės mokslas vis mažiau dėmesio skiria transformacijos teorijai. Taip nutiko dėl to, kad daugelis tarptautinės teisės specialistų manė, jog transformacijos tema nėra tokia jau aktuali, nes vis dažniau buvo pritariama tiesioginiam (lot. *proprio vigore*) tarptautinės teisės normų galiojimui nacionalinės teisės sferoje³⁹. Vokietijos mokslininkas E. Kleinas teigė, kad tarptautinės teisės normos, tapdamos nacionalinės teisės sudėtine dalimi, gali daug veiksmingiau spręsti esamas problemas⁴⁰. Šios mokslinės pozicijos šalininkais tapo įvairių valstybių tarptautinės teisės specialistai⁴¹, kurie taip pat įsitikinę, kad tarptautinė teisė nustato tam tikras elgesio taisykles ir fiziniams asmenims, todėl ja vadovautis turi ir nacionalinių teismų teisėjai⁴². Tuo tarpu rusų mokslininkai nepritaravo, o kai kurie ir šiuo metu nepritaria tiesioginiam tarptautinės teisės normų taikymui nacionalinėje tei-

³⁸ Tai, kad baudžiamoji teisė nėra „šventa karvė“, pripažįsta ir žinomi Lietuvos mokslininkai. Plačiau skaityti *Stungys K., Vadapalas V.* Naujos teisinės praktikos galimybės: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // *Justitia*. 1996. Nr. 3. P. 9; *Jočienė D.* Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Daktaro disertacija. – Vilnius, 1999. P. 98.

³⁹ Tiesioginio galiojimo problema keliama ir tuomet, kai kalbama apie Europos Sąjungos direktyvų taikymą. Šiuo klausimu taip pat nėra vienos teorijos, bet linkstama prie to, kad būtina palaikyti tiesioginio galiojimo teoriją, jei konkrečių nuostatų nereikia inkorporuoti. Plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Глотова С. В.* Прямая применимость (эффект) директив европейских сообществ во внутреннем праве государств членов ЕС // *Московский журнал международного права*. 1999. № 3. С. 175–188.

⁴⁰ *Klein E.* Die Stellung des Staates in der Internationalen Rechtsordnung // *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*. 77. Band ½. – Heidelberg, 1978. S. 23.

⁴¹ *Rozmaryn St.* Skuteczność umów międzynarodowych PRL w stosunkach wewnętrznych // *Panstwo i prawo*. 1962. No. 12(202). S. 955; *Skubiszewski K.* Resolution of International Organizations Munitipal Law // *The Polish Yearbook of International Law 1968/1969*, vol. II. – Wroslaw, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. S. 85.

⁴² *O'Connell D. P.* International law. – London, 1965. P. 46.

sėje⁴³ bei tam, kad tarptautinė teisė galėtų daryti įtaką nacionalinio teismo teisėjui⁴⁴.

Be to, mano nuomone, transformacija, arba, kitaip tariant, inkorporacija, yra vienas iš būdų, kurių taikant tarptautinės teisės normos įgyvendinamos nacionalinėje teisėje, ir tai nėra savarankiška teorija. Šis tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės derinimo metodas taikomas tuomet, kai tarptautinė sutartis ar atskiros jos normos negali būti tiesiogiai taikomos (angl. *non-selfexecuting treaty*)⁴⁵.

Dažniausiai inkorporacijos metodas reikalingas tuomet, kai reikia suderinti baudžiamojo kodekso specialiosios dalies nuostatas su atitinkamomis tarptautinėmis sutartimis. Paprastai tokio pobūdžio tarptautiniuose susitarimuose įvardijama nusikalstama veika ir pateikiami esminiai jos požymiai. Detalesnės veikos aprašymo bei taikytinų bausmių sąrašo pasigendame. Tai reikštų, kad kiekviena valstybė, įgyvendindama tokios sutarties nuostatas, priima nacionalinį įstatymą, kuriame apibrėžia nusikalstamą veiką ir nustato, kokios valstybinės poveikio priemonės gali būti taikomos už jos padarymą. Inkorporacijos pavyzdys gali būti šie LR BK straipsniai: 251 straipsnis (orlaivio, laivo arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas), 279 straipsnis (tarptautinių skridimų taisyklių pažeidimas); 256 straipsnis (neteisėtas radioaktyvių medžiagų igijimas, laikymas, panaudojimas, perdavimas arba sardymas); 259–268 straipsniai (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis) ir kt.

Visiškai kitaip yra taikant savaime galiojančias (angl. *self-executing treaty*)⁴⁶) tarptautines teisės normas. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje pripa-

⁴³ *Мюллерсон Р. А.* Соотношение международного и национального права. – Москва, 1982. С. 77; *Суцлов А. Е., Трунцевский Ю. В.* Теоретические проблемы имплементации норм международного уголовного права в России // Московский журнал международного права. 1997. №. 2. С. 98

⁴⁴ *Буткевич В. Г., Муравьев В. И.* Новая буржуазная концепция соотношения международного и внутригосударственного права // Вестник КГУ. 1978. Вып. 6. С. 57.

⁴⁵ Tarptautinės teisės teorija savaime negaliojančių normų teoriją sieja tik su sutartinėmis tarptautinės teisės normomis. Norint realizuoti visuotinai pripažįstamas tarptautinės teisės normas, specialių nacionalinių įstatymų priimti nereikia. Jų tiesioginio taikymo šalyje pagrindas gali būti konstitucinė norma, kurioje įtvirtintas jų pirmumas prieš nacionalinius įstatymus. Plačiau skaityti *Зимненко Б. Л.* Соотношение общепризнанных принципов и норм международного права и Российского права // Международное право. 2000. №. 8. С. 57.

⁴⁶ *A. Drzemczewski* teigia, kad, jo nuomone, konvencijos nuostatos gali būti *self-executing*, jei jos yra labai aiškios ir apibrėžtos ir gali būti adresuotos ne tik susitariančioms valstybėms, bet ir jų vidaus teisės subjektams. *Drzemczewski A.* The Domestic Status of the ECHR: New Dimensions in: Legal Issues of the European Integration, Law Review of the Europa Institut, University of Amsterdam. 1977. P. 12. Nuoroda daroma pagal *Jočienė D.* Eu-

žįstama tarptautinių sutarčių viršenybė jų prieštaravimo nacionalinėms normoms atveju, būtina pripažinti, kad tokios sutartys arba atskiros jų normos turi būti taikomos tiesiogiai. Tokia norma, pavyzdžiui, yra Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos pasirašytos konsulinės konvencijos 43 straipsnis, kuriame nustatyta, kad

„Teismai ir kiti priimančios Valstybės atitinkami valdžios organai negali taikyti savo jurisdikcijos nusikaltimų, įvykdytų siunčiančiosios Valstybės laive, atžvilgiu, išskyrus:

- 1) *nusikaltimus, padarytus priimančios Valstybės piliečio arba prieš tokį pilietį, arba padarytą bet kurio kito asmens ar prieš tokį asmenį, jeigu jis nėra laivo įgulos narys;*
- 2) *nusikaltimus, pažeidžiančius priimančios Valstybės uosto arba teritorinių vandenų tvarką bei saugumą;*
- 3) *nusikaltimus, pažeidžiančius priimančios Valstybės įstatymus ar poįstatyminius aktus dėl sveikatos apsaugos, gyvybės saugumo jūroje, imigracijos, muitų, jūros teršimo ar nelegalaus narkotikų pervežimo;*
- 4) *nusikaltimus, už kuriuos bausmė pagal priimančios Valstybės įstatymus yra ne švelnesnė kaip 5 metai laisvės atėmimo arba griežtesnė“⁴⁷.*

Nepaisant to, kad LR BK 4 straipsnio 1 dalyje nedaroma jokia nuoroda į tarptautines sutartis, o teigiama, kad *„Asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje arba laivuose ar orlaiviuose su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais, atsako pagal šį kodeksą“*, vis dėlto Lietuva privalo vykdyti savo priisimtus tarptautinius įsipareigojimus. Šią konvenciją Lietuva ratifikavo, todėl, vadovaujantis tarptautinėje teisėje galiojančiu principu – sutarčių reikia laikytis (lot. *pacta sunt servanda*), Lietuva įpareigota paisyti minėtų nuostatų, juolab kad jos savaime galiojančios.

Kita vertus, daug mažiau problemų kiltų tuomet, jei visais atvejais, kai būtina atsižvelgti į tarptautinės teisės normas, nacionaliniuose įstatymuose būtų daroma bendro pobūdžio nuoroda į tarptautinę teisę. Tokiu atveju nacionalinės teisės norma neabejotinai taptų tarptautinės normos galiojimo nacionalinėje teisėje pagrindu, nes taip būtų sudaromos sąlygos nacionalinėje teisėje tiesiogiai galioti tarptautinės teisės normoms. Juk būtent nuoroda, kaip dar vienas tarptautinės teisės realizavimo nacionalinėje teisėje būdas, naudojama tuomet, kai būtina užtikrinti savaime galiojančių tarptautinių sutarčių ar atskirų jos normų taikymą nacionalinėje teisėje. Kita vertus, tai tik juridinės technikos problema.

ropos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Daktaro disertacija. – Vilnius, 1999. P. 24.

⁴⁷ Valstybės žinios. 1994. Nr. 28.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinės teisės normos (daugiausia tarptautinės sutartys) į šalies teisinę sistemą įtraukiamos tik tuomet, kai jos nėra savaime galiojančios. Tokiu atveju turi būti priimamas baudžiamasis įstatymas, kuriame konkretizuojama atitinkama tarptautinės teisės norma. Taip šalies baudžiamajame kodekse pradeda galioti nauja nacionalinė norma, patvirtinanti valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Tuo tarpu savaime galiojančių tarptautinės teisės normų galiojimas baudžiamojoje teisėje gali būti užtikrinamas arba darant nuorodą, arba remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalimi.

Tęsdamas šią mintį norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad, nepaisant jau seniai mokslininkų propaguojamos teorijos dėl tiesioginio tarptautinių sutarčių galiojimo, daugelio šalių teisminė praktika kurį laiką liko ištikima senosioms tradicijoms. Teismai vienareikšmiškai laikėsi tos nuomonės, kad tarptautinės sutartys šalies viduje neturi jokios teisinės galios, kol sutarties nuostatos nėra įtrauktos į nacionalinę teisę kaip įstatymas⁴⁸. Akivaizdu, kad tokią teisminę praktiką lėmė iš paskutinių jėgų palaikoma dualizmo teorija. Laikui bėgant teismų pozicija dėl tiesioginio tarptautinių sutarčių galiojimo keitėsi. Šias permainas lėmė konstitucinių nuostatų, skelbiančių tarptautinės teisės primatą, įtvirtinimas⁴⁹. Tačiau šiuo metu lieka ir dualistinę teoriją palaikančių valstybių. Viena iš jų – Didžioji Britanija. Kita vertus, tarptautinės jūrų teisės normas tiesiogiai taiko šios šalies *Admiralty Court*⁵⁰.

Pastaruojau metu daugelyje valstybių laikomasi bendros taisyklės, kad teismai taiko tas tarptautines sutartis, kurios yra sudėtinė nacionalinės teisės sistemos dalis. Išanalizavus šiuo klausimu susiformavusią įvairių valstybių teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad nacionaliniai teismai, taikydami tarptautines sutartis, kelia joms tam tikrus reikalavimus. Visų pirma teismai taiko tik tas tarptautines sutartis, kurios yra paskelbtos. Antra, kai kuriose valstybėse reikalaujama, kad sutartys atitiktų tarptautinės teisės papročius ir visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus. Trečia, tei-

⁴⁸ International Law Reports. 1957 (Ed. Lauterpacht H. and Lauterpacht E.). – London, 1963. P. 11; International Law Reports. (Ed. Lauterpacht E.). – London, 1971. Vol. 43. P. 269.

⁴⁹ Pavyzdys galėtų būti kad ir 1998 m. spalio 21 d. Albanijos Konstitucijos 122 str., įtvirtinantis tiesioginio tarptautinių sutarčių taikymo ir jų viršenybės nacionalinių įstatymų atžvilgiu principą.

⁵⁰ *Dahm. Völkerrecht.* – Stuttgart, 1968. S. 59. Cituojama pagal *Сумис К. М. Трансформация международно-правовых норм в нормы внутригосударственные.* – Москва, 1968. Вып. 12. С. 152.

smas privalo įsitikinti, ar buvo paisyta konstitucinių nuostatų dėl tarptautinių sutarčių⁵¹. Tarkime, Italijoje teismai tikrina, ar nepažeisti konstituciniai reikalavimai dėl tarptautinių sutarčių pasirašymo, ratifikavimo ir paskelbimo. Austrijos teismai, vykdydami 1952 m. Austrijos Aukščiausiojo Teismo nutartį, privalo tikrinti tarptautinės sutarties paskelbimo teisingumą. Tuo tarpu Belgijoje, norint, kad tarptautinė sutartis turėtų juridinę galią, reikia vadovautis 1955 m. Belgijos Kasacinio Teismo sprendimu ir nustatyti, kad sutartims pritarė parlamentas (ratifikacija). Remiantis minėto teismo sprendimu buvo pripažinta, kad sutartys gali būti sudaromos apsieičiant raštais (angl. *arrangement*). Tačiau jei sutartys buvo sudarytos nedalyvaujant karaliui ar parlamentui, jos yra privalomos tik valstybei, o šalies viduje netaikomos⁵². Ketvirta, teismas privalo įsitikinti, kad taikoma sutartis yra įsigaliojusi⁵³. Penkta, tam tikros tarptautinės sutartys arba kai kurios jų nuostatos negali būti taikomos teismo dėl to, kad yra abstraktus pobūdžio. Teismas, tarptautinėje sutartyje aptikęs normų, kurias būtina detalizuoti, turi į tai atkreipti įstatymų leidėjo dėmesį, nes teismo kompetencijai sutarčių pildymas nepriklauso⁵⁴. Būtent taip elgiamasi, pavyzdžiui, Austrijoje ir Vokietijoje.

Kiek kitokia pozicija vyrauja dėl visuotinai pripažintų tarptautinės teisės principų ir normų taikymo teismų praktikoje. Nepaisant to, kad Vokietijos Konstitucijos 25 straipsnyje pažymima, kad „*Bendrosios tarptautinės teisės normos yra federacijos teisinės sistemos sudėtinė dalis*“, teismai, nustatę, kad nacionalinės teisės norma prieštarauja bendrosioms tarptautinės teisės normoms, privalo kreiptis į šalies Konstitucinį Teismą siekdami išsiaiškinti, ar konkreti tarptautinės teisės norma iš tiesų yra bendroji, ar ji gali būti taikoma šalies viduje ir ar jai suteikti nacionalinio įstatymo statusą⁵⁵. Problemų dėl paprotinių normų taikymo kyla ir Prancūzijos teismams, bet

⁵¹ Mosler H. Application du droit International Public par les Tribunaux Nationaux. Recueil des Cours. – Paris, 1957. Vol. 7. P. 660–661.

⁵² Сахран А. М. Принципы международного публичного права. – Каир, 1980. С. 930.

⁵³ Įvairių valstybių praktikoje šis klausimas sprendžiamas skirtingai. Dabartiniu metu dominuoja kelios pozicijos. Vienose valstybėse manoma, kad tarptautinė sutartis yra galiojanti nuo to momento, kai ji paskelbiama oficialiame valstybės leidinyje arba tuomet, kai priimamas įstatymas dėl konkrečios sutarties įsigaliojimo. Tačiau anot kai kurių autorių, įvairių valstybių teismų praktikos analizė patvirtina, kad tarptautinė sutartis įsigalioja remiantis tarptautinės teisės nustatytais taisyklėmis. Tai reiškia, kad valstybėje sutartis gali būti paskelbta, bet pagal tarptautinės teisės reikalavimus ji gali būti dar negaliojanti. Plačiau skaityti Джебрин Д. Д. Имплементация норм международного права во внутригосударственном законодательстве. – Киев, 1984. С. 80.

⁵⁴ Сахран А. М. Принципы международного публичного права. – Каир, 1980. С. 935.

⁵⁵ Texas International Law Journal. 1976. Vol. II. No. 3. P. 545.

vadovaujantis kai kurių autorių atliktais tyrimais galima padaryti išvadą, kad paprotinės normos šios valstybės teismų taikomos labai dažnai⁵⁶.

Moderni paskutinio dešimtmečio Rusijos Federacijos teismų praktika. Šios valstybės Aukščiausiojo Teismo plenumas dar 1995 m. nusprendė, kad oficialiai paskelbtų RF tarptautinių sutarčių normos, nereikalaujančios priimti nacionalinių įstatymų, galioja tiesiogiai⁵⁷. Negana to, 2003 m. spalio 10 d. priimtame nutarime Nr. 5 šią nuostatą dar kartą pakartojo ir detalizavo (nutarimo 5 dalis). Galiausiai federalinio konstitucinio įstatymo „Dėl Rusijos Federacijos teisinės sistemos“ 3 straipsnyje siekiant teismų darbo vienodumo įtvirtinta imperatyvi norma, reikalaujanti, kad visi šios valstybės teismai taikytų ne tik tarptautines sutartis, bet ir tarptautinės teisės visuotinai pripažintus principus⁵⁸. Tai logiški sprendimai, nes šios šalies Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos bei tarptautinės sutartys yra šalies teisinės sistemos dalis⁵⁹. Juk konstitucija yra tiesioginio taikymo aktas ir niekas negali teismui uždrausti vadovautis joje įtvirtintomis nuostatomis.

Pripažindami, kad teismai, nagrinėdami konkrečias bylas, turi teisę taikyti tarptautines sutartis, turime pripažinti ir neginčijamą teismų teisę jas aiškinti, nes teisės normų taikymas be jų aiškinimo yra neįmanomas.

Kita vertus, valstybių praktika šiuo klausimu nevienoda. Štai Italijoje, Izraelyje, Airijoje ir kitose valstybėse, kuriose laikomasi principo, kad tarptautinė teisė nereguliuoja šalies vidaus santykių, pripažinta, kad teismai neturi teisės aiškinti tarptautinių sutarčių. Tačiau Austrijoje, vadovaujantis valdžių padalinimo principu, teismui tokia teisė suteikta, bet aiškindami tarptautines sutartis teismai gali remtis tik nacionalinės teisės principais⁶⁰. Tuo tarpu Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teismai gali aiškinti tarptautines sutartis tik tarptautinės teisės dvasia⁶¹.

⁵⁶ *Herzog B.* Proof of International Law and Foreign Law before a French Judge // *Virginia Journal of International Law.* 1978. Vol. 18. No. 14. P. 655.

⁵⁷ Постановления пленумов верховных судов СССР и РСФСР (РФ) по уголовным делам. – Москва, 1999. С. 488.

⁵⁸ СЗ РФ. 1997. № 1.

⁵⁹ *Зимненко Б. Л.* Международные договоры в судебной системе Российской Федерации // *Московский журнал международного права.* 1999. № 2. С. 110.

⁶⁰ *Seidl-Hohenveldern I.* Transformation or Adoption of International Law into Municipal Law // *The International and Comparative Law Quarterly.* 1963. Vol. 12. P. 88–124.

⁶¹ *Annual Digest of Public International Law Cases. Year 1925 to 1926* (Ed. McNair A. D. and Lauterpacht H.). – London, New York, Toronto, 1932. – LV+510pp. Nuoroda daroma pagal *Буткевич В. Г.* Соотношение внутригосударственного и международного права. – Киев, 1981. С. 250.

Tikriausiai vienašališkos pozicijos šiuo klausimu negali būti. Aiškinti tarptautinę sutartį būtina tarptautinės ir nacionalinės teisės dvasia. Tarptautinis aspektas svarbus, nes šioje terpėje sutartis buvo priimta, o nacionalinio taip pat negalima pamiršti, nes čia sutartis taikoma.

Ilgą laiką Lietuvoje nebuvo tokio teismų praktikos apibendrinimo, kuriame būtų išdėstyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl tarptautinių sutarčių aiškinimo ir taikymo. Tik 2003 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas priėmė nutarimą „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba per davimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui“⁶².

Nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime *inter alia* nurodė, kad aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai negali žemesnės instancijos teismams teikti kokių nors privalomų arba rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos, šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo metodinio pobūdžio dokumentas yra ryškiausias aukščiausio bendrosios kompetencijos teismo nuomonės dėl tarptautinių sutarčių aiškinimo ir taikymo pavyzdys. Kita vertus, pasiremiant jau negaliojančiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 18 „Dėl teismų praktikos nužudymo bylose“, kuriame yra pateikiamas išaiškinimas dėl 1970 m. Europos konvencijos „Dėl tarptautinio nuosprendžių galiojimo“⁶³, taikymo Lietuvos nacionalinėje baudžiamojoje teisėje⁶⁴, galima daryti išvadą, kad šio nutarimo nuostata, kad „*Jei tyčinį nužudymą padaro asmuo, kuris iki to buvo ne Lietuvos Respublikos teismų nuosprendžio pripažintas itin pavojingu recidyvistu ar nuteistas už tyčinį nužudymą, ar tyčinį nužudymą, padarytą esant analogiškoms BK 105 str. kvalifikuojančioms aplinkybėms, esant įsiteisėjusiam dėl to nuosprendžiui ir tik tų valstybių teismų, su kuriomis sudarytoje teisinės pagalbos sutartyje toks pripažinimas numatytas arba kurių atžvilgiu galioja 1970 m. Europos konvencija dėl tarptautinio nuosprendžio galiojimo. Šis klausimas sprendžiamas teismo ar teisėjo nutartimi*“ yra akivaizdus Lietuvos teismų teisės tiek aiškinti, tiek ir taikyti tarptautines sutartis pavyzdys.

Įvertinus įvairių valstybių patirtį bei atsižvelgiant į Lietuvos pirmuosius žingsnius dėl tarptautinių sutarčių galiojimo šalies viduje, galima teigti, kad iki šiol kai kurių valstybių mokslininkų ir teismų palaikoma pozicija, kad tarptautinės sutartys nacionalinės baudžiamosios teisės srityje negali tiesiogiai galioti, yra dirbtinė. Jei Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138

⁶² Teismų praktika. 2003. Nr. 20. P. 223–246.

⁶³ Valstybės žinios. 1997. Nr. 101.

⁶⁴ Teismų praktika. 1999. Nr. 11. P. 216.

straipsnyje parašyta, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, tai šios tarptautinės teisės normos pripažįstamos ir nacionalinės baudžiamosios teisės šaltiniu, ir teismai turi jomis vadovautis, sprendami klausimus, kylančius dėl valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo.

2 SKYRIUS.

VALSTYBĖS TERITORINĖ BAUDŽIAMOJI JURISDIKCIJA IR JOS ĮGYVENDINIMO PROBLEMS

2.1. Teritorinis valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Visi autoriai, nagrinėjantys valstybės baudžiamosios jurisdikcijos problemą, sutaria, kad valstybės teritorinė jurisdikcija reiškia, jog laikantis absoliutaus teritorinio principo šalies baudžiamieji įstatymai taikomi visiems asmenims, padariusiems jos teritorijoje nusikalstamą veiką (lot. *leges loci delicti commissi*). Teritorinio principo absoliutumą pripažįsta ir įvairios tarptautinės sutartys⁶⁵.

Teritorija yra valstybės egzistavimo materialinis pagrindas. Joje valstybė įgyvendina savo suverenitetą, pasireiškiantį valstybinės valdžios viršenybe. Dėl šios priežasties kiekviena valstybė savo teritorijos ribose sukuria savitą teisinę tvarką ir jos apsaugą organizuoja teisinėmis priemonėmis⁶⁶. Todėl valstybės įpareigoja kiekvieną jų teritorijoje esantį asmenį paisyti nacionalinių įstatymų, o pažeidusiems ši reikalavimą taiko nacionaliniais įstatymais nustatytas sankcijas.

Kita vertus, valstybės suvereniteto principas formavosi laipsniškai. Viduramžiais, barbarų įstatymų (lot. *leges barbarorum*) laikais, kiekvienam asmeniui, kur jis bebūtų, galioja jo šalies įstatymai. Salijų frankas paisė tik savų įstatymų, o saksas – savų⁶⁷. Tai reiškė, kad kiekvieno asmens elgesį reguliavo konkrečios genties teisės normos – vyravo asmeninis teisės tai-

⁶⁵ Žiūrėti, pavyzdžiui, Explanatory report on the European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Matters. – Strasbourg, 1985. P. 10. Į tai atkreipia dėmesį ir žymūs baudžiamosios teisės specialistai *Jescheck H. H., Weigend T.* Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. S. 167.

⁶⁶ Общая теория государства и права в 3-х томах. – Ленинград, 1968. Т. 1. С. 49.

⁶⁷ *Тилле А. А.* Время, пространство, закон. – Москва, 1965. С. 103.

kymas⁶⁸. Nepaisant to, Senovės Romoje teritorinis principas buvo taikomas be jokių išimčių. Asmuo, padaręs nusikaltimą Romos Imperijoje, buvo be sąlygiškai baudžiamas tik pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus.

Laikui bėgant, ir kitur buvo atsikratoma pirmą kartą bendruomeninės santvarkos liekanų ir pradėta puoselėti idėja, kad kiekviena tauta yra nepriklausoma ir savo teritorijoje įgyvendina savo suverenią valdžią. Būtent nacionalinių valstybių kūrimosi laikotarpiu teritorinis principas tampa dominuojančiu įvairių šalių baudžiamojoje teisėje.

Teritorinio principo įteisinimui pritarė daugelis skirtingų laikų ir įvairių valstybių baudžiamosios teisės specialistų⁶⁹. Tačiau mokymas apie teritorinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą labiausiai buvo plėtojamas XIV a. Italijoje. Šios valstybės mokslininkų S. Bartolus ir P. Baldus veikaluose buvo išdėstyti pagrindiniai įstatymų galiojimo erdvėje dėsniai, tarp jų ir teritorinio principo⁷⁰. Šiuo klausimu savo mintis savo garsiajame veikalė „Apie nusikaltimus ir bausmes“ yra išdėstęs ir C. Beccaria. Jis teigė, kad „Bausmės vieta – tai nusikaltimo vieta, nes tik ten, o ne kur kitur žmonės randa reikalingu įžeisti pavienį asmenį, tuo apsaugodami nuo įžeidimo visuomenę“⁷¹.

Valstybės taikomas teritorinis principas skelbia, kad jos teritorijoje padaryta nusikalstama veika pažeidžia šios valstybės interesus, todėl akivaizdu, kad ją padaręs asmuo turi būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn pagal šioje teritorijoje galiojančius įstatymus. Teritorinis principas padeda siekti ir baudžiamojo proceso ekonomiškumo, nes įrodymų suradimas įvykio vietoje garantuoja geresnius rezultatus. Be to, visiems suprantama, kad valstybinės teisės pagrindai reikalauja, jog kiekvienas žmogus paklustų šaliai, kurioje jis yra, baudžiamajam ir civiliniam teismui⁷².

Remdamosi būtent šiuo postulatu daugelis ankstesnių, t. y. XVIII–XX a. pradžios⁷³, ir šiuolaikinių valstybių⁷⁴ savo baudžiamuosiuose įstatymuose

⁶⁸ Plačiau skaityti *Maksimaitis M.* Užsienio teisės istorija. – Vilnius, 1998. P. 65–87.

⁶⁹ *Францъ фонъ – Листъ.* Учебникъ уголовного права. Общая часть. – Москва, 1903. С. 106–108; *Спасовичъ В.* Учебникъ уголовного права. – С.-Петербургъ, 1863. С. 74–75.

⁷⁰ *Meili F.* Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht. – Zürich, 1910. S. 25–74.

⁷¹ *Бекарія Сесаре.* Apie nusikaltimus ir bausmes. – Kaunas, 1935. P. 47–48.

⁷² *Монтескье Ш.* О духе законов. – С.-Петербург, 1900. С. 495.

⁷³ *Блум М. И.* Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 12; Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. – С.-Петербург, 1904; *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis Statutas su papildymais baudžiamojo įstatymo ir komentarais. – Kaunas, 1934.

⁷⁴ *Code pénal (7 édition).* – Paris, 1994; *The Danish Criminal Code.* – Kobenhavn, 1991; *Уголовный кодекс ФРГ.* – Москва, 2000; *Уголовный кодекс Республики Беларусь.* –

numatė, kad asmenys, padarę valstybės teritorijoje nusikalstamą veiką, atsako pagal šios šalies baudžiamuosius įstatymus. Šis principas įtvirtintas ir LR BK 4 straipsnio 1 dalyje, nustatant, kad „Asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje (...) atsako pagal šį kodeksą“.

Taikant teritorinį principą paprastai nesvarbi nei nusikalstamą veiką padariusio asmens, nei nukentėjusiojo pilietybė, nesvarbu net ir tai, kur yra nukentėjęsysis – užsienyje ar valstybės, kuri taiko teritorinį principą, teritorijoje.

Norint teisingai taikyti teritorinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą (vok. *Territorialitätsprinzip*, *Örlichkeitsprinzip*, angl. *territorial principle*, pranc. *principe de la territorialité*), pirmiausiai reikia išsiaiškinti valstybės teritorijos sudėtines dalis. Aiškinantis valstybės teritorijos sandarą, galima pažinti ir baudžiamųjų įstatymų galiojimo joje ribas bei teritorinio principo taikymo ypatumus.

Paprastai valstybės teritorijos apibrėžimas ir jos sudėtinių dalių⁷⁵ apibūdinimas paliekamas tarptautinės teisės sferai⁷⁶. Tačiau norint nuodugnai išanalizuoti teritorinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą, atsižvelgti nuo valstybės teritorijos sampratos tyrimo negalima.

Daugelio Europos bei kitų žemynų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinamas tik pats teritorinis principas, o valstybės teritorijos sąvoka nepateikiama, todėl norint išanalizuoti ir pažinti valstybės teritorijos ribas, reikia pasitelkti tarptautinės teisės doktriną. Būtent tokį kelią pasirinko Danija⁷⁷, Suomija⁷⁸, Italija⁷⁹, Vokietija⁸⁰, Šveicarija⁸¹, Rusija⁸², Baltarusija⁸³ ir kitos valstybės⁸⁴. Įsigaliojus 2000 m. LR BK mūsųose taip pat lai-

Минск, 1998; Anderson R. A. Wharton's Criminal Law and Procedure. – New York, 1957. Vol. 4. § 1501.

⁷⁵ Norėčiau pažymėti, kad valstybės teritorijos sudėtinių dalių išskyrimas neturi nieko bendra su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 10 straipsnio 1 dalimi, kuri nustato, kad „Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma į jokių valstybinių darinius“.

⁷⁶ *Францъ фонъ – Листъ*. Международное право въ систематическомъ изложении. – Рига, 1923. С. 103–118; *Kūris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 343–348; Курс международного права. Т. 3. Основные институты международного права. – Москва, 1990. С. 9–17.

⁷⁷ The Danish Criminal Code. – Kobenhavn, 1991.

⁷⁸ Finnish Criminal Code Reform. Law Text and Drafts. – University of Helsinki, 1990.

⁷⁹ The Italian penal code // The American Series of Foreign Penal Codes. – London, 1987.

⁸⁰ Уголовный кодекс ФРГ. – Москва, 2000.

⁸¹ Уголовный кодекс Швейцарии. – Москва, 2000.

⁸² Комментарий к уголовному кодексу РФ. – Москва, 1997.

⁸³ Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск, 1998.

⁸⁴ Уголовное законодательство зарубежных стран. – Москва, 1999.

komasi analogiškos pozicijos, nors 1961 m. LR BK 4 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad „Lietuvos teritorija suprantama visa teritorija ir gelmės valstybės sienų ribose, taip pat teritoriniai vandenys ir oro erdvė virš jų“.

Kita vertus, yra ir tokių valstybių, kurios teritorijos apibrėžimą pateikia nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Tai gana reti, bet vis dėlto pasitaikantys atvejai. Štai JAV⁸⁵ bei Prancūzijos Respublikos⁸⁶ baudžiamuosiuose įstatymuose valstybės teritorijos sąvoka apibrėžiama.

Vertinant situaciją, matyt, neginčijamai galima būtų teigti, kad baudžiamajame įstatyme netikslinga reglamentuoti jo kompetencijai nepriklausančių klausimų. Juk net ir tuo atveju, kai baudžiamajame įstatyme pateikiamas valstybės teritorijos apibrėžimas, jis gali būti nagrinėjamas tik remiantis specialiais Lietuvos įstatymais⁸⁷ ir tarptautinės teisės doktrina.

Lietuvos teritoriją sudaro šios dalys: *sausumos teritorija* – tai visa sausumos dalis šalies valstybinės sienos ribose; *vandens teritorija* – tai vidaus (nacionaliniai) vandenys ir teritorinė jūra; *oro teritorija* – tai oro stulpas, esantis virš šalies sausumos ir vandens teritorijų; *žemės gelmės*, esančios po sausumos ir vandens teritorijomis.

Nepaisant to, kad LR BK 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „*Asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje (...) atsako pagal šį kodeksą*“, galima nurodyti atvejus, kai šis principas kai kuriose šalies teritorijos dalyse turėtų būti taikomas su tam tikromis išimtimis.

2.1.1. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės sausumos teritorijoje

Sausumos teritorija – tai ta valstybės teritorijos dalis, kurios plotai apibrėžti tiek natūraliomis, tiek dirbtinėmis valstybės sienos ribomis⁸⁸. Natūraliomis ribomis (orografinė valstybės siena) pripažįstami kalnai ir upės⁸⁹, o jei valstybės krantus skalauja jūra, tai vandens aukštis didžiausio atoslūgio

⁸⁵ Примерный уголовный кодекс США. – Москва, 1969. Tačiau yra Valstijų, kurių baudžiamuosiuose kodeksuose teritorija neapibrėžiama. Žr. Penal Code of California (Ed. John A. Gillen). – Sacramento, 1993. § 27.

⁸⁶ Code penal (7 edition). – Paris, 1994.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos valstybinės sienos ir jos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 42.

⁸⁸ Valstybės sausumos teritorija yra ir ta teritorija, kuri nuo pagrindinės šalies teritorijos atskirta vienos arba kelių kitų valstybių teritorijomis (pranc. *enclaves*), bei salos.

⁸⁹ Pasienio upės gali skirti valstybes savo dalimi arba visu ilgiu. Šių upių teisinis režimas dažniausiai reguliuojamas tarpvalstybiniais susitarimais. Tačiau gali būti ir taip, kad sienos riba pripažįstamas upės farvateris (angl. *thalweg*).

metu. Dirbtinės ribos nustatomos tarpvalstybiniais susitarimais. Lietuva sausumos sieną turi su Latvijos Respublika, Baltarusijos Respublika, Lenkijos Respublika ir Rusijos Federacija.

Kalbant apie valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimą dėl nusikalstamų veikų, padarytų Lietuvos Respublikos sausumos teritorijoje, išimčių, galima pasakyti, kad jos susijusios su Lietuvos ir užsienio valstybių piliečių imunitetu nuo nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės jurisdikcijos. Šis klausimas reglamentuojamas nacionaliniais ir tarptautiniais teisiniais aktais ir dėl savo specifiškumo bus nagrinėjamas šio darbo 2.3 skyriuje.

2.1.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės vandens teritorijoje

LR BK 4 straipsnyje kokios nors išimtyš iš teritorinio principo dėl nusikalstamų veikų, padarytų šalies vandens teritorijoje, iš esmės nereglamentuotos. Tačiau atsižvelgiant į tam tikrų tarptautinių sutarčių normas bei gerbiant tarptautinius papročius, pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas valstybės vandens teritorijoje, turėtų pasižymėti tam tikromis ypatybėmis. Kitaip tariant, šiais atvejais Lietuvai reikėtų vadovautis ne tik nacionaliniais įstatymais, bet ir civilizuotų valstybių pripažįstamomis tarptautinėmis normomis.

Valstybės vandens teritoriją sudaro dvi dalys – vidaus vandenys ir teritorinė jūra. Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad:

„Lietuvos Respublikos jūros rajono ir pasienio ruožo vidaus vandenys yra:

- 1) Lietuvos Respublikos vandenys, esantys į sausumos pusę nuo teritorinės jūros bazinės linijos, jungiančios labiausiai į jūrą nutolusius jūros uostų molų taškus;*
- 2) Lietuvos Respublikos teritorijos pasienio ruože esantys Kuršių marių vandenys, upės, ežerai ir kiti vandens telkiniai.*

*Lietuvos Respublikos teritorinė jūra – Lietuvos Respublikos pakrantės 12 jūrmilių pločio Baltijos jūros vandenu juosta, kuri yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teritorijos dalis ir kurios ribas su gretimomis valstybėmis nustato Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai bei normos*⁹⁰.

⁹⁰ Valstybės žinios. 2000. Nr. 42.

2.1.2.1. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės vidaus vandenyse

Vidaus vandenys yra kiekvienos valstybės suverenioje valdžioje ir jų režimas paprastai nustatomas nacionaliniais įstatymais. Kadangi tai neginčijama, tai lyg ir nedera abejoti tuo, kad užsienio valstybių laivai ir juose esantys asmenys turi besąlygiškai paklusti pakrantės valstybės įstatymams ir visų baudžiamųjų bylų tyrimas, padarius nusikalstamą veiką laive, esančiame pakrantės valstybės vidaus vandenyse, turi priklausyti pakrantės valstybės teisėsaugos institucijoms. Tačiau tarptautinių normų (tarp jų ir paprotinių) ir tarptautinės praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais pakrantės valstybė susilaiko nuo savo baudžiamosios jurisdikcijos. Ypač tai taikytina atvejams, kai nusikalstama veika padaroma pakrantės valstybės uosto akvatorijoje⁹¹.

Pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas jos vidaus vandenyse visų pirma priklauso nuo to, kokiai kategorijai priskirtinas laivas.

Paprastai pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija neįgyvendinama užsienio valstybių karo laivų atžvilgiu, nes jie naudojami imuniteto teise. Šios teisės pagrindai ir naudojimosi ja apimtis detaliau nagrinėjami kituose šio darbo skyriuose, kadangi tai specifinis klausimas.

Kitokios taisyklės galioja, jei nusikalstama veika padaroma civiliniame laive, esančiame pakrantės valstybės vidaus vandenyse. Civiliams jūros laivams imuniteto teisė netaikoma. Tačiau analizuojant įvairių mokslininkų darbus, kuriuose dėmesys skiriamas teisinio režimo šalies vandens teritorijoje analizei, galima susidurti su nuomone, kad prekybiniai laivai, taip pat kaip ir kariniai, turėtų naudotis imuniteto teise⁹². Anglų profesorius J. Brownlie, išnagrinėjęs šią problemą, padarė išvadą, kad „nei valstybių praktika, nei principiniai argumentai iki šiol nepajėgė sukurti kokio nors kito principo ir pakeisti jau galiojantį – plataus imuniteto principą“. Pripažindamas, kad pastaroji problema pasižymi neapibrėžtumu, J. Brownlie mano: „(...) reikia vadovautis prezumpcija, kad laivo valstybės imunitetas nuo vietinės jurisdikcijos galioja visuomet, išskyrus atsisakymo nuo jos atvejus“⁹³. Tuo tarpu žinomas pasaulyje tarptautinės jūrų teisės specialistas J.

⁹¹ Norėčiau pažymėti, kad baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo pakrantės valstybės vidaus vandenyse klausimai iki šiol nereglamentuoti nė vienoje visuotinai pripažintoje tarptautinėje sutartyje.

⁹² Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 71.

⁹³ Броунли Я. Международное право. Книга первая. – Москва, 1977. С. 474.

Colombosas daug tiksliau ir suprantamiau formuluoja taisyklę, kuria, manau, turėtų vadovautis visos valstybės. Jis įsitikinęs, kad egzistuoja norma, kuri susiformavo tarptautinėje praktikoje (tarptautinis paprotys) ir yra paremta valstybių abipusiu mandagumu⁹⁴. Šios normos esmė ta, kad kranto šalies jurisdikcija, nepriklausomai nuo to, kokia ji yra, užsienio valstybės civiliniame laive neįgyvendinama, išskyrus atvejus, kai pagalbos prašo laivo kapitonas ar konsulas arba kai sukeliama grėsmė taikai bei trikdoma pakrantės valstybės ramybė.

Vertinant šią nuomonę galima pasakyti, kad ji yra labai teisinga, nes tai, kad tam tikrais atvejais pakrantės valstybė neįgyvendina savo jurisdikcijos, reiškia ne imuniteto civiliniams laivams pripažinimą, o yra valstybės suvereniteto išraiška, kai aukštesnių tikslų labai ribojama neginčijama pakrantės valstybės teisė įgyvendinti savo teritorinę jurisdikciją.

Nepaisant to, kad XIX a. nemaža mokslininkų dalis teigė, jog valstybė turi neginčijamą teisę savo vidaus vandenyse įgyvendinti baudžiamąją jurisdikciją be kokių nors apribojimų⁹⁵, kai kurios pasaulio valstybės jau XIX a. pradžioje išreiškė pageidavimą, kad būtų skiriami du atvejai, t. y. kai nusikalstama veika padaroma vieno įgulos nario kito atžvilgiu, nepažeidžiant geros tvarkos kranto šalies uoste, ir visi kiti atvejai. Štai Prancūzijoje jau XIX a. baudžiamoji jurisdikcija šalies vidaus vandenyse įgyvendinama vadovaujantis dėsniais, įtvirtintais 1806 m. lapkričio 20 d. priimtame „*Avis du Conseil*“ akte dėl svetimų laivų statuso prancūzų uostuose⁹⁶. Pagal šį aktą, prancūzų teismai įgyvendina ribotą baudžiamąją jurisdikciją. Kitaip tariant, Prancūzijos teismai nenagrinėja tų nusikalstamų veikų, kurių kaltininkais ir nukentėjusiais yra įgulos nariai, nesusiję su pakrantės valstybe pilietybės ryšiu. Papildomai reikalaujama, kad nusikalstama veika nebūtų pažeista gera tvarka ir uosto ramybė⁹⁷. Panašiais dėsniais vadovaujasi ir kitos pasaulio valstybės: Belgija, Meksika, Brazilija, Ispanija, Norvegija, Italija,

⁹⁴ Колумбос Д., Хиггинс П. Международное морское право. – Москва, 1953. С. 238.

⁹⁵ Стоянов А. Н. Очерки истории и догматики международного права. – Харьков, 1875. С. 361. Tokią pačią poziciją palaikė ir žymūs XX a. tarptautinės teisės specialistai. Plačiau skaityti Kelsen H. Principles of International Law. – New York, 1952. P. 328–329.

⁹⁶ De Lappradelle R. G. Journal du droit International Privé. – Paris, 1908. P. 445. Nuoroda daroma pagal Volsonokas R. Lietuvos jūros teisė // Teisė. 1930. Nr. 18. P. 27; Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912. С. 98.

⁹⁷ Prancūzijos teismai nagrinėja visas bylas, jei nusikalstamą veiką padaro keleiviai prieš keleivius ar įgulos narius. Šios valstybės mokslininkai mano, kad šalies baudžiamoji jurisdikcija turi būti įgyvendinama ir tuomet, kai padaromas sunkus nusikaltimas vieno įgulos nario kito atžvilgiu. Anot šių autorių, sunkus nusikaltimas pažeidžia uosto ramybę. Plačiau skaityti Gidel G. Le Droit International Public de la Mer. – Paris, 1932. Vol. 2. P. 207–232.

JAV⁹⁸. Pagrindus šiai sistemai padėjo Prancūzijos valstybės tarybos sprendimas dviejų JAV laivų „Sally“ ir „Newton“ bylose. Priimtame sprendime teismas pabrėžė, kad tuo atveju, kai laive padaromas nusikaltimas, kuriuo pažeidžiama laivo komandos interesai ar laivo vidaus tvarka, vietos valdžia kištis neturi, nebent nusikaltimu pažeidžiama uosto ramybė ar yra gautas pagalbos prašymas. Kitoje byloje, kurioje buvo priimtas sprendimas dėl nužudymo ir kūno sužalojimo JAV „Tempest“ laive, teismas konstatavo, kad padarytas nusikaltimas pažeidė uosto ramybę, todėl šalies jurisdikcijos įgyvendinimas yra teisėtas⁹⁹. Laikui bėgant šie dėsniai tapo visuotinai priimtina taisykle, nes jų taikymas pagrįstas ir grynai praktiniais sumetimais¹⁰⁰. Daugelis pasaulio valstybių iki šiol griežtai laikosi nuostatos, kad kranto šalies baudžiamoji jurisdikcija neįgyvendinama, jei padarytas pažeidimas yra susijęs tik su užsienio valstybės laivu ar jo įgula, nepažeidžiama uoste ramybė ir laivo kapitonas, nukentėjęsysis ar laivo vėliavos šalies konsulas nesikreipė pagalbos į kranto šalies valdžią¹⁰¹.

Tuo tarpu vertinant LR BK nuostatas, reglamentuojančias teritorinio principo galiojimą, galima teigti, kad mūsų įstatymų leidėjų pozicija kitokia. Analogiška Lietuvos pozicija buvo ir Antrosios Respublikos gyvavimo laikotarpiu. Ano meto Baudžiamasis statutas taip pat nenumatė kokių nors baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo išimčių, jei nusikalstamos veikos padarymo metu užsienio civilinis laivas buvo pakrantės valstybės vandenyse¹⁰². Ši Lietuvos pozicija jau tuo metu buvo savita ir, atsižvelgiant į nusi-stovėjusią tarptautinę praktiką, galėjo būti griežtai kritikuojama.

Įdomu tai, kad net Tarybų Rusijos Federacijoje, atsižvelgiant į tarptautinę praktiką sureguliuoti baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo klausimus dėl nusikalstamos veikos šalies vidaus vandenyse, buvo priimtas specialus nutarimas. 1927 m. kovo 24 d. nutarime buvo numatyta, kad užsienio laivo įgulos narių areštas galimas tik tuomet, kai nusikalstama veika visa ar iš dalies padaroma kranto šalies sausumos teritorijoje arba tada, kai užsienio valstybės civiliniame laive padaryta veika sukelia rimtas pasekmes krante¹⁰³.

⁹⁸ *Volsonokas R.* Lietuvos jūros teisė // Teisė. 1930. Nr. 18. P. 27.

⁹⁹ *Katuoka S.* Tarptautinė jūrų teisė. – Vilnius, 1997. P. 41. Plačiau skaityti *Колумбос Д.* Международное морское право. – Москва, 1977. С. 285–586.

¹⁰⁰ *Akehurst M.* Modern Introduction to International Law. 1993. P. 168.

¹⁰¹ *Международное морское право.* – Москва, 1988. С. 34.

¹⁰² *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. – Kaunas, 1934. P. 26.

¹⁰³ Постановление СНК РСФСР от 24 мая 1927 г. „О производстве арестов на иностранных торговых судах“ // СЗ РСФСР. 1927. № 52. С. 348. Nuoroda daroma pagal

Daugelio valstybių (pvz., Prancūzijos BK 113–2 str., Vokietijos BK § 3, Šveicarijos BK 3 str., Rusijos Federacijos BK 11 str., Estijos BK 4 str., Italijos BK 6 str.) baudžiamųjų įstatymų analizė leidžia teigti, kad aptariamuoju atveju šių šalių baudžiamoji jurisdikcija lyg ir taip pat įgyvendinama be išimčių, tačiau tai tik pirmas ir dažniausiai klaidingas išpūdis. Jei ne baudžiamieji įstatymai, tai šių valstybių konstitucijos įpareigoja atsižvelgti į tarptautinių sutarčių nuostatas bei tarptautinius papročius.

Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo vidaus vandenyse taisyklės reglamentuojamos ne tik nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose, bet ir dvišalėse ar daugiašalėse tarptautinėse sutartyse. Pasirašydamos šias sutartis, valstybės vadovavosi nusistovėjusia tarptautine praktika bei atsižvelgdavo į savo nacionalinius interesus. Štai 1969 m. Nyderlandų ir TSRS¹⁰⁴ pasirašytoje tarptautinėje sutartyje numatyta, kad susitarianti šalis neįgyvendins savo jurisdikcijos be kitos susitariančios šalies diplomatinės arba konsulinės įstaigos kompetentingų pareigūnų prašymo, jei laivo įgulos narys padarys teisės pažeidimą¹⁰⁵ jūros laive, esančiame pakrantės valstybės vidaus vandenyse, išskyrus atvejus, kai, susitariančių valstybių valdžios nuomone, teisės pažeidimo pasekmės yra susijusios su pakrantės valstybe, kurios teritorijoje yra laivas. Pakrantės valstybės jurisdikcija įgyvendinama ir šiais atvejais: kai dėl teisės pažeidimo padaroma žala valstybės saugumui arba sutrikdoma šalies viešojo tvarka; kai padaromas sunkus nusikaltimas; kai teisės pažeidimas padaromas ne laivo įgulos nario arba prieš tokius asmenis; kai būtina nutraukti neteisėtą prekybą narkotinėmis medžiagomis¹⁰⁶. Pastaruoju metu Rusijos Federacija vadovaujasi tarptautinėmis sutartimis, pasirašytomis su Prancūzija, Didžiąja Britanija, Švedijos Karalyste, Nyderlandais bei kitomis pasaulio valstybėmis¹⁰⁷. Šių sutarčių nuostatos dėl bau-

Авсов Ю. А., Егорьев В. В., Кейлин А. Д. Морское право СССР. – Москва, 1930. С. 127–128.

¹⁰⁴ Rusijos Federacija yra visų TSRS teisių ir pareigų perėmėja, todėl visos sutartys, kurių viena iš šalių buvo TSRS, yra Rusijos teisinės sistemos dalis.

¹⁰⁵ Terminas „teisės pažeidimas“ dėl atskirų sutarties nuostatų turi būti aiškinamas plačiau ir apimti ne tik administracinius teisės pažeidimus, bet ir šalies BK aprašytas nusikalstamas veikas.

¹⁰⁶ Akivaizdu, kad kranto šalis turi įgyvendinti savo jurisdikciją ir tais atvejais, kai galima pagrįstai įtarti, kad reikia užkirsti kelią ir kitiems tarptautinio pobūdžio nusikaltimams, pvz., neteisėtas radioaktyvių medžiagų gabenimas, prekyba žmonėmis, asmenų verbavimas karo tikslais ir kt.

¹⁰⁷ Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами, вып. XXIX. – Москва, 1975. С. 295–355; *Джавад Ю. Х.* Международные соглашения по морскому судоходству. – Москва, 1968. С. 76; СЗ РФ. 1998. №. 25. С. 2834.

džiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo, padarius nusikalstamą veiką užsienio valstybės jūros laive, esančiame pakrantės valstybės vidaus vandenyse, yra beveik vienodos. Kai kur papildomai akcentuojami atvejai, kad pakrantės valstybė įgyvendins savo jurisdikciją, jei teisės pažeidimas susijęs su jos piliečiais¹⁰⁸.

Nepaisant to, kad LR BK 4 straipsnyje nieko neužsiminta apie tarptautinių sutarčių reikšmę sprendžiant baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo klausimą, padarius nusikalstamą veiką užsienio valstybės civiliniame laive, esančiame Lietuvos vandens teritorijoje, manau, šiuo metu reikia vadovautis bent jau šešiomis pasirašytais ir ratifikuotomis dvišalėmis konsulinėmis konvencijomis. Jose aiškiai nustatyta, kad aptariamuoju atveju pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas yra ribojamas¹⁰⁹.

Pakrantės valstybė gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją tik tuomet, kai padaryta nusikalstama veika pažeidžia jos vidaus vandenų arba uosto tvarką, ramybę ar saugumą. Taip pat tuomet, kai gaunamas laivo kapitono ar konsulinio pareigūno prašymas arba jo sutikimas. Šiais teiginiais apsiribota pasirašant konsulines konvencijas su Kinijos Liaudies Respublika, Rusijos Federacija ir Ukraina. Tačiau pasirašant tokias pačias konvencijas su Turkija ir Lenkijos Respublika buvo pasielgta kitaip. Tikriausiai, siekiant eliminuoti bet kokią galimybę kuriai nors šaliai sau palankesne linkme aiškinti konvencijos nuostatas, buvo įvardyti konkretūs atvejai, kai jurisdikcijos įgyvendinimo teisė priklauso pakrantės valstybei. Šiose konvencijose įtvirtinta, kad baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo teisė tenka pakrantės valstybei, kai:

- *nusikalstama veika padaroma pakrantės valstybės piliečio ar prieš jį arba kai nusikalstama veika padaroma asmens, kuris nėra laivo ekipažo narys, ar prieš jį;*
- *nusikalstama veika pažeidžiami pakrantės valstybės vidaus vandenų arba jos uosto tvarka ar saugumas;*

¹⁰⁸ Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами, вып. XXIX. – Москва, 1975. С. 295–355; *Дожаев Ю. Х.* Международные соглашения по морскому судоходству. – Москва, 1968. С. 76; СЗ РФ. 1998. №. 25. С. 2834.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija // Valstybės žinios. 1997. Nr. 106; Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 99; Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos // Valstybės žinios. 1993. Nr. 35(20); Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos // Valstybės žinios. 1994. Nr. 28; Lietuvos Respublikos ir Turkijos konsulinė sutartis // Valstybės žinios. 1998. Nr. 17; Lietuvos Respublikos ir Gruzijos konsulinė konvencija // Valstybės žinios. 2001. Nr. 49.

- nusikalstama veika pažeidžiami pakrantės valstybės įstatymai ir kiti teisės aktai dėl sveikatos apsaugos, saugumo jūroje užtikrinimo, migracijos ir muitų režimo, jūros apsaugos nuo teršimo nafta ar kontrabandos (Lietuvos pasirašytoje konsulinėje konvencijoje su Lenkijos Respublika vietoje kontrabandos nurodytas nelegalus narkotikų pervežimo atvejis);
- už padarytą nusikalstamą veiką pakrantės valstybės įstatymai numato atsakomybę ne mažiau kaip trejus metus laisvės atėmimo (Lietuvos pasirašytoje konsulinėje konvencijoje su Lenkijos Respublika nustatytas 5 metų laisvės atėmimo terminas).

Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo, padarius nusikalstamą veiką užsienio valstybės civiliniame laive, esančiame pakrantės valstybės vidaus vandenyse, reglamentavimas dvišalėse sutartyse šiuo metu yra neišvengiamas. Juk šiandien nėra nė vienos tam tikslui pasirašytos daugiašalės konvencijos. Patikslinant galima pasakyti, kad ta linkme net nebuvo dirbama.

Tarptautiniu lygiu buvo siekta reglamentuoti tik baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo klausimą, jei nusikalstama veika padaroma užsienio valstybės laive, esančiame uosto vandenyse. Tačiau iki šiol teigiamų rezultatų nėra.

1898 m. Tarptautinės teisės institutas pirmą kartą parengė konvencijos projektą, siekdamas tarptautiniu lygiu reglamentuoti uosto režimo klausimus. Šios Konvencijos projekto 30 straipsnyje buvo rašoma, kad „*Vietinė valdžia turi susilaikyti nuo kišimosi, jei tai nereikalinga ir jei padaryta veika nepažeidžia pakrantės valstybės nustatytos tvarkos ir ramybės uoste*“¹¹⁰. Tačiau tuo metu šių klausimų sureguliuoti nepavyko. Pirmieji tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys uosto režimo klausimus, buvo priimti tik 1923 m. Ženevos Tarptautinėje susisiekimo ir tranzito konferencijoje. Šios konferencijos metu buvo patvirtinta konvencija ir statusas dėl jūros uosto režimo¹¹¹, bet baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problemai dėmesio nebuvo skirta. Dėl šios priežasties ši problema ir toliau kėlė didelį mokslininkų susidomėjimą.

Susirūpinęs dėl esamos padėties, Tarptautinis jūrų komitetas 1959 m. parengė konvencijos projektą dėl užsienio valstybių jūrų laivų statuso užsienio uostuose¹¹². Projekto 4 straipsnyje pateiktos pamatinės nuostatos, kuriomis turėtų vadovautis kiekviena civilizuota valstybė¹¹³. Tačiau bėda ta,

¹¹⁰ Annuaire de l'institute de droit International, 1898. T. XX.

¹¹¹ League of Nations. Treaty Series. 1927. Vol. 58. P. 285.

¹¹² Колодкин А. Л. К разработке проекта конвенции о режиме морских судов в иностранных портах // Морское право и практика. Вып. 135. №. 27. 1965. С. 3–15.

¹¹³ Konvencijos projekte numatyta, kad valstybės valdžia, kuriai priklauso jūros uostas, jei jos uoste stovinčiame laive padaryta nusikalstama veika, neturi pradėti baudžiamojo pe-

kad iki šiol projektas yra svarstomas ir nežinia, kada jis taps „kūnu“.

Užsienio valstybių įstatymų analizė leidžia daryti išvadą, kad jų teritorinė jurisdikcija jau dabar įgyvendinama atsižvelgiant į šalies nacionalinius interesus. Nepaisant to, kad Japonijos BK 1 straipsnyje įtvirtinta deklaratyvi nuostata, kad šios valstybės baudžiamieji įstatymai taikomi visais atvejais, jei nusikalstama veika padaroma Japonijos teritorijoje, praktikoje atsižvelgiama į jurisdikcijos įgyvendinimo apribojimus, nustatytus specialiuose teisiniuose aktuose. Japonijoje galioja specialus įstatymas, kuriame pažymėta, kad ši šalis savo baudžiamąją jurisdikciją dėl užsienio valstybių laivuose padarytos veikos įgyvendina tik tuomet, kai veikos kaltininkas ar nukentėjęsysis yra Japonijos pilietis¹¹⁴. Tarptautinių standartų paiso ir Danija. Šios šalies BK 12 paragrafe nurodyta, kad kodekso 6–8 paragrafų nuostatos turi būti taikomos atsižvelgiant į tarptautinės teisės nustatytas taisykles. Švedija teritorinę jurisdikciją besąlygiškai įgyvendina tik tuomet, kai užsienio laive padaryto nusikaltimo kaltininkas arba auka yra Švedijos pilietis arba šioje valstybėje gyvenantis asmuo. Kitais atvejais teritorinė jurisdikcija įgyvendinama tik vyriausybei arba jos įgaliotam asmeniui leidus. Tai reglamentuojanti norma įtvirtinta Švedijos BK 2 skyriaus 5 straipsnyje.

Teigiamai vertindamas šių valstybių poziciją, vis dėlto noriu atkreipti dėmesį, kad valstybės atsisakymas įgyvendinti baudžiamąją jurisdikciją negali būti vienašalis. Turiu omenyje tai, kad valstybė gali atsisakyti įgyvendinti teritorinę jurisdikciją tik tuomet, kai laivo vėliavos valstybės kompetentingos institucijos garantuoja, kad nusikalstama veika šioje valstybėje yra kriminalizuota ir jos tyrimas bus atliktas, o kaltininkas, esant teisiniam pagrindui, bus teisiamas. Kitomis sąlygomis atsisakymas įgyvendinti jurisdikciją būtų lyg skatinimas nusikalsti dar kartą.

Taigi Lietuvoje baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problema dėl nusikalstamų veikų, padarytų užsienio valstybių jūrų laivams esant Lietuvos vidaus vandenyse, egzistuoja jau dešimtmetį. Tai akivaizdi Lietuvos teisinės sistemos spraga, kurią užpildyti būtina nedelsiant. Keista būtų ma-

rsekiojimo, išskyrus atvejus, kai to prašo laivo vėliavos valstybės konsulas. Konsulo sutikimas nereikalingas šiais atvejais:

1) kai laive padaryta nusikalstama veika trikdo uosto rimtį arba sudaro grėsmę jo saugumui ar žmonių gyvybei, arba nusikalstama veika nukreipta pažeisti nustatytą šalyje teisėtvarką, muitų taisykles ar sudaro grėsmę visuomenės sveikatai; 2) kai nusikalstamą veiką daro asmenys, nesantys užsienio valstybės laivo kapitonu arba įgulos nariais, arba prieš šiuos asmenis; 3) kai nusikalstamą veiką daro kranto šalies piliečiai arba ji daroma prieš juos; 4) kai daromas sunkus nusikaltimas.

¹¹⁴ *Поваляев Л. В.* Правовой режим морских портов Японии, открытых для международного судоходства. Автореф. канд. дис. – Ленинград, 1972. С. 18–19.

nyti, kad LR BK 4 straipsnio 1 dalies nuostata, įpareigojanti besąlygiškai įgyvendinti teritorinę Lietuvos baudžiamąją jurisdikciją, yra teisinga. Tobulinant LR BK 4 straipsnį, siūlyčiau daryti nuorodą į Lietuvos Respublikos pasirašytas tarptautines sutartis, o jų nesant, sprendimo teisę dėl Lietuvos baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apimties, padarius nusikalstamą veiką mūsų šalies vidaus vandenyse esančiame užsienio valstybės laive, suteikti šalies generaliniam prokurorui.

2.1.2.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės teritorinėje jūroje

Teritorinė jūra (angl. *territorial waters*, pranc. *la mer territoriale*), būdama kranto valstybės vandens teritorijos dalis, yra kranto valstybės suverenioje valdžioje. Tai neginčytinas faktas, pripažįstamas ne tik tarptautinės teisės doktrinoje¹¹⁵, bet ir tarptautinėse konvencijose¹¹⁶.

Vertinant tai, kad teritorinė jūra yra valstybės teritorijos sudedamoji dalis ir yra pakrantės valstybės suvereninėje valdžioje, galima būtų daryti išvadą, kad šioje vandens teritorijos dalyje gali būti nustatomas toks teisinis režimas, kuris tenkins šalies nacionalinius interesus. Tačiau iš tikrųjų šios teritorijos režimas yra specifinis, nes jis nustatomas ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės teisės normomis¹¹⁷. Todėl ir pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas turėtų pasižymėti tam tikromis ypatybėmis.

Iki XX a. pradžios tarptautinės teisės doktrinoje bei praktikoje buvo nusistovėję, kad teritorinė jūra nėra valstybės teritorijos sudedamoji dalis¹¹⁸. Tačiau tam tikrais atvejais savo valdžią šioje erdvėje pakrantės valstybė vis dėlto vykdė.

Teritorinės jūros samprata ir jos įtvirtinimas tarptautinėje teisėje buvo istoriškai susiformavusio ir dėsningo pakrančių valstybių siekio plėsti savo suverenitetą jos krantus skalaujančiose jūrų vandenyse rezultatas, turint tikslą apsaugoti savo ekonominius interesus ir šalies saugumą¹¹⁹. Pažymėtina, kad pirmasis bandymas nustatyti teritorinės jūros ribas buvo XVII a. pradžioje Anglijos ir Nyderlandų Karalystės pasiektas susitarimas, kad teri-

¹¹⁵ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 343; Международное морское право. – Москва, 1988. С. 42–43.

¹¹⁶ 1958 m. JT Konvencijos dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos 1 straipsnis.

¹¹⁷ Katuoka S. Teritorinės jūros problemos // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1997. Nr. 6. P. 137.

¹¹⁸ Францъ фонъ – Листъ. Международное право въ систематическомъ изложеніи. – Рига, 1923. С. 110

¹¹⁹ Фердросс А. Международное право. – Москва, 1959. С. 248.

torinės jūros ribos turi būti siejamos su tolimiausiu patrankos šūvio atstumu (lot. *terrae dominium finitur, ubi finitur armorum vis*)¹²⁰. Tačiau dėl to, kad kiekviena valstybė disponavo techniškai skirtinga ginkluote, dar XVII a. buvo prieita išvada, kad šis teritorinės jūros ribų nustatymo principas yra netinkamas. Tuomet daugelis valstybių pradėjo įgyvendinti savo jurisdikciją 3-ju, vėliau 6-ju, 10-ies, o galiausiai ir 12-os jūrmylių ribose¹²¹. Tuo tarpu tarptautiniu mastu teritorinės jūros ribos (iki 12 jūrmylių) buvo nustatytos 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos 3 straipsnyje¹²². Antra vertus, pastaruoju metu dar liko tokių valstybių, kurios, išnaudodamos prieš konvencijos pasirašymą buvusią spragą, nusprendė nustatyti labai dideles teritorinės jūros ribas. 1952 m. Čilė, Peru ir Ekvadoras pasirašė Santjago deklaraciją, kuria vienašališkai nustatė mažiausiai 200 jūrmylių teritorinės jūros plotį. Analogišką poziciją užėmė ir kitos Lotynų Amerikos bei kitų žemynų valstybės: Argentina (1966 m.), Panama (1967 m.), Urugvajus (1969 m.), Brazilija ir Ekvadoras (1970 m.), Somalis (1972 m.), Siera Leonė (1972 m.), Tanzanija (1973 m.), Nigerija (1971 m.), Madagaskaras (1973 m.)¹²³. Vertinant tokią valstybių praktiką dėl teritorinės jūros ribų išplėtimo, neginčytinai galima teigti, jog ji yra nepateisinama ir neteisėta.

Nuo seno priimta, kad teritorinės jūros ribos turi būti tokiu atstumu, kad pakrantės valstybė galėtų realiai jas kontroliuoti saugodama savo nacionalinius interesus¹²⁴. Lietuva, atsižvelgdama į tarptautinės teisės reikalavimus, įstatymiškai nustatė, kad teritorinės jūros ribos yra 12 jūrmylių pločio¹²⁵. Jos ribos skaičiuojamos didžiausio atoslūgio metu nuo išilgai kranto einančios bazinės linijos (pranc. *la laisse de la basse marée*).

Remiantis LR BK 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kiekvienas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką Lietuvos teritoriniuose vandenyse, privalo atsakyti pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus. Tačiau tarptautinės teisės normos šiuo klausimu nėra tokios kategoriškos.

¹²⁰ *Gidel G.* Le droit International Publique de la Mer. – Paris, 1932. Vol. 1. P. 138.

¹²¹ *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. – С.-Петербург, 1902. С. 284; *Николаев А. Н.* Проблема территориальных вод в международном праве. – Москва, 1954. С. 40–41.

¹²² Lietuvos Seimo nutarimas dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos // Valstybės žinios. 1995. Nr. 100. Šiuo nutarimu buvo siūloma konvencija vadovautis derinant ir demarkuojant Lietuvos valstybės sienas ir išskirtinę ekonominę zoną.

¹²³ Plačiau skaityti *Мировой океан и международное право.* – Москва, 1986. С. 102–109; *Звирбуль В. К., Шутилов В. П.* Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974. С. 44.

¹²⁴ *Францъ фонъ – Листъ.* Международное право въ систематическомъ изложеніи. – Рига, 1923. С. 111

¹²⁵ Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 42.

Tarptautinių normų analizė leidžia teigti, kad pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apimtys, padarius nusikalstamą veiką užsienio civiliniame jūros laive¹²⁶, esančiame teritorinėje jūroje, įvairuoja priklausomai nuo kelių svarbių aplinkybių. Būtina atkreipti dėmesį į tai, ar laivas įplaukia į vidaus vandenį, ar išplaukia į atvirą jūrą; svarbu ir tai, ar laivas stovi teritorinėje jūroje, ar, naudodamasis taikaus plaukiojimo teise, kerta ją, neįplaukdamas į vidaus vandenį.

Pirmuoju atveju pakrantės valstybė įgyvendina savo baudžiamąją jurisdikciją neabejotinai. Tačiau jurisdikcijos įgyvendinimas turėtų pasižymėti tam tikrais ypatumais.

Viena iš kelių tarptautinių sutarčių, kurioje pabrėžiami jurisdikcijos įgyvendinimo klausimai teritorinėje jūroje, yra 1958 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos¹²⁷. Konvencijos 19 straipsnio 2 punkte nurodyta, kad „*Šiame straipsnyje pateiktos nuostatos neriboja kranto valstybės teisės, siekiant areštuoti asmenį ar tirti padarytą pažeidimą, taikyti bet kurias teisėtas priemones užsienio laivų, plaukiančių teritorinėje jūroje po išplaukimo iš šalies vidaus vandens, atžvilgiu*“. Kitaip tariant, šiais atvejais konvencinės normos kokių nors apribojimų dėl kranto valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo nenumato.

Pastaruoju metu skirtingos pasaulio valstybės, spręsdamos klausimą dėl baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo šalies teritoriniuose vandenyse, praktinėje veikloje vadovaujasi dviem XIX a. susiformavusiomis jurisdikcijos teritorinėje jūroje įgyvendinimo sistemomis: prancūzų ir anglų. Jau buvo minėta, kad prancūzų sistema remiasi 1806 m. „*Avis du Conseil*“ akte išdėstytais dėl svetimų laivų statuso prancūzų uostuose dėsniais, kurie galioja reglamentuojant ir užsienio valstybių civilių laivų statusą teritorinėje jūroje.

Tuo tarpu anglų sistema remiasi 1878 m. rugpjūčio 16 d. Britanijos Parlamento priimtu aktu „*Territorial Waters Jurisdiction Act*“¹²⁸. Pagrindus šiai sistemai padėjo teismai. Vyriausiasis Karūnos Teismas 1867 m. *R. V. Keyn* byloje nusprendė, kad anglų teismai turi teisę įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją visų užsieniečių atžvilgiu, jei nusikalstama veika buvo padaryta teritorinėje jūroje¹²⁹. Vadovaudamiesi šiuo teisiniu aktu, anglų tei-

¹²⁶ Kariniams jūrų laivams, kaip jau minėta, taikomas imunitetas.

¹²⁷ Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone // Blachstone's International Law Documents, 1991.

¹²⁸ *Jessup P. C. The Law of the Territorial Waters and Maritime Jurisdiction*. – New York, 1927. P. 170–172.

¹²⁹ *Pavittbran A. K. Substance of Public International Law. Western and Eastern*. – Bombay, 1965. P. 103.

smai (angl. *Admiralty Court*) gali teisti asmenis už kiekvieną nusikaltimą svetimame laive, esančiame anglų teritoriniuose vandenyse. Tačiau teismų sprendimai yra vykdomi tik tuomet, kai esti vyriausybės leidimas. Šiame akte išdėstytais principais, nors juos ir peikdami, anglų teismai vadovaujasi iki šiol¹³⁰. Tačiau, kaip pažymi J. Colombosas, jau nuo XX a. vidurio Didžiosios Britanijos teismai šalies baudžiamąją jurisdikciją įgyvendina tik tais atvejais, kai laive padaryto nusikaltimo padariniai peržengia laivo ribas¹³¹.

Analogiškos pozicijos laikytasi ir XIX a. pabaigoje Vokietijoje. Jurisdikcijos klausimai buvo reglamentuoti 1877 m. liepos 27 d. įstatyme¹³². Tuo tarpu Argentina, Paragvajus, Peru ir Urugvajus 1889 m. sausio 23 d. pasirašė Montevideo susitarimą, įtvirtinantį nuostatą, kad visi nusikaltimai, padaryti svetimuose laivuose, esančiuose pakrantės valstybės vandenyse, išimtinai priklauso pakrantės valstybės jurisdikcijai¹³³.

Labiausiai atitinkanti ano meto bei dabartinę tarptautinę praktiką yra prancūziškoji sistema. Tačiau detalesnė šių dviejų teorijų analizė leidžia teigti, kad tiek angliškoji, tiek prancūziškoji sistemos pripažįsta ribotos jurisdikcijos įgyvendinimą, kai nusikalstama veika padaroma jūros laive, esančiame pakrantės valstybės vandens teritorijoje.

Bene visų valstybių šiandieninė praktika rodo, kad pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama tik tuomet, kai užsienio valstybės civiliniame laive daroma nusikalstama veika kelia grėsmę pakrantės valstybės interesams arba susijusi su pakrantės valstybės piliečiais. Ši nuostata buvo ir yra įtvirtinta Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos Respublikos, JAV bei kitų valstybių tarpvalstybiniuose susitarimuose su užsienio valstybėmis¹³⁴.

¹³⁰ Skirtingais valstybės gyvavimo laikais Anglijos teismai ne visuomet griežtai laikydavosi šio principo. Buvo vengiama kištis į laivo vėliavos valstybės reikalus. Jei nusikaltimas netrikdė kranto valstybės uosto ramybės bei tuomet, kai nepateikiamas nukentėjusiojo ar laivo valstybės atstovo prašymas pradėti baudžiamąjį persekiojimą, Anglija atsisakydavo taikyti baudžiamąją jurisdikciją šių veikų atžvilgiu ir klausimo sprendimą palikdavo laivo vėliavos valstybei. Plačiau skaityti *Чусталь А. Т. Уголовная юрисдикция прибрежного государства в отношении находящихся в его портах иностранных торговых судов // Ученые записки Тартуского ун-та. Вып. 44. – Таллин, 1956. С. 26–27.*

¹³¹ *Колумбос Д. Международное морское право. – Москва, 1975. С. 284; Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. – Vilnius, 1997. P. 44.*

¹³² *Францъ фонъ – Листъ. Международное право въ систематическомъ изложении. – Рига, 1923. С. 114.*

¹³³ *Kohler. International Strafrecht. – Stuttgart, 1917. S. 238.*

¹³⁴ Plačiau skaityti *Францъ фонъ – Листъ. Международное право въ систематическомъ изложении. – Рига, 1923. С. 115; Хайд Ч. Ч. Международное право, его понимание и применение США. Т. 3. – Москва, 1952. С. 35–36; Сборник действующих договоров*

Įvertinus Lietuvos baudžiamuosius įstatymus (LR BK 4 str.), galima teigti, kad teisėsaugos institucijos, nagrinėdamos baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamų veikų, padarytų anksčiau išvardytomis aplinkybėmis, lyg ir vadovaujasi angliškosios sistemos dėsniais. Tiesa, Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 8 straipsnio 4 dalyje reglamentuoti atvejai, kai plaukiojimo priemonės (išskyrus užsienio valstybėms priklausančius karo laivus ar laivus, naudojamus nekomerciniais tikslais) gali būti sustabdytos siekiant sulaikyti asmenį arba atlikti tyrimą dėl nusikaltimo, padaryto laivo plaukimo metu per Lietuvos Respublikos teritorinę jūrą, į Lietuvos Respublikos jūros, vidaus vandenų uostus ar iš jų. Šiuo įstatymu nustatyta, kad Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija gali būti įgyvendinama jei:

- 1) *nusikaltimo padariniai yra susiję su Lietuvos Respublikos ar asmenų interesais;*
- 2) *padarytas ar daromas nusikaltimas trikdė Lietuvos Respublikos viešąją tvarką arba pažeidžia taikaus plaukimo teritorine jūra tvarką;*
- 3) *tokios priemonės yra reikalingos, kad būtų užkirstas kelias neteisėtai ginklų, šaudmenų, sprogmenų, sprogstamųjų, narkotinių, psichotropinių, pavojingų ir (ar) kenksmingų medžiagų apyvartai.*

Manyčiau, kad įgyvendinant Lietuvos baudžiamąją jurisdikciją privalu atsižvelgti į nagrinėjamo įstatymo nuostatas. Tačiau tol, kol baudžiamajame kodekse nėra normos, kuria vadovaujantis galima būtų tai padaryti, Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo 8 straipsnio taikymas tampa problema. Kita vertus, esant LR BK tokiai normai, baudžiamojo persekiojimo pradžios klausimo sprendimas turi tekti šalies generaliniam prokurorui. Tai būtina padaryti, nes ne visos šio įstatymo nuostatos, susijusios su valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimu, yra griežtos.

Teritorinės jūros samprata formavosi atsižvelgiant į tai, kad ilgus šimtmečius šie vandenys buvo naudojami tarptautinei laivybai. Šis faktas reikalavo, kad užsienio valstybių laivų režimas teritoriniuose vandenyse būtų reglamentuotas tarptautiniu mastu. Dėl to nuo seno pripažįstama taikaus užsienio laivų plaukimo teisė per teritorinę jūrą. Ši teisė negali būti ribojama dėl kokių nors priežasčių (lot. *jus passagii sive transitus innoxii*).

Šiuo metu aiškinantis pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimą teritorinėje jūroje dėl nusikalstamų veikų, padarytų užsienio laive, kertančiame teritorinę jūrą, be įplaukimo į vidaus vandenį ar sustojimo juose bei uoste, vadovaujamas 1958 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos bei 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų tei-

sės konvencija¹³⁵. Lietuvoje ši teisė reglamentuota Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu (7 str.)¹³⁶.

Pirmą kartą taikaus užsienio laivų plaukiojimo per teritorinę jūrą teisė, kaip sutartinė norma, buvo įtvirtinta minėtoje 1958 m. Konvencijoje. Iki tol ji buvo tik tarptautinis paprotys.

1958 m. Ženevos konvencijos dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos 19 straipsnyje nustatyta, kad visų šalių judėjimas per kranto šalies teritorinę jūrą yra laisvas, jei nepažeidžiama gera tvarka ir nesukeliamas pavojus kranto šalies saugumui. Taip pat nurodoma, kad kranto šalies baudžiamoji jurisdikcija padarius nusikaltimą civiliniame jūros laive, esančiame teritorinėje jūroje, taikoma, jei:

- 1) *nusikaltimo pasekmės turi įtakos pakrantės valstybei;*
- 2) *nusikaltimas pažeidžia šalies ramybę ar teritorinės jūros gerą tvarką;*
- 3) *laivo kapitonas ar konsulas kreipiasi pagalbos;*
- 4) *norima užkirsti kelią narkotinių medžiagų gabenimui.*

Ženevos konvencijos 19 straipsnyje nurodoma ir tai, kad pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija netaikoma, jei nusikaltimas padarytas jūros laivui plaukiant per teritorinę jūrą norint suimti asmenį, esantį ne pakrantės valstybės teritorijoje, arba norint atlikti tardymo veiksmus dėl tame laive anksčiau padaryto nusikaltimo. Tarptautinės teisės komisija, komentuodama šį straipsnį, rekomendavo netaikyti pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos pirmiesiems laivo asmenims dėl sausumoje padarytų mažareikšmių veikų ar nesunkių nusikaltimų¹³⁷.

Šios konvencijos normos yra pavyzdys, kaip valstybės nacionalinės jurisdikcijos įgyvendinimas apribojamas tarptautiniame teisiniame akte. Tačiau įdomu tai, kad nagrinėjamos konvencijos normos, praėjus keleriems metams po to, kai jos įsigaliojo, buvo kritikuojamos žymių tarptautinės teisės specialistų. Žinomas anglų mokslininkas tarptautininkas D. P. O'Connelas buvo linkęs šias normas pripažinti tik kaip rekomendacines ir manė, kad valstybės jų gali laikytis tik tuomet, kai mano esant tai reikalinga, ir tik tuomet, kai nori pasirodyti mandagios¹³⁸. Lygiai tokio paties turinio poziciją išdėstė ir keletas JAV mokslininkų¹³⁹. Mėginimas neigti šių

¹³⁵ Šiuo metu nėra jokių apribojimų taikyti kranto valstybės baudžiamąją jurisdikciją, jei padaryta nusikalstama veika užsienio laive, plaukiančiame iš uosto į atvirą jūrą. Tačiau aki-vaizdu, kad ir šiuo atveju ją galima būtų riboti.

¹³⁶ Valstybės žinios. 2000. Nr. 42.

¹³⁷ Курс международного права в 6 томах. – Москва, 1967. Т.3. С. 211.

¹³⁸ O'Connell D. P. International Law. – London, 1965. Vol. 2. P. 697.

¹³⁹ Plačiau skaityti, pavyzdžiui, Lee L. T. Jurisdiction Over Foreign Merchant Ships in the Territorial Sea // The American Journal of International Law. 1961. No. 1. P. 8.

konvencinių normų privalomumą akimirksniu sulaukė kritikos¹⁴⁰.

Neabejotina, kad ginčyti konvencinių normų privalomumą neleistina, nes tai neigtų šimtmečius formuotą praktiką, bet, mano nuomone, kritikuoti jų trūkumus ir neuniversalumą privalu. Visų pirma nesuprantama, kodėl konvencijos autoriai apsiribojo tik viena tarptautinio pobūdžio nusikalstama veika, kurią darant užsienio laive, kertančiame taikiai plaukiojant teritorinius vandenius, pakrantės valstybė gali vienašališkai įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Juk konvencijos pasirašymo dieną galiojo 1949 m. Konvencija dėl prekybos žmonėmis ir prostitutijos eksploatacijos trečiaisiais asmenimis uždraudimo¹⁴¹, kuri pakeitė iki tol galiojusį 1904 m. susitarimą¹⁴² ir 1910 m. konvenciją dėl prekybos moterimis ir vaikais prostitutijos tikslais uždraudimo¹⁴³ bei 1921 m. Ženevos konvenciją dėl prekybos moterimis ir vaikais uždraudimo¹⁴⁴. Galiojo ir 1929 m. konvencija dėl kovos su pinigų padirbinėjimu¹⁴⁵. Akivaizdu, kad šios veikos kelia tarptautinį pavojų ir gali būti daromos panaudojant tarptautinius laivybos kelius. Galiausiai neaišku, kodėl nebuvo konkretizuota sąvoka „kranto šalies ramybė“? Tai labai didelis trūkumas, nes, nesant oficialaus išaiškinimo ar bent paaiškinimo, kiekviena valstybė gali šią sąvoką interpretuoti sau palankesne forma. Tai būtų nepateisinama, nes tuomet pakrantės valstybė galėtų be svarios priežasties išplėsti baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo ribas teritorinėje jūroje.

Siekiant užpildyti buvusias spragas ir norint sukurti kur kas universalesnę tarptautinę sutartį 1982 m. pasirašyta Jūrų teisės konvencija¹⁴⁶. Joje tarptautinio pobūdžio nusikalstamų veikų sąrašas, nors ir nedaug, buvo praplėstas. Konvencijos 27 straipsnio d punkte papildomai numatyta, kad pakrantės valstybė gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją, jei siekiama užkirsti kelią psichotropinių medžiagų gabenimui per teritorinę jūrą.

Vertinant šios konvencijos nuostatas matyti, kad pakeitimai ankstesnių spragų nepašalina. Be to, jų atsirado dar daugiau. 1982 m. konvencijos pa-

¹⁴⁰ *Schwazenberg G.* A Manuel of International Law. – London, 1967. P. 104; *Колодкин А. Л.* Правовой режим территориальных вод и открытого моря. – Москва, 1971. С. 44–45.

¹⁴¹ Žmogaus teisės: Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991. P. 140–148.

¹⁴² International Agreements of 18 May 1904 for the Suppression of While Slave Traffic // League of Nations. Treaty Series. 1920. Vol. 1. P. 415–425.

¹⁴³ International Convention of 4 May 1910 for the Suppression of While Slave Traffic. Ten pat. 425 – 433.

¹⁴⁴ Ten pat. 1922. Vol. 9. P.84–94.

¹⁴⁵ International Convention of the Suppression of Counterfeiting Currency and Protocol // Australian Treaty Series. 1982. No. 8.

¹⁴⁶ 1982 m. Jūrų teisės konvencija // Valstybės žinios. 2003. Nr. 107.

sirašymo dieną galiojo 1979 m. Konvencija dėl kovos su įkaitų grobimu¹⁴⁷, 1972 m. Konvencija dėl bakteriologinio (biologinio) ir toksinio ginklo kūrimo, gamybos ir atsargų kaupimo uždraudimo ir jų sunaikinimo¹⁴⁸, 1977 m. Konvencija dėl kovos su terorizmu¹⁴⁹, 1980 m. Konvencija dėl branduolinių medžiagų fizinės apsaugos¹⁵⁰. Šiomis konvencijomis buvo nuspręsta uždrausti nusikalstamas veikas, pasižyminčias transnacionaliniu požymiu ir keliančias grėsmę žmonėms. Juk neteisėtas atominio ginklo ir bet koks biologinio, bakteriologinio ar toksinio ginklo gabenimas laivais per teritorinę jūrą yra pavojingesnės nusikalstamos veikos nei narkotinių ar psichotropinių medžiagų gabenimas. Tai reiškia, kad šių veikų įtraukimas į 1982 m. konvencijos 27 straipsnį yra būtinas. Niekas negali prieštarauti, kad šiais atvejais kranto valstybė privalo turėti absoliučią teisę įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Šios minties teisingumą patvirtina ir Lietuvos Respublikos valstybinės sienos ir jos apsaugos įstatymo 8 straipsnio 4 dalies studija.

Analizuojant problemą reikia pabrėžti dar kelis svarbius dalykus. Laivo plaukimas per teritorinę jūrą turi būti nenutrūkstamas ir greitas. Tačiau jei laivas yra veikiamas nenugalimos jėgos (pranc. *force majeure*), jis gali sustoti ir nuleisti inkarą. Tą patį jis gali padaryti, jei būtina suteikti pagalbą. Neabejotina, kad toks laivas negali būti pripažintas taikiai plaukiančiu per teritorinę jūrą, nes *de facto* atlieka kitokius veiksmus.

Kyla klausimas, kokiomis jurisdikcijos įgyvendinimo taisyklėmis reikėtų vadovautis pakrantės valstybei, jei šiame laive būtų padaryta nusikalstama veika? Reikia sutikti su tais autoriais, kurie teigia, jog šio laivo statusas turėtų atitikti laivo, kuris yra vidaus vandenyse, statusą¹⁵¹. Šios nuostatos pripažinimas lemia tai, kad privalu pripažinti ir visas tarptautinėje praktikoje galiojančias pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo taisykles, kai nusikalstama veika padaroma laive, esančiame vidaus vandenyse.

Tuo tarpu visiškai kitokiomis nuostatomis turime vadovautis, kai laivas yra atviroje jūroje, o jo valtimis, siekiant padaryti nusikalstamą veiką (pvz., gabenant kontrabandą), plaukiama į krantą. Tokiu atveju pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija besąlygiškai turi remtis teritoriniu principu, nes tarptautinėje praktikoje yra pripažįstama tariamo laivo buvimo teritori-

¹⁴⁷ Valstybės žinios. 2000. Nr. 108.

¹⁴⁸ Valstybės žinios. 1997. Nr. 59.

¹⁴⁹ Valstybės žinios. 1997. Nr. 7.

¹⁵⁰ Международное публичное право (Сборник документов). – Москва, 1996. Т. 2. С.320.

¹⁵¹ *Brownlie I. Principles of Public International Law.* – Oxford, 1990. P. 200.

nėje jūroje doktrina¹⁵². Jokios išimtyš iš šios taisyklės neturėtų būti taikomos.

Taigi nusikalstamos veikos, padarytos pakrantės valstybės teritorinėje jūroje, pripažįstamos padarytomis šalies teritorijoje. Tačiau tokiu atveju įgyvendinti valstybės baudžiamąją jurisdikciją vadovaujantis teritoriniu principu be išlygų negalima, nes tai prieštarautų pripažintoms tarptautinėms normoms ir tarptautinei praktikai. Be to, įgyvendinti teritorinį principą gali būti neįmanoma, nes nepavyks nustatyti net paties nusikalstamos veikos padarymo fakto. Dėl šių priežasčių teritorinėje jūroje Lietuvos jurisdikcijos įgyvendinimą reikia reglamentuoti lygiai taip pat, kaip ir jos įgyvendinimą šalies vidaus vandenyse. Suvienodintas taisyklės taiko ir daugelis pasaulio valstybių.

2.1.3. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės oro erdvėje

Visa valstybės sienų ribose esanti oro erdvė yra šios valstybės suveronioje valdžioje. Tarptautinės teisės doktrinoje šiuo metu pripažinta, kad oro erdvė¹⁵³, esanti virš valstybės sausumos ir vandens teritorijos, yra jos teritorijos sudėtinė dalis (lot. *cujus est solum ejus est summitas usque ad coelum*)¹⁵⁴. Tačiau iki šiol nėra nė vienos tarptautinės sutarties, kurioje tai būtų pažymėta¹⁵⁵. Tarptautinėse sutartyse pripažįstamas tik valstybės visiškasis ir išskirtinis suverenitetas. Tai pažymėta 1944 m. Čikagos tarptautinės civilinės aviacijos¹⁵⁶ ir 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijose. Tuo tarpu žymūs tarptautinės oro teisės specialistai J. C. Cooperis¹⁵⁷ ir J. F. Bentzianas¹⁵⁸ mano, kad diskusijos šia tema yra nereikšmingos, nes, jų ma-

¹⁵² Колумбос Д. Международное морское право. – Москва, 1975. С. 164.

¹⁵³ Lietuvos oro erdvės naudojimo tvarka reglamentuota Vyriausybės nutarimu patvirtinose oro erdvės naudojimo taisyklėse. Žr. Valstybės žinios. 1997. Nr. 8.

¹⁵⁴ Plačiau skaityti, pavyzdžiui, Bing Cheng. The Law of International Air Transport. – London, 1962. P. 12.

¹⁵⁵ Pirmojoje oro teisės konvencijoje, kuri buvo pasirašyta Paryžiuje 1919 m. spalio 13 d. ir tituluojama kaip oro erdvės teisės *Magna Charta*. Joje valstybei pripažįstamas visiškasis ir išimtinis suverenitetas į oro erdvę, esančią virš jos teritorijos (1 str.).

¹⁵⁶ The Convention on International Civil Aviation, 7 December. 1944, 15 UNITS 259. – ICAO. – Doc. 7300/6. Lietuvos prisijungimo prie šios konvencijos dokumentai deponuoti 1992 01 08.

¹⁵⁷ Cooper J. C. Exploration in Aerospace Law. – Montreal, 1968. P. 105.

¹⁵⁸ Bentzien J. F. Der unerlaubte Einfluss von Luftfahrzeugen in fremdes Staatsgebiet in Friedenszeiten und seine Rechtsfolgen. – West Berlin, 1982. S. 6.

nymu, 1910 m įvykusioje Diplomatiniėje konferencijoje dėl oro teisės tarptautiniu lygiu buvo susitarta dėl to, kad oro erdvė yra valstybės teritorijos sudėtinė dalis. Manau, kad ši problema išties negali būti ginčo objektas, kitaip mes ignoruotume valstybės teritorinį vientisumą, jos nacionalinį suverenitetą ir teritorijos nacionalinę priklausomybę. Tai pripažįstama ir įvairių valstybių tarpvalstybiniuose susitarimuose¹⁵⁹.

Tarptautinės teisės specialistai dažnai diskutuoja dėl oro erdvės teisinės prigimties. Ši problema analizuojama nagrinėjant termino „valstybės teritorija“ teisinę prigimtį. Šiuo klausimu gyvuoja jau seniai žinoma objektinė teorija, kurios pagrindinė tezė ta, kad valstybės teritorija yra asmens (privatinė) arba valstybės (viešojo) nuosavybė. Jau romėnų laikais žemės savininkas turėjo neginčijamą teisę į erdvę, esančią virš jo privačios nuosavybės. Ši neginčijama teisė buvo išryškinta glosatorių komentaruose tokia taisykle: *Qui dominus est soli, dominus est coeli et inferorum*¹⁶⁰. Tačiau yra mokslininkų, kurie laikosi priešingos pozicijos. Visų pirma jie teigia, kad negalima tapatinti dviejų sąvokų – oras ir oro erdvė. Manoma, kad oro erdvė nėra materialinė substancija, todėl, skirtingai nei oras, ji negali būti nuosavybės teisės objektas¹⁶¹. Šią poziciją galima būtų ginčyti vadovaujantis Napoleono kodeksu, kurio 552 paragrafas skelbė, kad žemės nuosavybė yra viskas, kas yra jos viršuje ir apačioje (pranc. *La propriété du sol comporte la propriété du dessus et du dessous*). Tačiau iš tikrųjų ši valstybės teritorijos dalis nėra nuosavybės teisės objektas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 5 dalyje aiškiai parašyta, kad oro erdvė virš teritorijos išimtinė teise priklauso Lietuvos Respublikai. Iš to plaukia, kad tik žemė, vanduo, oras, miškai ir pan. gali būti konkrečios valstybės (viešojo) ar asmens (privaciojo) nuosavybė¹⁶².

Vadovaujantis šia konstitucine nuostata ir atsižvelgiant į anksčiau išdėstytas mintis darytina išvada, kad oro erdvė ir oras nėra tapačios sąvokos, todėl apie oro erdvę negalima kalbėti kaip apie nuosavybės teisės objektą. Oro erdvės teisinės prigimties klausimas neturėtų būti ginčo objektas, nes išimtinės teisės į ją priklauso konkrečioje žemės teritorijoje esančiai valstybei.

Teisės moksle jau seniai bandoma diskutuoti ir kita tema, kuri tampa aktuali, kai nagrinėjama valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendini-

¹⁵⁹ Международные воздушные сообщения СССР. Сборник документов. – Москва, 1969. Т. 1. С. 220.

¹⁶⁰ Mačiutka A. Dėl „oro erdvės teisės“ // Teisė. 1939. Nr. 49. P. 459.

¹⁶¹ Ушаков Н. А. Суверенитет в современном международном праве. – Москва, 1963. С. 109.

¹⁶² Малеев Ю. Н. Международное воздушное право. – Москва, 1986. С. 57–58.

mo problema oro erdvėje. Tai oro erdvės ribų klausimas. Dėl valstybės oro erdvės pločio tarptautinėje teisinėje literatūroje problemų nekyla. Tačiau oro stulpo viršutinės ribos yra ginčytinos. Analizuojant šį klausimą galima pastebėti, kad tik kosmoso eros pradžia¹⁶³ leido atlikti daug išsamesnę nagrinėjamos temos analizę ir pateikti tikslesnį oro erdvės viršutinių ribų nustatymo kriterijų. Iki tol oro erdve buvo pripažįstama bet kuri erdvė, turinti nors kiek oro, todėl manyta, kad ši problema iš viso neegzistuoja, nes oro erdvė ribų lyg ir neturi¹⁶⁴.

Tarptautinėje teisinėje literatūroje dėl oro erdvės viršutinių ribų išsakomos įvairios nuomonės¹⁶⁵. Nepaisant to, kad jau ne kartą buvo bandoma nustatyti visiems privalomą viršutinę oro erdvės ribą¹⁶⁶, šis klausimas galutinai neišspręstas iki šiol. Dažniausiai išreiškiama nuomonė, kad viršutinė oro erdvės riba turi būti 100–110 kilometrų¹⁶⁷. Šią poziciją tarptautiniu mastu 1976 m. paviėšino Jungtinės Tautos, ją palaiko dauguma valstybių¹⁶⁸. Šie skaičiai pateikiami dėl to, kad tokia aukštyje ribojasi oro ir kosmoso erdvės¹⁶⁹.

Ši pozicija išties priimtinausia. Vargu ar būtų teisinga remtis senuosiuose teisės aktuose įtvirtintu principu, kad žemės savininkas, nenutraukdamas ryšio su žemės paviršiumi, jam priklausančia oro erdve gali naudotis tiek, kiek praktiškai gali ją išnaudoti¹⁷⁰, ir oro erdvės ribą sieti su maksimaliai galimu lėktuvo pakilimo aukščiu¹⁷¹.

¹⁶³ Kosmoso eros pradžia siejama su pirmojo dirbtinio žemės palydovo paleidimu 1957 m. spalio 4 d. Plačiau skaityti *Международное космическое право*. – Москва, 1985. С. 7.

¹⁶⁴ *Ki-Gab Park*. A protection de la souveraineté aérienne. – Paris, 1991. P. 25; *Черномордик Е. Я.* Воздушное пространство в международном праве // *Известия АН СССР*. 1948. Но. 4. С. 7.

¹⁶⁵ Mokslinėje literatūroje pateikiama ir tokia nuomonė, kad tarptautiniu mastu nenustatčius oro erdvės viršutinių ribų ji gali būti „pažeidinėjama“. Plačiau skaityti *Beresford S. M.* Surveillance Aircraft and Sattelites – a Problem of International Law // *The Journal of Air Law and Commerce*. 1960. Vol. 27. No. 2.

¹⁶⁶ *Bin Cheng*. Delimitation of outerspace: is it necessary? // *Rapport présenté au symposium tenu les 15 et 16 oct. 1981, Centre of Air Space Law*. – McGill University. P. 230–274.

¹⁶⁷ Курс международного права. – Москва, 1990. Т. 3. С. 9–10; *Küris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 397.

¹⁶⁸ *Vlasic I. A.* The Nineties: Problem and Prospects. – McGill University, 1991. Vol. XVII, part I. P. 37.

¹⁶⁹ Ten pat.

¹⁷⁰ Panašių nuostatų galime rasti senuosiuose vokiečių (§ 905), portugalų (§ 2288), šveicarų (§ 667) civiliniuose kodeksuose. Plačiau skaityti *Маčiuика А.* Дėl „oro erdvės teisės“ // *Teisė*. 1939. Nr. 49. P. 460.

¹⁷¹ *Эмин В. Г.* Проблема придела государственного суверенитета. Автореф. дис. – Москва, 1970. С. 16–18.

Istoriškai baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo oro erdvėje problema iškilo XIX a., susirūpinus dėl taikos metu galimo špionažo iš oro balionų bei oro erdvės naudojimo galimų karinių kampanijų metu¹⁷². Pirmoji tarptautinė konvencija, nustatanti oro teisės pagrindus, buvo pasirašyta 1919 m. ir įtvirtino visišką ir išimtinę valstybės suverenitetą oro erdvei, esančiai virš jos ribų¹⁷³. Pripažinus visišką suverenitetą, buvo pripažinta ir visiškos jurisdikcijos įgyvendinimo valstybės oro erdvėje teisė. Tačiau neiginčydamos šios teisės, civilizuotos valstybės visuotinai pripažįsta, kad baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas valstybės oro erdvėje pasižymi tam tikrais ypatumais. Iš karto reikia pasakyti, kad apie jurisdikcijos įgyvendinimo ypatumus galima kalbėti tik tuomet, kai nusikalstama veika padaroma užsienio valstybės orlaivyje, atliekančiame tarptautinį skrydį¹⁷⁴.

Galiojančiame LR BK baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo klausimai padarius nusikalstamą veiką užsienio valstybės orlaivyje, esančiame Lietuvos oro erdvėje, specialiai nereglamentuojami. Todėl, atrodo, turėtume vadovautis nuostata, įtvirtinta LR BK 4 straipsnio 1 dalyje.

Remiantis šia norma nusikalstama veika, padaryta Lietuvos oro erdvėje esančiame užsienio valstybės orlaivyje, turėtų būti tiriama taikant Lietuvos įstatymus. Tačiau šiandien Lietuva ratifikavo keletą tarptautinių sutarčių, kurių normų analizė leidžia daryti išvadą, kad galima susidurti su atveju, kai Lietuva privalės susilaikyti nuo teritorinės jurisdikcijos įgyvendinimo¹⁷⁵. Taip elgtis ją įpareigoja principas *pacta sunt servanda* ir Lietuvos Konstitucijos bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo nagrinėtos normos. Tačiau praktinė šios schemos galiojimo problema yra ta, kad bylą tiriantis asmuo gali nežinoti, kad būtina atsižvelgti į tarptautinių sutarčių normas.

¹⁷² Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. – С.-Петербург, 1902. С. 284; Францъ фонъ – Листъ. Международное право въ систематическомъ изложении. – Рига, 1923. С. 104–105.

¹⁷³ Jaščėnka A. Konstitucinė tarptautinė teisė. – Kaunas, 1931. P. 166.

¹⁷⁴ Pastaruoju metu laikomasi tarptautinėje teisėje pripažintos normos, kad orlaivis yra skrydyje nuo to momento, kai, įlaipinus keleivius ar pakrovus krovinį, uždaromos visos durys iki to momento, kol neatidaromos kurios nors orlaivio durys keleiviams išlaipinti ar bagažui iškrauti. Žr. 1963 m. Tokijo konvencija; 1970 m. Hagos konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivių grobimu // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19; 1971 m. Monrealio konvencija dėl kovos su neteisėtais aktais, nukreiptais prieš civilinės aviacijos saugumą // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.

¹⁷⁵ 1963 m. Tokijo konvencija, 1970 m. Hagos konvencija, 1971 m. Monrealio konvencija, Konsulinė sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos, Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos konsulinė sutartis, Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konsulinė konvencija ir konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos.

LR BK normos jokios nuorodos į tarptautines sutartis nedaro. Šalinant šį trūkumą, teritorinį principą įtvirtinančioje normoje tikslinga numatyti, kad, padarius nusikalstamą veiką Lietuvoje, Lietuvos baudžiamasis įstatymas taikomas atsižvelgus į Lietuvos pasirašytas tarptautines sutartis. Taip šiandien pasielgė ne viena valstybė. Štai Lenkijos Respublikos BK 5 straipsnyje nurodyta, kad „*Lenkijos baudžiamasis įstatymas taikomas visiems asmenims, kurie padarė nusikalstamas veikas Lenkijos teritorijoje bei Lenkijos vandens ar oro laive, išskyrus atvejus, kai tarptautinės sutartys, kurių dalyvė yra Lenkija, nustato kitaip*“¹⁷⁶. Panašiai klausimas sprendžiamas ir JAV. Šios valstybės 1958 m. Federaliniame aviacijos akte tiesiogiai kalbama apie baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo ypatumus. 1108 a skyriuje parašyta, kad JAV įgyvendina savo jurisdikciją visoje jai priklausančioje teritorijoje, išskyrus atvejus, kai kitaip nustatyta tarptautinės teisės, tarptautinės sutarties ar konvencijos¹⁷⁷. Paisyti tarptautinės teisės suformuluotų taisyklių įpareigoja ir Danijos BK 12 paragrafas.

Antra vertus, taikant tarptautines sutartis, galima susidurti su konkuruojančios jurisdikcijos problema, kuri kyla tuomet, kai konvencijoje būna nustatyta, kad dėl tos pačios veikos tiek orlaivio, tiek ir oro erdvės šeimininkė gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją.

XX a. penktajame dešimtmetyje tarptautiniu lygiu buvo pripažinta, kad konkuruojančios jurisdikcijos problema privalo būti sprendžiama¹⁷⁸. Šiuo tikslu netgi buvo pradėtas rengti visiems žinomos 1963 m. Tokijo daugiašalės konvencijos dėl nusikaltimų ir tam tikrų veiksmų, padarytų orlaiviuose¹⁷⁹, projektas. Tačiau bėda ta, kad rengiant konvencijos projektą nebuvo atsižvelgta į labai racionalų pasiūlymą tiksliai reglamentuoti dviejų suinteresuotų valstybių baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo eiliškumą, todėl konkuruojančios jurisdikcijos problema liko neišspręsta. Šią išvadą darau todėl, kad galiojančioje konvencijos redakcijoje nustatyta, jog teisę įgyvendinti baudžiamąją jurisdikciją dėl nusikalstamų veikų, padarytų orlaivyje, esančiame kitos valstybės teritorijoje, turi teisę ir orlaivį registravusi valstybė (Konvencijos 3 str.), ir oro erdvės šeimininkė (Konvencijos 4 str.). Tuo tarpu norint išvengti atvejų, kai oro erdvės šeimininkės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apribojimai pažeidžia jos visiško ir išimtinio suvereniteto šioje teritorijos dalyje teisę, konvencijos rengėjai nusprendė nu-

¹⁷⁶ Уголовный кодекс Республики Польша. – Минск, 1998.

¹⁷⁷ Federal Aviation Act of 1958.

¹⁷⁸ International Civil Aviation Organization Bulletin. 1962. No. 10. P. 223;

¹⁷⁹ Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.

statyti, kada nusikalstamų veikų atžvilgiu, padarytų civiliniame orlaivyje¹⁸⁰, baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo teisė suteikiama valstybei – teritorijos šeimininkei (Konvencijos 4 str.). Tai atvejai, kai:

- 1) *nusikalstamos veikos pasekmės susijusios su šalimi, kurios teritorijoje yra orlaivis;*
- 2) *nusikalstama veika padaryta valstybės piliečio ar asmens nuolat ten gyvenančio arba prieš juos;*
- 3) *nusikalstama veika kėsintasi į šalies saugumą;*
- 4) *pažeistos skrydžio taisyklės;*
- 5) *šalies jurisdikcijos taikymas reikalingas tarptautinių susitarimų vykdymui.*

Kita vertus, konvencijos normų analizė leidžia teigti, kad jurisdikcijos įgyvendinimo prioritetas teikiamas orlaivio registracijos valstybei.

1970 m. Hagos konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivių užgrobiimu¹⁸¹ (Konvencijos 4 str.) ir 1971 m. Monrealio konvencija dėl kovos su neteisėtais aktais, nukreiptais prieš civilinės aviacijos saugumą¹⁸² (Konvencijos 5 str.), jurisdikcijos įgyvendinimo pirmenybę taip pat teikia orlaivio registravimo valstybei.

Pirmenybę laivo registravimo valstybei siūlyčiau teikti net ir tuo atveju, jei laivą registravusi valstybė ir oro erdvės šeimininkė nėra kokių nors tarptautinių sutarčių dalyvė. Ši mintis grindžiama tuo, kad apie padarytą nusikalstamą veiką oro erdvės šeimininkė¹⁸³ gali sužinoti tik *post factum*, t. y. tada, kai baudžiamąjį persekiojimą dėl padarytos veikos jau pradėjusi orlaivį registravusi valstybė arba kita suinteresuota šalis. O greičiausiai oro erdvės šeimininkė išvis apie tai nieko nesužinos, nes tarptautinės teisės normos neįpareigoja orlaivį registravusią valstybę pranešti apie orlaivyje padarytas nusikalstamas veikas.

Vien dėl šios priežasties būtina susimąstyti apie tai, ar aptariamuoju atveju būtų pateisinama nustatyti besąlygišką valstybės teritorinę jurisdikciją. Niekam neturėtų kelti abejonių, kad kiekviena suvereni valstybė, jeigu pažeidžiamas joje nustatytas valstybės teisinis režimas, *turi teisę* įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją¹⁸⁴. Tačiau daug teisingesnis ir pragmatiškesnis sprendimas atsiriboti nuo tokių nusikalstamų veikų, kurios niekaip

¹⁸⁰ Kariniai, policijos ir muitinės oro laivai naudojami imunitetu nuo oro erdvės šeimininkės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo kaip ir jūrų laivai.

¹⁸¹ Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.

¹⁸² Ten pat.

¹⁸³ Orlaivio priklausomumas nustatomas atsižvelgus į registravimo vietą ir skiriamuosius ženklus (valstybės vėliava ir registracijos numeris).

¹⁸⁴ Šią poziciją palaiko ir atskiri tarptautinės teisės specialistai. Plačiau skaityti Prawo lotnicze // Dziennik uztawow Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej. 1962. Nr. 32. Poz. 153. *Merle R. Droit pénal général.* – Paris, 1957. P. 50.

nesusijusios su Lietuva. Kitaip tariant, šalies teritorinę jurisdikciją dėl užsienio valstybėse registruotuose orlaiviuose padarytų nusikalstamų veikų reikėtų įgyvendinti lygiai taip pat, kaip ir šalies vandenyse esančių užsienio jūros ar upės laivuose padarytų nusikalstamų veikų atžvilgiu.

Mūsų valstybę turėtų dominti tik tos nusikalstamos veikos, kurios pažeidžia valstybės interesus. Tai atvejai, kai nusikalstamą veiką padaro nuolatolietuvoje gyvenantis asmuo arba jis tampa šios nusikalstamos veikos auka, arba nusikalstamos veikos pasekmės susijusios su Lietuvos valstybe. Kitaip tariant, orientyras gali būti 1963 m. Tokijo konvencijos 4 straipsnis arba Lietuvos pasirašytos konsulinės sutartys.

Kitais atvejais Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija galėtų būti įgyvendinama tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu. Manau, būtent jis turėtų spręsti klausimą, ar būtina pradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl Lietuvos teritorijoje esančiuose orlaiviuose padarytų nusikalstamų veikų.

Lietuva nebūtų vienintelė valstybė, kurioje būtų priimami tokio pobūdžio sprendimai. Pavyzdžiui, Švedijoje jau daugelį metų klausimą dėl baudžiamąjo persekiojimo pradžios, jei nusikalstama veika padaroma užsienio valstybės civiliniame orlaivyje, esančiame Švedijos teritorijoje, sprendžia net vykdomoji valdžia (Švedijos BK 5 str. 1 d.).

Aptariamuoju atveju kitų valstybių baudžiamoji jurisdikcija taip pat įgyvendinama su tam tikrais apribojimais. Tarkime, Prancūzijos Respublikoje šalies baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama veikos atžvilgiu, jei ji padaryta prancūzo ar prieš prancūzą bei tuomet, kai padarius nusikalstamą veiką lėktuvas nusileidžia Prancūzijos Respublikoje (Prancūzijos BK 113–11 str.)¹⁸⁵. Kinijos Liaudies Respublikos baudžiamąjo kodekso 6 straipsnyje taip pat numatyta, kad, padarius nusikaltimą Kinijos Liaudies Respublikos teritorijoje, šalies baudžiamieji įstatymai taikomi visada, išskyrus atvejus, reglamentuotus nacionaliniu įstatymų¹⁸⁶.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad skirtingai nei tarptautinėje jūrų teisėje, tarptautinėje oro teisėje nėra normų, nustatančių civilinio orlaivio taikaus perskridimo per teritorinę jūrą teisės. Oro erdvės teisinio režimo pagrindą sudaro leidimų sistema¹⁸⁷. Leidimai nustatomi tarpvalstybiniuose susitarimuose, o jų nesant turi būti gaunamas vienkartinis oro erdvės šeimininkės leidimas. Kitaip kiekvienas skrydis turėtų būti pripažįstamas neteisėtu ir jo metu orlaivyje padaryta nusikalstama veika turėtų besąlygiškai patekti į oro

¹⁸⁵ Merle R. Droit pénal général. – Paris, 1957. P. 50.

¹⁸⁶ Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. – Санкт Петербург, 2001.

¹⁸⁷ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 384.

erdvės šeiminkės jurisdikciją. Tačiau tarptautinėje teisėje yra priimta, kad orlaivui laiduojama tranzitinio skrydžio teisė tarp dviejų atviros jūros arba išskirtinės ekonominės zonos dalių – tranzitinio skrydžio teisė¹⁸⁸. Šios teisės pripažinimas jokiu būdu nereiškia, kad kėsiamasi į konkrečių valstybių suverenitetą. Rusų profesorius G. I. Tunkinas konkrečiu klausimu išsakė labai teisingą nuomonę, kad, kalbėdami apie valstybių suverenitetą, turime omenyje ne absoliutų valstybių suverenitetą, o suverenitetą tarptautinės teisės požiūriu¹⁸⁹. Remdamasis būtent šia nuostata ir atsižvelgdamas į 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 44 ir 54 straipsnius, teigčiau, kad dėl teisėto tranzitinio skrydžio metu orlaivyje padarytos nusikalstamos veikos turi būti įgyvendinama orlaivio šeiminkės baudžiamoji jurisdikcija.

Taigi Lietuvos jurisdikcija vadovaujantis teritoriniu principu dėl užsienio valstybėje registruotame orlaivyje padarytos nusikalstamos veikos turėtų būti įgyvendinama atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis. Jei tokių nėra, tai mūsų valstybės baudžiamoji jurisdikcija galėtų būti įgyvendinama tik gavus Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sutikimą. Priimti sprendimą dėl baudžiamojo persekiojimo pradžios generalinis prokuroras turėtų tik tada, kai nusikalstama veika padaroma Lietuvos piliečio arba prieš jį, arba nuolat Lietuvoje gyvenančio asmens arba prieš jį. Teigiamas sprendimas turėtų būti priimamas ir tuomet, kai pažeidžiamos tarptautinio skrydžio taisyklės.

2.1.4. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius valstybės žemės gelmėse

Valstybės žemės gelmės taip pat yra svarbi šalies teritorijos dalis. Šioje teritorijos dalyje baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo prasme problemų nekyla. Nei tarptautinėje, nei baudžiamajoje teisėje neginčijama, kad kiekviena valstybė įgyvendina išimtines suverenias teises sausumoje ir vandens gelmėse. Ginčų nekyla ir dėl gelmių, kurios eksploatuojamos, gylio. Valstybės gelmės siaurėja į žemės centrą proporcingai jos sausumai ir vandenims¹⁹⁰. Tuo tarpu kur kas realiau kalbėti apie praktiškai pasiekiamas gelmes. Būtent čia valstybė įgyvendina savo baudžiamąją jurisdikciją dėl

¹⁸⁸ *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987. С. 209, 234–236; *Малеев Ю. Н.* Международное воздушное право. Вопросы теории и практики. – Москва, 1986. С. 59.

¹⁸⁹ *Tunkin G. I.* The Problem of Sovereignty and Organization of European Security // *Revue Belge de droit International.* 1974. N. 1. P. 3.

¹⁹⁰ *Kūris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 344.

visų padarytų veikų, išskyrus atvejus, kai tarptautinės teisės normos ar nacionaliniai įstatymai nustato kitaip.

Apibendrinant analizuojant teritorinį principą išdėstyta mintis, siūlyčiau LR BK straipsnyje, kuriame valstybė įtvirtina normas, reglamentuojančias teritorinio principo taikymą, nustatyti, kad

„1. *Visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos teritorijoje, atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, išskyrus atvejus, kai Lietuvos tarptautine sutartimi nustatyta kitaip.*

2. *Nesant tarptautinės sutarties, ikiteisminis tyrimas dėl teisėtai Lietuvos valstybės teritorijoje esančių užsienio valstybių jūros, upės ar oro civiliuose laivuose padarytų nusikalstamų veikų, kurių kaltininkai ir nukentėjusieji yra nuolat Lietuvos teritorijoje negyvenantys užsienio valstybių piliečiai arba asmenys be pilietybės, pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.*

Atsižvelgiant į tai, kad LR BK įtvirtinama procesinio pobūdžio norma, atitinkamai turėtų būti koreguojamas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK)¹⁹¹.

2.2. Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas, nusikalstamą veiką padarius kontinentiniame šelfe ar išskirtinėje ekonominėje zonoje

Nagrinėjant valstybės teritorijos ir baudžiamųjų įstatymų joje galiojimo klausimą, susiduriama su kontinentinio šelfo ir išskirtinės ekonominės zonos statuso bei baudžiamosios jurisdikcijos dėl šiose erdvėse padarytų nusikalstamų veikų įgyvendinimo problema.

Kai kurie autoriai mano, kad kontinentinis šelfas yra pakrantės valstybės teritorijos sudėtinė dalis¹⁹². Įdomu tai, kad tokių teiginių galima aptikti net ir tarpvalstybinėse sutartyse¹⁹³. Tokio požiūrio laikosi ir kai kurie Lietuvos mokslininkai. Štai viename iš LR BK projektų buvo įtvirtinta nuostata, kad „Lietuvos valstybės teritoriją sudaro sausumos teritorija, gelmės valstybės

¹⁹¹ Siekiant išvengti kartojimosi, šį pasiūlymą reikia turėti omenyje ir kitais atvejais, kai LR BK siūloma įtvirtinti procesinio pobūdžio norma.

¹⁹² Plačiau skaityti *Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в про- странстве.* – Рига, 1974. С. 91.

¹⁹³ БМД. 1997. №. 6. С. 14.

sienių ribose, kontinentinis šelfas, teritoriniai vandenys ir oro erdvė virš jų“¹⁹⁴. Vėliau ši klaida buvo ištaisyta.

Mokslininkus, kurie kontinentinį šelfą vadina konkrečios pakrantės valstybės sudėtine dalimi, matyt, klaidina tai, kad kontinentinis šelfas yra žemyno dalis, bei tai, kad jo atžvilgiu pakrantės valstybė įgyvendina suverenias teises.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje parašyta, kad, „*Lietuvos Respublikai priklauso išimtinės teisės į oro erdvę virš jos teritorijos, jos kontinentinį šelfą bei ekonominę zoną Baltijos jūroje*“. Vertinant vien šią nors ir neidealią konstitucinę nuostatą, galima teigti, kad bandymai kontinentinį šelfą pavadinti valstybės teritorijos sudėtine dalimi yra dirbtiniai, neteisėti ir tarptautinės teisės prasme niekiniai.

Diskutuojant pastaruoju klausimu, galima daryti prielaidą, kad kai kurie mokslininkai greičiausiai tapatina dvi kategorijas – „suverenios teisės“ ir „suverenitetas“. Šiuo klausimu reikia laikytis tvirtų nuostatų. Kalbant apie kontinentinį šelfą, negalima vartoti termino „suverenitetas“, nes šelfas nėra kurios nors valstybės teritorijos dalis. Sąvoka „suverenios teisės“ yra daug priimtinesnė ir daug tiksliau apibrėžia, kokias teises šioje jūros dalyje turi konkreti pakrantės valstybė¹⁹⁵.

Kontinentinis šelfas – tai žemyno tęsinys, esantis už teritorinės jūros ribų. Būtent dėl šios priežasties nėra abejonės, kad kontinentinis šelfas nėra valstybės teritorijos dalis. Tai patvirtina žymių tarptautinės teisės specialistų darbai¹⁹⁶ bei svarbiausios tarptautinės jūrų teisės konvencijos. Štai 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 76 straipsnio 1 punkte nurodoma, kad pakrantės valstybės kontinentinis šelfas apima jūros dugną ir po juo esančius klodus, kurie yra už teritorinės jūros per visą jos sausumos teritorijos natūralų ilgį iki kontinento povandeninio krašto ribos, arba per 200 jūrmilių nuo bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis, jeigu kontinentinio šelfo povandeninio krašto išorinė riba nesiekia šio atstumo.

Kontinentinis šelfas yra tik pakrantės valstybės interesų realizavimo zona, kurios teisinis statusas pirmiausia reglamentuotas tarptautinės teisės normomis, o realizuojant šias nuostatas gali būti priimami nacionaliniai įstatymai¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Projekto Nr. P-2143. 1999-11-15.

¹⁹⁵ *Молодцов С. В. Международное морское право.* – Москва, 1987. С. 150–151.

¹⁹⁶ *Vadapalas V. Tarptautinė teisė: bendroji dalis.* – Vilnius, 1998. P. 203; *Броунли Я. Международное право. Книга первая.* – Москва, 1977. С. 333.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikoje nėra specialaus kontinentinio šelfo įstatymo, todėl Lietuvos kontinentinio šelfo teisinis režimas nenustatytas. Nesureglamentuoti ir klausimai, susiję su jo eksploatacija.

Išskirtinė ekonominė zona¹⁹⁸ taip pat nepriklauso pakrantės valstybės teritorijai, nes yra už teritorinės jūros ribų. Išskirtinė ekonominė zona – tai rajonas, esantis už ir greta teritorinės jūros, ir jame galioja specialus teisinis režimas, pagal kurį pakrantės valstybės teisės ir jurisdikcija bei kitų valstybių teisės ir laisvės yra reguliuojamos 1982 m. Jūrų teisės konvencijos (55–75 str.). Išanalizavus šios konvencijos normas galima teigti, kad išskirtinė ekonominė zona yra atvirosios jūros dalis, kurioje pakrantės valstybė turi tam tikras teises¹⁹⁹ ir kurios plotis negali viršyti 200 jūrmilių nuo tų bazinių linijų, nuo kurių yra matuojamas teritorinės jūros plotis²⁰⁰.

Baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problema kontinentiniame šelfe egzistuoja todėl, kad pagal 1958 m. Ženevos konvencijos dėl kontinentinio šelfo 5 straipsnį²⁰¹ ir 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 77 straipsnį, be pakrantės valstybės aiškaus sutikimo niekas negali žvalgyti ir tyrinėti gamtos išteklių, negali statyti įrenginių ir statinių. Išskirtinėje ekonominėje zonoje valstybė turi išimtinės teises statyti ir naudoti dirbtines salas, įrenginius ir statinius, atlikti jūros mokslinius tyrinėjimus, yra suinteresuota jūros aplinkos apsauga ir išsaugojimu (Jūrų teisės konvencijos 56, 61, 62 str.).

Būtent šiais atvejais ir kyla daugiausia problemų dėl pakrantės valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo.

Padarius išvadą, kad kontinentinis šelfas nėra Lietuvos teritorijos sudėtinė dalis, galima teigti, kad Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija negali būti įgyvendinama vadovaujantis teritoriniu principu. Drįsčiau teigti, kad, galiojant esamos redakcijos LR BK, Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija dėl kontinentiniame šelfe padarytų nusikalstamų veikų gali būti įgyvendinama tik vadovaujantis universaliu principu (BK 7 str.).

Oponuojant tokiai pozicijai galima būtų teigti, kad šią veiką padariusį asmenį galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK vado-

¹⁹⁸ Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės teisės doktrinoje manoma, kad plačiai vartojamas terminas „išskirtinė ekonominė zona“ nevykęs, nes šios zonos teisinis statusas yra kiek kitoks. Plačiau skaityti *Международное морское право*. – Москва, 1988. С. 60–62; *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987. С. 137.

¹⁹⁹ Kai kurie autoriai mano, kad ekonominė zona yra ne atvirosios jūros dalis, o zona *sui generis*, nes joje galioja tik trys iš šešių atvirosios jūros laisvių. Plačiau skaityti *Katuoka S.* Išskirtinės ekonominės zonos genezė // *Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai*. 1997. Nr. 6. P. 132–136.

²⁰⁰ Plačiau apie išskirtinės ekonominės zonos atsiradimo istoriją skaityti ten pat. P. 123–136; *Мировой океан и международное право*. – Москва, 1986. С. 78–134; *Extavour W. C.* The Exclusive Economic Zone: A Study of Evolution and Progressive Development of International Law of the Sea. – Geneva, 1979.

²⁰¹ *United Nations-Treaty Series*. – New York. Vol. 494. P. 311.

vaujantis personaliniu principu (BK 5 str.)²⁰². Tačiau, kaip matysime vėliau, šis principas taikomas tik tuo atveju, kai padaryta veika pripažįstama nusikalstama ir pagal LR BK, ir pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus. Tuo tarpu jau sutarta, kad kontinentinis šelfas nėra pakrantės valstybės suverenioje valdžioje. O jei tai tiesa, tai abipusio baudžiamumo reikalavimas yra neįgyvendinamas.

Mano nuomone, valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl kontinentiniame šelfe padarytų veikų turėtų būti įgyvendinama iš esmės vadovaujantis valstybės interesų apsaugos principu, nes tik laikantis šio principo galima apsaugoti Lietuvos interesus žvalgant ir eksploatuojant kontinentinį šelfą. Nepaisant to, kad šis principas įtvirtintas LR BK 6 straipsnyje, jo taikymas tokioms nusikalstamoms veikoms negalimas. Ši išvada daroma todėl, kad BK 6 straipsnis galioja tik užsieniečiams, padariusiems nusikaltimus Lietuvos Respublikos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai bei todėl, kad svarbiausia jo taikymo sąlyga – veikos abipusis baudžiamumas.

Padarius nusikalstamą veiką išskirtinėje ekonominėje zonoje, LR BK galės būti taikomas taip pat tik nustatytais universalaus principo taikymo sąlygomis. Kitais atvejais LR BK negalios. Tačiau įvertinus tai, kad Lietuvos valstybės interesų apsauga dėl mokslinių tyrinėjimų ir aplinkos apsaugos bei išsaugojimo labai svarbus tikslas, Lietuvos baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas dėl šių išskirtinėje ekonominėje zonoje padarytų nusikalstamų veikų turėtų būti paremtas valstybės interesų apsaugos principu.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės teisės normos nenustato, kuo remdamasi dėl išvardytų veikų pakrantės valstybė gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją²⁰³. Dėl šios priežasties kai kurių valstybių įstatymų leidėjai baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtino nuostatas, skelbiančias, kad šalies baudžiamoji jurisdikcija dėl kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje padaromų nusikaltimų gali būti įgyvendinama vadovaujantis teritoriniu principu. Rusijos Federacijos BK 11 straipsnio 2 dalyje parašyta, kad „Šis kodeksas galioja veikoms, padarytoms Rusijos Federacijos kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje“²⁰⁴. Turime suprasti, kad neturi reikšmės, ar nusikalstama veika padaryta statiniuose, ar jūros laive, nesvarbu ir tai, kad nusikalstama veika gali būti padaroma užsienio laive,

²⁰² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. – Vilnius, 2004. P. 46.

²⁰³ *Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью.* – Москва, 1972. С. 78–79; 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 76–82 straipsniai.

²⁰⁴ Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1997.

plaukiančiame per išskirtinę ekonominę zoną. Manau, kad tokios normos buvimas nesiderina su to paties kodekso 1 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu principu, kad visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos ir principai yra Rusijos Federacijos BK pagrindas.

Pakrantės valstybės suverenios teisės kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje yra ribojamos tarptautinės teisės normų, todėl neleistina šalies baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinti normą, kuri leistų pakrantės valstybei įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją dėl visų šiose zonose padarytų nusikalstamų veikų, juo labiau vadovaujantis teritoriniu principu.

Dėl išvardytų priežasčių daug priimtinesnė Vokietijos įstatymų leidėjų pozicija. Šios valstybės BK 5 paragrafo 11 punkte nustatyta, kad nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje, šalies baudžiamieji įstatymai taikomi dėl nusikalstamų veikų, numatytų 324 (vandens telkinių teršimas), 326 (neleistinas elgesys su pavojingomis atliekomis), 330 (sunki grėsmė aplinkai) ir 330a (pavojingos padėties sudarymas dėl nuodų išmetimo) paragrafuose, kurios buvo padarytos Vokietijos išskirtinėje ekonominėje zonoje, nes tai įpareigoja konvencija dėl jūros apsaugos. Vertinant tai, kad šios normos atsiradimo priežastis yra tarptautinė konvencija, gali kilti neaiškumų dėl principo, kuriuo vadovaudamasi valstybė įgyvendina savo baudžiamąją jurisdikciją, jei išskirtinėje ekonominėje zonoje padaroma viena iš išvardytų veikų. Tačiau visos abejonės išsisklaido, išstudijavus žymių Vokietijos mokslininkų darbus. Štai H. H. Jescheckas teigia, kad ši baudžiamojo kodekso norma grindžiama ne kuriuo nors kitu, o būtent jau minėtu valstybės interesų apsaugos principu²⁰⁵.

Dalis mokslininkų, nagrinėjančių baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo kontinentiniame šelfe klausimą, teigia, kad pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija gali būti įgyvendinama faktiškai dėl visų nusikalstamų veikų, padaromų valstybės kontinentiniame šelfe²⁰⁶. Taip nustatyta ir jau minėtame Rusijos Federacijos BK 11 straipsnio 2 dalyje. Manau, kad tai neteisinga pozicija, nes kontinentiniame šelfe pakrantės valstybė įgyvendina suverenias teises dėl konkretaus tikslo – žvalgyti ir eksploatuoti šelfo gamtos turtus (natūralius išteklius)²⁰⁷. Išskirtinėje ekonominėje zonoje pakrantės valstybė taip pat turi tik tam tikras teises, nustatytas minėtoje 1982

²⁰⁵ Jescheck H. H., Weigend T. Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. S. 172.

²⁰⁶ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1996. P. 95; Курс уголовного права: общая часть. Том 1. Учение о преступление. – Москва, 1999. С. 94–95.

²⁰⁷ Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. – Vilnius, 1997. P. 95.

m. Jūrų teisės konvencijoje. Todėl ir baudžiamoji jurisdikcija kontinentiniame šelfe turėtų būti įgyvendinama tik dėl jūros aplinkos apsaugos ir jos išsaugojimo, dėl neteisėtai statomų ir naudojamų įrenginių ir statinių, neteisėtai žvalgomų ir eksploatuojamų gamtos turtų, atliekamų nesankcionuotų jūros mokslinių tyrinėjimų, o išskirtinėje ekonominėje zonoje dar ir dėl neteisėtai statomų ir naudojamų dirbtinių salų (konkrečios sudėtyturi būti suformuluotos BK specialiojoje dalyje). Tarptautinių sutarčių nepažeistume, jei baudžiamąją atsakomybę nustatytume ir už trukdymą įgyvendinti suverenias teises kontinentiniame šelfe bei išskirtinėje ekonominėje zonoje.

Taigi Lietuvos valstybės baudžiamoji jurisdikcija kontinentiniame šelfe turėtų būti įgyvendinama remiantis patobulintos redakcijos valstybės interesų apsaugos principą įtvirtinančia norma siekiant apsaugoti jūros aplinką bei dėl neteisėtai statomų ir naudojamų įrenginių ir statinių, žvalgomų ir eksploatuojamų gamtos turtų, atliekamų jūros mokslinių tyrinėjimų, o išskirtinėje ekonominėje zonoje ir dėl neteisėtai statomų dirbtinių salų. Leistina nustatyti baudžiamąją jurisdikciją ir už trukdymą įgyvendinti Lietuvos suverenias teises kontinentiniame šelfe bei išskirtinėje ekonominėje zonoje.

2.3. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai

2.3.1. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai, numatyti tarptautinėse sutartyse

LR BK 4 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „*Asmenų, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir padarė nusikalstamą veiką Lietuvos valstybės teritorijoje, baudžiamosios atsakomybės klausimas sprendžiamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir šiuo kodeksu*“.

Prioritetiniai demokratinės valstybės užsienio politikos tikslai yra jos piliečių teisių ir laisvių apsauga²⁰⁸, valstybei palankios socialinės ir ekonominės raidos bei saugumo užtikrinimas. Dėl šių ir kitų valstybės užsienio

²⁰⁸ Apie valstybės piliečių diplomatinės apsaugos vykdymą plačiau skaityti *Вадапалас В. Условия осуществления государством дипломатической защиты своих граждан // Уч. зап. высших уч. заведений ЛССР. Право. Т. 21. – Вильнюс, 1987. С. 82–88.*

politikos tikslų įgyvendinimo steigiama šalies diplomatinė tarnyba²⁰⁹. Pagrindinė diplomatinės tarnybos institucija yra diplomatinė atstovybė, kuri nuolat veikia užsienio valstybėje ar prie tarptautinės organizacijos²¹⁰. Diplomatinės atstovybės personalą galima suskirstyti į tris grupes: diplomatai (pranc. *agens diplomatiques*), administraciniai-techniniai darbuotojai (pranc. *gens d'uniforme*) ir aptarnaujantis personalas (pranc. *gens de livrée*). Būtent pastarųjų asmenų atžvilgiu taikomo imuniteto (lot. *immunitas*) nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, tvarkos ir teisinių pasekmių analizė turi susilaukti didžiausio baudžiamosios teisės specialistų dėmesio.

Jau Senovės Romos laikais buvo gerbiamas ir puoselėjamas diplomatinės neliečiamybės principas, nes manyta, kad pasiuntiniai, būdami valstybės atstovai, saugomi dievų. Būtinybė diplomatiniams agentams suteikti imunitetą nuo jų priimančios valstybės baudžiamosios ir kitokios jurisdikcijos buvo būtina tarptautinės teisės norma²¹¹. Šiuo metu yra pažengta kiek toliau, nes pripažinta, kad ne tik diplomatiniai agentai, bet ir diplomatinės atstovybės personalas, akredituotas konkrečioje valstybėje, taip pat naudojami imuniteto teise nuo juos priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos.

Nei anksčiau, nei dabar nesiginčijama dėl to, kad imunitetų paskirtis – užtikrinti šiuos asmenis paskyrusios valstybės tarptautinių uždavinių įgyvendinimą. Imuniteto suteikimo teisė siejama su valstybės suvereniomis teisėmis, kurios pripažįstamos tarptautiniu mastu. Viena valstybė negali įsakinėti kitai suvereniai valstybei, todėl lyg ir papročiu tapo tai, kad lygus tarp lygių valdžios neturi (lot. *par in parem non habet iurisdictionem*).

1961 m. Vienos konvencijos dėl diplomatinų santykių 31 straipsnyje²¹² nustatyta, kad diplomatinis agentas naudojami imunitetu nuo valstybės

²⁰⁹ Lietuvos Respublikoje diplomatinės tarnybos veikla reglamentuota įstatymu dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos // Valstybės žinios. 1997. Nr. 7.

²¹⁰ Nuolatinių atstovybių atsiradimas siejamas su XIII a. Iki tol Senovės Graikijoje, Romoje, Indijoje bei kitose to meto valstybėse užsienio valstybių pasiuntiniai ilgesnį laiką šios valstybės teritorijoje gyvendavo tik tam, kad atliktų konkrečią misiją. Plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Qeller D. K. The Office of Ambassador in the Middle Ages.* – Princeton, 1967. P. 43; *Баскин Ю. Я., Фельдман Д. И. История международного права.* – Москва, 1990. С. 31.

²¹¹ H. Grocijaus laikais raštuose moksliniuose darbuose (pavyzdžiui, *Laurentas, Belingas*) neliečiamybės suteikimo teisė buvo ginčijama, o tam tikros valstybės ją net pažėdinėjo. Tačiau ir tuo metu imuniteto teisė buvo vienas svarbiausių valstybių tarptautinių santykių pagrindų. Plačiau skaityti *Листъ Ф. Международное право в систематическом изложении.* – Рига, 1923. С. 154.

²¹² Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.

baudžiamosios jurisdikcijos, tačiau tai nešalina jo atsakomybės pagal jį akreditavusios valstybės baudžiamuosius įstatymus²¹³.

Diplomatinių agentų imunitetas nuo jį priimančios valstybės jurisdikcijos yra visiškas²¹⁴. Kiekvienas diplomatinis agentas atstovauja savo valstybei, todėl niekas jam negali kliudyti vykdyti savo pareigų (lot. *ne impeditura legatio*). Vykdomų pareigų užtikrinimas tarptautiniu lygiu yra šiems asmenims taikomo imuniteto esmė.

Imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos naudojasi ir diplomatinių agentų šeimos nariai. Tačiau imunitetas šiems asmenims taikomas tik tuomet, kai jie gyvena kartu su diplomatinio agentu ir nėra juos priimančios valstybės piliečiai.

Šeimos narių sąvoka ganėtinai neaiški, todėl tarptautinėje teisinėje literatūroje šiuo klausimu vienos nuomonės nėra, nes Vienos konvencijoje ši sąvoka neapibrėžta, todėl kiekviena valstybė ją turi apibrėžti pati.

Kalbant šia tema reikia pasakyti, kad visų pirma nesutariama, ar šeimos nariu gali būti pripažįstami diplomatinio agento tėvai, artimieji giminaičiai, kurie gana ilgą laiką gyvena kartu. Antra, nesutariama, ar galėtų būti šeimos nariais pilnamečiai vaikai, neturintys jokio pragyvenimo šaltinio ir diplomatinio agento išlaikomi. Trečia, išsiskiria nuomonės aiškinant sutuoktinio sąvoką.

Skirtingų valstybių teisinė bazė bei praktika šiuo klausimu nevienoda²¹⁵. Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 27 straipsnyje parašyta, kad šeimos nariai yra sutuoktinis, vaikai (įvaikiai) iki 18 metų (jei neįgiję vidurinio išsilavinimo – iki 20 metų) ir išlaikytiniai (nesvarbu, koks jų amžius), gyvenantys kartu su diplomatu²¹⁶. Tuo tarpu Lietuvos Respublikoje akredituotų diplomatinių agentų šeimos nariais pripažįstami akredituoto asmens sutuoktinis ir vaikai (įvaikiai) iki 23 metų, kol jie gyvena kartu su

²¹³ Visuotinai pripažinta, kad diplomatiniai agentai yra diplomatinės atstovybės vadovai ir diplomatinio korpuso nariai, turintys diplomatinį rangą. Diplomatinės atstovybės vadovu gali būti tik nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius (pranc. *ambassadeurs*) ar nepaprastasis ir įgaliotasis pasiuntinys (pranc. *envoyés extraordinaires et ministres plénipotentiaires*). Jei nėra paskirto diplomatinio atstovo ar jis negali eiti savo pareigų, skiriamas laikinasis reikalų patikėtinis (pranc. *chargé d'affaires*), kuris turi tokias pačias teises ir pareigas. Kiti Lietuvoje suteikiami diplomatiniai rangai yra: ministras patarėjas, patarėjas, I sekretorius, II sekretorius, III sekretorius ir atašė. Žr. Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 7.

²¹⁴ Diplomatic Immunities and Privileges. Misc.5. 1985. No. 99. P. 343.

²¹⁵ Блищенко И. П., Дурденевский В. Н. Дипломатическое и консульское право. – Москва, 1962. С. 375–377.

²¹⁶ Administracinio-techninio personalo šeimos nariai taip pat naudojami neliečiamybės teise (Vienos konvencijos 37 str.).

tėvais ar kol sukuria savo šeimą²¹⁷. Kita vertus, išimties tvarka diplomatinio agento šeimos nariais gali būti pripažįstami ir kiti asmenys, jei tokiais jie laikomi paties diplomatinio agento²¹⁸. Tokią Lietuvos poziciją vertinčiau skeptiškai, nes manau, kad šis klausimas visuomet privalo būti sprendžiamas teigiamai, jei konkretus asmuo diplomata akreditavusios valstybės įstatymais pripažįstamas šeimos nariu.

Estijoje diplomatinio agento šeimos nariu vaikas laikomas tuomet, jei jis yra ne vyresnis nei 23 metų, neturi savarankiško pragyvenimo šaltinio, nesusituokęs ir gyvena kartu²¹⁹. Vokietijoje ir Didžiojoje Britanijoje ekonomiškai priklausomų (pvz., neturinčių nuolatinio mokamo darbo) vaikų amžius neribojamas, o Belgijoje šeimos nariu pripažįstamos netekėjusios dukros, nepriklausomai nuo jų amžiaus ir turinės padėties²²⁰.

Visiems žinoma, kad pagal kai kurių valstybių įstatymus diplomatinis agentas gali turėti net kelias žmonas. Todėl kyla klausimas, ar visos žmonos gali būti pripažįstamos diplomatinio agento šeimos narėmis. Nėgana to, susiduriama su nesantuokinio partnerio, o pastaruoju metu ir su tos pačios lyties atstovų santuokos problema.

Lietuvoje sąvoka „sutuoktinis“ suprantama siaurąja ir, be to, klasikine prasme. Tokia pati praktika nusistovėjusi Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje ir Naujojoje Zelandijoje. Šiose valstybėse šeimos nariu pripažįstama tik viena žmona, o štai JAV požiūris į šią problemą kitoks. Šioje valstybėje „šeimos nario“ sąvoka suvokiama kiek plačiau²²¹. Plačiau sąvoka „sutuoktinis“ suvokiama Šveicarijos Konfederacijoje, Didžiojoje Britanijoje bei kitose valstybėse, nes sutuoktiniais pripažįstami ir nesantuokiniai partneriai²²². Tuo tarpu kai kurie autoriai sutuoktiniais siūlo pripažinti ir tos pačios lyties atstovus²²³, nes kai kuriose valstybėse (pvz., Nyderlandų Kara-

²¹⁷ Užsienio valstybių diplomatinė atstovybė, konsulinė įstaiga bei tarptautinių organizacijų atstovybių narių akreditavimo Lietuvos Respublikoje nuostatai // Valstybės žinios. 1998. Nr. 5.

²¹⁸ Tų pačių nuostatų 27 punktą.

²¹⁹ Handbook for Foreign Diplomats and Consular Personnel in the Republic of Estonia. Ministry of Foreign Affairs. 1996. P. 5.

²²⁰ Denza E. Diplomatic Law: a Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations. – Oxford, 1998. P. 323–325.

²²¹ Paksas A. Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. – Vilnius, 2000. P. 162.

²²² Denza E. Diplomatic Law: a Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations. – Oxford, 1998. P. 323.

²²³ Salmon J. A. Manuel de droit diplomatique. – Bruxelles, 1994. P. 506. Nuoroda daroma pagal Paksas A. Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. – Vilnius, 2000. P. 161.

lystėje) tokios santuokos laikomos oficialiomis.

Apibendrinus galima teigti, kad Lietuvoje dėl diplomatinų agentų sąvokos ir jiems taikomų imunitetų problemų nėra. Tačiau Lietuva turėtų pakeisti savo požiūrį į sąvokos „šeimos nariai“ aiškinimą, pripažindama, kad šeimos nariai yra bent jau sužadėtiniai, nes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos 3.8 straipsnyje susitarimas tuoktis yra įteisintas. Taip pat reikia keisti požiūrį ir į Lietuvoje akredituotų užsienio valstybių diplomatų šeimos narius ir pripažinti, kad šis klausimas sprendžiamas atsižvelgus į diplomatą akreditavusios valstybės įstatymus.

Administraciniam-techniniam personalui²²⁴ taikomi imunitetai reglamentuoti 1961 m. Vienos konvencijos 37 straipsnio 2 dalyje. Reiktų pažymėti, kad pasirašydamos konvenciją kai kurios valstybės išdėstė savo požiūrį į imunitetų, taikomų administraciniam-techniniam personalui bei jų šeimos nariams, problemą²²⁵. Dalis valstybių (pvz., Rusijos Federacija) padarė išlygą, kad administraciniam-techniniam personalui imunitetai bus teikiami tik pariteto principu. Kitos šalys nurodė, kad šio konvencijos straipsnio netaikys, o treči, tarp jų ir Didžioji Britanija, nurodė, kad bet kokie apribojimai dėl šiems asmenims taikomų imunitetų negali būti priimtini²²⁶.

Tarptautinės teisės komisija, ieškodama problemos sprendimo, bandė pateikti vieną taisyklę, kuria ir reiktų vadovautis visoms valstybėms narėms. Dauguma komisijos narių priėjo išvadą, kad be administracinio-techninio personalo diplomatinė atstovybė negalės įgyvendinti savo funkcijų, todėl jam turi būti taikoma apsauga, kai jis vykdo savo pareigas, ir bet kokie nukrypimai nuo šios nuostatos prieštarauja tarptautinės teisės papročiams²²⁷. Tai neginčytina pozicija, nes kitaip pačios atstovybės steigimas būtų beprasmiškas.

Ši informacija leidžia daryti išvadą, kad kai kurių valstybių siekis apriboti ar visiškai netaikyti nurodytiems asmenims imunitetų yra abejotinas. Jei taip įvyktų, diplomatinis agentas, kaip ir ankstesniais laikais, vykdydamas nustatytas funkcijas, turėtų dirbti vienas, o tai labai trikdytų atstovybės veiklą.

²²⁴ Administraciniam-techniniam personalui paprastai priskiriami: sekretoriai, vertėjai, šifruotojai, kanceliarijų vadovai, finansininkai.

²²⁵ Diplomatic Immunities and Privileges. Misc.5. 1985. No. 3. P. 343.

²²⁶ Multilateral Treaties in Respect of Which the Secretary-General Performs Depositary Functions // United Nations Documents ST/LEG/SER.E/15. P. 55. Įdomu tai, kad Didžioji Britanija palaikydama administraciniam-techniniam personalui taikomų imunitetų būtinumą, taiko juos tik pariteto pagrindu. Žr. Diplomatic Immunities Restriction Act. December 21, 1955.

²²⁷ Yearbook of the International Law Commission. 1958. Vol. II. P. 101–102.

Atlikdami savo pareigas diplomatinės atstovybės aptarnaujančiojo personalo darbuotojai²²⁸ taip pat naudojami imuniteto nuo juos priimančios valstybės teise, jei jie nėra valstybės, kurioje veikia atstovybė, piliečiai ar nuolatos gyvenantys asmenys (Konvencijos 37 str. 3 d.). Šiuo klausimu valstybių pozicijos taip pat išsiskyrė. Dalis padarė išlygą, kad tokiems asmenims imunitetai bus taikomi tik pariteto principu, nes tai numatyta pačioje konvencijoje²²⁹. Skirtingai nei kitiems, aptarnaujančiojo personalo šeimos nariams imunitetai ir privilegijos netaikomi.

Diplomatinės atstovybės vadovas savo funkcijas pradeda įgyvendinti nuo momento, kai priimančios valstybės vadovui įteikiami skiriamieji raštai (lot. *kreditiv*, pranc. *lettres de créance*) (jei skiriamas laikinasis reikalų patikėtinis, tai priimančios valstybės užsienio reikalų ministrui įteikiamas skiriamasis laiškas). Nuo šio momento pradeda galioti ir imunitetas nuo jį priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos. Kiti turintys diplomatinį imunitetą asmenys tarptautinės teisės saugomi tik nuo to momento, kai jie kerta priimančios valstybės sieną.

Problemų dėl diplomatinės neliečiamybės galiojimo gali kilti, kai paskirtasis diplomatinis agentas vyksta į trečiąją šalį ar per trečiąją šalį vyksta į misijos vietą.

Tarptautinėje praktikoje pasitaiko atveju, kai diplomatinį agentą, esantį trečiojoje šalyje, sulaiko ar suima²³⁰. Kyla klausimas, ar tokia praktika toleruotina?

Manau, kad šiuo atveju reikia būti kategoriškiems. Trečiojoje valstybėje diplomatinis agentas negali naudotis imunitetu nuo tos šalies baudžiamosios jurisdikcijos. Tai, kad trečioji valstybė diplomatiniam agentui leido per jos teritoriją vykti į misijos vietą, dar nereiškia, kad ši valstybė pripažįsta ir agento imunitetą. Kitaip tariant, vien diplomatinio paso turėjimas neliečiamybės nesuteikia.

Ši faktą įrodo įvykęs incidentas su Rusijos ir Baltarusijos Sąjungos vykdančiuoju pirmininku P. Borodinu. Jis, remiantis Šveicarijos prokuratūros išduotu tarptautiniu arešto orderiu, buvo sulaikytas JAV ir išduotas Šveicarijai. Šio asmens gynyba apeliavo į tai, kad P. Borodinas turi diplomatinę neliečiamybę, todėl negali būti sulaikomas. Tačiau jis nebuvo kokios nors oficialios delegacijos narys ir turėjo tik Rusijos Federacijos išduotą diplomatinį pasą, kuris pats savaime kokių nors imunitetų jam nesuteikė.

²²⁸ Aptarnaujančiajam personalui priskirtini: vairuotojai, virėjai, kurjeriai, šveicoriai.

²²⁹ Multilateral Treaties in Respect of Which the Secretary-General Performs Depositary Functions // United Nations Documents ST/LEG/SER.E/15. P. 55.

²³⁰ Harris D. J. Cases and Materials on International Law (Fifth Edition). – London, 1998. P. 349.

Šaliai užsienio valstybėse atstovauja ne tik diplomatiniai agentai, bet ir konsulai²³¹. Šiuo klausimu išsakomos ir priešingos nuomonės. Prof. V. Vadapalas teigia, kad konsulai neatstovauja savo valstybei santykiuose su priimančia valstybe, nes jie vykdo tik plataus pobūdžio administracines funkcijas²³². Manau, kad tai yra gerbtinas, bet ir diskutuotinas požiūris į nagrinėjamą problemą.

Neabejotina tai, kad konsulai neturi tokių pačių įgaliojimų, kaip diplomatiniai agentai. Kitaip tariant, jie neatstovauja juos paskyrusios šalies valstybinei valdžiai. Tačiau pagal savo kompetenciją yra juos paskyrusių valstybių atstovai (gina juos siunčiančios valstybės asmenų interesus, registruoja savo piliečių civilinės būklės aktus ir kt.²³³). Jie atstovauja savo valstybei bei gina jos ir jos asmenų teises, ūkinius ir ekonominius-politinius interesus²³⁴. Todėl siekiant užtikrinti konsulinių funkcijų vykdymą, tarptautinėse konvencijose, dvišaliuose susitarimuose ir nacionaliniuose įstatymuose nustatyta, kad konsulinės įstaigos personalas atlikdamas savo funkcijas taip pat naudojasi imunitetu nuo jį priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos²³⁵.

1963 m. Vienos konvencijoje dėl konsulinių santykių 73 straipsnyje²³⁶ nustatyta, kad remiantis dvišalėms sutartims konsulinei įstaigai (konsuliniam personalui) gali būti teikiamas specifinis režimas. Tai reikštų, kad konsulinių įstaigų pareigūnai, jei dėl to susitaria valstybės, gali turėti tokius pačius imunitetus nuo baudžiamosios jurisdikcijos, kaip ir diplomatinį įstaigų pareigūnai. Panaši nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 17 straipsnyje²³⁷, todėl galima teigti, kad konsulinių įstaigų pareigūnai, vykdydami savo pareigas, taip pat naudojasi imuniteto nuo jį priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos teise.

Analizuodamas šią temą, prof. V. Vadapalas pažymi, kad didinti konsulinių įstaigų pareigūnų imunitetą stengėsi tik Tarybų Sąjunga ir buvusios

²³¹ Konsulinės įstaigos pareigūnai yra šie: generalinis konsulas, konsulas, vicekonsulas, konsulinis agentas. O konsulinio personalo sudėtis yra tokia pati, kaip ir diplomatinio.

²³² *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė: bendroji dalis. – Vilnius, 1998. P. 192.

²³³ Lietuvos Respublikos konsulinio statuto 22 straipsnis.

²³⁴ *Kūris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 248.

²³⁵ Norint, kad paskirtas konsulinės įstaigos pareigūnas naudotųsi imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, jis turi gauti jį priimančios valstybės sutikimą (pranc. *exequatur*, angl. *placet*).

²³⁶ Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.

²³⁷ Valstybės žinios. 1999. Nr. 7.

komunistinio lagerio valstybės²³⁸. Kitos šalys tokios iniciatyvos nerodė. Tačiau įdomu tai, kad toks pasiūlymas visuomet priimamas²³⁹. Šią problemą nagrinėjantys autoriai pažymi, kad šiuo metu galioja šimtai konsulinių konvencijų, reglamentuojančių ir konsulinių pareigūnų teisinę padėtį²⁴⁰. Lietuva šiuo metu taip pat pasirašiusi dvišales konsulines konvencijas su Gruzija²⁴¹, Kinija²⁴², Lenkija²⁴³, Moldova (protokolas neratifikuotas), Rusija²⁴⁴, Turkija²⁴⁵, Ukraina²⁴⁶ ir su Latvija bei Estija (susitarimas pasirašytas 1999 m. vasario 15 d., bet neįsigaliojęs).

Imunitetu nuo buvimo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos taip pat naudojasi: 1) tarptautinių organizacijų vadovai bei tarptautinių teismų teisėjai ir jų šeimos nariai; 2) valstybių atstovybių prie universalių tarptautinių organizacijų diplomatinio ir administracinio-techninio personalo nariai; 3) valstybinių delegacijų vadovai, delegatai ir diplomatinio personalo nariai, siunčiami dalyvauti tarptautinės organizacijos darbe, bei jų šeimos nariai; 4) valstybės vadovai, vyriausybės ar parlamento vadovai, parlamentinių ar vyriausybinių delegacijų nariai, dalyvaujantys derybose, tarptautinėse konferencijose, vykdančys oficialius įpareigojimus, bei jų šeimos nariai²⁴⁷; 5) tarptautinių ekonominių organizacijų vadovai bei šiose organizacijose dalyvaujantys valstybių atstovai; 6) Europos Bendrijų pareigūnai ir kiti tarnautojai. Išvardytų asmenų imuniteto nuo nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos teisė reglamentuota įvairiose tarptautinėse sutartyse²⁴⁸ bei Europos Sąjungos teisės aktuose²⁴⁹.

²³⁸ *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė: bendroji dalis. – Vilnius, 1998. P. 193. Apie konsulų neliečiamybę plačiau skaityti *Блищенко И. П., Дурденевский В. Н.* Дипломатическое и консульское право. – Москва, 1962. С. 415–419.

²³⁹ 1958–1966 m. TSRS pasirašė konsulines konvencijas su šiomis valstybėmis: VFR, Austrija, JAV, Švedija, Japonija, Italija ir Prancūzija.

²⁴⁰ *Ганюшкин Б. В.* Правовое положение консульств и их персонала // Московский журнал международного права. №.3. 1999. С. 167.

²⁴¹ Valstybės žinios. 2001. Nr. 49.

²⁴² Valstybės žinios. 1993. Nr. 35.

²⁴³ Valstybės žinios. 1994. Nr. 28.

²⁴⁴ Valstybės žinios. 1995. Nr. 99.

²⁴⁵ Valstybės žinios. 1998. Nr. 17.

²⁴⁶ Valstybės žinios. 1997. Nr. 106.

²⁴⁷ Valstybinių delegacijų nariai naudojami diplomatiniais imunitetais tik tuomet, kai jie yra oficialiai pakviesti į užsienio valstybę arba yra duotas sutikimas dėl jų atvykimo. Dėl šios priežasties valstybės vadovas ar kitas aukštas valstybės pareigūnas, atvykstantis į užsienio valstybę privačiais reikalais, imuniteto netenka, nes tuo metu jis neatstovauja savo valstybės.

²⁴⁸ Pavyzdžiui, 1946 m. Konvencija dėl privilegijų ir imunitetų Jungtinėms Tautoms // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83; 1947 m. Konvencija dėl specialių įstaigų privilegijų ir imunitetų // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83; 1949 m. Europos Tarybos privilegijų ir imunitetų pagrindinis susitarimas ir jo 1996 m. šeštasis protokolai // Valstybės žinios. 1998. Nr. 59; Vals-

Tarptautinės sutartys – tai pagrindiniai šaltiniai, kuriais pagal BK 4 straipsnio 4 dalį reikia vadovautis sprendžiant visų išvardytų asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimą, jeigu šie asmenys padaro nusikalstamą veiką Lietuvos teritorijoje.

Kita vertus, galima užduoti klausimą, ar iš viso verta į baudžiamąjį kodeksą įtraukti tokio turinio normą? Tik nedaugelio valstybių įstatymų leidėjai į šį klausimą atsako teigiamai. Norma, nustatanti, kad diplomatinį atstovų ir kitų asmenų, kurie pagal nacionalinius įstatymus ir tarptautines sutartis neteismingi nusikalstamos veikos padarymo vietos teismui, baudžiamosios atsakomybės klausimas sprendžiamas diplomatinio keliu, įtvirtinta, pavyzdžiui, Estijos Respublikos BK 4 straipsnio 2 dalyje, Latvijos Respublikos BK 2 straipsnio 2 dalyje²⁵⁰ bei Baltarusijos Respublikos BK 4 straipsnio 2 dalyje. Tuo tarpu daugelio kitų valstybių įstatymų leidėjų pozicija aptariamam klausimui yra kitokia. Šių valstybių (pvz., Lenkijos, Suomijos, Olandijos, Švedijos, Danijos, Rusijos) baudžiamuosiuose kodeksuose yra įtvirtinama arba tai, kad taikant normas, reglamentuojančias valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, turi būti paisoma ir tarptautinių teisės normų, arba tai išplaukia iš bendro principo, kad baudžiamojo kodekso pagrindas yra visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos.

Šiai pozicijai pritariu ir aš. Juridinė technika reikalauja, kad visos konkrečios normos išimtyt būtų apibendrintos. Atliktas tyrimas parodė, kad teritorinio principo galiojimas tam tikroje valstybės teritorijoje turi ypatumų. Tai, kad šios ypatybės nesusijusios su imuniteto teise, dar nereiškia, kad jas būtina reglamentuoti visai kitoje normoje. Jei pagal siūlytą schemą

tybės žinios. 1999. Nr. 48; 1969 m. Konvencija dėl specialiųjų misijų, 1975 m. Vienos konvencija dėl valstybių atstovavimo jų santykiuose su tarptautinėmis organizacijomis, Konvencija dėl tarpvalstybinių ekonominių organizacijų, veikiančių specifinėse bendradarbiavimo srityse teisinės padėties, imunitetų ir privilegijų; 1986 m. Konvencija dėl pagalbos įvykus atominiai avarijai ar esant radiacinei avarinei situacijai; specialiuose susitarimuose tarp organizacijos ir jos būstinės buvimo valstybės. Žr. The International Organization Immunities Act // American Journal of International Law. 1946. No. 2. P. 85–91; 1998 m. Romos Tarptautinio baudžiamojo teismo statusas. Valstybės žinios. 2003. Nr. 49.

²⁴⁹ Protokolas dėl Europos Bendrijų privilegijų ir imunitetų (1965 04 08) // Official Journal. L 152. 1967; Tarybos Reglamentas (EURATOMAS, EAPB, EEB) Nr. 549/69 1969 m. kovo 25 d. nustatantis Europos Bendrijų pareigūnų ir kitų tarnautojų kategorijas, kurioms taikomos Bendrijų protokolo dėl privilegijų ir imunitetų 12 straipsnio, 13 straipsnio antrosios dalies ir 14 straipsnio nuostata // Official Journal. L 74. 1969; Tarybos aktas 1997 m. birželio 19 d. dėl Protokolo, parengto remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu ir Europolo konvencijos 41 straipsnio 3 dalimi, dėl Europolo, jo organų narių, direktoriaus pavaduotojų ir darbuotojų privilegijų ir imunitetų sudarymo // Official Journal. C 221. 1997 (žr. su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

²⁵⁰ Latvijas Policijas Akademija Kriminallikums. – Riga, 1998.

teritorinis principas formuluojamas taip, kad tarptautinės sutartys gali nustatyti ir kitokias jo taikymo sąlygas, tai, mano nuomone, tokios normos visiškai pakanka, norint reglamentuoti išlygas, susijusias su valstybės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimais, taikomais asmenims, kurie Lietuvos teritorijoje padarė nusikalstamas veikas, bet pagal tarptautinę teisę naudoja si imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos.

Tešiant diplomatinį atstovų ir kitų jiems prilygintų asmenų imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos problemos analizę, galima klausti, ar verta kalbėti apie imunitetą, kai padaroma nusikalstama veika, nesusijusi su tarnybine veikla. Ypač šis klausimas yra aktualus, kai kalbame apie diplomatinį agentų ir jų šeimos narių imunitetą nuo buvimo vietos baudžiamosios jurisdikcijos, nes, skirtingai nei konsulinių pareigūnų, jų imunitetas yra absoliutus.

Tarptautinės teisės doktrinoje išsakoma mintis, kad būtina skirti diplomatinį agentų oficialią ir privačią veiklą. Dalis teoretikų daro išvadą, kad diplomatinį agentų absoliutus imunitetas neatitinka tarptautinės teisės paprotinių normų. Jų nuomone, imunitetas gali galioti tik tuomet, kai šie asmenys veikia atlikdami jiems priklausančias viešąsias funkcijas²⁵¹. Tačiau autoritetingiausi tarptautinės teisės atstovai su tokia pozicija kategoriškai nesutinka²⁵². Jų pozicijai reikėtų pritarti.

Suteiktas asmeniui imunitetas jokių būdu neatleidžia jo nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės įstatymus, o tik riboja baudžiamosios atsakomybės realizavimą. Remiantis išvardytų tarptautinių sutarčių nuostatomis, imunitetą turintys asmenys paprastai baudžiamojon atsakomybėn traukiami pagal juos skyrusios valstybės įstatymus, nes tai būtina daryti vadovaujantis valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintu personaliniu baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principu. Šis principas taikomas ir tuomet, kai nusikalstama veika padaroma užsienyje esančios diplomatinės atstovybės teritorijoje, nepaisant to, kad kai kurie autoriai vis dar bando teigti, kad užsienyje esančių diplomatinį atstovybių teritorijos yra šias atstovybes įsteigusių valstybių teritorijos²⁵³. Tačiau yra ir tokių valstybių (pvz., Lenkija), kurios savo baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtino normą, kurios analizė leidžia teigti, kad, aptariamiesiems asmenims užsienyje padarius nusikalstamą veiką vykdant savo tarnybines funkcijas, galioja valstybės interesų

²⁵¹ *Самой Э.* Руководство по дипломатической практике. – Москва, 1962. С. 184.

²⁵² *Оппенгейм Л.* Международное право. – Москва, 1948. Т. 1, п/т 2. С. 334–335.

²⁵³ *Лукашук И.* Законодательство Украины и международное право // Государство и право. №. 9. 1999. С. 125.

apsaugos principas. Manau, kad ši pozicija yra teisingesnė, bet, norint jai pritarti besąlygiškai, reikia sutarti, kad omenyje turime ne visas nusikalstamas veikas, o tik tas, kuriomis kėsiniama į valstybės tarnybos prestižą ir viešuosius interesus.

Kita vertus, pasaulinėje praktikoje žinomi atvejai, kai asmenį delegavusi valstybė panaikina jo imunitetą ir sutinka, kad toks asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės baudžiamuosius įstatymus.

Rutuliojant šią temą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad suteikto imuniteto atsisakymas (angl. *waiver of immunity*) yra išimtinė jį suteikusios valstybės teisė²⁵⁴. Pats asmuo tokio sprendimo priimti negali. Ši nuostata plaukia iš to, kad imunitetas nuo jurisdikcijos suteikiamas dėl tarnybinių interesų. Laisvanoriškas imuniteto atsisakymas galimas tik tuomet, kai asmeniui jį suteikė tarptautinė organizacija su sąlyga, kad nebus padaryta žala tikslui, dėl kurio jis buvo suteiktas²⁵⁵.

Tarptautinėje praktikoje valstybės asmeniui suteikto imuniteto atsisakymas yra labai retas atvejis²⁵⁶. Tačiau ši galimybė įrodo faktą, kad jokia valstybė negali besąlygiškai riboti nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės teisės tirti jos teritorijoje padarytų veikų. Todėl kiekvieną kartą, kai Lietuvos teritorijoje padaroma nusikalstama veika, kompetentingos valstybės institucijos, norėdamos tokią veiką iširti, privalo pradėti ikiteisminį tyrimą. Kita vertus, LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatyta, kad baudžiamasis procesas yra negalimas (negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas), jeigu nusikalstamą veiką padarė asmuo, pagal tarptautinės teisės normas turintis imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos. Vertinant šią normą galima padaryti išvadą, jog ji yra kiek nelogiška ir atveda mus į aklavietę. Juk vargu ar kas sugebės nustatyti, jog nusikalstamą veiką padarė imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos turintis konkretus asmuo, prieš tai neatlikus ikiteisminio tyrimo?!

Pagal ilgametę tarptautinę praktiką, asmuo, kuris naudojosi imuniteto teise nuo buvimo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos ir padarė čia nusikalstamą veiką, dažniausiai, jei padaręs nusikalstamą veiką pats neišvyksta iš šalies, paskelbiamas *persona non grata* ir tuomet per nustatytą laiką pri-

²⁵⁴ Interdepartmental Committee on State Immunities // Report on Diplomatic Immunity, Cmnd. 8460. P. 3–4; United Nations Documents. A/CONF.20/14. Add. 1.

²⁵⁵ Pavyzdžiui, Protocol to the General Agreement on Privileges and Immunities of the Council of Europe. 1998. ETS No. 010.

²⁵⁶ Plačiau skaityti Блищенко И. П., Дурденевский В. Н. Дипломатическое и консульское право. – Москва, 1962. С. 370; Paksas A. Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. – Vilnius, 2000. P. 107.

valo palikti šali²⁵⁷. Asmeniui, neįvykdžiusiam šio reikalavimo, suteiktas imunitetas netenka galios. Tuomet, sprendžiant klausimą dėl nacionalinės jurisdikcijos įgyvendinimo vadovaujantis teritoriniu principu, asmenį priėmusi valstybė neribojama jokiais tarptautinėmis sutartimis.

Taigi Lietuvos bei kitų valstybių baudžiamieji įstatymai neįtvirtina kokių nors besąlygiškų išimčių dėl imuniteto teisę turinčių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos įstatymus, o tik nustato bendrąjį principą, nurodantį, kaip ši problema turėtų būti sprendžiama²⁵⁸.

Būtina pažymėti, kad ilgamečiai valstybių tarptautiniai santykiai lemia tai, kad imuniteto teise nuo baudžiamosios jurisdikcijos naudojasi ir užsienio valstybių kariuomenė, esanti šalyje teisėtai nustatyta laiką. Jau nuo seno priimta, kad karys, teisėtai esantis užsienio šalies sausumos teritorijoje ir joje padaręs nusikalstamą veiką, baudžiamojon atsakomybės traukiamas pagal kario šalies įstatymus. Neabejotina, kad ši išimtis visų pirma taikoma tik tiems kariams, kurie remiantis tarptautine sutartimi nustatyta laiką yra kurios nors užsienio valstybės teritorijoje.

Atsižvelgus į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 137 straipsnyje parašyta, jog Lietuvos teritorijoje negali būti užsienio karinių bazių, galima būtų teigti, jog mūsų valstybei ši problema neaktuali. Tačiau tiesa yra kita. Juk Lietuvos teritorijoje gali apsisototi užsienio valstybių kariniai daliniai dėl dalyvavimo karinėse pratybose ar specialiose misijose. Todėl neatmetama galimybė, kad kariai gali ir nusikalsti.

Aiškinantis iškeltą problemą kyla klausimas, ar imunitetas nuo Lietuvos baudžiamosios jurisdikcijos šiems asmenims turėtų galioti padarius bet kurią LR BK numatytą nusikalstamą veiką.

Karinių dalinių bei karių teisinė padėtis užsienio valstybių teritorijoje paprastai nustatoma tarptautine sutartimi. Lietuva šiuo metu vadovaujasi 2004 m. ratifikuotu Šiaurės Atlanto sutarties šalių susitarimu dėl karinių pajėgų statuso²⁵⁹.

Šiaurės Atlanto sutarties šalių susitarimo dėl karinių pajėgų statuso 7 straipsnio analizė leidžia daryti išvadą, kad šiame straipsnyje iš esmės pripažįstama konkuruojanti baudžiamoji jurisdikcija. Karines pajėgas siuntusi valstybė pirmumo teisę įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją turi tik

²⁵⁷ *Persona non grata* negali būti paskelbiami nuolatinės valstybės atstovybės tarptautinėje organizacijoje personalo nariai. Šiems asmenims padarius nusikalstamą veiką, juos privalo atšaukti paskyrusi valstybė. Jei taip nepadaroma, minėti asmenys imuniteto netenka.

²⁵⁸ Čia noriu pabrėžti, kad visa surinkta medžiaga turi būti perduodama Užsienio reikalų ministerijos Valstybinio ir diplomatinio protokolo tarnybai.

²⁵⁹ Valstybės žinios. 2004. Nr. 112.

tuomet, kai padaromi teisės pažeidimai, nukreipti į tos valstybės karinių pajėgų narį ar jų civilį tarnautoją bei išlaikytinį asmenį ar turtą, arba kai padaromi teisės pažeidimai, kylantys iš neveikimo vykdant oficialias pareigas. Visais kitais atvejais pirmumo teisę įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją turi karinius dalinius priimanči valstybė. Tai leidžia daryti išvadą, kad šios teisės įtvirtinimas suponuoja nuostatą, kad dėl tam tikrų nusikalstamų veikų padarymo valstybė taip pat gali atsisakyti įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Tai gali būti daroma savo noru arba karius siuntusios valstybės prašymu.

Neabejotina, kad, esant tokioms sutarties sąlygoms, Lietuvos įstatymuose turėtų būti nustatyta, kas priima sprendimą atsisakyti baudžiamosios jurisdikcijos, tačiau Lietuvoje šiuo metu tokių įstatymų nėra.

Daugelis valstybių, kurių kariniai daliniai nustatytą laiką yra kitos valstybės teritorijoje, su juos priimančia valstybe pasirašo sutartis, kuriose baudžiamosios jurisdikcijos klausimai reglamentuojami labai tiksliai. Dažniausiai karius priimanči valstybė nenagrinėja ir nebaudžia siuntusios valstybės karių, jei jie padaro nusikalstamas veikas savo valstybei arba kitiems siuntusios valstybės kariams ar civiliams asmenims, arba karinius nusikaltimus (LR BK 317–325 str.)²⁶⁰. Tačiau yra ir tokių atvejų, kai karius priimanči valstybė netaiko jokių išlygų, jei bent viena iš padarytų nusikalstamų veikų besąlygiškai patenka į priimančios valstybės jurisdikciją arba kai bent vienas iš padarant nusikalstamą veiką dalyvavusių asmenų privalo atsakyti pagal priimančios valstybės baudžiamuosius įstatymus²⁶¹. Tuo tarpu mokslinėje literatūroje pasitaiko nuomonių, kad kariai turėtų naudotis imunitetu, nepriklausomai nuo to, kokią nusikalstamą veiką jie padaro priimančioje valstybėje²⁶². Šios nuomonės laikosi ir kai kurios valstybės. Štai 1941 m. pasirašytoje sutartyje tarp JAV ir Didžiosios Britanijos nustatyta, kad JAV įgyvendina visišką jurisdikciją ne tik savo karių, bet ir kitų asmenų atžvilgiu, jei jie padaro nusikalstamas veikas, kurių aukomis tampa JAV kariai ar turtas. Mano nuomone, tokia praktika yra žalinga, nes neigiama karius priimančios valstybės teisė savo teritorijos ribose įgyvendinti teritorinę jurisdikciją.

Kita vertus, nemanau, kad būtų teisinga teisti užsienio valstybės karius, jei jie padaro nesunkius, neatsargius nusikaltimus ar baudžiamuosius nusi-

²⁶⁰ *Свинарев В. В.* Правовое положение Российских баз за рубежом // Московский журнал международного права. 2000. №. 4. С. 204–205.

²⁶¹ Ten pat.

²⁶² *Stanger R. J.* Criminal Jurisdiction Over Visiting Armed Forces. – Washington, 1965. P. 25–79.

žengimus, kurių padariniai nesusiję su juos priimančios valstybės piliečiais ar nuolat joje gyvenančiais asmenimis. Tokiais atvejais įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją netikslinga net ir tuo atveju, jei nusikalstama veika padaroma ne atliekant tarnybines pareigas. Siekiant užtikrinti šių nuostatų įgyvendinimą, LR BK reikėtų nustatyti, kad, jeigu teisėtai Lietuvos teritorijoje esančios užsienio kariuomenės kariai padaro nusikalstamą veiką, tai baudžiamasis persekiojimas gali būti pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu. Būtent šis aukštas Lietuvos pareigūnas, atsakingas už baudžiamojo persekiojimo organizavimą, galėtų aukščiausiu lygiu spręsti baudžiamojo persekiojimo pradžios klausimą, kai Lietuvos teritorijoje užsienio valstybės karys padaro nusikalstamą veiką, ir taip užtikrintų anksčiau minėto susitarimo įgyvendinimą.

Tai, kad dėl karių nusikalstamų veikų neįgyvendinama nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės teritorinė jurisdikcija, nereiškia, kad nusikalte kariai išvengia atsakomybės. Karius baudžiamojon atsakomybėn turi traukti jų pilietybės valstybė. Šis įsipareigojimas turėtų būti gaunamas prieš priimant sprendimą dėl atsisakymo persekioti užsienio valstybės karį pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad sutartyje numatytais atvejais, kai kariai naudojami imunitetu nuo juos priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos, nereiškia, kad jų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas pagal jį siuntusios valstybės baudžiamuosius įstatymus turi būti sprendžiamas taikant teritorinę valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principą. Kariams, padariusiems nusikalstamą veiką juos priimančios šalies sausumos teritorijoje, turėtų būti taikomas personalinis principas arba valstybės interesų apsaugos principas. Tačiau kariui, nusikaltusiam siunčiančios valstybės kariniame ar valstybiniame jūros, upės ar oro laive, turėtų būti taikomas vėliavos principas.

Vadovaujantis tarptautinės teisės normomis, užsienio valstybės kariniai jūrų bei oro laivai visiškai imunitetu nuo juos priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos naudojami nuo seno (lot. *par in parem non habet jurisdictionem*). Tuo tarpu valstybiniai laivai, kuriems priskirtini policijos, muitinės laivai, ir tie, kuriais oficialaus vizito atvyksta valstybės vadovas arba diplomatinis agentas, imuniteto teise nuo juos priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos naudojami tik nuo XX a. pradžios²⁶³. Imunitetas visiems išvardytiems laivams taikomas nepriklausomai nuo to, ar jie yra kitos valstybės vidaus vandenyse, ar teritorinėje jūroje. Maža to, imunitetas

²⁶³ *Feine*. Die Völkerrechtliche Stellung der Staatschiffe. – Berlin, 1921. Nuoroda daroma pagal *Volsonokas R.* Lietuvos jūros teisė // Teisė. Nr. 18. 1930. P. 26–27.

galioja net ir tuo atveju, kai nusikalstamos veikos pasekmės kyta kitame laive.

Kaskart, kai karinis laivas įplaukia ar įskrenda į kitos valstybės teritoriją, jos saugumui iškyta grėsmė. Todėl būtina išsiaiškinti, ar karinių laivų imunitetas nuo juos priimančios šalies baudžiamosios jurisdikcijos visais atvejais yra besąlyginis.

Šiuo metu tarptautinės teisės teorijoje susiformavo kelios koncepcijos dėl kariniams jūrų laivams taikomo imuniteto apimties²⁶⁴. Pirmosios esmė ta, kad valstybės baudžiamoji jurisdikcija kariniams jūrų laivams netaikoma, jei jų buvimas kranto šalies teritorinėje jūroje arba vidaus vandenyse siejamas su oficialių šios šalies institucijų leidimu.

Iki 1995 m. rugsėjo 5 d. Lietuvoje galiojo taisyklė, kad užsienio valstybių karo laivai galėjo įplaukti į Klaipėdos uostą tik gavę Vyriausybės leidimą. Šiuo metu leidimus išduoda Užsienio reikalų ministerija²⁶⁵. Tuo tarpu užsienio valstybių praktika dėl leidimų išdavimo tvarkos yra įvairi. Švedijos karalystėje leidimus užsienio valstybių karo laivams įplaukti į valstybės uostus duoda Švedijos karalius, o Belgijoje šio klausimo sprendimo teisė priklauso Užsienio reikalų ministerijai. Tačiau yra keletas atvejų, kai kranto šalies leidimas įplaukti į jos vandenį nereikalingas: 1) jeigu karinis laivas (tos pačios taisyklės galioja ir kitiems valstybiniam laivams) į kranto šalies vandens teritoriją patenka dėl stichinės nelaimės ar nenugalimos jėgos (pranc. *force majeure*); 2) jeigu įvyko avarija, reikalinga skubi medicinos pagalba ir pan. Tačiau net ir šiais atvejais apie karinio laivo įplaukimą į kranto šalies teritoriją turi būti pranešta kranto šalies valstybinėms institucijoms²⁶⁶.

Antroji koncepcija yra kiek liberalesnė. Kariniams jūrų laivams kranto šalies baudžiamoji jurisdikcija netaikoma jokiais atvejais. Kitaip tariant, net ir neturintis oficialaus leidimo įplaukti į kranto šalies vandens teritoriją karinis laivas vis vien naudojasi imuniteto teise. Manau, kad ši koncepcija yra visiškai nepagrįsta. Ją kritikuojant galima pasakyti, kad užsienio valstybės karinio laivo buvimas kranto šalies vandens teritorijoje yra tiesioginė grėsmė šios valstybės saugumui ir suverenitetui. Todėl laivui neteisėtai patekus

²⁶⁴ Блум М. И. Действие советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 102.

²⁶⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1889 dėl užsienio karo ir kitų valstybinių nekomercinių laivų įplaukimo į Klaipėdos valstybinį jūrų uostą ir buvimo jame taisyklių ir leidimų išdavimo užsienio laivams, kuriems nustatyta leidimo teisė, tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 1995. Nr. 83.

²⁶⁶ Молодцов С. В. Международное морское право. – Москва, 1987. С. 55.

į kranto šalies vandens teritoriją, jis netenka imuniteto ir jo atžvilgiu gali būti realizuojama kranto valstybės jurisdikcija, paremta teritoriniu principu.

Tuo tarpu teisinėje literatūroje didesnių diskusijų dėl oro erdvės šeiminkės įgyvendinamos baudžiamosios jurisdikcijos karinių oro laivų atžvilgiu nekyla. Tačiau ir šiuo atveju reikia turėti omenyje, kad oro erdvės šeiminkės baudžiamoji jurisdikcija neįgyvendinama dėl orlaiviuose padarytų nusikalstamų veikų tik tada, kai į valstybės oro erdvę jie patenka teisėtai.

Pripažinus, kad užsienio valstybės karinis ar valstybinis laivas naudojasi imuniteto teise, peršasi išvada, kad dėl tokiaime laive padarytos nusikalstamos veikos visais atvejais įgyvendinama tos šalies jurisdikcija, su kurios vėliava šis laivas plaukioja ar skraido. Tačiau iš tikrųjų yra kitaip. Nepaisant to, kokios koncepcijos šalininkė yra konkreti valstybė, nuo seno priimta, kad, jei kaltininkas ir nukentėjęs nėra karinio laivo įgulos nariai, tai nusikaltimas tiriamas priimančios šalies teisėsaugos institucijų²⁶⁷.

Tuo tarpu, jei laivo įgulos narys padaro nusikalstamą veiką ne kariniame ar valstybiniame laive, o priimančios šalies sausumos teritorijoje, jis turėtų atsakyti pagal šioje valstybėje galiojančius įstatymus. Tačiau ir šiuo atveju laivą priimanti valstybė savo baudžiamąją jurisdikciją turėtų įgyvendinti su tam tikromis išimtimis.

Kalbant apie baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo išimtis, būtina atriboti du atvejus. Pirma, kai nusikalstama veika padaroma karinio laivo įgulos nario, kuris atstovauja kuriai nors Šiaurės Atlanto (*NATO*) sutarties dalyvei arba valstybei, dalyvaujančiai programoje „Partnerystė taikos labui“. Tokiu atveju vadovaujamosi jau išdėstytomis taisyklėmis. Antra, kai nusikalstama veika padaroma karinio laivo įgulos nario, neatstovaujančio šio susitarimo valstybei, bet esančio Lietuvoje teisėtai. Pastaruoju atveju, remiantis LR BK 4 straipsniu, už Lietuvos teritorijoje padarytas nusikalstamas veikas šie asmenys turėtų atsakyti bendraisiais pagrindais.

Į šią problemą XX a. pradžioje atkreipė dėmesį pasaulinio garso carinės Rusijos mokslininkas prof. N. S. Tagancevas. Jis ragino atsakyti griežtą baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo sąlygų ir siūlė šio klausimo sprendimą pavesti vyriausybei²⁶⁸. Tai visiškai teisinga mintis. Tačiau Lietuvoje, kaip jau buvo minėta, tokio sprendimo priėmimo teisė turėtų tekti generaliniam prokurorui. Pritariant tokios nuostatos įtvirtinimui, būtina

²⁶⁷ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. I. – С.-Петербург, 1902. С. 296.

²⁶⁸ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая. – Санкт – Петербург, 1902. С. 296.

išsiaiškinti ir kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų priimamas sprendimas atsisakyti įgyvendinti teritorinę jurisdikciją.

Rutuliojant šią problemą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad visuotinai pripažintų kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų priimamas minėtas sprendimas, nėra. Ieškant išeities galima vadovautis konvencijomis, kurių nuostatos buvo nagrinėtos analizuojant teritorinio principo galiojimo ypatumus, padarius nusikalstamą veiką valstybės teritorijos sudedamosiose dalyse. Šių konvencijų normose įtvirtintos aplinkybės, kurioms esant siūloma susilaikyti nuo laivą priimančios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo. Oponuojant šiai minčiai galima būtų teigti, kad šių konvencijų nuostatos, skirtos reglamentuoti problemoms, susijusioms su baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimu, kai nusikalstama veika padaroma civiliniame laive. Tai yra tiesa. Tačiau niekas nedraudžia konvencijose įtvirtintas išimtis pripažinti universaliomis, ypač kai kalbama apie laivo įgulos pirmuosius narius. Todėl siūlyčiau vadovautis taisykle, kad Lietuvos valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl karinio ar kurio nors kito valstybinio laivo įgulos nario padarytos nusikalstamos veikos įgyvendinama tik tada, kai padaryta veika trikdo kranto šalies ramybę arba veikos padariniai susiję su šia valstybe. Be to, galima būtų atsisakyti įgyvendinti valstybės teritorinę jurisdikciją dėl nesunkių nusikaltimų, už kurių padarymą pagal LR BK baudžiama ne didesne kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausme.

Nusikalstamomis veikomis, netrikdančiomis šalies ramybės, ir kurių padariniai nesusiję su pakrantės valstybe, turėtų būti pripažįstamos tokios, kurių kaltininkas ir nukentėjusysis yra laivo įgulos nariai arba valstybės, su kurios vėliava laivas plaukioja ar skraido, piliečiai. Tačiau ir šiais atvejais Lietuvos generalinis prokuroras gali nuspręsti nepradėti baudžiamojo persekiojimo tik tuomet, kai karinio laivo valstybė įsipareigoja dėl Lietuvoje padarytos nusikalstamos veikos įgyvendinti savo šalies baudžiamąją jurisdikciją. Įtvirtinant baudžiamuosiuose įstatymuose tokias nuostatas galima būtų pasiremti prof. S. Katuokos mintimi²⁶⁹ ir ją kiek perfrazavus teigti, kad visais baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo atvejais veikimo laisvę turi tai sprendžianti valstybė.

Apibendrinamas siūlyčiau LR BK atskira norma nereglamentuoti diplomatinių atstovų ir kitų asmenų, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu nuo Lietuvos baudžiamosios jurisdikcijos, baudžiamosios atsakomybės sąlygų dėl Lietuvos teritorijoje padarytų nusikalstamų veikų. Ši mintis grindžiama tuo, kad jau pasiūlytoje teritorinę principą reg-

²⁶⁹ Katuoka S. Baudžiamoji jurisdikcija valstybės vidaus vandenyse // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1998. Nr. 9(1). P. 123.

lamentuojančioje normoje aiškiai nustatyta, kad nusikalstamą veiką Lietuvos teritorijoje padarę asmenys atsako pagal LR BK, išskyrus atvejus, kai tarptautinė sutartis nustato kitaip.

Tuo tarpu visų užsienio valstybių karių, kurie teisėtai būdami Lietuvos valstybės teritorijoje padaro nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės sąlygos turėtų būti reglamentuotos atskira norma, kurioje siūlau nustatyti, kad

„Ikiteisminis tyrimas dėl užsienio valstybių karių, teisėtai esančių Lietuvos teritorijoje, padarytų nusikalstamų veikų pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.

Ši norma būtų universal. Ji galioėtų tiek pagal tarptautinę sutartį, tiek ir be jos Lietuvoje esantiems užsienio valstybių kariams, padariusiems nusikalstamą veiką.

2.3.2. Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos apribojimai Lietuvos piliečiams, kurie naudojami imunitetu

Valstybės teritorinės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apribojimai Lietuvos piliečiams nustatomi Lietuvos Konstitucijoje arba specialiuose nacionaliniuose įstatymuose.

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalyje parašyta, kad *„Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn“.*

Jau nuo Romos Imperijos laikų, vadovaujantis valstybinės teisės pradmenimis, monarchai ar kiti šalies vadovai negalėjo būti baudžiami už nusikalstamą veiką (lot. *princeps legibus solutus est*), nes šie asmenys buvo įstatymų leidėjai ir teisminės valdžios vadovai. Juos teisti galėjo sąžinė ir dievai.

Valstybės vadovo vidinis imunitetas buvo įteisintas ir XVIII–XIX a. pasaulio valstybių konstitucijose (1791 m. Prancūzijos Konstitucija, 1831 m. Belgijos Federacijos Konstitucija, 1850 m. Prūsijos Konstitucinė chartija, 1889 m. Japonijos Imperijos Konstitucija) bei išliko ir šiais laikais (1974 m. Švedijos Konstitucija, 1949 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija, 1920 m. Austrijos Respublikos Konstitucija ir kt.).

Neabejotina, kad kelių amžių tradicija suteikti valstybės vadovams vidinį imunitetą yra teisinga, neginčijama ir turi būti puoselėjama. Kita vertus, kyla klausimas, ką daryti, jei prezidentas nusikalsta? Paaikšėjus šiam faktui, pirmiausiai jis turi būti pašalintas iš posto apkaltos proceso tvarka ir tik vėliau sprendžiamas jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausis-

mas (Prezidento R. Pakso atvejis). Nepavykus pašalinti prezidento iš pareigų, privalu laukti jo kadencijos pabaigos. Tačiau tai, manau, negali trukdyti teisėsaugos institucijoms pradėti ikiteisminį tyrimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 62 straipsnyje parašyta, kad „*Seimo nario asmuo neliečiamas. Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė*“.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo seno parlamentarų imuniteto (pranc. *immunité parlementaire*) esmė yra ta, kad jie neatsako už pasakytas kalbas ir pareikštas nuomones, kai vykdo savo pareigas²⁷⁰. Pažymėtina ir tai, kad šiuo metu daugelis Europos valstybių savo konstitucijose, o kai kurios ir baudžiamuosiuose kodeksuose²⁷¹ įtvirtina visišką parlamentarų neliečiamybę tik už kalbas ir pareikštas nuomones.

Nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad už asmens įžeidimą ar šmeižtą Seimo narys gali būti traukiamas atsakomybėn bendra tvarka, mūsųose vis dėlto nukrypta nuo senųjų tradicijų. Šią išvadą darau dėl to, kad Lietuvoje Seimo nariai naudojami imunitetu net ir tada, kai veikos, turinčios nusikalstamos veikos požymių, padarymo faktas yra akivaizdus.

*To pavyzdys galėtų būti Seimo nario A. B. atvejis, kai parlamentarą sulaikius darant nusikalstamą veiką 1997 m. rugpjūčio 14 d. Generalinis prokuroras kreipėsi į Seimą su teikimu dėl Seimo sutikimo patraukti A. B. baudžiamojon atsakomybėn*²⁷².

Šis atvejis įrodo, kad parlamentaras, stodamas valstybės tarnybon, gauna neturinčią pagrindo privilegiją, kuri suteikia jam galimybę būti pranašesniau už kitus Lietuvos piliečius.

Manau, kad parlamentaras privalo būti saugomas tik dėl savo politinės veiklos, o neleisti jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima tik tada, kai paaiškėja faktai, leidžiantys daryti pagrįstą prielaidą, jog parlamentaras persekiojamas dėl savo politinės veiklos ar įsitikinimų. Tai būtų ta papildoma garantija, kuri saugotų Seimo narį nuo galimos teisėsaugos institucijų savivalės, kurios priešastis jo politinės pažiūros ar nepatinkanti parlamentinė veikla.

²⁷⁰ Heinze. Strafbarkeit parlamentarischen Rechtsverletzungen. 1879. Nuoroda daroma pagal Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 286.

²⁷¹ VFR baudžiamojo kodekso § 36 ir § 37 nustatyta, kad Bundestago nariai negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už kalbas, balsavimus ir pranešimus.

²⁷² LR Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį Audrių Butkevičių // Valstybės žinios. 1997. Nr. 77.

Mano vadinamoji „nemotyvuota parlamentarų neliečiamybė“ įtvirtinama ir daugelio buvusių TSRS valstybių Konstitucijose²⁷³. Tačiau ir kai kurios posovietinės erdvės valstybės nemano, kad parlamentaras, padaręs bent jau akivaizdžią veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių, gali turėti imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės²⁷⁴. Labai teisinga, jog šių valstybių konstitucijose įtvirtinta, kad be parlamento sutikimo leidžiama parlamentarą patraukti baudžiamojon atsakomybėn už šmeižtą ar įžeidimą, sunkaus nusikaltimo padarymą ar valstybės išdavimą bei tais atvejais, kai jis sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje. Matyt, šiuo atveju remiamasi Vakarų valstybių patirtimi. Šių valstybių pagrindinių įstatymų studijos leidžia teigti, kad parlamento sutikimas patraukti jo narius baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas, kai padaromas sunkus nusikaltimas, kai parlamentaras sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje ar tuoj po to arba kai parlamentaras įtariamasis išdavimu²⁷⁵.

Mokslinėje literatūroje parlamentarų imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos problema nagrinėjama retai. Tačiau kelių naujausių straipsnių analizė leidžia teigti, kad vis dažniau keliamas klausimas, kad asmenys, tapę parlamento nariais, negalėtų prisidengti nepagrįstu, o kartais ir neįveikiamu imunitetu²⁷⁶. Nepagrįstas imunitetas, kaip rodo ir Lietuvos patirtis,

²⁷³ Armėnijos 1995 m. liepos 5 d. Konstitucijos 66 str.; Gruzijos 1995 m. rugpjūčio 24 d. Konstitucijos 52 str.; Ukrainos 1996 m. birželio 21 d. Konstitucijos 80 str.; Latvijos 1922 m. vasario 15 d. Konstitucijos 30 str.; Estijos 1992 m. birželio 28 d. Konstitucijos 76 str. Žr. *Albert P. Blaustein, Gisbert H. Flanz. Constitutions of the Countries of the World.* – New York, 1994. Vol. VI, IX; *Новые Конституции стран СНГ и Балтии.* – Москва, 1997.

²⁷⁴ Baltarusijos Respublikos 1996 m. lapkričio 24 d. Konstitucijos 102 str.; Kazachstano Respublikos 1995 m. rugpjūčio 30 d. Konstitucijos 52 str. Ten pat.

²⁷⁵ 1949 m. Vokietijos Federacinės Valstybės Konstitucijos 46 str. (išskyrus įžeidimus ir šmeižtą). Padaręs nusikaltimą Bundestago deputatas be Bundestago sutikimo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei sulaikomas nusikaltimo vietoje arba sulaikomas nepraejus parai. 1920 m. Austrijos Konstitucijos 57¹ str. numatyta, kad Nacionalinės tarybos sutikimas patraukti deputatą baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas, jei padaryta nusikalstama veikla nesusijusi su jo politine veikla. 1928 m. Eduskunto akto (Konstitucijos sudėtinė dalis) 14 paragrafe numatyta, kad jei sesijos metu deputatas yra sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje arba dėl jo sulaikymo teismas priėmė nutartį, tai parlamento sutikimas dėl deputato patraukimo baudžiamojon atsakomybėn nereikalingas. Panašaus turinio normos yra ir kitų pasaulio bei Europos Sąjungos valstybių konstitucijose. Žr., pavyzdžiui, *Современные зарубежные конституции.* – Москва, 1992; *Конституционное право зарубежных стран.* – Москва, 2000. С. 263; *Конституционное (государственное) право зарубежных стран.* – Москва, 1986. С. 469–470.

²⁷⁶ *Бойков А. Д. Законность и целесообразность в уголовном судопроизводстве // Законность в Российской Федерации.* – Москва, 1998. С. 194; *Журавлев М. К вопросу о правовом иммунитете членов Совета Федерации и депутатов Государственной думы*

sukelia labai rimtų problemų. Tokiu atveju parlamento nariai gali jaustis nebaudžiami ir be jokios baimės ryžtis nusikalstamai veikai. Tuomet siekis tapti parlamento nariu gali būti motyvuotas ne noru dirbti valstybės labui, o noru gauti „neparamušamą skydą“.

Norint, kad imunitetas netaptų priedanga nusikalstamai veiklai, jis turi būti susiaurintas, o ateityje galbūt derėtų jo visiškai atsisakyti²⁷⁷. Tuo tarpu jau šiuo metu galima būtų svarstyti klausimą dėl Ministro Pirmininko ir ministrų neliečiameybės panaikinimo (Konstitucijos 100 str.).

Tiesa, valstybių požiūris į šią problemą skiriasi. Dalis jų (pvz., Vokietija, Airija, Olandija) savo konstitucijose neįtvirtino kokių nors normų, reguliuojančių šį klausimą. Kitos valstybės (pvz., Ispanija, Italija) numatė, kad Ministrų kabineto narių patraukimo baudžiamajon atsakomybėn parlamento sutikimu klausimas sprendžiamas tik tuo atveju, jei nusikalstama veika padaroma einant pareigas. Tačiau, mano nuomone, šiuo klausimu priimtinausia gali būti Portugalijos ir Prancūzijos pozicija. Portugalijos Konstitucijos 199 straipsnyje įtvirtinta norma, Vyriausybės nariui nusikaltus, neribojanti nei galimybės pradėti ikiteisminį tyrimą, nei jo patraukimo baudžiamajon atsakomybėn. Panaši norma įtvirtinta ir Prancūzijos Konstitucijos 68–1 straipsnyje. Tačiau šios valstybės vyriausybės narius teisia specialus teismas.

Lietuvos Respublikos įstatymuose taip pat nustatyta, kad aukščiausias valstybines pareigas einantis asmenys teisiami Apygardos teisme, bylas nagrinėjant trijų teisėjų kolegijai (LR BPK 225 str.). Manau, tai pakankamai geras saugiklis, norint apsaugoti šiuos aukštus pareigūnus nuo nepagrįstų politinio pobūdžio kaltinimų.

Apibendrinant išdėstytas mintis, galima teigti, jog Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinta Seimo narių ir Vyriausybės narių imuniteto teisė labiau susijusi su tarybinėmis tradicijomis, nei paremta siekiu apsaugoti aukštus asmenis nuo politinio susidorojimo. Lietuvai, manau, reikėtų iš esmės keisti požiūrį į šių asmenų imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir jį įtvirtinančias normas reformuluoti.

Kaip atskirą klausimą norėčiau išskirti ir kandidatų į Respublikos Prezidentus, Seimo ir savivaldybių tarybų narius imuniteto nuo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problemą. Atitinkamuose Lietuvos

Федерального собрания РФ // Уголовное право. 2000. №. 1. С. 88–93; Малько А. Правовые иммунитеты // Правоведение. 2000. №. 6. С. 18–19.

²⁷⁷ 1998 m. Kirgizijoje buvo surengtas referendumas ir remiantis rezultatais šios šalies Konstitucijoje neliečiameybės institutas buvo panaikintas.

įstatymuose (Prezidento rinkimų įstatymo 39 str.²⁷⁸, Seimo rinkimų įstatymo 49 str.²⁷⁹ ir Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 46 str.²⁸⁰) nustatyta, kad kandidatai į minėtus valstybinės valdžios postus negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo už veikas, padarytas rinkimų kampanijos metu.

Visi mes žinome, kad politinė kova dažnai būna labai „purvinas“ procesas, todėl nereikėtų stebėtis tuo, kad rinkimų kampanijos metu gali būti siekiama susidoroti su politiniais oponentais kaltinant juos įvairių nusikaltamų veikų padarymu. Tokiu atveju reikalingos tam tikros kandidatų saugumo garantijos. Tačiau ar yra pagrindas kalbėti apie saugumo garantijas, jei anksčiau minėti asmenys padaro akivaizdžias veikas, turinčias nusikaltamos veikos požymius. Vertinant tai, kad šie asmenys tik pretenduoja į didelės atsakomybės reikalaujančius valstybės postus, galima teigti, kad jiems įstatymais nustatytos specifinės patraukimo baudžiamojon atsakomybės taisyklės nėra pagrįstas sprendimas.

Be to, tiek pretendentai, tiek teismai akivaizdžiai iškraipo atitinkamų teisės aktų formuluotes arba neįsigilina į jų turinį. To pavyzdys gali būti 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų kampanijos metu vykę teismo procesai dėl A. Z., V. M. ir V. V. prieš įregistruojant juos kandidatais į Seimo narius padarytų nusikalstamų veikų.

Analizuojant tuo metu Vilniaus m. pirmojo apylinkės bei Ukmergės rajono apylinkės teismų teisėjų Vyriausiajai rinkimų komisijai atsiųstus raštus, matyti, kad buvo klausiama, ar tokiu atveju reikalingas Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimas patraukti konkretų asmenį baudžiamojon atsakomybėn (V. V. atvejis²⁸¹) arba tiesiai šviesiai to prašoma (A. Z.²⁸² ir V. M.²⁸³ atvejais). Akivaizdu, kad tokia praktika dar kartą įrodo prieš tai išsakytų minčių teisingumą dėl pretendentų imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos reglamentuojančių normų tobulinimo.

Ne ką mažiau opi ir teisėjų imuniteto nuo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos problema. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 114 straipsniu, teisėją patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima tik Sei-

²⁷⁸ Lietuvos aidas. 1992. Nr. 253 ir Valstybės žinios. 1993. Nr. 2. Taip pat žiūrėti vėlesnius šio įstatymo pakeitimus ir papildymus.

²⁷⁹ Lietuvos aidas. 1992. Nr. 139; Valstybės žinios. 1992. Nr. 22. ir Valstybės žinios. 2000. Nr. 57. Taip pat žiūrėti vėlesnius šio įstatymo pakeitimus ir papildymus.

²⁸⁰ Valstybės žinios. 1994. Nr. 53; Valstybės žinios 1999. Nr. 93. Taip pat žiūrėti vėlesnius šio įstatymo pakeitimus ir papildymus.

²⁸¹ 2004-09-17 raštas Nr. 21-210952.

²⁸² 2004-09-20 raštas Nr. 211063-14.

²⁸³ 2004-09-20 raštas Nr. 1-66-03.

mo sutikimu (tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimu). Manau, kad šios konstitucinės teisėjų nepriklausomumo garantijos gali būti vertinamos kaip didelės ir nemotyvuotos. Teisėjas yra valstybės pareigūnas, vykdamas teisingumą valstybės vardu. Tai vienintelis jo išskirtinis požymis, palyginti su kitais aukšto rango valstybės pareigūnais. Norint apsaugoti teisėją ir garantuoti jo nepriklausomumą, pakanka eliminuoti teisėjo perkėlimo prieš jo valią į kitą teismą galimybę bei nustatyti, kad įsiteisėjęs kaltinamasis nuosprendis yra vienas iš pagrindų, leidžiančių teisėją atleisti iš pareigų.

Lietuvos Konstitucijoje šios teisėjų nepriklausomumo garantijos įtvirtintos 115 straipsnyje. Tad draudimas be Seimo sutikimo patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn yra vėlgis tik privilegija.

Rutuliojant šią temą reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lietuvos Konstitucijos 116 straipsnyje numatyta teisėjo apkaltos galimybė (Konstitucinio Teismo teisėjų apkaltos galimybė taip pat laidojama Konstitucijos 108 str.). Viena iš sąlygų, leidžiančių Seimui pašalinti teisėją iš pareigų, – nusikalstamo padarymo fakto paaiškėjimas²⁸⁴. Tai reiškia, kad neatmetama galimybė, jog teisėjas gali būti pašalintas iš pareigų, kol kaltinamasis nuosprendis, kuriuo jis pripažįstamas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, įsiteisės.

Esu tos nuomonės, kad tik įsiteisėjęs kaltinamasis teismo nuosprendis gali būti pagrindas atleisti teisėją iš pareigų²⁸⁵. O prieš tai minėto kelio pasirinkimas liudytojų nekaltumo prezumpcijos pažeidimą.

Įtarus teisėją nusikalstamos veikos padarymu, būtina sustabdyti jo įgaliojimus, kol teismas byloje paskelbs galutinį sprendimą ir jis įsiteisės. Tokios praktikos link pirmieji žingsniai jau žengti.

*Vadovaujantis LR teismų įstatymo 47 straipsniu, 2000 m. gegužės 25 d. LR Seimas priėmė nutarimą, kuriuo buvo sustabdyti Klaipėdos apygardos teismo teisėjos O. G. įgaliojimai*²⁸⁶.

Manau, tai teisingas sprendimas. Jeigu dėl teisėjo padarytos veikos pradėtas ikiteisminis tyrimas, tai jis negali toliau vykdyti teisingumą, nes

²⁸⁴ Viena iš daugelio 2000 m. LR Seimo patvirtinto Baudžiamojo kodekso naujovių yra ta, kad nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Todėl Konstitucijoje esantis terminas „nusikaltimas“ turi būti prilygintas terminui „nusikalstama veika“.

²⁸⁵ Čia norėčiau priminti, kad Lietuvoje buvo taip, jog net ir įsiteisėjęs teismo nuosprendis Seimo buvo pripažintas nepakankamu pagrindu, kad apkaltos proceso tvarka būtų panaikintas Seimo nario A. Butkevičiaus mandatas. Plačiau skaityti *Sauliūnas D.* Audriaus Butkevičiaus fenomenas, arba ar gali parlamentas nuspręsti kitaip negu teismas? // *Justitia*. 1999. Nr. 3. P. 7–10. Šis sprendimas su teisėjais nesusijęs, bet jis rodo, kad tokia situacija galima.

²⁸⁶ Valstybės žinios. 2000. Nr. 44.

pagrįstai spėjama, kad pats žengė žingsnį asocialaus elgesio link. Tuomet, kai įsiteisėja kaltinamasis teismo nuosprendis, vadovaujantis LR Konstitucijos 115 straipsnio 6 punktu, teisėjas privalo būti atleidžiamas iš pareigų.

Konstitucinio Teismo teisėjams taip pat neturėtų galioti esamos apimties Konstitucijos 104 straipsnyje įtvirtinta neliečiamybės teisė. Sutikimą dėl jų suėmimo bei patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turėtų duoti Seimas, išskyrus atvejus, kai teisėjas sulaikomas veikos, turinčios nusikalstamos veikos požymių, padarymo vietoje. Visiška imuniteto nuo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos teise Konstitucinio Teismo teisėjas gali naudotis tik dėl teismo posėdyje išsakytos nuomonės ir priimto sprendimo. Ši teisė turėtų galioti ir pasibaigus teisėjo kadencijai.

Didesnės dalies Europos Sąjungos valstybių konstitucijos nepripažįsta, kad teisėjai gali turėti tokią pat neliečiamybės teisę, kaip parlamento nariai ar valstybių vadovai. Sprendžiant jų nepriklausomumo problemą, ribojama tik galimybė perkelti juos į kitą darbą bei įtvirtinama nuostata, kad, įtarus teisėją dėl nusikalstamos veikos padarymo, tik įsiteisėjęs teismo sprendimas yra pagrindas atleisti teisėją iš pareigų prieš jo valią²⁸⁷. Be to, to nereikalauja ir Visuotinė teisėjo chartija²⁸⁸.

Suprantu, kad keisti siūloma apimtimi LR Konstitucijos atitinkamus straipsnius yra ilgas ir varginantis, o galbūt dėl politinių motyvų ir neįmanomas dalykas, bet siekti šio tikslo reikėtų.

Aptariant Seimo, Vyriausybės narių, teisėjų bei kitų minėtų asmenų imuniteto problemą, privalu išnagrinėti ir „patraukimo baudžiamojon atsakomybėn“ terminą, nes tik šio termino tinkamas suvokimas gali padėti išsiaiškinti, kokiam tikslui turi būti duodamas Seimo ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimas.

Kelerių metų praktika parodė, kad šis terminas mūsų suprantamas labai klaidingai. Iki šiol Seimas, o tarp Seimo sesijų Respublikos Prezidentas davė sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn šešiolika Lietuvos piliečių, kuriems Konstitucija arba sprendimo priėmimo metu galioję kiti

²⁸⁷ Liuksemburgo Kunigaikštystės Konstitucijos 91 str.; Danijos Konstitucijos 64 str.; VFR Konstitucijos 97 ir 98 str.; Belgijos Konstitucijos 152 str.; Austrijos Respublikos 88 str.; Švedijos Konstitucijos 11 skyriaus 5 paragrafas ir t. t. Plačiau skaityti *Albert P. Blaustein, Gisbert H. Flanz. Constitutions of the Countries of the World. – New York, 1994. Vol. I, II, V, VII, X.*

²⁸⁸ Chartijos 10 str. nustatyta tik tai, kad baudžiamosiose bylose teisėjo atžvilgiu procesiniai veiksmai turi būti leidžiami tik esant aplinkybėms, užtikrinančioms, kad teisėjo nepriklausomumui nebūs daroma įtaka. Žr. Visuotinė teisėjo chartija // *Justitia. 1999. Nr. 5–6. P. 17.*

Lietuvos Respublikos teisės aktai garantavo neliečiamybę²⁸⁹. Įdėmiai išanalizavę tokio sutikimo paskirtį, matysime, kad jis buvo duodamas ne dėl šių asmenų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, o dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo ar kaltinimo pareiškimo (pagal 1961 m. BPK terminiją – *auto-rius pastaba*). Akivaizdu, kad taip negali būti.

Visiems turi būti žinoma, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas ne konkrečiam asmeniui, o pagal faktą²⁹⁰. Todėl negavus Seimo ar kitos tam tikslui įgaliotos institucijos sutikimo, atsisakymas surašyti kaltinamąjį aktą, prokuroro pareiškimą nubausti asmenį baudžiamojo įsakymo tvarka arba nagrinėti bylą privataus kaltinimo ar pagreitinto proceso tvarka, juo labiau pradėti ikiteisminį tyrimą būtų visiškai neteisingas procesinis sprendimas.

Kita vertus, analizuodami šią problemą, vėl susiduriame su jau minėtu LR BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punktu. Ši norma, mano nuomone, – neabejotinas žingsnis atgal, nes eilinį kartą terminas „patraukimas baudžiamojon atsakomybėn“ tapatinamas su baudžiamojo proceso pradžia. Be to, galima daryti prielaidą, kad rengiant naują procesinį įstatymą buvo netinkamai suprasta 1999 m. lapkričio 12 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos priimta nutartis, kuria nustatyta, kad „patraukimas baudžiamojon atsakomybėn“ yra baudžiamasis teisinis, o ne procesinis terminas, ir nevalia jo tapatinti bei sieti su tarpinėmis baudžiamojo proceso įstatymuose nusta-

²⁸⁹ Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį A. Butkevičių // Valstybės žinios. Nr. 77; Seimo nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Kauno m. apylinkės teismo teisėjus T. Kaminską ir J. Kaušinį // Valstybės žinios. 1996. Nr. 98; Seimo rezoliucija dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Vilniaus m. apylinkės teismo teisėją E. Milinienę // Valstybės žinios. 1998. Nr. 98; Seimo nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Klaipėdos miesto apylinkės teismo teisėją Ž. T. Tamošiūniene // Valstybės žinios. 1993. Nr. 65; Seimo nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Marijampolės rajono apylinkės teismo teisėją V. Jazbutį // Valstybės žinios. 1993. Nr. 40; Seimo nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Jurbarko rajono apylinkės teismo teisėją M. Povilaitienę // Valstybės žinios. 1997. Nr. 46; Seimo nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn savivaldybių tarybų deputatus I. Jackevič, P. Misiukonį ir A. I. Špoką // Valstybės žinios. 1994. Nr. 88; Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono Tarybų ir Poškonių apylinkės Tarybos deputatą I. Mlinskį // Valstybės žinios. 1991. Nr. 9; Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono Pabradės apylinkės tarybos deputatą L. Antropiką // Valstybės žinios. 1991. Nr. 22; Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono Poškonių apylinkės tarybos deputatą F. Cudzanovskį // Valstybės žinios. 1991. Nr. 22; Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl sutikimo patraukti teisėjus D. Japertą, P. Linkevičienę ir A. Gudą baudžiamojon atsakomybėn // Valstybės žinios. 2003. Nr. 73.

²⁹⁰ *Piesliakas V.* Teisinės sistemos reforma Lietuvoje: problemos ir perspektyvos // *Justitia*. 1997. Nr. 5. P. 4.

tytomis baudžiamosios bylos tyrimo stadijomis²⁹¹. Ši nutartis patvirtino baudžiamosios teisės teorijos pripažįstamą mintį, kad patrauktas baudžiamojon atsakomybėn asmuo yra tik tada, kai įsiteisėja priimtas kaltinamasis nuosprendis.

Manau, neturėtų būti ginčijamasi dėl to, kad, tik taip išsprendžiant nagrinėjamą problemą, galima neabejoti, kad veiksmingai bus įgyvendintos ir LR BPK 2 straipsnio nuostatos. Manau, sunku būtų ginčytis su mintimi, kad tik vertinant visos baudžiamosios bylos medžiagą galima daryti išvadą, ar apkaltinus asmenį nesiekiamo su juo susidoroti dėl politinių priežasčių. Todėl galima teigti, kad iki šiol buvusi praktika dėl kreipimosi į Seimą, Respublikos Prezidentą ar Vyriausiąją rinkimų komisiją dėl sutikimo patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn nebuvo visiškai teisinga. Kreiptis į šias institucijas norint gauti sutikimą patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn reikia tik tada, kai sprendžiamas klausimas dėl bylos perdavimo teismui. Taip turi būti todėl, kad be teisės aktais įgaliotos institucijos leidimo negalima priimti kaltinamojo nuosprendžio arba, kitaip tariant, negalima asmens patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad panaši problema buvo kilusi ir Rusijos Federacijoje, bet ji buvo išspręsta šios šalies Konstitucinio Teismo, kuris pažymėjo, kad, tik nusprendus bylą perduoti į teismą, būtina gauti parlamento sutikimą. Kitokio pobūdžio kreipimaisi į parlamentą negalimi²⁹².

Apibendrinamas išdėstytas mintis, manau, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje galėtų būti nustatyta, kad „*Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti suimamas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus atvejus, kai jis sulaukomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių*“.

Taip pat palaikyčiau tai, kad būtų atsisakyta Lietuvos Konstitucijoje reglamentuoti specifines Ministro Pirmininko ir ministrų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas.

Manyčiau, kad garantuojant Konstitucinio Teismo teisėjų neliečiamybę Lietuvos Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalyje pakaktų nustatyti, kad „*Konstitucinio Teismo teisėjas be Seimo sutikimo negali būti suimamas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus atvejus, kai jis sulaukomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių*“.

Norint garantuoti kitų teismų teisėjų nepriklausomumą, pakaktų laikyti Lietuvos Konstitucijos 115 straipsnio, kuriame reglamentuojama Lietu-

²⁹¹ Kasacinė byla Nr. 2K–280, 1999 m. // Teismų praktika. 1999. Nr. 12. P. 321–323.

²⁹² C3 PΦ. 1996. №. 9. C. 828.

vos Respublikos teismų teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka, todėl, manau, kad Lietuvos Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata nebūtina. Taip pat nepritariu tam, kad teisėją galima būtų apkaltos proceso tvarka pašalinti iš pareigų dar nesant jį apkaltinusio teismo nuosprendžio.

Taip pat siūlau atsisakyti specifinės kandidatų į Prezidentus, Seimo ir savivaldybių tarybų narius patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už aki-vaizdžias veikas, turinčias nusikalstamos veikos požymių, dėl kurių jie sulaikomi jų padarymo vietoje, tvarkos. Manau, kad būtų teisinga, jei, kitaip nei dabar, atitinkamuose rinkimų įstatymuose būtų nustatyta, kad „*Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimas patraukti kandidatą (...) baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamas veikas, padarytas rinkimų kampanijos metu, nereikalingas tik tada, kai jis sulaikomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių*“.

Galiausiai siūlyčiau keisti LR BPK 3 straipsnio 1 dalį, kad būtų aiškiai nustatyta, kad „*Baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas, jeigu nusikalstamą veiką padarė asmuo, pagal tarptautinę teisę turintis imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, arba nėra kompetentingos institucijos sprendimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kai šis leidimas pagal įstatymus būtinas*“. Atitinkamai turi būti keičiamas ir BPK 3 straipsnio pavadinimas. Tik tokia norma būtų atriboti atvejai, kada baudžiamasis procesas negali būti pradėdamas, o kada pradėtas turi būti nutrauktas.

3 SKYRIUS.

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJI JURISDIKCIJA PADARIUS NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ UŽ LIETUVOS RESPUBLIKOS TERITORIJOS RIBŲ (EKSTRATERITORINĖ JURISDIKCIJA)

3.1. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija nusikalstama veiką padarius jūros, upės arba oro laivuose, esančiuose už valstybės teritorijos ribų (vėliavos principas)

LR BK 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „*Asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje arba laivuose ar orlaiviuose su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais, atsako pagal šį kodeksą*“.

Pradedant nagrinėti šią normą, pirmiausia susiduriama su jos turinio ir vietos problema, o jos negali būti išspręstos be laivo statuso analizės. Atsižvelgiant į tai, kad ši norma priklauso straipsniui, kuris vadinasi „Baudžiamąjo įstatymo galiojimas asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės teritorijoje arba laivuose ar orlaiviuose su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais“, galima susidaryti įspūdį, jog padarius nusikalstamą veiką Lietuvos jūros, upės ar oro laive, esančiame už Lietuvos ribų, nusikalstama veika vis vien pripažįstama padaryta Lietuvoje.

Nepaisant to, kad šiuo metu ši išvada daroma turint omenyje ir plaukiančius, ir skraidančius laivus, vis dėlto laivo teritorialumo problema pirmiausia siejama su jūros laivais.

Žinomi tarptautinės teisės specialistai atkreipia dėmesį į tai, kad ši problema iškilo 1752 m. nagrinėjant jurisdikcijos įgyvendinimo klausimą dėl nusikalstamų veikų, padarytų jūros laivuose, esančiuose atviroje jūroje²⁹³.

Tuo metu daugelis tarptautinės teisės specialistų vadovavosi vadinamąja teritorine koncepcija, kurios pagrindinė mintis ta, kad laivas – tai tarsi tos valstybės, su kurios vėliava jis plaukioja, teritorija (kvaziteritorija). Tik praėjus daugiau nei šimtui metų, vėliavos principas pradėjo skintis kelią į gy-

²⁹³ Колумбос Д. Международное морское право. – Москва, 1975. С. 251.

venimą. Pirmas tarptautinis dokumentas, kuriuo pripažįstamas vėliavos principas, buvo 1889 m. sausio 23 d. Montevideo konvencija, kurią pasirašė Argentina, Bolivija, Paragvajus, Peru ir Urugvajus. Tačiau XVIII a. viduryje išgalėjusi teritorinė teorija dar ilgai neužleido savo pozicijų, nes ja vadovavosi žinomi pasaulio bei Lietuvos tarptautinės²⁹⁴ ir baudžiamosios teisės²⁹⁵ specialistai. Šios teorijos šalininkai lieka ir kai kurie šiuolaikiniai minėtų teisės šakų specialistai²⁹⁶. Siekdami pagrįsti savo minčių teisingumą, vieni autoriai teigia, kad net šiuolaikinė sutartinė praktika patvirtina tai, kad tik teritorinė koncepcija gali pateisinti išskirtinę vėliavos valstybės jurisdikcijos įgyvendinimą²⁹⁷. Kiti teigia, kad neigti teisinę fikciją, jog jūros laivai prilyginami valstybės, su kurios vėliava jie plaukioja, teritorijai, tai toks pat nerimtas žingsnis, kaip neigti saulėtekio arba saulėlydžio fikciją²⁹⁸.

Tuo tarpu dauguma šiuolaikinių tarptautinės²⁹⁹ ir baudžiamosios teisės³⁰⁰ specialistų pripažįsta, kad teritorinė koncepcija turi nueiti užmarštin, o kiekvienas bandymas jos laikytis turi būti pripažintas archainiu. Pavyz-

²⁹⁴ *Volsonokas R.* Lietuvos jūros teisė // Teisė. 1930. Nr. 18. P. 29; *Мартенс Ф.* Современное международное право цивилизованных народов. – Санкт-Петербург, 1904. Т. 1. С. 247; *Международное право в систематическом изложении.* Франц Листь. – Рига, 1923. С. 117. Taip pat žr. *Юридический энциклопедический словарь.* – Москва, 1984. С. 369.

²⁹⁵ *Спасовичъ В.* Учебник уголовного права. – С.-Петербургъ, 1863. С. 75–76; *Францъ фонъ – Листъ.* Учебник уголовного права. Общая часть. – Москва, 1903. С. 108; *Пионтковский А. А.* Уголовное право. Часть общая. – Казань, 1913. С. 99; *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis statusas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. – Kaunas, 1934. P. 22.

²⁹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai. Bendroji dalis. – Vilnius, 2004. P. 46; *Жаркова О. А.* Правовое положение судна в открытом море // Правоведение. 2000. № 3. С. 232–239; *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987. С. 95–96.

²⁹⁷ *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987. С. 95–96.

²⁹⁸ *Усенко Е. Т.* Проблемы экстерриториального действия национального закона // Московский журнал международного права. 1996. № 2. С. 22.

²⁹⁹ *Katuoka S.* Atviroji jūra: sąvoka ir laisvės // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1999. Nr. 13(5). P. 121; *O'Connell D. P.* International law. – London, 1970. Vol. 11. P. 604–606; *Starke I.* Introduction to international law. – London, 1972. P. 246–247; *Оттенгейм Л.* Международное право. – Москва, 1947. Т. 1. С. 169; *Коломбос Д.* Международное морское право. – Москва, 1975. С. 249–252; *Брунли Я.* Международное право. – Москва, 1977. Т. 1. С. 450; *Жудро А. К.* Некоторые вопросы международного-правового режима открытого моря: Очерки международного морского права. – Москва, 1962. С. 187; *Гуреев С. А., Егоров Л. М.* Принципы исключительной юрисдикции государства флага судна в открытом море и исключительной экономической зоне. – Москва, 1986. С. 1.

³⁰⁰ *Бойцов А. И.* Действие уголовного закона во времени и пространстве. – Санкт-Петербург, 1995. С. 120.

džiui, visiems žinomas tarptautinės teisės specialistas prof. J. Colombos labai teisingai atkreipė dėmesį, kad, norint pagrįsti jurisdikcijos įgyvendinimą laivo, esančio atviroje jūroje, atžvilgiu, nereikia remtis fikcija ir traktuoti laivą kaip teritorijos dalį³⁰¹. Baudžiamosios teisės specialistai (pvz., H. H. Jescheck) taip pat pripažįsta, kad laivas nėra valstybės, su kurios vėliava jis plaukioja, teritorija, nes padarius jame nusikalstamą veiką laivo vėliavos valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama vadovaujantis ne teritoriniu, o jam giminingu vėliavos principu³⁰². Tą patį teigia ir kiti autoriai³⁰³.

Esu šalininkas minties, kad egzistuoja laivo ir vėliavos valstybės teisinis ryšys³⁰⁴, bet tai jokiū būdu neleidžia teigti, kad laivas yra vėliavos valstybės teritorija. Nelogiška būtų manyti, kad laivas yra plaukiojanti iš vieno taško į kitą tašką kurios nors valstybės teritorija. Juolab, kad nei tarptautinės teisės, nei baudžiamosios teisės mokslininkai nesiginčija dėl orlaivio statuso. Nepavyko rasti nė vienos nuomonės, kad orlaivis prilyginamas jo registravimo vietos teritorijai. Kitaip tariant, šiuo atveju niekas nesiginčija, kad padarius orlaivyje nusikalstamą veiką turėtų būti įgyvendinama orlaivį registravusios valstybės baudžiamoji jurisdikcija remiantis ne teritoriniu, o vėliavos principu. Jei nesiginčijama šioje srityje, tai nežinia, kodėl net kai kuriems šiuolaikiniams autoriams kyla noras vadovautis jūros laivo fikcija, kad jūros ar upės laivas yra jo vėliavos valstybės teritorija. Nežinia kodėl ir 2000 m. LR BK iki 2003 m. gegužės 1 d. buvusioje redakcijoje iš esmės buvo įtvirtinta mintis, kad padarius nusikalstamą veiką jūros, upės ar oro laive, kuris buvo su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais, atsakomybė kyla pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus³⁰⁵.

Taigi, įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją dėl nusikalstamų veikų, padarytų laivuose arba orlaiviuose, plaukiojančiuose arba skraidančiuose su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais, turi būti vadovujamasi ne teritoriniu, o vėliavos principu, kuris yra savarankiškas valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo principas.

³⁰¹ Колумбос Д. Международное морское право. – Москва, 1975. С. 249–252.

³⁰² Jescheck H. H., Weigend T. Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996. S. 172.

³⁰³ Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью. – Москва, 1972. С. 80–93.

³⁰⁴ Kai kurie autoriai abejoja, ar yra realus teisinis ryšys laivo ir jį registravusios valstybės, kai laivai plaukioja su ofšorinių valstybių vėliavomis (Bermudai, Kipras, Bahamai ir kt.). Plačiau skaityti Егинаи Г. С. О понятии открытой регистрации судов в международном праве // Морское право и международное сотрудничество. – Москва, 1990. С. 50–56.

³⁰⁵ Tik 2003 m. balandžio 10 d. priimtu įstatymu buvo pakeisti LR BK 4 straipsnio pavadinimas ir 1 dalies redakcija. Žr. Valstybės žinios. 2003. Nr. 38.

Pripažinus, kad, padarius nusikalstamą veiką jūros, upės ar oro laivuose, kurie buvo su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais už Lietuvos teritorijos ribų, Lietuvos valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama remiantis savarankišku vėliavos principu, būtina žengti ir kitą žingsnį – vėliavos principą įtvirtinti savarankiškame Baudžiamojo kodekso straipsnyje.

Daugelio pasaulio valstybių įstatymuose tai ir padaryta. Vokietijos Federacinės Respublikos BK vėliavos principas įtvirtintas 4 paragrafe. Taip pat pasielgė, pavyzdžiui, Nyderlandų Karalystės (BK 3 str.) bei Latvijos Respublikos (BK 3 str.) įstatymų leidėjai. Apie tai, kad vėliavos principas pripažįstamas savarankišku baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principu, galima spręsti išstudijavus Danijos Karalystės (BK 2 skyriaus 6 paragrafas), Suomijos Respublikos (BK 1 skyriaus 5 str.), Švedijos Karalystės (BK 2 skyriaus 3 str.) bei Kinijos Liaudies Respublikos (BK 6 str. 2 d.) baudžiamuosius kodeksus. Šių valstybių įstatymų leidėjai taip pat atmeta laivo teritorialumo teoriją. Šią išvadą darau remdamasis mokslinių darbų, kuriose nagrinėjamas jurisdikcijos principas, analize³⁰⁶.

Tuo tarpu Rusijos Federacijos (BK 11 str.), Japonijos (BK 1 str.³⁰⁷), Prancūzijos Respublikos (BK 113–3 str. ir 113–4 str.), Didžiosios Britanijos (Civil Aviation Act³⁰⁸) ir Lenkijos Respublikos (BK 5 str.) įstatymų leidėjai vis dar toleruoja teritorinę koncepciją, nes šių valstybių skiriamaisiais ženklais pažymėtuose lėktuvuose ir laivuose padarytos nusikalstamos veikos pripažįstamos padarytomis lyg ir tos valstybės teritorijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad, atsižvelgus į tai, jog LR BK straipsniai turi savo pavadinimus bei į tai, jog laivo teritorialumo koncepcija yra atmestina, Lietuvos valstybės jurisdikcija dėl jos jūros, upės ar oro laivuose padarytų nusikalstamų veikų turi būti įgyvendinama atskirame LR BK straipsnyje vadovaujantis įtvirtintu vėliavos principu.

Išsiaiškinę vėliavos principo vietos problemą, turėtume išnagrinėti šio principo galiojimo ribas. Su Lietuvos vėliava arba skiriamaisiais ženklais jūros, upės ir oro laivai gali plaukioti tiek atvirojoje jūroje, tiek ir kitos valstybės vandens teritorijoje. Šių erdvių teisinis režimas yra nevienodas, todėl

³⁰⁶ Swart A. H. J. Jurisdiction in Criminal Law: Some Reflections on the Finnish Code from a Comparative Perspective // Criminal Law Theory in Transition: Finnish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 527.

³⁰⁷ The Penal Code of Japan // Japanese Laws in English Version. EHS Law Bulletin Series. – Tokyo, 1992. Vol. 2.

³⁰⁸ Civil Aviation Act. London, 1949 // Archbold. Pleading, Evidence, Practice in Criminal Cases (Thirty-fourth Edition). – London, 1959. P. 37–38. Taip pat skaityti Honig I. P. The Legal Status of Aircraft. – Nijhoff, 1957. P. 168–172.

ir Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija dėl nusikalstamų veikų, padarytų laivui esant kiekvienoje iš jų, turi būti įgyvendinama vadovaujantis skirtingomis taisyklėmis.

Atvirosios jūros (lot. *mare liberum*) teisinis režimas reglamentuotas 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros³⁰⁹ ir 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje. Atvirojoje jūroje jokia valstybė negali išplėsti savo suvereniteto³¹⁰. Pakrantės valstybė tik išskirtinėje ekonominėje zonoje turi ribotas suverenias teises, todėl nagrinėjamas principas iš tikrųjų besąlygiškai galioja tik erdvėje, esančioje už išskirtinės ekonominės zonos ribų.

Atsižvelgiant į tai, kad atviroji jūra niekam nepriklauso, bei į tai, kad su Lietuvos vėliava ar skiriamaisiais ženklais plaukiančiame laive galioja Lietuvos teisiniais aktais nustatyta tvarka, galima daryti išvadą, kad padarius nusikalstamą veiką turėtų būti įgyvendinama Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija. Tačiau reikia nepamiršti, kad tam tikrais atvejais pretenduoti įgyvendinti savo jurisdikciją dėl Lietuvos laive padarytos nusikalstamos veikos gali ir kita valstybė.

Visų pirma turiu omenyje atvejį, kai iš atvirosios jūros vykdoma nelegali radijo ar televizijos transliacija. Asmenų, vykdančių nesankcionuotą transliaciją, baudžiamosios atsakomybės klausimai sprendžiami 1965 m. susitarime dėl radijo transliacijų iš stočių, esančių už valstybės teritorijos ribų³¹¹, 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje ir 1965 m. Europos susitarime dėl radijo transliacijų iš stočių, esančių už nacionalinių teritorijų, prevencijos³¹². Štai 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 109 ir 110 straipsniuose numatyta, kad nelegalios transliacijos atveju įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją turi teisę: a) valstybė, su kurios vėliava plaukioja laivas (vėliavos principas); b) valstybė, kurioje užregistruotas įrenginys (vėliavos principas); c) valstybė, kurios pilietis yra šis asmuo (personalinis principas); d) valstybė, kurios teritorijoje priimami nesankcionuoti radijo ar televizijos signalai (valstybės interesų apsaugos principas). Vertinant šias nuostatas, galima teigti, kad teisės visoms suinteresuotoms valstybėms tokiais atvejais įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją pripažinimas yra galimas ir teisėtas šios problemos sprendimo variantas.

³⁰⁹ 1958 Convention on the Law of the Sea // www.hri.org/doc/LOS/

³¹⁰ Plačiau apie atvirosios jūros sąvoką skaityti, pavyzdžiui, *Katuoka S.* Tarptautinė jūrų teisė. – Vilnius, 1997. P. 127–129; *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987. С. 91–93.

³¹¹ International Legal Materials. 1965. P. 115–118.

³¹² European Agreement for the Prevention of Broadcast Transmitted from Stations Outside National Territories // 643 United Nations Treaty Series. 1965. Nr.239.

Antra, problemų dėl baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo atvirojoje jūroje gali kilti laivams susidūrus. 1958 m. Konvencijos dėl atvirosios jūros 11 straipsnyje numatyta, kad, laivams susidūrus, kapitono ar kito asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą gali spręsti valstybė, su kurios vėliava plaukioja laivas, arba kurios pilietis kapitonas ar kitas asmuo yra.

Kai kurie autoriai teigia, kad, susidūrus laivams, visų pirma turėtų būti įgyvendinama laivo vėliavos valstybės jurisdikcija, o valstybės, kurios pilietis yra kaltininkas, baudžiamoji jurisdikcija (*vadovaujantis personaliniu (asmeniniu) principu*) galėtų būti įgyvendinama tik tuomet, kai šis asmuo, vengdamas baudžiamosios atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką, pasislepia³¹³. Ši nuomonė tikriausiai pateikiama atsižvelgiant į 1952 m. Tarptautinės teisės komisijos išvadą, kuria buvo pripažinta, kad laivo susidūrimo atveju turi būti įgyvendinama laivo vėliavos valstybės jurisdikcija³¹⁴. Tačiau tokių griežtų taisyklių nustatyti negalima. Negalima neigti ir kitų valstybių teisės dėl išvardytų veikų įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Juk vėliavos principas ir personalinis principas nėra vieninteliai žinomi baudžiamosios jurisdikcijos principai. Kita vertus, kiti principai gali būti taikomi tik tuomet, kai laivo vėliavos arba kaltininko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė negali arba nenori įgyvendinti savo baudžiamosios jurisdikcijos dėl padarytos nusikalstamos veikos. Tačiau žinoma ir kitokių pavyzdžių. Turiu omenyje „Lotus“ bylą (*The Lotus Case*)³¹⁵, kai laivams susidūrus atvirojoje jūroje Turkija įgyvendino savo baudžiamąją jurisdikciją, vadovaudamasi individualių interesų apsaugos principu³¹⁶.

*Turkijos teismas 1926 m. nuteisė prancūzų laivo „Lotus“ karininką M. D. kalėti 80 dienų ir sumokėti baudą, nes jis buvo kaltas dėl laivų susidūrimo. Incidento metu žuvo aštuoni turkų laivo „Boz-Kourt“ jūreiviai ir keleiviai. Nacionalinės jurisdikcijos įgyvendinimą Turkija grindė tuo, kad incidento, įvykusio atvirojoje jūroje, metu žuvo Turkijos piliečiai. Vadovaujantis šios valstybės BK 6 straipsniu, jei kaltas asmuo sulaikomas Turkijoje, jis gali būti čia ir baudžiamas. Be to, Turkijos teismas rėmėsi ir paprotinės teisės normomis*³¹⁷.

³¹³ Молодцов С. В. Международно – правовой режим открытого моря и континентального шельфа. – Москва, 1960. С. 184–185.

³¹⁴ United Nations Document. A/CN/4/79.

³¹⁵ Ten pat. P. 267–277.

³¹⁶ Čia norėčiau paaiškinti, kad daugelyje literatūros šaltinių minima, kad Turkijos teismai taikė *valstybės interesų apsaugos principą*. Tačiau tiek Turkijos BK 6 straipsnio analizė, tiek šios bylos teisėjų nuomonių studija įrodo, kad „Lotus“ byloje buvo taikytas būtent *individualių interesų apsaugos principas*. Plačiau skaityti *Harris D. J. Cases and Materials on International Lw (Fifth Edition)*. – London, 1998. P. 271, 276–277.

³¹⁷ *Henkin L., Pugh R. C., Schachter O., Smit H. International Lw. Cases and Mterials*. 1987. P. 110.

Tokiam Turkijos teismo sprendimui prieštaravo Prancūzija, tačiau jos skundas, nagrinėtas Nuolatiniam Tarptautiniame Teisingumo Teisme, nebuvo patenkintas³¹⁸. Teismas nusprendė, kad Turkija nepažeidė tarptautinės teisės reikalavimų. Šis sprendimas buvo paremtas anuomet dar labai palai-koma laivo teritorialumo teorija, nors iš tiesų Turkija, įgyvendindama savo jurisdikciją, vadovavosi visai kitu principu.

Trečia, 1982 m. Jūrų teisės konvencijoje įtvirtintos normos nustato, kad jei laivas užsiima piratavimu (Konvencijos 100, 101 str.), prekyba ver-gais (Konvencijos 99, 110 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų pre-kyba (Konvencijos 108 str.), nesankcionuotu transliavimu (Konvencijos 109, 110 str.), neturi nacionalinės priklausomybės (Konvencijos 110 str.)³¹⁹, pretenduoti į savo valstybės jurisdikcijos įgyvendinimą gali ir kita valsty-bė³²⁰. Tą patį nustato ir 1969 m. Konvencija dėl intervencijos atvirojoje jū-roje, kai dėl avarijos išsilieja nafta³²¹. Savo baudžiamąją jurisdikciją dėl to-kių veikų padarymo valstybės gali įgyvendinti (be jau minėtų – *autoriaus pastaba*) siekdamos apsaugoti valstybės interesus bei vadovaudamosi uni-versalioju principu.

Orlaivių skrydžių virš atvirosios jūros teisinė prigimtis yra tokia pati, kaip ir jūros laivų plaukimo joje. Niekas negali trukdyti orlaiviams skraidyti oro erdvėje, esančioje virš atvirosios jūros. Tačiau šis laivas turi paisyti vi-suotinai pripažįstamų tarptautinio skrydžio taisyklių³²². Tarptautinėje teisėje orlaivių registravusios valstybės jurisdikcijos apribojimo atvejų nustatyta kur kas mažiau nei prieš tai aptartuoju klausimu. Štai 1982 m. Jūrų teisės kon- vencijoje (105 str.) kalbama apie tai, kad kiekviena valstybė gali sulaikyti orlaivį, jei jis įtariamas piratavimu³²³. Be to, kitos valstybės gali įgyvendinti savo jurisdikciją ir tuo atveju, kai neteisėtai gabenami ginklai, narkotinės ar psichotropinės medžiagos. Juk tokiais atvejais daugelis valstybių savo bau-džiamąją jurisdikciją dėl padarytos veikos gali įgyvendinti vadovaudamosi universalioju principu.

³¹⁸ Permanent Court of International Justice. Reports. series A. No. 10. P. 25.

³¹⁹ Nacionalinės priklausomybės neturi laivas, plaukiojantis su kelių valstybių vėliava ar- ba išvis be jos.

³²⁰ Tuo tarpu iki 1982 m. laivo vėliavos valstybės jurisdikcijos įgyvendinimo išskirtinė teisė buvo ribojama mažiau. Plačiau skaityti *Volsonokas R.* Lietuvos jūros teisė // Teisė. 1930. Nr. 18. P. 30; 1958 m. Konvencija dėl atviros jūros (19 str.); *Галенская Л. Н.* Международная борьба с преступностью. – Москва, 1972. С. 80–93.

³²¹ <http://sedac.ciesin.org/pibd/texts/intervention.high.seas.casualties.1969.html>

³²² *Малеев Ю. Н.* Международное воздушное право. – Москва, 1986. С. 119–120.

³²³ Taip pat žr. *Верещетин В. С.* Свобода судоходства в открытом море. – Москва, 1958. С. 93.

Nepaisant to, kad dėl tos pačios veikos, padarytos su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais jūros, upės ar oro laive, esančiame pagal tarptautinę teisę niekam nepriklausančiose teritorijose, kelios valstybės vadovaudamosi skirtingais principais gali pretenduoti įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją, vis dėlto LR BK reikia nustatyti, kad tokiais atvejais taikoma išskirtinė Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija.

Jūros, upės ir oro laivai su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais būna ne tik niekam pagal tarptautinę teisę nepriklausančiose vandens ar oro teritorijose, bet ir tose teritorijose, kuriose savo suverenitetą įgyvendina kuri nors užsienio valstybė. Kitaip tariant, kalbama apie kitų valstybių vidaus vandenį ir teritorinę jūrą bei apie oro erdvę virš jų ir sausumos teritorijos.

Jeigu vadovausimės LR BK 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, turėsime padaryti išvadą, kad padarius nusikalstamą veiką Lietuvos jūros, upės ar oro laive, esančiame minėtose teritorijose, įgyvendinama besąlyginė Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija. Mano nuomone, tai nesiderina su Lietuvos pasirašytais tarptautinėmis sutartimis.

Nagrinėjant problemas, susijusias su valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimu valstybės vandens ir oro teritorijose, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad iš esmės kurios nors valstybės teritorijoje padarytos nusikalstamos veikos patenka į tos valstybės teritorinę jurisdikciją, tačiau tarptautinės sutartys gali nustatyti ir kitokias taisykles. Jau buvo atkreiptas dėmesys, kad Lietuva šiuo metu turi vadovautis minėtomis dvišalėmis konsulinėmis konvencijomis.

Vien dėl išvardytų priežasčių galima daryti išvadą, kad nagrinėjama LR BK norma turi būti koreguojama. Koreguojama ji turi būti ir dėl to, kad praktika aiškiai parodo, jog ji nebus realizuota.

Nepaisant to, kad 1961 m. LR BK buvo įtvirtinta savo turiniu identiška 4 straipsnio 4 dalis, vis dėlto 1999 m. balandžio 23 d. Norvegijoje sulaikyto 12 tonų narkotinių medžiagų (hašišo) gabenusio laivo „Kvėdarna“, plaukiojusio su Lietuvos vėliava, septyni įgulai priklausę Lietuvos jūrininkai buvo nuteisti, juos kaltinant narkotinių medžiagų kontrabanda³²⁴.

Kaliningrado pasienio tarnyba sulaikė dvi Lietuvos piliečiams priklausiusias jachtas „Tirena“ ir „Janinė“, kuriomis buvo nelegaliai gabenamos cigaretės ir narkotikai. Sulaikyti ir šių jachtų, plaukusių su Lietuvos vėliava, kapitonai – J. N. ir P. Ž.³²⁵.

³²⁴ Lietuvos laive kalnas narkotikų Europai // Lietuvos rytas. 1999 m. balandžio 26 d; Nuteisti septyni Lietuvos jūrininkai // Lietuvos rytas. 1999 m. spalio 4 d.

³²⁵ Klaipėdiečių jachtose cigaretės ir narkotikai // Lietuvos rytas. 1999 m. liepos 31 d.

Jeigu nusikalstama veika padaroma Lietuvos jūros, upės ar oro laivuose, kurie tuo metu buvo kitos valstybės teritorijoje, Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija vadovaujantis vėliavos principu gali būti įgyvendinama tik tuomet, kai tokia teisė jai suteikta remiantis tarptautine sutartimi arba tuomet, kai valstybė, turinti teisę įgyvendinti savo jurisdikciją vadovaudamasi teritoriniu principu, atsisako tai daryti. Besąlygiška laivo vėliavos valstybės baudžiamoji jurisdikcija gali būti įgyvendinama tik tuomet, kai kalbame apie karinius arba valstybinius jūros, upės ar oro laivus. Todėl, mano nuomone, LR BK turi būti įtvirtinta norma, nustatanti išimtinę Lietuvos valstybės teisę įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją dėl valstybiniuose ir kariniuose jūros, upės ar oro laivuose padarytų nusikalstamų veikų, nepriklausomai nuo jų teisėto buvimo vietos.

Užsienio valstybių įstatymų leidėjai nagrinėtas problemas sprendžia skirtingai. Tarkime, Vokietijos Federacinės Respublikos BK 4 paragrafe įtvirtinta nuostata, kad „*Nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje, Vokietijos baudžiamoji teisė galioja tais atvejais, kai nusikaltimas padarytas laive ar lėktuve, kurie teisėtai vyko su Vokietijos vėliava ar Vokietijos skiriamaisiais ženklais*“. Ši Vokietijos Federacinės Respublikos BK norma beveik niekuo nesiskiria nuo nagrinėjamos LR BK normos. Tačiau šios valstybės Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta aiški nuostata, kad visuotinai pripažintos tarptautinės normos yra sudedamoji Vokietijos teisės dalis ir jos turi pirmenybę Vokietijos nacionalinių įstatymų atžvilgiu³²⁶, todėl galima daryti išvadą, kad Vokietijos valstybės požiūris šiuo klausimu vis dėlto yra kitoks nei Lietuvoje.

Kitaip jurisdikcijos įgyvendinimo klausimas aptariamuoju atveju sprendžiamas ir kitose valstybėse. Štai Danijos Karalystės BK 6 paragrafe nustatyta, kad šios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo apimtys priklauso nuo to, kur nusikalstamos veikos padarymo momentu buvo Danijos laivas ar orlaivis. Jeigu nusikalstama veika padaroma teritorijoje, kuri pagal tarptautinę teisę niekam nepriklauso, tai Danijos baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama visa apimtimi. Tačiau padarius nusikalstamą veiką laivui ar orlaiviui esant kitos valstybės teritorijoje, šios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos apimtys mažėja. Tokiu atveju Danijos jurisdikcija įgyvendinama tik tuomet, kai nusikalstamą veiką padaro laive ar orlaivyje tar naujantys asmenys arba jais keliaujantys keleiviai.

Tokią pačią tvarką nustato ir Švedijos Karalystės BK 3 straipsnio 3 punktas. Tuo tarpu Nyderlandų karalystės BK 3 straipsnyje nustatyta, kad šios valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl jai priklausančiuose orlaiviuose

³²⁶ Конституции государств Европейского Союза. – Москва, 1997. С. 189.

ar laivuose padarytų nusikalstamų veikų įgyvendinama visa apimtimi tik tuomet, kai jie buvo atviroje oro ar jūros erdvėje. Be to, visų šių valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose aiškiai nustatyta, kad kodekso normos turi būti taikomos atsižvelgus į visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas bei tarpvalstybiniuose susitarimuose įtvirtintas nuostatas (Švedijos Karalystės BK 2 skyriaus 7 str., Danijos Karalystės BK 12 paragrafas, Nyderlandų Karalystės BK 8 str.).

Galima daryti išvadą, kad šių valstybių baudžiamųjų kodeksų nuostatos, reglamentuojančios vėliavos principo taikymo apimtis, yra vienos geriausių, nes šiuo principu paremta valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama atsižvelgiant į tarptautinės teisės reikalavimus.

Šiuo metu vėliavos principu paremta valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama ir tuomet, kai nusikalstama veika padaroma kosmoso laivuose. Be abejo, Lietuvai ši problema kol kas neaktuali, tačiau žvelgdamas į ateitį vis dėlto šią problemą aptarsiu.

Pastaruoju metu ypač populiarūs tarptautinių ekipažų skrydžiai, kai konkrečios valstybės registruotu kosminiu laivu skrenda kelių valstybių piliečių ekipažas. Sprendžiant baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo problemą reikia remtis nuostatomis, išdėstytais 1967 m. sutartyje dėl valstybių veiklos principų, tiriant ir naudojant kosmoso erdvę, tarp jų mėnulyje ir kituose dangaus kūnuose³²⁷. Remiantis sutarties VIII straipsniu, galima daryti išvadą, kad kosminį laivą registravusi valstybė išsaugo jurisdikciją bet kokios sudėties ekipažo atžvilgiu vadovaudamasi vėliavos principu. Kosminio laivo vėliavos valstybės jurisdikcija turi būti pripažįstama išimtinė arba bent jau pirmaujančia kitų atžvilgiu. Be to, vėliavos principu paremta jurisdikcija turėtų būti taikoma ne tik tuomet, kai ekipažas yra kosminiame laive, bet ir tuo atveju, kai jis yra atvirame kosmose. Tačiau jei kosmonautas yra kokiam nors kosminiame objekte, tai jis paklūsta savo šalies valstybės jurisdikcijai. Norėčiau atkreipti dėmesį į mintis tų autorių, kurie teigė, kad savo valstybės baudžiamajai jurisdikcijai kosmonautai paklūsta visą buvimo kosmose laiką ir yra jos kontroliuojami³²⁸. Manau, kad ano meto realijos vis dėlto neleido daryti tokių kategoriškų išvadų, bet ši mintis tampa aktuali atsižvelgiant į nūdieną. Vandenyne paskandinus Rusijos kosminę stotį „Мир“ pradėta eksploatuoti nauja tarptautinė kosminė stotis. Ši stotis kol kas priklauso Rusijai ir JAV, bet Kanada, Japonija, Brazilija ir Europa

³²⁷ Копылов М. Н. Международное космическое право. Сборник международных правовых актов. – Москва, 1987. С. 28–34; Международное космическое право. – Москва, 1985. С. 168–173.

³²⁸ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 398.

(Didžioji Britanija, Prancūzija ir Vokietija) taip pat turėtų sumontuoti savo modulius. Nelaukdami kol bus sumontuoti visi kosminės stoties moduliai, galime teigti, kad „TKS“ jau šiuo metu negali turėti nacionalinės priklausomybės. O jei taip yra, tai ir vėliavos principo taikymas tampa komplikuotas. Tokiu atveju pagalbon turėtų būti pasitelkiami kiti baudžiamosios jurisdikcijos principai, o jų taikymo prioritetus reikėtų reglamentuoti tarptautine sutartimi³²⁹.

Galutinai apibendrinant išdėstytas mintis, galima daryti išvadą, jog LR BK reikėtų įtvirtinti tokį 4¹ straipsnį:

„4¹ straipsnis. Baudžiamųjų įstatymų taikymas nusikalstamą veiką padarius Lietuvos jūros, upės ar oro laivuose.

1. Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas jūrų, upių ar oro laivuose, kurie su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais buvo teritorijoje, nepriklausančioje pagal tarptautinę teisę nė vienai suvereniai valstybei.

2. Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas jūrų, upių ar oro laivuose, kurie su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais buvo užsienio valstybės teritorijoje, atsako tik Lietuvos tarptautinėje sutartyje numatytu atveju, taip pat užsienio valstybei atsisakius įgyvendinti savo jurisdikciją.

3. Nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje, pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybiniuose arba Lietuvos kariuomenės pajėgoms priklausančiuose jūrų, upių ar oro laivuose, teisėtai esančiuose už Lietuvos teritorijos ribų“.

3.2. Personalinis (asmeninis) valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame kodekse

Personalinis baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principas (vok. *Heimatsprinzip*, *aktives Personalitätsprinzip*, angl. *active personality principle*, pranc. *principe de personnalité*) pradėjo formuotis pačioje XIX a. pradžioje. Tuo metu buvo tvirtai nuspręsta, kad kiekvienas valstybės pilietis už visas užsienyje padarytas nusikalstamas veikas atsako pagal nacionali-

³²⁹ Международное космическое право. – Москва, 1985. С. 51.

nus įstatymus (lot. *quilibet est subditus legibus patriae suae et extra territorium*).

Šios teorijos, kuri iš pradžių buvo vadinama „nacionaline“, kūrėjas – italų mokslininkas Mančini. Jo idėja buvo ta, kad teisė, kaip ir kalba, meilės jausmas bei panašūs dalykai, nuo gimimo išsiskverbia į žmogaus kūną ir kraują, todėl svetimos teisės taikymas prilygsta prievartai³³⁰. Panašios nuomonės laikėsi ir vokiečių mokslininkas Frankenšteinas. Jis manė, kad teismas užsieniečiui privalo taikyti tik jo valstybės teisę, nes tik ji jam yra teisė, o kitos valstybės teisė užsieniečiui „netikroji teisė“³³¹. Šios idėjos nacionalinėje teorijoje toliau plėtojamos nebuvo. Tačiau pasėti pradai kitiems mokslininkams leido kurti kiek kitokio pobūdžio nacionalinę teoriją. Tai buvo žymūs XIX a. mokslininkai L. Baras, F. Héli, bet detaliausiai šią teoriją pagrindė žymus vokiečių mokslininkas A. Berneris 1853 m. parašytame veikalė „*Wirkungskreis des Strafgesetzer nach Zeit, Raum und Personen*“³³².

Nepaisant to, kad Viduramžiais buvo išgalėjusi praktika taikyti veikos kaltininko asmeninę teisę, vis dėlto personalinis principas istoriškai yra pirmasis teritorinio principo papildinys. Vadovaudamasi šiuo principu valstybė gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją dėl užsienyje padarytų jos piliečių bei nuolatos šalyje gyvenančių asmenų nusikalstamų veikų. O baudimo pagrindas – nuolatinis šių asmenų teisinis ryšys su nuolatinės gyvenamosios vietos valstybe.

Padarę nusikalstamą veiką užsienyje, šie asmenys gali atvykti į pilietybės arba nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę. Tuomet gali iškilti jų atsakomybės už padarytą veiką problema. Nacionaliniuose įstatymuose neįtvirtinus personalinio principo, kaltininko pilietybės ar nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė negalėtų šio asmens nubausti, nes prieš tai nagrinėtų teritorinio ir vėliavos principų tikslai visai kiti. Nesant personalinio principo, galimi atvejai, kai už Lietuvos ribų nusikalte diplomatai arba kiti imuniteto teise besinaudojantys asmenys tiesiog išvengtų baudžiamosios atsakomybės. Jų negalima išduoti ar perduoti nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybei, o neįtvirtinus personalinio principo, negalima pritaikyti ir nacionalinių įstatymų. Tą patį galime pasakyti ir apie paprastus asmenis. Tam

³³⁰ *Тилле А. А. Время, пространство, закон.* – Москва, 1965. С. 116.

³³¹ *Frankenstein. Internationale Privatrecht.* – Berlin, 1926. S. 2–10.

³³² *Berner A. Wirkungskreis des Strafgesetzes nach Zeit, Rum und Personen.* – Berlin, 1853. Nuoroda daroma pagal *C. В. Познышев. Основные начала науки уголовного права.* – Москва, 1912. С. 102.

tikrais atvejais³³³ atsižvelgiant į pilietybės teisinį santykį pripažįstamas ekstradicijos negalimumas taip pat tiesiogiai įpareigoja pripažinti ir nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti personalinį principą, nes tik jį taikant galima tokius asmenis nubausti už daugelį nusikalstamų veikų, padarytų už Lietuvos teritorijos ribų.

Asmens baudimas pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus gali būti organizuotas dažniausiai vadovaujantis personaliniu principu ir tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybė perduoda baudžiamąjį persekiojimą kaltininko valstybės (pilietybės arba nuolatinės gyvenamosios vietos) teisėsaugos institucijoms.

J. P., būdamas Lietuvos pilietis, 1997 m. Čekijos Respublikos Znojmo rajono Lechovicų m. tyčia nužudė Lietuvos pilietį S. S. Čekijos teisėsaugos institucijoms atlikus parengtinį tardymą, baudžiamasis procesas buvo perduotas Lietuvos Respublikai. Vilniaus apygardos teismo 1999 m. sausio 29 d. nuosprendžiu jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. LR BK 6 str. ir 104 str.³³⁴.

Tą pati galima pasakyti ir apie atvejus, kai atliekant ikiteisminį tyrimą dėl Lietuvoje padarytos nusikalstamos veikos išaiškėja, kad buvo nusikalsta ir užsienyje.

R. G. Vilniaus apygardos teismo 1999 m. sausio 5 d. nuosprendžiu buvo nuteistas pagal 1961 m. LR BK 312 str. 2 d. už tai, kad 1996 m. gegužės 3 ir 7 d. per Lietuvos valstybės sieną gabeno kontrabandą bei papildomai pagal LR BK 207 str. 2 d. už tai, kad 1996 m. balandžio – gegužės mėnesiais (tikslus laikas ir vieta tardymo metu nenustatyti), siekdamas išvengti muitinės kontrolės įvežant degtinę „Russia vodka“, suklastotojo oficialų dokumentą. Tuo pačiu nuosprendžiu jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. LR BK 207 str. 1 d. už tai, kad 1995 m. gruodžio 19 d. Baltarusijos Respublikoje, Minske, suklastotojo oficialų dokumentą.

Kiek sudėtingiau pagrįsti kitų asmenų (užsieniečių ir asmenų be pilietybės) atsakomybę vadovaujantis personaliniu principu, bet iš tolesnės analizės galima bus suvokti ir tokių idėjų logiką. Be to, nusikalstama veika gali būti padaryta ir tokioje vietoje, kurioje negalioja jokios valstybės įstatymai.

Viena iš tokių vietų – Antarktis³³⁵. Pagal 1959 m. Vašingtono susitarimą dėl Antarkties³³⁶, Antarktis yra pietinė poliarinė Žemės rutulio dalis, ku-

³³³ 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos // Valstybės žinios. 1995. Nr.34. Konvencija dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios. 2004. Nr.67.

³³⁴ Kasacinė byla Nr. 2K-684/1999.

³³⁵ Visai kitokia situacija yra tuomet, kai nusikalstama veika padaroma Arktyje. Arktis suskirstyta į sektorius, kurie priklauso JAV, Kanadai, Rusijai, Danijai ir Norvegijai, t. y. toms valstybėms, kurių žemynų teritorijos turi sąlyčio taškų su ja. Būtent dėl šios priežasties kiekvienoje teritorijoje (sektoriuje) galioja baudžiamieji įstatymai tos valstybės, kuriai ji priklauso, o šių valstybių baudžiamoji jurisdikcija dėl sektoriuose padarytų nusikalstamų veikų įgy-

ri suvereniomis teisėmis nepriklauso nė vienai valstybei, nes visų valstybių pretenzijos į ją yra „išaldytos“ visam sutarties galiojimo laikui³³⁷.

Kiekviena valstybė Antarkties žemyne gali statyti mokslinio tyrimo stotis ir gyvenamuosius kaimelius³³⁸. Kadangi Antarktis naudojama moksliniams tyrimams, todėl neatmetama galimybė, kad atliekant šiuos tyrimus gali būti padaroma ir nusikalstama veika. Išaiškėjus tokiam faktui, iš karto kyla klausimas, kuri valstybė dėl padarytos veikos įgyvendins savo baudžiamąją jurisdikciją. Daugelis šios problemos tyrinėtojų mano, kad, atsižvelgus į tai, jog Antarktis yra niekam nepriklausanti Žemės rutulio dalis (lot. *terra nullius*), padarius nusikalstamą veiką baudžiamoji jurisdikcija turi būti įgyvendinama dažniausiai vadovaujantis personaliniu principu³³⁹. Tai, kad veikos kaltininko valstybė taikydama personalinį principą gali įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją, yra realiausia galimybė. Tačiau kitos valstybės gali bandyti padaryti tą patį taikydamos kitus ekstrateritorinės baudžiamosios jurisdikcijos principus.

Daugelis autorių, nagrinėjančių baudžiamosios jurisdikcijos principus, atkreipia dėmesį į tai, kad egzistuoja principų hierarchija³⁴⁰, todėl siūlyčiau ja remtis ir tuomet, kai dėl tos pačios nusikalstamos veikos, padarytos Antarkties sausumos teritorijoje, kelios valstybės pretenduoja įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Pirmenybę teikčiau personaliniam principui.

Taikant personalinį principą turi būti baudžiamas ir toks asmuo, nusikalstamą veiką padaręs virtualioje erdvėje. Internetas – savitomis savybėmis pasižyminti erdvė. Ji niekam nepriklauso, todėl, manau, jog teisūs tie autoriai, kurie vienareikšmiškai teigia, kad, padarius nusikalstamą veiką virtualioje erdvėje, visų pirma taikytinas personalinis principas³⁴¹.

Atlikta analizė akivaizdžiai rodo, kad personalinis principas yra tikrai reikšmingas principas, ir juo vadovaudamasi valstybė gali įgyvendinti savo

veidinama vadovaujantis teritoriniu principu. Žr. *Kūris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 351.

³³⁶ *Международное право в документах.* – Москва, 1997. С. 325–329.

³³⁷ Šios sutarties galiojimas buvo atnaujintas 1991 m.

³³⁸ Mokslinio tyrimo stotis turi Argentina, Čilė, Didžioji Britanija, Prancūzija, Norvegija, Australija, Naujoji Zelandija, JAV ir Rusija.

³³⁹ *Hiller T.* Sourcebook on Public International Law. – London, 1998. P. 271; *Кыпс международногo права.* – Москва, 1967. Т. 3. С. 399.

³⁴⁰ *Träskman P. O.* Provision on Jurisdiction in Criminal Law – the Reform of Law Caught in the Tension Between Tradition and Dinamism // *Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives* (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 511–526.

³⁴¹ *Burk D. L.* Jurisdiction in a World Without Borders // *Virginia Journal of Law and Technology.* – University of Virginia, 1997. Chapter No. 7.

baudžiamąją jurisdikciją dėl veikų, padarytų už jos ribų arba specifinėse erdvėse.

Detalesnę personalinio principo analizę reikėtų pradėti nuo šio principo pavadinimo analizės.

Lietuvoje jau keletą dešimtmečių nagrinėjamas principas dažnai vadinamas pilietybės principu³⁴². Šauningai ar ne, bet kritikuojamas šio principo pavadinimas nepakito net tuomet, kai buvo išplėstos jo galiojimo ribos, t. y. pradėta jį taikyti ir nuolat šalyje gyvenantiems asmenims be pilietybės. Konkrečių faktų, leidžiančių suvokti tokios konservatyvios pozicijos priežastis, rasti nepavyko. Galima tik spėti, kad to priežastis tikriausiai buvo personalinio principo ištakų sureikšminimas. Juk šis principas iš pradžių buvo taikomas tik konkrečios šalies piliečiams.

Antrosios Lietuvos Respublikos metais taip pat buvo autorių, vadinančių analizuojamą principą tautybės principu. Skirtingai nei dabar, tokią poziciją galima pateisinti, nes anuomet jis buvo taikomas išimtinai Lietuvos piliečiams. Tačiau jau tuo metu buvo autorių, siūlančių principą vadinti ne tautybės, o asmeniniu principu, nes jis taikomas konkrečioms asmenims³⁴³. Lygiai prie tokių pačių išvadų buvo priėję ir šio principo analizei daug dėmesio skyrę vokiečių³⁴⁴ bei kitomis kalbomis rašę mokslininkai³⁴⁵. Jie teigė, kad daug teisingiau ir perspektyviau šį principą vadinti personaliniu, arba asmeninio pavaldumo, principu.

Ankstesniai nagrinėjamo principo pavadinimui pritaria ir kitų valstybių mokslininkai. Rusijos Federacijoje šis principas vis dar daugeliu atvejų vadinamas pilietybės principu (rus. *принцип гражданства*)³⁴⁶, nors įstatymu nustatyta (BK 12 str. 1 d.), kad jis taikomas ir asmenims be pilietybės, nuolat gyvenantiems Rusijoje.

Ši analizė leidžia teigti, kad jau seniai buvo būtina pereiti nuo klaidinančios terminijos prie tinkamesnės ir universalesnės. Gal teisingiau anali-

³⁴² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 2001. P. 98; Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 1989. P. 11.

³⁴³ *Jurgutis V.* Baudžiamojo įstatymo teritorinė galia baudžiamojo kodekso projekte // Teisė. 1939. Nr. 45. P. 74–75.

³⁴⁴ *Bar L.* Das Internationale Privat und Strafrecht. – Hannover, 1862. § 132.

³⁴⁵ *Спасович В.* Учебник уголовного права. – С.-Петербург, 1863. С. 74.

³⁴⁶ *Медведев А.* Действие уголовного закона в пространстве // Журнал российского права. 1997. Но. 9. С. 85. Tačiau jau esama ir tokių autorių, kurie sugrįžta prie klasikinio pavadinimo (rus. *персональный принцип*). Plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Лукашук И.И., Наумов А. В.* Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве. – Москва, 1998. С. 19.

zuojamą principą vadinti „personaliniu“³⁴⁷. Juolab kad pastaruoju metu daugelyje valstybių nagrinėjamo principo ribos dar labiau plečiamos. Manoma, kad ir nuolat konkrečioje valstybėje gyvenantys užsienio valstybių piliečiai už nusikaltimus, padarytus už šios valstybės teritorijos ribų, turi atsakyti pagal jos įstatymus³⁴⁸. Tai dar labiau įrodo, kad sena terminija yra nevykusi.

LR BK personalinis principas įtvirtintas 5 straipsnyje, nustatant, kad „Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys už užsienyje padarytus nusikaltimus atsako pagal šį kodeksą“.

Vertinant šią LR BK normą, galima daryti prielaidą, kad kiekvienas Lietuvos pilietis³⁴⁹ ar nuolatos Lietuvoje gyvenantis asmuo, būdamas užsienyje, privalo paisyti Lietuvoje galiojančių įstatymų. Jiems nevalia nusikalsti už Lietuvos ribų, o kiekvienas, pažeidęs šią nuostatą, privalo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos įstatymus.

Baudžiamosios teisės doktrinoje nuo seno buvo teigiama, kad kiekvieno piliečio santykis su valstybe yra dvipusis, todėl jis yra jos saugomas. Būtent pilietybės ryšys suteikiantis valstybei teisę reikalauti iš savo piliečių vadovautis valstybės teise net būnant už jos ribų³⁵⁰. Lygiai taip pat šis santykis pagrindžiamas ir šiuolaikinėje mokslinėje³⁵¹ bei populiariojoje literatūroje³⁵². Tačiau ar tikrai viskas taip paprasta?

Pilietybės ryšys, manau, nepaverčia žmogaus konkrečios valstybės pavaldiniu (vasalu). Dar visiems žinomas Č. Bekarija teigė, kad pilietybė nėra vergovės sinonimas, todėl negali būti taip, kad pilietis, gyvendamas vienoje valstybėje, kartu yra kitos valstybės pavaldinys³⁵³. Dvigubas asmens pavaldumas yra nelogiškas ir sukeliantis aibę problemų. Tokiu atveju žmogus, norėdamas nenusižengti dviejų valstybių įstatymams, turėtų ypač kontroliuoti savo elgesį.

³⁴⁷ Šiuolaikinėje užsienio literatūroje nagrinėjamas principas vadinamas personaliniu (angl. *active personality principle*). Žr., pavyzdžiui, *Molenaar E. J. Coastal State Jurisdiction Over Vessel-Source Pollution*. – The Hague, Boston, London, 1998. P. 82.

³⁴⁸ The Swedish Penal Code. – Stockholm, 1990; The Danish Criminal Code. – Kobenhavn, 1991; Finish Criminal Code (19 December 1889/39). – Helsinki, 1995.

³⁴⁹ LR pilietybės įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 36 (žiūrėti su vėliau darytais pakeitimais ir papildymais).

³⁵⁰ *Schwarze F. Der Wirkungskreis des Strafgesetzes betreffs der Zeit, der Raumes und der Personen // Handbuch des deutschen Strafrechts in Einzelbeiträgen. Bd. 2.* – Berlin, 1871. S. 31.

³⁵¹ *Harris D. J. Cases and Materials on International Law (Fifth Edition)*. – London, 1998. P. 266.

³⁵² *Марышева Н. И., Хлестова И. О. Правовое положение российских граждан за границей (вопросы и ответы)*. – Москва, 1994. С. 6.

³⁵³ *Bekarija Cesare. Apie nusikaltimus ir bausmes*. – Kaunas, 1935. P. 47.

Grindžiant šio principo galiojimą ypatingu žmogaus pavaldumu pilietybės valstybei, tikriausiai pamirštama, kad personalinis principas tėra baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje papildomas principas³⁵⁴. Todėl neturėtų būti ginčijama tai, kad dėl padarytos nusikalstamos veikos valstybės jurisdikcija pirmiausia įgyvendinama vadovaujantis teritoriniu principu. Kiti principai tėra pagalbiniai. Likdami griežtos teorijos šalininkais, būsime priversti sutikti su tuo, kad Lietuva negali teisti užsieniečio, jei jis Lietuvoje padarė nusikalstamą veiką, nes pati iš užsienio valstybės reikalaus savų piliečių atžvilgiu įgyvendinti nacionalinę jurisdikciją³⁵⁵. Niekas tikriausiai neabejoja, kad tokios išvados negalimos.

Kiekviena šalis su užsienio valstybėmis paprastai stengiasi palaikyti gerus santykius. Neigiant nusikalstamos veikos padarymo vietas valstybės jurisdikcijos įgyvendinimą šis tikslas būtų nepasiekiamas. Palaikant griežtą poziciją, tarpvalstybiniai santykiai taptų labai sudėtingi. Kaskart, norint įgyvendinti valstybės jurisdikciją taikant personalinį principą, tektų kreiptis į užsienio valstybę su teisinės pagalbos prašymais, prašyti ekstradicijos ar perduoti asmenį, klimpti į ilgalaikes derybas. Be to, ekstrateritorinis valstybės įstatymų galiojimas nereiškia, kad jie galioja kitos valstybės teritorijoje. Kiekvienos valstybės įstatymai faktiškai galioja tik jos teritorijoje, nors jais remiantis asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamą veiką, padarytą už valstybės teritorijos ribų.

Dėl šių priežasčių personalinio principo galiojimui būtina rasti kitokią mokslinį pagrindimą. Manau, kad aišku viena – personalinis principas turi būti įtvirtintas baudžiamajame įstatyme tam, kad asmenys (piliečiai ir kiti nuolat šalyje gyvenantys asmenys), padarę nusikalstamas veikas svetur ir sugrižę atgal, neliktų nenubausti. Būtent tai turi būti personalinio principo teisinio įtvirtinimo ir galiojimo pagrindas.

Tai padėtų spręsti ir kitą problemą – būtų galima paisyti veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo taikant personalinį principą. LR BK abipusio baudžiamumo reikalavimas (kaip ir daugelio užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose (pvz., Danijos Karalystės BK 7 paragrafas, Šveicarijos Konfederacijos BK 6 str., Švedijos Karalystės BK 2 str.) įtvirtintas 8 straipsnyje, kuriame reglamentuojamos baudžiamosios atsakomybės už už-

³⁵⁴ Mokslinėje literatūroje išsakoma ir nuomonė, kad personalinis principas nėra ir niekada nebuvo subsidiarinis. Plačiau skaityti *Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве.* – Рига, 1974. С. 46.

³⁵⁵ Būtent nacionalinio principo konkurencija su nusistovėjusiu ir neginčijamu teritoriniu principu paskatino kai kuriuos autorius neigti jo pripažinimą. Plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов.* Т. 2. – С.-Петербург, 1905. С. 395.

sienyje padarytus nusikaltimus sąlygos. Tuo tarpu 1961 m. LR BK tai nebuvo padaryta. Kita vertus, skaitant šio kodekso 6 straipsnio 2 dalį, galėję susidaryti įspūdis, kad abipusio baudžiamumo reikalavimas buvo būtinas, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn taikant personalinį principą³⁵⁶. Tačiau tiesa kita. 1961 m. LR BK 6 straipsnio 2 dalis reglamentavo atstovavimo principo taikymo sąlygas.

Būtina pabrėžti, kad asmuo, veikdamas užsienyje, pirmiausia yra konkrečios valstybės teritorinio principo galiojimo zonoje. Tiek tarptautinės³⁵⁷, tiek baudžiamosios teisės³⁵⁸ doktrinoje seniai pripažįstama, kad teritorinis principas yra dominuojantis, todėl kiekvienas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, pirmiausia privalo atsakyti pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės įstatymus. Be to, nelogiška ir neteisinga reikalauti, kad asmuo paklustų dviejų, o turint dvi ar daugiau pilietybių, visų tų valstybių baudžiamiesiems įstatymams³⁵⁹. Problemų nebūtų, jei šių valstybių įstatymai būtų vienodi, tačiau kol kas taip nėra ir vargu ar bus. Be to, asmenį priimančiai valstybei visiškai nerūpi, ar konkretus asmuo paiso kitos valstybės įstatymų, ar ne. Toks elgesys būtų tik pagarbos savo šalies įstatymams ženklas ir asmens geros valios išraiška. Visa tai įrodo, kad abipusio baudžiamumo reikalavimas yra neatsiejama personalinio principo galiojimo dalis, jei nusikalstama veika padaroma kitų valstybių teritorijoje. Grįsti personalinio principo galiojimą visišku žmogaus pavaldumu pilietybės ar nuolatinės gyvenamosios vietos valstybei yra utopija. Ginčytis šia tema galima tik tuomet, kai kalbama apie ideologinių vertybių apsaugą. Tačiau tam sukurtas valstybės interesų apsaugos principas. Jo analizė pateikiama kitoje darbo dalyje.

Apie veikos abipusio baudžiamumo būtinybę kalba ir pasaulyje žinomi baudžiamosios³⁶⁰ ir tarptautinės³⁶¹ teisės specialistai. Jie kritikuoja tokius

³⁵⁶ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 2001. P. 99.

³⁵⁷ *Harris D. J.* Cases and Materials on International Law (Fifth Edition). – London, 1998. P. 264, 278; *Броунли Я.* Международное право. Кн. 1. – Москва., 1977. С. 428.

³⁵⁸ *Jurgutis V.* Baudžiamąjį įstatymo teritorinė galia baudžiamąjį kodekso projekte // Teisė. 1939. Nr. 45. P. 74; *Францъ фонъ – Листъ.* Учебникъ уголовного права. Общая часть. – Москва, 1903. С. 103–104.

³⁵⁹ Dviguba pilietybė, manau, turėtų būti nepageidautinas reiškinys, tačiau kai kurių valstybių įstatymai pripažįsta jos galimybę. Plačiau skaityti *Ginsburg G.* The Issue of Dual Citizenship Among the Successor States // Osteuropa-Recht. 1995. Vol. 41. P. 1–29. Dviguba pilietybė įteisinta ir Lietuvoje. Žr. LR pilietybės įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 36 (žiūrėti su vėliau darytais pakeitimais ir papildymais).

³⁶⁰ Criminal Law Theory in Transition. Finnish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio. – Helsinki, 1992. P. 521, 528, 534.

baudžiamuosius įstatymus, kurie neįtvirtina šio reikalavimo. Veikos abipusio baudžiamumo būtinumą įrodo ir šis gyvenimiškas netolimos praeities atvejis.

TSRS pilietis buvo nuteistas už tai, kad Ispanijoje pažeidė TSRS valiutinių operacijų įstatymą. Vėliau šis asmuo buvo amnestuotas, bet, nesutikęs su tuo, kad jis buvo pripažintas kaltu, pareikalavo rehabilitacijos. Rehabituotas jis buvo tik po to, kai prokuratūros prašymu mokslininkai parengė ir pateikė savo mokslines išvadas apie tai, kad tarybiniai įstatymai negalioja užsienyje, todėl jie negali būti taikomi šalies piliečiui, kuris ten elgėsi nepažeisdamas vietinių įstatymų. Remiantis išvada buvo nutrauktos dar kelios panašios baudžiamosios bylos³⁶².

Kita vertus, veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas netenka prasmės, kai reikia teisiškai įvertinti nusikalstamą veiką, padarytą objektuose ir zonos, nepriklausančiose suvereniomis teisėmis nė vienai valstybei. Skirtingai nei pirmuoju atveju, ši problema priimant naują LR BK buvo nepastebėta ir neįvertinta. Tačiau ir šiuo atveju vargu ar pasiteisintų besąlygiškas nacionalinių įstatymų taikymas.

Verta atkreipti dėmesį į poziciją tų valstybių, kurios tokiu atveju riboja personalinio principo taikymą. Štai Danijos Karalystės BK 7 paragrafo 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad personalinis principas taikomas tik tuomet, kai už padarytą veiką asmuo gali būti baudžiamas didesne bausme nei paprastas sulaikymas (angl. *simple detention*). Panašios pozicijos laikosi Švedija. Šios valstybės BK 2 skyriaus 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad taikant pilietybės principą asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik tuomet, kai principą taikančios valstybės baudžiamieji įstatymai numato bausmę, didesnę nei pinigine bauda. Bet yra ir tokių valstybių, kurios pateikia išsamų sąrašą veikų, kurias padarius užsienyje galima traukti baudžiamojon atsakomybėn taikant ir personalinį principą. To pavyzdys galėtų būti Vokietijos Federacinės Respublikos BK 5 paragrafas³⁶³. Tačiau šis kelias buvo pasirinktas dėl to, kad Vokietijoje personalinis principas gali būti taikomas nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikaltimo padarymo vietoje. Manau, kad nelogiška kodekse įtvirtinti kokį nors nusikalstamų veikų sąrašą, nes, pasikeitus valstybės požiūriui į atitinkamo klausimo sureguliuojamą, tektų keisti ir baudžiamąjį įstatymą.

Apibendrinant galima teigti, kad, kuriant personalinį principą įteisinančią normą, veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas būtinas, jei nusi-

³⁶¹ Лукашук И. И. Законодательство Украины и международное право // Государство и право. 1999. № 9. С. 125.

³⁶² Усенко Е. Т. Проблемы экстерриториального действия национального закона // Московский журнал международного права. 1996. № 2. С. 23–24.

³⁶³ Уголовный кодекс ФРГ. – Москва, 1966.

kalstama veika padaroma užsienio valstybės teritorijoje. Tuo tarpu, jei veikos padarymo vieta yra erdvė, kurioje pagal tarptautinę teisę negalioja nė vienos valstybės įstatymai, veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo taikyti negalima. Tačiau ir šiuo atveju galima įteisinti LR BK taikymą apribojančių kriterijų, nustatant, kad pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus kaltininkas atsako tik tuomet, kai jo padaryta veika gali būti baudžiama didesne nei vienerių metų laisvės atėmimo bausme.

Norint geriau suprasti personalinį principą būtina aptarti ir kitas su jo galiojimu susijusias problemas. Labai svarbu išsiaiškinti šio principo galiojimo ribas nuolatos Lietuvoje gyvenantiems asmenims be pilietybės ir užsieniečiams. Tačiau prieš tai noriu atkreipti dėmesį į tai, kad LR BK 5 straipsnyje personalinis principas suformuluotas taip, kad terminas „pilietis“ žymi esamą asmens teisinę padėtį. Tai reiškia, kad ši norma taikoma ir tiems Lietuvos piliečiams, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu jais dar nebuvo. Tokios pozicijos laikosi daugelis valstybių, nors yra ir tokių šalių, kurių baudžiamuosiuose kodeksuose specialiai pabrėžiamas asmens teisinis statusas, buvęs nusikalstamos veikos padarymo metu (pvz., Prancūzijos Respublikos BK 113–6 str. 3 d.).

Remiantis LR BK 5 straipsnio redakcija, personalinis principas taikomas ne tik šalies piliečiams, bet ir nuolatos Lietuvoje gyvenantiems asmenims. Tokie asmenys yra asmenys be pilietybės (apatridai³⁶⁴) ir užsienio valstybių piliečiai. Panagrinėkime tokios nuostatos priežastis.

Tikriausiai sunku ginčytis su tuo, kad kiekvienas asmuo be pilietybės, nuolat gyvenantis konkrečioje valstybėje, tampa aspirantu įgyti šios valstybės pilietybę³⁶⁵, bei su tuo, kad šių asmenų gyvenimas paprastai glaudžiai susijęs su konkrečia valstybe. Toje valstybėje jie turi savo ūkį, moka mokesčius, augina vaikus, esant būtinybei gauna pašalpas, turi giminių ir kt. Būtent dėl šių priežasčių įvardytų asmenų atsakomybė turi būti tokia pati, kaip ir konkrečios valstybės piliečių. Palankiausią statusą šiems asmenims įpareigoja suteikti ir tarptautinės sutartys. Kartu reikalaujama, kad tokie asmenys paklustų tai padariusios šalies įstatymams³⁶⁶.

Užsieniečių teisinės padėties klausimo analizė taip pat yra tarptautinės teisės doktrinos objektas. O tarptautinėje teisėje šiuo klausimu vienos pozicijos nėra. Terminas „užsienietis“ tarptautinėje teisėje suvokiamas dvejopai

³⁶⁴ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 291–293.

³⁶⁵ Jurgutis V. Baudžiamąjį įstatymą teritorinė galia baudžiamąjį kodeksą projekte // Teisė. 1939. Nr. 45. P. 77.

³⁶⁶ 1954 m. JT konvencija dėl pilietybės neturinčių asmenų statuso LR Seimui buvo pateikta ratifikuoti 1995 11 17, o ratifikuota tik 2000 metais. Žr. Valstybės žinios. 2000. Nr. 59.

– plačiaja ir siaurąja prasme. Vieni autoriai teigia, kad užsieniečiai – tai asmenys, įgiję kurios nors valstybės pilietybę, arba tie, kurie neturi jokios pilietybės³⁶⁷. Kiti tvirtai įsitikinę, kad užsieniečiai yra tik tie asmenys, kurie turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę³⁶⁸.

Nagrinėjant nuolatos Lietuvoje gyvenančių užsieniečių baudžiamosios atsakomybės taikant personalinį principą problemą, galima būtų priekaištauti, kad nei Lietuva, nei kitos valstybės neturi teisės užsieniečių atžvilgiu įgyvendinti nacionalinės jurisdikcijos, nes jie, kaip ir Lietuvos piliečiai, padarę nusikaltimus svetur, patenka į savo pilietybės valstybės personalinio principo galiojimo ribas.

Personalinio principo taikymą nuolatos konkrečioje šalyje gyvenantiems užsieniečiams vis dėlto galima būtų moksliskai pagrįsti. Pagrindimo reikia ieškoti būtent tarptautinės teisės doktrinoje.

Tarptautinės teisės fundamentaliuose ir specialiuose darbuose, skirtuose užsieniečių teisinio statuso analizei, išskiriamos trys užsieniečių teisinės padėties užsienio valstybėje rūšys: nacionalinis, didesnio palankumo ir specialusis. Esant nacionaliniam režimui, nuolatos šalyje gyvenantiems užsieniečiams laiduojamos tokios pačios teisės ir nustatomos tos pačios pareigos, kaip ir jos piliečiams³⁶⁹. Neabejotina, kad taikant šią formulę negalima pamiršti, jog teisės ir pareigos yra sąlygiškai tokios pat, kaip ir konkrečios valstybės piliečio. Ši išvada darytina dėl to, kad užsienietis neturi teisės rinkti ar būti išrinktais į valstybinės valdžios ar valdymo institucijas. Užsienietis taip pat neturi pareigos atlikti privalomąją karinę tarnybą.

Nacionalinio režimo ištakos aptinkamos Lotynų Amerikos valstybių teisėje – čia užsieniečiai buvo traktuojami taip pat, kaip ir savos valstybės piliečiai³⁷⁰. Nors IX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje šiai doktrinai priešinosi Vakarų Europos valstybės, vis dėlto ten ji taip pat paplito.

Antai Švedijos Karalystės Konstitucijos 22 skyriaus 22 paragrafe išdėstyti punktai, kuriuose užsieniečiams laiduojamos tolygios teisės kaip ir šalies piliečiams³⁷¹. Portugalijos Respublikos Konstitucijos 15 straipsnio 1 dalyje taip pat nustatyta, kad užsieniečiai ir asmenys be pilietybės naudojami

³⁶⁷ *Галенская Л. Н.* Правовое положение иностранцев в СССР. – Москва, 1982. С. 7.

³⁶⁸ *Федросс А.* Международное право. – Москва, 1959. С. 340; *Барс Ю. Р.* Вопросы гражданства в международном праве. – Москва, 1986; *Медведев А.* Действие уголовного закона в пространстве // Журнал российского права. 1997. №. 9. С. 89.

³⁶⁹ *Ежова О. Е.* Национально-правовая имплементация международных норм о статусе иностранцев в СССР. – Киев, 1989. С. 28–29.

³⁷⁰ *Encyclopedia of Public International Law* (ed. by R. Bernhardt). 1992. Vol. I. P. 521–523.

³⁷¹ Конституции государств Европейского Союза. – Москва, 1997. С. 706.

tomis pačiomis teisėmis bei turi tokias pačias pareigas, kaip ir šalies piliečiai.³⁷²

Suteikdama šiems užsieniečiams nacionalinį režimą, valstybė anksčiau aptartais atvejais įgauna teisę juos bausti taikydama personalinį principą. Būtent dėl šios priežasties daugelis užsienio valstybių išplėtė personalinio principo galiojimą nuolatos šalyje gyvenančių užsieniečių atžvilgiu.

Apibendrinant galima teigti, kad personalinio principo taikymo Lietuvos piliečiams ir kitiems nuolat Lietuvoje gyvenantiems asmenims teorinė bazė yra ganėtinai stipri. Todėl LR BK kūrėjai pasielgė teisingai papildydami personalinio principo subjektų sąrašą.

Kita vertus, išdėstytas Lietuvos ir kitų valstybių požiūris į personalinį principą nėra visuotinis. Anglosaksų teisinės sistemos valstybėse personalinis principas ne toks populiarus. Tarkime, Didžiojoje Britanijoje taikydama šį principą valstybė įgyvendina savo baudžiamąją jurisdikciją tik atžvilgiu piliečių, kurie užsienyje padaro tokius nusikaltimus kaip nužudymas, neatšargus gyvybės atėmimas, valstybės išdavimas arba dvipatystė³⁷³. Būtent dėl konservatyvesnio požiūrio į personalinį principą šios teisinės sistemos valstybėse (pvz., JAV, Didžiojoje Britanijoje) personalinio principo taikymas užsieniečių atžvilgiu nepaplito. Tačiau šios valstybės dėl kitose valstybėse vykdomos kitokios politikos nepareišė jokių prieštaravimų³⁷⁴.

Personalinio principo teorinių nuostatų analizė nėra vienintelė šio klausimo problema. Labai svarbus ir praktinis šio principo taikymo aspektas. Pagrindinė problema yra ta, kad mūsųose nėra jokios apibendrintos informacijos apie tai, kiek Lietuvos piliečių arba nuolatos Lietuvoje gyvenančių asmenų be pilietybės nuteista Lietuvoje už padarytus nusikaltimus užsienyje taikant personalinį principą. Tuo, kad Lietuvoje personalinis principas taikomas įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, galima įsitikinti tik apklausus teisėjus arba analizuojant bylas, nuosprendžius arba nutartis.

Šios padėties priežastis – netinkamas padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimas. Mūsųose tikriausiai manoma, kad Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies normos, kuriose įtvirtinami valstybės jurisdikcijos principai, yra nereikšmingos kvalifikuojant nusikaltimus. Tai liudija pavyzdžiai iš Lietuvos teismų praktikos.

1998 m. kovo 5 d. O. D. Panevėžio apygardos teismo buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. LR BK 272 str. 3 d. laisvės atėmimu septyneriems metams ir jau skirta 7000 Lt bauda už tai, kad 1995 m. rugpjūčio 7 d. apie 19 val. Rusijos

³⁷² Конституции государств Европейского Союза. – Москва, 1997. С. 524.

³⁷³ Hiller T. Sourcebook on Public International Law. – London, 1998. P. 278.

³⁷⁴ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius, 2000. P. 147.

*Federacijoje, Smolensko srityje, Safonovo rajone, netoli Alfiorovo kaimo, iš anksto susitaręs ir bendrai veikdamas grupėje su tardymo nenustatytu asmeniu, panaudodamas fizinį smurtą nukentėjusiųjų G. Č. Ir V. J. atžvilgiu, stambiu mastu užvaldė svetimą turtą*³⁷⁵.

*2001 m. liepos 10 d. L. K. Vilniaus apygardos teismo buvo pripažinta kalta ir tarp daugelio kitų nusikaltimų nuteista pagal 1961 m. LR BK 18 str. 4 d. ir 105 str. 8 p., 12 p. už tai, kad iš savanaudiškų paskatų organizavo A. L. nužudymą, kuris buvo padarytas 1992 m. gruodžio 10 d. Rusijos Federacijoje, Nižnij Novgorode*³⁷⁶.

Matome, kad kaltininko veika kvalifikuota tik pagal specialiosios dalies atitinkamą straipsnį be nuorodos į bendrąją dalį. Ši pastaba iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti labai nereikšminga. Tačiau teismo atliktas kvalifikavimas reiškia, kad kaltininkas nuteistas už nusikalstamą veiką, padarytą Lietuvos Respublikos teritorijoje, nors iš tikrųjų ją padarė užsienyje.

Atvejų, kai Lietuvos Respublikos piliečių užsienyje padarytos nusikalstamos veikos kvalifikuojamos iš esmės laikantis baudžiamosios teisės teorijoje nustatytų kvalifikavimo taisyklių, Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko nedaug. Tiksliauariant, tokie atvejai pavieniai.

*1998 m. lapkričio 10 d. A. D. Vilniaus apygardos teismo buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1960 m. LR BK 6 str. ir 234 str. 1d., 6 str. ir 105 str. 2 p., 8 p., 12 p. už tai, kad 1995 m. įsigijo ir iki 1995 m. liepos 3 d. Rusijos teritorijoje nešiojosi šaunamąjį ginklą – revolverį, su kuriuo 1995 m. kovo mėn. Voronežo m., Rusijos Federacijoje, nušovė Lietuvos pilietį R., o 1995 m. liepos 3 d. Rusijos Kursko srityje nužudė R. T. ir A. S.*³⁷⁷

*1999 m. sausio 29 d. J. P. Vilniaus apygardos teismo buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. LR BK 6 str. ir 104 str. laisvės atėmimu 7 metams už tai, kad, būdamas Lietuvos Respublikos pilietis, 1997 m. rugpjūčio 11 d. Čekijos Respublikoje, Znojmo rajone, Lechovicų m. nužudė kitą Lietuvos pilietį S. S.*³⁷⁸

Kita vertus, net ir tinkamai kvalifikavus kaltininko padarytą veiką statistinėje informacijoje tai neatsispindės. Lietuvoje nusikalstamos veikos registruojamos taip, lyg jos būtų daromos tik Lietuvos Respublikoje. Užregistruotos nusikalstamos veikos statistinėje kortelėje nerasime nė vieno skyriaus, nė vieno punkto, kuriame galima būtų pažymėti, kad nusikalstama veika padaryta ne Lietuvos Respublikos teritorijoje, o užsienyje. Tas pats pasakytina ir apie išaiškintų nusikalstamų veikų ir kitų tyrimo rezultatų statistinę kortelę. Būtent dėl šios priežasties Lietuvoje yra visiškai nepalanki situacija rinkti ir vertinti informaciją apie užsienyje padarytas nusikalstamas veikas, dėl kurių Lietuva įgyvendina savo baudžiamąją jurisdikciją.

³⁷⁵ Kasacinė byla Nr. 2K-149/1998.

³⁷⁶ Baudžiamoji byla Nr. 1-24/2001.

³⁷⁷ Baudžiamoji byla Nr. 1-172/1998.

³⁷⁸ Kasacinė byla Nr. 2K-684/1999.

Apibendrinant galima teigti, kad kvalifikuojant užsienyje padarytas nusikalstamas veikas būtina nurodyti ne tik LR BK specialiosios dalies straipsnį ir dalį, bet ir bendrosios dalies straipsnį. O norint, kad tokia veikų kvalifikavimo praktika pagerintų statistikos duomenų rinkimą apie užsienyje padarytas nusikalstamas veikas, būtina sudaryti Lietuvoje naudojamas statistines korteles taip, kad jose galima būtų nurodyti: 1) visą padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimą; 2) tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta – užsienis.

Galutinai apibendrinant galima daryti išvadą, kad personalinį principą įtvirtinanti LR BK norma atspindi ne visus šiuolaikinės baudžiamosios teisės teorijos laimėjimus. Vienas iš svarbiausių jos trūkumų – neatsižvelgta į tai, jog nusikalstamos veikos gali būti padaromos ir niekam nepriklausančioje erdvėje. Antra vertus, kiekvienos valstybės valioje pasirinkti ir įstatymiškai įtvirtinti, jos nuomone, priimtinausias šio principo galiojimo taisyklės. Tačiau siekiant, kad konkreti formulė užtikrintų žmogaus teisių apsaugą, siūlau LR BK 5 straipsnį formuluoti taip:

„1. Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys už nusikalstamas veikas, padarytas užsienio valstybėje, pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako tik tada, kai padaryta veika pripažįstama nusikalstama ir už jos padarymą baudžiama ir pagal užsienio valstybės, ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

2. Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys, padarę nusikaltimą vietoje, pagal tarptautinę teisę nepriklausančioje nė vienai suvereniai valstybei, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus atsako tik tuo atveju, jeigu padaryta veika Lietuvos Respublikoje gali būti baudžiama didesne bausme nei laisvės atėmimas vieneriems metams.

3. Šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje numatytais atvejais iki teismo tyrimas pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.

3.3. Valstybės interesų ir individualių interesų apsaugos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai ir jų įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Darant nusikalstamą veiką užsienyje, gali būti kėsiamasi ne tik į nusikalstamos veikos padarymo vietoje, bet ir užsienio valstybėje ginamas vertybes. Kėsಿನimosi objektu pirmiausia gali būti konkrečios valstybės pozityviosios teisės normų ginamos ideologinės vertybės. Kėsಿನantis į šias verty-

bes, gali būti padaroma žala tos valstybės nacionaliniams interesams. Tad kyla klausimas, ar ta valstybė turi teisę gintis dėl tokių veikų nustatydama, o vėliau ir įgyvendindama savo baudžiamąją jurisdikciją? Nesunku pastebėti, kad šiuo tikslu negali būti taikomi jau išnagrinėti teritorinis, vėliavos ir personalinis principai, nes jų galios ribotos. Be to, jų kita paskirtis.

Siekiant apsaugoti valstybės interesus ir taip užpildyti atsirandančias spragas taikant minėtus baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principus, XIX a. pradžioje pradėjo formuotis apsaugos principas³⁷⁹.

Šio principo analizę reikėtų pradėti nuo terminijos. Kai kurie tarptautinės teisės³⁸⁰ ir Lietuvos baudžiamosios teisės specialistai³⁸¹, užsimindami apie valstybės teisę bausti asmenis, padariusius nusikalstamas veikas, pažeidžiančias valstybės interesus, kalba apie realinį principą. Didelės problemos čia nėra. Tiesiog šiems autoriams labiau prie širdies prancūziškasis nagrinėjamo principo pavadinimas – *compétence réelle, principe de réalité*³⁸². Tuo tarpu šiame darbe bus vartojamas ne prancūziškasis, o angliškasis šio principo pavadinimo atitikmuo.

Apsaugos principas (vok. *Realschutzprinzip*, angl. *the security principle, protective principle*, pranc. *compétence réelle, principe de réalité*) atvėrė didesnes galimybes taikyti nacionalinę teisę išaiškėjus faktams, kad užsienyje padaryta nusikalstama veika, kuria kėsintasi į konkrečios šalies nacionalinius interesus. Kitaip tariant, šio principo taikymo pagrindas yra ne nusikalstamos veikos padarymo vieta, ne šios veikos subjektas, o baudžiamojo įstatymo saugomi interesai, į kuriuos kėsinama konkrečia veika.

Autoriai, skyrę dėmesio valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų analizei, labai teisingai pastebi, kad apsaugos principo įsitvirtinimas baudžiamosios teisės doktrinoje, tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje, kitaip nei kitų principų, buvo labai komplikuoatas³⁸³.

Žymus vokiečių mokslininkas A. Berneris buvo vienas pirmųjų pasiūlęs priimti apsaugos principo idėją. Moksliniame traktate, kuriame buvo žengti pirmieji žingsniai šios teorijos pažinimo link, jis nurodė, kad kiek-

³⁷⁹ XIX a. pradžią reikėtų laikyti tikresne apsaugos principo formavimosi data, nors jo ištakos siekia XII a. Tuomet Italijoje konkretaus miesto įstatymai buvo taikomi asmenims, kurie nusikalto miesto interesams, būdami už jo ribų.

³⁸⁰ *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1998. P. 294.

³⁸¹ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1996. P. 97.

³⁸² *Donnedieu De Vabres.* Les principes modernes du droit pénal international. 1928. P. 87. Nuoroda daroma pagal *Cameron I.* The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law // *Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives* (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 544.

³⁸³ *Бойцов А.* Действие уголовного закона во времени и пространстве. – Санкт-Петербург, 1995. С. 165.

viena valstybė, į kurios interesus kėsinama, turi neginčijamą teisę gintis³⁸⁴. Autoriaus nuomone, ši teisė valstybei suteikta nepriklausomai nuo to, kas ir kur padarė nusikalstamą veiką³⁸⁵. Nepaisant to, kad ši realinės teorijos versija buvo tik A. Bernerio gelbėjimosi ratas, kurį jis pats sau metė, siekdamas apginti kai kurių autorių (pvz., Carinės Rusijos profesorius N. S. Tagancevo) labai kritikuojamą personalinę teoriją³⁸⁶, ši jo idėja buvo lemtinga tolesnei baudžiamosios teisės doktrinos raidai³⁸⁷.

Nepaisant išsakomos kritikos, XIX a. pabaigoje apsaugos principą grindžianti teorija turėjo daug šalininkų iš skirtingų kontinentinės Europos valstybių. Italai E. Pessina ir P. Fiore, prancūzas M. Villefortas, vokiečiai W. Rohlandas, E. Belingas, K. Bindingas, rusas F. Martensas ir šiandien minimi kaip pagrindiniai šios teorijos puoselėtojai.

Nenuostabu, kad, turėdama daug garbingų pasekėjų, ši teorija pradėjo skverbtis ir į atskirų valstybių nacionalinę teisę. XX a. pradžioje apsaugos principas buvo įtvirtintas daugelio Europos³⁸⁸ ir kitų žemynų valstybių³⁸⁹ baudžiamuosiuose kodeksuose.

Tačiau net ir tuo metu buvo mokslininkų, kurie arba teigė, kad apsaugos principas negali būti įgyvendintas netaikant kitų baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principų, arba visaip priešinosi šio principo įsigalėjimui. Štai vokietis J. Kohleris manė, kad apsaugos principas negali būti įgyvendintas, nes jis niekaip nesiderina su visuotinai pripažinta baudžiamosios teisės teorija bei prieštarauja tarptautinei teisei³⁹⁰.

Reikia atkreipti dėmesį, kad šie J. Kohlerio nuogaštavimai neatitiko tikrosios ano meto padėties. Jau XIX a. pabaigoje³⁹¹ bei XX a. pradžioje³⁹²

³⁸⁴ *Berner A. Wirkungskreis des Strafgesetzes nach Zeit, Raum und Personen*. – Berlin, 1853. S. 140–146. Nuoroda daroma pagal *Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве*. – Рига, 1974. С. 17.

³⁸⁵ Toliau plėtojantis šiai teorijai, jos ribos buvo kiek susiaurintos, teigiant, kad šis principas galioja tik tų veikų atžvilgiu, kurios padaromos užsienyje ir kurių autoriai yra užsieniečiai.

³⁸⁶ *Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1.* – С.-Петербург, 1902. С. 316–317.

³⁸⁷ Įdomu tai, kad prof. N. S. Tagancevas kritikavo ir apsaugos principą, nes manė, kad jo pagrindimas turi daug trūkumų. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad N. S. Tagancevo kritikos tikroji priežastis buvo ta, kad jis norėjo išaukštinti kosmopolitinės teorijos nuostatas.

³⁸⁸ To meto atskirų Europos valstybių baudžiamųjų įstatymų redakcijas žiūrėti *Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права*. – Москва, 1912. С. 105–107.

³⁸⁹ Turimos omenyje Brazilija, Venesuela, Peru, Kinija ir Japonija.

³⁹⁰ *Kohler J. Internationales Strafrecht*. – Stuttgart, 1917. S. 93–97.

³⁹¹ *Оппенгейм Л. Международное право. Полутом 1.* – Москва, 1948. Т. 1. С. 304–305.

³⁹² 1927 m. Varšuvos konferencijos rezoliucija // RiDp. N. 1. 1928.

tarptautiniu lygiu buvo pripažinta, kad kiekviena valstybė gali bausti užsieniečius, padariusius nusikalstamas veikas už jos ribų, jei šia veika kėsinama į tos valstybės saugumą, valdymo tvarką ar tos valstybės piliečius³⁹³. Skiriasi tik konkretaus laikotarpio mokslininkų požiūris į apsaugos principo požymius. Štai 1883 m. Tarptautinės teisės instituto priimtoje rezoliucijoje įtvirtinta nuostata, kad nurodytais atvejais baudimo teisė egzistuoja net tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymo vietoje ji nebaudžiama. Tuo tarpu 1927 m. rezoliucijoje pažymima, kad baudimo teisė pripažįstama tik tuomet, kai nusikalstama veika baudžiama ir jos padarymo vietoje, ir nacionalinę teisę taikančioje valstybėje.

Diskusijos dėl veikos abipusio baudžiamumo sąlygos nėra vienintelė šio principo problema. Jų yra daug daugiau, todėl siekiant jas išspręsti būtina nuodugnesnė šio klausimo analizė.

Iš pradžių reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, vadovaujantis apsaugos principu, susiformavo savarankiškas baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principas. Šis principas daugiausia skirtas apsaugoti konkrečios valstybės gyventojų interesus, kurie pažeidžiami valstybės gyventojams esant užsienyje. Būtent dėl šios priežasties čia aptariamas principas buvo pavadintas individualių interesų apsaugos principu, nors kartais jis vadinamas pasyviuoju personaliniu principu (vok. *Individualschutprinzip*, pranc. *principe de personnalité passive*, angl. *passive personality principle*). Ne visi mokslininkai linkę šį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą vertinti kaip savarankišką, nes mano, kad savarankiškas yra tik apsaugos principas, skirtas saugoti valstybės ir individualius interesus³⁹⁴.

Ši nuomonių priešprieša ir yra pagrindinė priežastis, dėl kurios kai kurie autoriai iki šiol nesutaria dėl apsaugos principo požymių. Tačiau, mano nuomone, teisingiausia kalbėti ne apie vieną apsaugos principą ir du jo porūšius, o apie du savarankiškus valstybės baudžiamosios jurisdikcijos prin-

³⁹³ Realinis principas pripažįstamas ir šiuolaikinės tarptautinės teisės mokslininkų. Žr., pavyzdžiui, *Harris D. J. Cases and Materials on International Law* (Fifth Edition). – London, 1998. P. 264–265, 288; *Kwiatkowska B. Expansion of Protective Jurisdiction: Future Challenges in Lessons from the Past—blueprints for the Future // Proceedings of the 25th Canadian Council of International Law*. – Ottawa, 1998.

³⁹⁴ Plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Traskman P. O. Provisions on Jurisdiction in Criminal Law – the Reform of Law Caught in the Tension between Tradition and Dynamism // Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives* (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 519; *Horrow M. Grundriss des österreichischen Strafrecht mit besonderer Berücksichtigung der historischen Entwicklung. Allgemeiner Teil. 1. Hälfte*. – Wien, 1947. S. 83–84. Nuoroda daroma pagal *Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве*. – Рига, 1974. С. 21.

cipus: valstybės interesų apsaugos ir individualių interesų apsaugos. Nepaisant to, kad kalbant apie šiuos principus vartojamas vienas žodis „apsauga“, jų sutapatinti negalima, nes kokybiškai skiriasi šių principų paskirtis ir taikymo sąlygos (požymiai). Būtent dėl tokios išvados kiekvienas minėtas principas nagrinėjamas atskirai.

Pradėkime nuo valstybės interesų apsaugos principo (vok. *Staatschutzprinzip*) (toliau apsaugos principas). LR BK apsaugos principas įtvirtintas LR BK 6 straipsnyje. Čia parašyta, kad „*Užsieniečiai, neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, jeigu jie užsienyje padarė šio kodekso 114–128 straipsniuose numatytus nusikaltimus Lietuvos valstybei*“.

Tai pirmas kartas, kai LR BK įtvirtinamas apsaugos principas. Kita vertus, galiojant 1961 m. LR BK, kai kurie autoriai buvo įsitikinę, kad 6 straipsnio 2 dalis, kurioje buvo nustatyta, kad „*Kiti asmenys, padarę užsienyje nusikaltimus, gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos įstatymus tik tuo atveju, jei padaryta veika pripažįstama nusikaltimu ir yra baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus*“, atveria kelią apsaugos (realinio) principo taikymui³⁹⁵. Tuo tarpu žinomi Lietuvos tarptautinės teisės specialistai manė visiškai priešingai. Prof. V. Vadapalas anuomet labai teisingai atkreipė dėmesį, kad Lietuvos įstatymai neįtvirtina apsaugos principo. Paremdamas šią poziciją, jis pateikia tvirtą argumentą: „vargu ar užsienio valstybės įstatymai numatys, kad gali būti baudžiami asmenys, padarę nusikaltimus prieš kitos valstybės interesus“³⁹⁶.

Norint išsiaiškinti, kiek galiojantis LR BK 6 straipsnis atitinka visus apsaugos principo požymius, reikia išnagrinėti kai kuriuos su iškelta problema susijusius klausimus.

Pirmiausia reikia apsispręsti dėl asmenų, kuriems gali būti taikomas apsaugos principas. Skaitant naujojo LR BK 6 straipsnį matyti, kad apsaugos principas taikomas tik užsieniečiams, neturintiems Lietuvoje nuolatinės gyvenamosios vietos. Norint išsiaiškinti, ar tokia Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija teisinga, būtina atkreipti dėmesį ir į kitą diskutuotiną šio principo požymį. Turiu galvoje veikos abipusio baudžiamumo reikalavimą. Manychiau, kad, tik išsiaiškinus šio reikalavimo įtvirtinimo pagrįstumą formuojant apsaugos principą, galima bus išsiaiškinti ir subjekto problemą.

LR BK 8 straipsnio 1 dalyje parašyta, kad „*Asmuo, padaręs užsienyje nusikaltimus, numatytus šio kodekso 5 ir 6 straipsniuose, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika pripažįstama nusikaltimu ir už jos*

³⁹⁵ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1996. P. 97.

³⁹⁶ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1998. P. 294.

padarymą baudžiamą pagal nusikaltimo padarymo vietos valstybės ir Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą“.

Vertybės, į kurias kėsinamasi darant nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 114–128 straipsniuose, yra ideologinės. O ideologinės vertybės skirtingose valstybėse vertinamos ir ginamos skirtingai³⁹⁷. Juk sąmokslą siekiant įvykdyti valstybės perversmą Lietuvoje organizavimas (LR BK 114 str. 1 d.) kurioje nors kitoje valstybėje yra nebaudžiama veika. Pagal užsienio valstybių įstatymus, nebaudžiamas ir toks asmuo, kuris taikos metu padėjo kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką (LR BK 118 str.). Šių veikų „autoriai“ gali būti ir Lietuvos piliečiai, tačiau patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, įtvirtintus veikos abipusio baudžiamumo reikalavimą, tikrai nepavyks. Be to, veikos, nukreiptos prieš Lietuvos Respubliką, gali būti daromos tokioje Žemės rutulio dalyje, kuri niekam suvereniomis teisėmis nepriklauso. Tuomet abipusio baudžiamumo reikalavimas iš viso neįgyvendinamas³⁹⁸.

Taigi apsaugos principui veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas netaikytinas, o galioti jis turi visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų pilietybės, nuolatinės gyvenamosios vietos³⁹⁹ ir nusikaltimo padarymo vietos įstatymų. Tik pritarus šiai nuostatai, atsiranda reali galimybė patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimą, padarytą Lietuvai už jos teritorijos ribų.

Būtina atkreipti dėmesį į problemą, susijusią su termino „nusikaltimai Lietuvos valstybei“ interpretavimu. Skaitant LR BK 6 straipsnį matyti, kad nusikaltimai Lietuvos valstybei – tai nusikaltimai, išvardyti kodekso XVI skyriuje, kuris vadinasi „Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai“. Visiškai kitoks požiūris į šią problemą buvo abiejų baudžiamųjų kodeksų projektų autorių.

Darbo grupės, kuriai vadovavo prof. V. Piesliakas, parengtame kodekso projekto 7 straipsnyje ir Teisingumo ministerijos parengto projekto 6 straipsnyje buvo parašyta, kad „*Užsieniečiai, neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus atsako, jeigu užsienyje padarė nusikaltimus Lietuvos valstybės saugumui,*

³⁹⁷ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 13.

³⁹⁸ Panašiais argumentais vadovaujasi ir kiti autoriai, nagrinėjantys apsaugos principo požymius. Plačiau skaityti, pavyzdžiui, Cameron I. The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law // Criminal Law Theory in Transition: Finnish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 548.

³⁹⁹ Norėčiau akcentuoti tai, kad dar XX a. pradžioje žinomas carinės Rusijos mokslininkas S. Poznyševas pritarė tam, kad apsaugos principas galiotų ir šalies piliečiams. Plačiau skaityti Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912. С. 103.

konstitucinei tvarkai ar ekonominiams interesams, Lietuvos Respublikos piliečiams, pareigūnams ar įstaigoms“. Matyti, kad, be prie dabar galiojančio LR BK 6 straipsnyje išvardytų vertybių, minimos dar kelios – Lietuvos ekonominiai interesai, Lietuvos piliečiai, pareigūnai ir įstaigos. Vertinant šias dvi pozicijas galima teigti, kad jos abi yra teisingos. Tačiau, mano nuomone, vertingesnė yra ta, kuri atsispindėjo abiejuose Lietuvos baudžiamojo kodekso projektuose. Nepritariau tik tam, kad apsaugos principas skirtas Lietuvos piliečių ir pareigūnų interesams saugoti. Tai kito, jau minėto savarankiško individualių interesų apsaugos principo kompetencija. Tuo tarpu Lietuvos ekonominių interesų ir įstaigų apsauga tikrai labai opi problema.

Galimas atvejis, kad kur nors užsienyje bus renkama informacija, kuri yra įmonės komercinė paslaptis (LR BK 210 str.), arba užsienyje tokia informacija bus atskleista (LR BK 211 str.), arba bus gaminamos netikros banderolės ar oficialūs ženklavimo ženklai (LR BK 224 str.). Esu įsitikinęs, kad valstybės ekonominių interesų apsauga yra vienas svarbiausių valstybės tikslų, todėl kiekvienas asmuo, darantis žalą šiai vertybei, turi būti baudžiamas pagal Lietuvos įstatymus. Tačiau vadovaudamiesi galiojančia LR BK 6 straipsnio redakcija, asmenų, padariusių šias veikas už Lietuvos ribų, patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos įstatymus negalėsime. Tai gali būti realu tik tuomet, kai Lietuvos valstybės interesai bus suprantami kiek plačiau nei dabar.

Lietuvos interesai, manau, nukenčia ir tuomet, kai nusikalstama veika padaroma užsienyje veikiančioms valstybinėms įstaigoms (Lietuvos ambasadoms, konsulatams ar panašios reikšmės objektams) ar jose dirbantiems pareigūnams. Darant šias nusikalstamas veikas kenkiama Lietuvos viešiesiems interesams, todėl valstybės interesų apsaugos principą siūlyčiau taikyti ir šiuo atveju. Opi problema yra ir nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai, daromų užsienyje atstovaujant Lietuvai, vertinimas vartojant sąvoką „valstybės interesai“.

Padarius šias nusikalstamas veikas, Lietuvos valstybės interesams padaroma didelė žala, todėl už tokias veikas turėtų būti baudžiama taikant apsaugos principą. Be to, šis sprendimas padėtų išvengti ir veikos abipusio baudžiamumo problemą. Juk yra tokių vietų, kuriose tam tikrų veikų baudimas nenustatytas pozityviosios teisės normomis. Galiausiai Lietuvos valstybės interesai nukenčia ir tuomet, kai daromos veikos, išvardytos nagrinėjant valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje klausimą. Todėl siūlytina Lietuvos baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinti taikant valstybės interesų apsaugos principą ir šiuo atveju.

Aiškinantis „valstybės interesų“ sampratą, svarbu atkreipti dėmesį į konkrečių užsienio valstybių įstatymus bei kai kurių autorių išsakytas mintis.

Prancūzijos Respublikos BK apsaugos principas įtvirtintas 113–10 straipsnyje. Taikant šį straipsnį galima nubausti visus asmenis, kurie, būdami už Prancūzijos teritorijos ribų, kėsinais į svarbiausius nacijos interesus (nusikaltimai ir nusižengimai nacijai, valstybei ir viešajam saugumui), Prancūzijos atstovus ar diplomatus arba padirbinėja pinigus, antspaudus, vertybinius popierius (BK 442–1, 443–1 ir 444–1 straipsniai). Kiek plačiau nei mūsųose nusikaltimai valstybės interesams suprantami ir Danijoje. Šios valstybės BK 8 paragrafo 1 dalies 1 punkte įtvirtintas apsaugos principas leidžia nubausti kiekvieną asmenį, kuris ne Danijos valstybėje kėsinais į Danijos valstybės nepriklausomybę, saugumą, konstitucinę ar viešąją valdžią arba pažeidžiami tokie interesai, kurių teisinė gynyba priklauso nuo asmens santykio su Danijos valstybe. Tas pats pasakytina ir apie Švediją (BK 2 skyriaus 3 str. 4 p.).

Dar plačiau terminas „valstybės interesai“ suprantamas Lenkijoje. Lenkijos Respublikos BK 112 straipsnis nustato, kad nepaisant nuostatų, galiojančių nusikaltimo padarymo vietoje, Lenkijos baudžiamieji įstatymai taikomi Lenkijos piliečiams ir užsieniečiams, jei jie padaro nusikaltimus Lenkijos valstybės vidaus ir išorės saugumui; nusikaltimus Lenkijos valstybinėms įstaigoms ar pareigūnams; nusikaltimus svarbiausiems Lenkijos valstybės ūkiniams interesams; nusikaltimus, susijusius su melagingų parodymų prieš lenkišką įstaigą davimu. Tuo tarpu Vokietija taikydama apsaugos principą gali realizuoti baudžiamąją jurisdikciją, jei užsienyje padaromi nusikaltimai, nurodyti šios valstybės Baudžiamojo kodekso 5 paragrafo 1, 2, 3b, 4, 5a, 10 ir 11–14 punktuose⁴⁰⁰. Iš nemažo skaičiaus veikų norėčiau paminėti kelias: agresyvaus karo kurstymas; valstybės išdavimas; išskirtinėje ekonominėje zonoje padaryti nusikaltimai gamtai; nusikaltimai, padaryti Vokietijos pareigūno ar tarnautojo; nusikaltimai, padaryti asmeniui, vykdančiam viešąsias pareigas, arba Bundesvero kariui, vykdančiam tarnybą.

Analizuojant kitų valstybių (pvz., Suomijos, Estijos, Rusijos) baudžiamųjų kodeksų atitinkamas normas, suprasti termino „valstybės interesai“ turinio nepavyks. Štai Suomijos Respublikos BK 2 paragrafo 2 dalyje nustatyta atsakomybė už nusikaltimus Suomijai ir suomiams. Tai reiškia,

⁴⁰⁰ Vokietijos BK 5 paragrafe įtvirtintas tiek valstybės apsaugos principas, tiek individualių interesų apsaugos principas. Pačiame paragrafe tai nepažymėta, bet žymūs šios valstybės baudžiamosios teisės specialistai tai būtinai pabrėžia. Plačiau skaityti *Jescheck H. H., Weigend T. Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil.* – Berlin, 1996. S. 172.

kad asmuo, tiriantis bylą, turi pats aiškintis, ar konkretus nusikaltimas žalingas Suomijai. Šiuo tikslu jis gali pasitelkti doktriną, bet bėda ta, kad terminas „valstybės interesai“ nevienodai suprantamas ir mokslininkų.

1953 m. komitetas, įkurtas Švedijos baudžiamajam kodeksui rengti, pareiškė, kad apsaugos principo prasme „nusikaltimai valstybės interesams“ yra: nusikaltimai vidaus ir išorės saugumui; nusikaltimai viešajai šalies valdžiai bei šalies pareigūnų ar tarnautojų piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi⁴⁰¹. Tuo tarpu šios valstybės mokslininkas P. Falkas mano, kad šis sąrašas turi būti ilgesnis, nes derėtų papildomai įtraukti nusikaltimus, padarytus kareivių, nusikaltimus valstybės pareigūnams arba visuomeniniams veikėjams ir valstybės ar savivaldybių turto, esančio užsienyje, pagrobimą⁴⁰². Be to, jo manymu, kiekviena veika, padaryta šalies piliečio užsienyje, gali būti pripažinta nusikaltimu valstybei.

Oponuojantys šiai pozicijai mokslininkai teigia, kad tokie samprotavimai grindžiami praeities doktrina, negalinčia tapti šiuolaikinės teorijos pagrindu, nes anksčiau apsaugos ir individualių interesų apsaugos principai buvo sujungti ir aiškinami kartu⁴⁰³. Jeigu neatsižvelgsime į šią aplinkybę, galėsime teigti, kad „nusikaltimu Švedijai“ gali būti pripažintas ir švedei užsienyje padarytas abortas. Tęsdamas šią mintį norėčiau remtis labai teisinga išvada, kad nusikalsti valstybei negalima, nes terminai „valstybė“ ir „valstybinė valdžia“ netapatūs⁴⁰⁴.

Taigi nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės interesams yra nusikalstamos veikos, kurias darant kėsinamasi į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką. Tačiau tai ne vieninteliai teisės pažeidimai, kuriais daroma žala Lietuvai. Todėl papildomai siūlau nusikalstamomis veikomis valstybės interesams pripažinti: 1) nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams; 2) nusikaltimus valstybės ekonominiams interesams; 3) veikas, daromas Lietuvos kontinentiniame šelfe ar išskirtinėje ekonominėje zonoje: neteisėta dirbtinių salų, įrenginių ir statinių statyba ir jų naudojimas; neteisėtas gamtos turtų žvalgymas ir naudojimas; nesankcionuoti jūros moksliniai tyrinėjimai; veikos, kurias darant žalojama jūros aplinka; trukdymas įgyvendinti Lietuvos suverenias teises kontinentiniame šelfe bei

⁴⁰¹ *Cameron J.* The Protective Principle of Criminal Jurisdiction in Nordic Criminal Law // *Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives* (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 551.

⁴⁰² Ten pat. P. 551–552.

⁴⁰³ Ten pat. P. 552–554.

⁴⁰⁴ *Piesliakas V., Gutauskas A.* Ar galima nusikalsti valstybei? // *Teisės apžvalga*. 1999. Nr. 2. P. 15.

išskirtinėje ekonominėje zonoje (konkrečios sudėtyis turi būti sukonstruotos BK specialiosios dalies straipsniuose).

Noriu atkreipti dėmesį į dar vieną aktualų klausimą. Kuriant apsaugos principą įtvirtinančią normą, susiduriama su problema, ar būtina straipsnyje nurodyti visas veikas, kuriomis kėsinama į valstybės interesus, ar galima tiesiog pasirinkti bendrųjų formulių metodą.

Galiojančio LR BK rengėjai pasirinko pirmąjį variantą⁴⁰⁵. Tai suprantamas ir logiškas žingsnis, nes apsaugos principas taikomas tik tuomet, kai už Lietuvos ribų padaromi nusikaltimai, numatyti BK 114–128 straipsniuose. Tačiau net ir tokiu atveju šis metodas turi trūkumų. Visi žinome, kad naujas baudžiamojo kodekso straipsnis įtraukiamas į tą skyrių, kuriam konkreti norma labiausiai tinka pagal rūšinį objektą⁴⁰⁶. Todėl keičiant Baudžiamojo kodekso specialiąją dalį teks koreguoti ir bendrąją dalį. Gyvenimas kinta, todėl tikėtina, kad nusikaltimai, kurie šiandien dar nežinomi, ateityje bus aprašyti LR BK ir už juos galima bus asmenį traukti baudžiamajon atsakomybėn taikant valstybės interesų apsaugos principą. Todėl daug pranašesnis yra bendrųjų formulių metodas, pasirinktas Baudžiamojo kodekso projekto rengėjų.

Šią išvadą galima daryti todėl, kad apsaugos principą įtvirtinančioje normoje išvardytos tik vertybės, į kurias kėsinantis daroma žala Lietuvos valstybės interesams. Sąrašo metodą galima būtų taikyti tik vienu atveju, t. y. kai išvardijamos nusikalstamos veikos, padarytos Lietuvos kontinentiniame šelfe ir išskirtinėje ekonominėje zonoje.

Kita vertus, pasirinkus šį metodą, būtina Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui suteikti galimybę kas kartą, kai išaiškėja veikos, kuria kėsinama į straipsnyje nurodytą vertybę, faktas, spręsti klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pradžios. Ši sąlyga būtina, kad ikiteisminis tyrimas dėl veikų, kurias darant kėsinama į valstybės interesus, būtų pradedamas tik esant rimtam pagrindui. Juk konkrečiame Baudžiamojo kodekso skyriuje aprašomos ir tokios veikos, kurias darant nors ir kėsinama į tam tikrą vertybę, bet valstybės interesai dėl to gali ir nenukentėti.

Baigiant analizuoti apsaugos principą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad dalis šiuolaikinių autorių vėl sugrįžta prie diskusijos apie perdėtą susidomėjimą apsaugos principu. Manoma, kad jis faktiškai pažeidžia žmogaus tei-

⁴⁰⁵ Šis metodas yra įtvirtintas tik Vokietijos BK 5 paragrafe ir taikomas ne tik realiniam, bet ir individualių interesų apsaugos principui. Iš dalies jis pripažįstamas ir Prancūzijoje (BK 113–10 str.).

⁴⁰⁶ *Piesliakas V.* Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 62. *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius, 2006. P. 219.

ses, nes įteisina objektyvų pakaltinamumą. Ši išvada motyvuojama tuo, kad neaišku, kaip kitų valstybių piliečiai turi būti informuojami apie jiems kitos valstybės baudžiamojo įstatymo nustatytą pozityviają atsakomybę⁴⁰⁷. O jei kitų valstybių piliečiai apie tai neinformuoti, tai reikalauti iš jų atitinkamo elgesio būtų neteisinga.

Vertinant šią poziciją lyg ir galima būtų sutikti su tuo, kad apsaugos principas įteisina objektyvų pakaltinamumą. Tačiau tai tik pirmas ir nevisiškai teisingas išpūdis.

Baudžiamoji atsakomybė, paremta objektyviu pakaltinamumu, jau seniai neįsivaizduojama. Šios problemos eskalavimas – tai nevykęs bandymas kritikuoti apsaugos principo įtvirtinimo nacionaliniuose įstatymuose būtinybę. Jeigu manytumėm priešingai, galima būtų drąsiai teigti, kad daugelio valstybių, kurių demokratinė santvarka nekelia abejonių, baudžiamieji įstatymai skirti žmogaus teisėms pažeidinėti. Kritikuojamos pozicijos šalininkai tikriausiai pamiršo, kad be kaltės (subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis) nėra ir atsakomybės. Pamiřstama, kad norint apkaltinti asmenį padarius nusikalstamą veika, kuria kėsinamasi į jau minėtas ideologines vertybes, vis vien bus privalu nustatyti, kad asmuo veikė kaltai. Naivu būtų manyti, kad asmuo, sąmoningai veikiantis prieš Lietuvos interesus, nesuvokia daromos veikos pavojingumo Lietuvai⁴⁰⁸.

Visi „nuogařtavimai“ dėl objektyvaus pakaltinamumo įtvirtinimo netenka prasmės, jei, siekiant išspręsti iškeltą problema, papildomai pasitelkiamas mokymas apie įstatymų žinojimo prezumpciją, nes įstatymų žinojimas yra kaltės pagrindas. Baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje jau seniai laikomasi nuostatos, kad kiekvienas žmogus turi žinoti ne tai, kad yra konkretus baudžiamasis įstatymas, nustatantis pozityviają atsakomybę už konkretų elgesį, o tai kad šis elgesys yra asocialus (asmuo supranta savo poelgio socialinę reikšmę, supranta, kad jis neigiamai vertinamas)⁴⁰⁹. Todėl argumentai, kad užsienietis nebuvo informuotas apie pozityviuosius užsienio valstybės įstatymus, yra nerimti.

Apibendrinamas išsakytas mintis, siūlyčiau LR BK 6 straipsnį suformuluoti taip:

⁴⁰⁷ *Бойцов А.* Действие уголовного закона во времени и пространстве. – Санкт-Петербург, 1995. С. 172–173.

⁴⁰⁸ Apie veikos pavojingumo turinį plačiau skaityti, pavyzdžiui, *Piesliakas V.* Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 132–136.

⁴⁰⁹ *Piesliakas V.* Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 132–133; Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1996. P. 200; *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 326.

„6 straipsnis. Baudžiamųjų įstatymų taikymas padarius užsienyje nusikalstamą veiką Lietuvos valstybės interesams.

1. Visi asmenys, padarę užsienyje nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui, konstitucinei santvarkai, valstybės tarnybai, valstybės ekonominiams interesams arba užsienyje veikiančiai valstybinei įstaigai, atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje.

2. Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako ir tie asmenys, kurie padarė Lietuvos kontinentiniame šelfe ar išskirtinėje ekonominėje zonoje nusikaltimus, numatytus LR BK (...) straipsniuose.

3. Šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.

Išnagrinėjus problemas, susijusias su valstybės interesų apsaugos principu, būtina išstudijuoti jam giminingą, bet savarankišką individualių interesų apsaugos principą.

Individualių interesų apsaugos principą grindžianti teorija jau nuo jos sukūrimo pradžios daugeliui nepatiko. Buvo manoma, kad ši teorija labai išplės nacionalinių baudžiamųjų įstatymų galiojimo ribas. Buvo net ir tokių mokslininkų, kurie teigė, kad individualių interesų apsaugos principas kėsiasi į kitų valstybių suverenitetą, todėl neturi jokio pagrindo gyvuoti⁴¹⁰.

Ši pozicija teisinga tik iš dalies. Tiesa yra tai, kad taikant šį principą praplečiamos valstybės baudžiamosios jurisdikcijos ribos. Tačiau nėra jokio pagrindo abejoti tuo, kad kiekviena valstybė turi būti pasirengusi ginti joje gyvenančių ir veikiančių asmenų, jei jiems padaroma žala užsienyje, interesus.

Individualių interesų apsaugos principas LR BK neįtvirtintas. Tuo tarpu abiejų Baudžiamojo kodekso projektų rengėjai siūlė tai padaryti. Jau minėjau, kad tiek Vyriausybės sudarytos darbo grupės, tiek Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtame Baudžiamojo kodekso projekte buvo siūloma šį principą įteisinti vienoje normoje kartu su valstybės interesų apsaugos principu. Kodėl į tai nebuvo atsižvelgta, nežinia. Manau, prieštarauti galima buvo tik tam, kad individualių interesų apsaugos principas reglamentuojamas viena norma kartu su valstybės interesų apsaugos principu, bet visiškai nuo jo atsiriboti negalima.

Šio principo reikšmė ta, kad jį taikant galima įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybė aplaidžiai žiūri į kitos valstybės piliečių teisių apsaugą ir nesiekia

⁴¹⁰ *Schwarze F.* Der Wirkungskreis des Strafgesetzes betreffs der Zeit, der Raumes und der Personen // Handbuch des deutschen Strafrechts in Einzelbeiträgen. Bd. 2. – Berlin, 1871. S. 43–45.

dėl tokių veikų įgyvendinti savo baudžiamosios jurisdikcijos⁴¹¹. Tokiais pačiais pagrindais valstybės baudžiamoji jurisdikcija gali būti įgyvendinama ir tuomet, kai nusikalstama veika padaroma teritorijoje, niekam nepriklausančioje suverenomis teisėmis. Galiausiai šio principo pripažinimas yra būtina personalinio principo pripažinimo pasekmė, nes tik tokiu atveju galima kalbėti apie abipusį valstybės ir nuolat joje gyvenančių asmenų ryšį.

Kaip savarankiškas arba kartu su apsaugos principu jis įtvirtintas ir daugelio užsienio valstybių įstatymuose (pvz., Vokietijos Federacinės Respublikos BK 5 paragrafas, Prancūzijos Respublikos BK 113–7 str., Švedijos Karalystės BK 2 skyriaus 3 straipsnio 4 p., Šveicarijos Konfederacijos BK 5 str., Italijos Respublikos BK 10 str., Lenkijos Respublikos BK 110 str. 1 paragrafas, Estijos Respublikos BK, Suomijos Respublikos BK 1 skyriaus 3 poskyris, Danijos Karalystės BK 8 str.). Apie 1980 m. pripažinimo aptariamas principas sulaukė net JAV⁴¹² ir Didžiojoje Britanijoje⁴¹³, kurios paprastai ganėtinai konservatyviai žiūri į valstybės baudžiamosios jurisdikcijos ribų išplėtimą.

Siūlant LR BK įtvirtinti individualių interesų apsaugos principą, būtina kelti klausimą dėl to, kad būtų nustatytos ir griežtos jo taikymo sąlygos. Visų pirma šis principas gali būti taikomas tik tada, kai padaryta nusikalstama veika baudžiama ir pagal Lietuvos, ir pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos baudžiamuosius įstatymus (veikos abipusio baudžiamumo apribojimas). Šis reikalavimas netaikomas tik tuomet, kai veika padaroma vietoje, kurioje negalioja jokios valstybės įstatymai.

Tuo tarpu kai kurie autoriai teigia, kad valstybė privalo ginti savo piliečius net tuomet, kai konkreti veika nebaudžiama pagal valstybės, kurioje buvo padaryta nusikalstama veika, įstatymus⁴¹⁴. Šiai pozicijai pagrįsti pateikiamas net toks pavyzdys.

⁴¹¹ Swart A. H. J. Jurisdiction in Criminal Law: Some Reflections on the Finnish Code from a Comparative Perspective // Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 537.

⁴¹² 1986 m. JAV buvo priimtas įstatymas, kuriame buvo parašyta, kad asmuo, nužudęs ar sužalojęs užsienyje JAV pilietį, patenka į JAV teismų jurisdikciją. Plačiau skaityti *Луккауик И. Действие уголовного закона в пространстве // Российская юстиция. 1994. №. 4. С. 38.*

⁴¹³ Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 51.

⁴¹⁴ Traskman P. O. Provisions on Jurisdiction in Criminal Law – the Reform of Law Caught in the Tension between Tradition and Dynamism. Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 520.

Įsivaizduokime, kad konkrečioje valstybėje seksualiniai santykiai su asmeniu galimi tik tuomet, kai jam sukako 15 metų. Bet kokie seksualiniai santykiai su tokio amžiaus neturinčiu asmeniu šioje valstybėje pripažįstami nusikaltimu. Tačiau jei su keturiolikmečiu nuvažiuojama į šalį, kurioje minėta amžiaus riba yra mažesnė, tai bet kokie seksualiniai santykiai su tokiu žmogumi bus teisėti. Tačiau toks vertinimas prieštarauja teisingumo principui ir pažeidžia visų asmenų lygybės prieš įstatymą principą. Tie, kurie turi galimybių keliauti, už šios veikos padarymą gali išvengti atsakomybės, o tie, kurie tokios galimybės neturi, privalės sėsti į teisiųjų suolą.

Tačiau yra ir šiai minčiai oponuojančių mokslininkų. Šiaurės šalių baudžiamosios teisės žinovas A. H. J. Swartas įsitikinęs, kad veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas yra būtinas šio principo požymis, jei nusikalstama veika padaroma kitos valstybės teritorijoje⁴¹⁵. Šiai minčiai reikia priartėti.

Vargu ar pateisinama valstybės baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinti taikant individualių interesų apsaugos principą, siekiant apsaugoti šioje valstybėje nuolat gyvenančius asmenis nuo bet kokio kėsینimosi į jų teises. Tuomet individualių interesų apsaugos principas labiau panašėtų į kosmopolitinį principą ir valstybės jurisdikcija būtų įgyvendinama nepateisinamai plačiai. Be to, oponuojant anksčiau minėtai P. O. Traskmano pozicijai galima pasakyti, kad kiekvienos valstybės teisinė sistema – tai istorijos ir kultūros nulemtas kūrinys, kurį paneigti nėra galimybės. Todėl skeptiškai vertintina pozicija, kad kuriant individualių interesų apsaugos principą nereikia atsižvelgti į nusikalstamos veikos padarymo vietos teisę.

Skirtingai šią problemą vertina ir skirtingų valstybių įstatymų leidėjai. Štai Vokietijos Federacinės Respublikos BK 5 paragrafe, kuriame įtvirtinti valstybės interesų apsaugos, individualių interesų apsaugos ir personalinis principai, veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas nenustatytas. Individualių interesų apsaugos principas taikomas, jei Vokietijos piliečio atžvilgiu padaromas, pavyzdžiui, seksualinis nusikaltimas (BK 134 paragrafo 1 ir 3 dalys bei 176 – 176b ir 182 paragrafai) arba jis pagrobiamas ir kaltinamas dėl politinių motyvų (BK 234a ir 241a paragrafai), arba pagrobiamas vaikas (BK 235 paragrafo 2 d. 2 p.). Veikos abipusio baudžiamumo nepripažįsta ir Prancūzija (BK 113–7 str.). Tuo tarpu Lenkijoje (BK 111 str. 1 paragrafas), Estijoje (BK 5 str. 2 d.), Šveicarijoje (BK 5 str.), Danijoje (BK 2 skyriaus 8 paragrafo 3 p.) šis reikalavimas yra būtinas, norint valstybės baudžiamąją jurisdikciją realizuoti taikant individualių interesų apsaugos principą.

Antra, taikant šį principą kaltininkas gali būti teisiamas tik tuomet, kai nustatomos aplinkybės, neleidžiančios jį išduoti nusikalstamos veikos pada-

⁴¹⁵ Swart A. H. J. Jurisdiction in Criminal Law: Sam Reflections on the Finnish Code from a Comparative Perspective // Tas pats leidinys. P. 536–537.

rymo vietos valstybei. Abipusio baudžiamumo reikalavimo pripažinimas lemia tai, kad pirmiausia kaltininkas turi atsakyti pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės įstatymus, ir tik nesant tokios galimybės gali būti realizuota nusikalstamos veikos aukos valstybės baudžiamoji jurisdikcija. Tuo tarpu atskirų valstybių praktika rodo, kad, vadovaujantis individualių interesų apsaugos principu, neatmetama galimybė teisti kaltininką ir už akių (lot. *in absentia*).

1990 m. Prancūzijoje kaltinant dviejų prancūzų vienuolių kankinimu ir dingimu be žinios, kalėjimu iki gyvos galvos už akių buvo nuteistas Argentinos karo laivyno kapitonas A. A.⁴¹⁶

Vadovaujantis šiuo principu, 1998 m. Prancūzijos teisme buvo pradėtas bylos tyrimas dėl A. P. padarytų nusikaltimų Prancūzijos piliečiams. Šis teisminis bylos svarstymas nedalyvaujant teisiamajam buvo surengtas turint tikslą kreiptis į Didžiąją Britaniją dėl A. P. ekstradicijos. Ekstradicijos prašymai, paremti individualių interesų apsaugos principu, būdingas reiškinys ir kitų valstybių praktikoje.

1985 m. JAV kreipėsi į Italiją dėl teroristinės grupės lyderio, kuris laivo „Achille Lauro“ užgrobimo metu nužudė JAV pilietį L. K., ekstradicijos⁴¹⁷.

Šie faktai įrodo, kad kaltininko faktinė buvimo užsienyje vieta jokiū būdu neeliminuoja galimybės individualių interesų apsaugos principą įtvirtinusiai valstybei iškelti baudžiamąją bylą ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Tačiau vargu ar tikslinga įgyvendinti valstybės baudžiamąją jurisdikciją, jei kaltininkas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybėje arba toje valstybėje, kurios pirmumas įgyvendinant jurisdikciją neabejotinas (pvz., taikant vėliavos arba personalinį principą). Todėl siūlytina LR BK nustatyti, kad ikiteisminis tyrimas padarius nusikalstamą veiką, kuri gali būti baudžiama pagal LR BK, pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu.

Trečia, taikant šį principą turėtų būti baudžiami tik Lietuvoje nuolatinės gyvenamosios vietos neturintys užsieniečiai ir asmenys be pilietybės. Tai būtina sąlyga, norint šį principą atriboti nuo personalinio.

Galiausiai žengus žingsnį šio principo pripažinimo link, reikia nustatyti, kad jį taikant saugomi ne tik Lietuvos piliečiai, bet ir kiti nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys. Tačiau šiuo atveju reikia pabrėžti, kad kitų asmenų gynyba gali būti organizuojama tik tuomet, kai dėl jų padarytų nusikalstamų veikų užsienyje gali būti taikomas personalinis principas. To nesant,

⁴¹⁶ Judgment of the Cour D'Assises de Paris, 16th March 1990.

⁴¹⁷ Hiller T. Sourcebook of Public International Law. – London, 1998. P. 279.

negalimas ir atvirkštinis valstybės ir asmens teisinis ryšys. Tuo tarpu yra ir tokių valstybių, kurios saugo ne tik šalyje nuolat gyvenančių žmonių, bet ir šalyje registruotų juridinių asmenų interesus. Taip nustatyta, pavyzdžiui, Estijos ir Suomijos baudžiamuosiuose kodeksuose.

Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu V. Stankevičius išsakė nuomonę, kad vadovaujantis šiuo principu turi būti baudžiama tik dėl didžiųjų nusikaltimų⁴¹⁸. Tai, kad tokia nuostata yra ne vien tik teoriniai samprotavimai, liudija ir šiuolaikinė įvairių valstybių teismų praktika. Pavyzdžiui, JAV individualių interesų apsaugos principas taikomas tik tuomet, kai valstybė yra labai suinteresuota dėl konkrečios bylos tyrimo⁴¹⁹.

Tačiau teisingausia būtų nepritari jokiems jurisdikcijos įgyvendinimo apribojimams, jei nusikalstama kitos valstybės teritorijoje. Nežinia, kokie argumentai galėtų būti pateikiami, norint paaiškinti, pavyzdžiui, Lietuvos piliečiui, kad, nepaisant jog nusikalstama veika, dėl kurios jis nukentėjo, baudžiama ir jos padarymo vietoje, ir Lietuvos Respublikoje, valstybės jurisdikcija nebus įgyvendinama vien dėl to, kad nusikalstama veika baudžiama švelnia bausme. Kita vertus, valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas gali būti apriojamas, jeigu nusikalstama vietoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei. Minėjau, kad tokiu atveju negalima taikyti veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo, todėl siūlytina šiuo atveju valstybės baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinti taikant individualių interesų apsaugos principą tik tuomet, kai Lietuvoje ši veika baudžiama ne mažesne kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausme.

Taigi individualių interesų apsaugos principas, kitaip negu valstybės interesų apsaugos principas, pasižymi savitais požymiais, todėl jis turi būti pripažįstamas savarankišku valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principu. Siūlyčiau LR BK papildyti tokiu individualių interesų apsaugos principą įtvirtinančiu straipsniu:

„6¹ straipsnis. *Baudžiamųjų įstatymų taikymas padarius užsienyje nusikalstamą veiką Lietuvos piliečių ir nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų interesams.*

1. Nuolat Lietuvoje negyvenantys užsieniečiai arba asmenys be pilietybės, nusprendus jų neišduoti, už nusikalstamas veikas, padarytas užsienyje, Lietuvos piliečių arba nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų interesams atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, jeigu ši veika baudžiama pagal nusikalstamos veikos padarymo vietos ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

⁴¹⁸ Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925. P. 21.

⁴¹⁹ Hiller T. Sourcebook on Public International Law. – London, 1998. P. 279.

2. Šiems asmenims padarius nusikaltimą vietoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei, atsakomybė pagal Lietuvos įstatymus galima tik tuo atveju, jeigu padaryta veika pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus gali būti baudžiama didesne bausme nei laisvės atėmimas vieneriems metams.

3. Šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje numatytais atvejais iki teisminis tyrimas pradedamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu“.

3.4. Universalusis valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Yra žinoma, kad kiekvienos civilizuotos valstybės pozityvioji teisė stengiasi nustatyti baudžiamąją atsakomybę ne tik už tas nusikalstamas veikas, kuriomis kėsinama į toje valstybėje labiausiai saugomas vertybes, bet ir už tas, kurių padarymas kelia grėsmę tarptautinei teisėtovai. Aktyvus šių valstybių dalyvavimas tarptautinėje teisės saugos veikloje yra būtinas civilizacijos pažangai ir žmonijos išlikimui. Jeigu civilizuotos valstybės nustos saugoti vertybes, esančias žmonijos gerovės ir gerų tarptautinių santykių pagrindu, o apsiribos tik savais, egoistiniais, interesais, tai visos pastangos gerbti ir puoselėti tarptautinius teisės principus⁴²⁰, stiprinančius tarptautinę taiką ir saugumą, nueis perniek.

Norint pasiekti šį tikslą prieš tai aptartų valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų nepakanka. Jie nesudaro galimybės valstybei aktyvia veikla, o ne vien tik deklaracijomis įrodyti, kad ji visomis teisinėmis priemonėmis siekia kovoti su tais teisės pažeidimais, kuriais kėsinama į visai žmonijai svarbias vertybes, ir nesvarbu, kas ir kur pažeidžia teisę. Tik universalusis principas gali padėti spręsti minėtas problemas. Nors šis principas nuo pat jo susikūrimo pradžios buvo daugiau palaikomas kontinentinės Europos valstybių, vis dėlto po Antrojo pasaulinio karo pripažinimo jis sulaukė ir anglosaksų teisinės sistemos valstybėse⁴²¹.

Universalusis baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principas (vok. *Universalitätprinzip*, pranc. *principe universel*, angl. *universality principle*) yra kūriny kosmopolitinės teorijos, kurios ištakų galime aptikti net Hugo

⁴²⁰ Suvienytųjų Tautų Organizacijos įstatai. Tarptautinio Teismo statutas. – Vilnius, 1981.

⁴²¹ Mann F. A. The Doctrine of Jurisdiction in International Law. 1964. P. 95.

Grocijaus darbuose⁴²². Tačiau šios teorijos minėtas pasaulinio garso olandų mokslininkas neplėtojo.

Kosmopolitinė teorija pradėjo sparčiai plėtotis apie XIX a. vidurį, o išivirtino XX a. pradžioje. Pirmieji jos kūrėjai buvo vokiečių teoretikai A. Bulmerinegas ir R. Mohlas⁴²³, tačiau jų darbai šia tema nebuvo vieninteliai. Kosmopolitinės teorijos šalininkų pusėn stoji tokie žymūs mokslininkai, kaip R. Schmidtas, F. Martitzas, G. Lammaschas, F. Carrara, J. Ortollanas, N. Tagancevas ir kiti⁴²⁴. Aktyvus šios teorijos plėtotojas buvo ir pasaulinio garso tarptautinės teisės specialistas rusų mokslininkas prof. F. Martensas⁴²⁵.

Pagrindinė kosmopolitinės teorijos mintis yra ta, kad teisėtvara yra vertybė, kurią brangina visos valstybės, todėl visų valstybių tikslas – tobulos teisinės tvarkos užtikrinimas. Anot kosmopolitinės teorijos šalininkų, tikslas nebus pasiektas, jei pavienės valstybės apsiribos vien tik tarptautine teisine pagalba. Kiekviena valstybė turi ne tik teisę, bet ir pareigą bausti už nusikalstamos veikos padarymą neatsižvelgdama į tai, kur ji padaryta. Tai reiškia, kad kiekviena valstybė turi įgyvendinti pasaulinį teisingumą dėl visa vienijančios teisės.

Nepaisant to, kad šios idėjos buvo ir, turbūt nesuklysiu pasakęs, iki šiol lieka labai patrauklios⁴²⁶, vis dėlto dar kosmopolitinės teorijos formavimosi pradžioje buvo suvokta, kad tai sunkiai įgyvendinama⁴²⁷. Daugelis ano me to mokslininkų savo tyrimuose pripažįsta, kad kosmopolitinei teorijai reikia nustatyti daug siauresnes ribas. Tačiau ne visi autoriai nagrinėdami šią temą yra nuoseklūs. Štai prancūzų teoretikas J. Ortollanas, kalbėdamas apie kosmopolitinės teorijos galiojimo ribas, nukrypsta nuo jos esmės. Pagrindinė

⁴²² Гроций Г. О праве войны и мира. – Москва, 1957. С. 480.

⁴²³ Bulmerineq R. Das Asylrecht und die Auslieferung flüchtiger Verbrecher. – Dorpat, 1853; Mohl R. Die Völkerrechtliche lehre vom Asyle. 1853. Nuoroda daroma pagal Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912. С. 99.

⁴²⁴ Įdomu tai, kad prie šios teorijos šalininkų galima priskirti ir H. Hölschnerį, nes jis teigė, kad, esant nusikaltėliui konkrečioje valstybėje, negalima likti abejingiems jo nusikalstamam darbui, todėl valstybė turi teisę bausti šį asmenį nepriklausomai nuo to, kur veika buvo padaryta. Plačiau skaityti Hölschner H. Das gemeine deutsche Strafrecht. B. 1. – Berlin, 1890. § 56.

⁴²⁵ Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. – Санкт-Петербург, 1905. Т. 2. С. 300.

⁴²⁶ Autoriaus nuomone, paminėtos kosmopolitinės teorijos idėjos šiandien galėtų būti įgyvendintos regioniniu mastu. Jau dabar Europos Sąjungos narių bendrų interesų sritis yra bendradarbiavimas užkertant kelią rimtiems tarptautinio pobūdžio nusikaltimams. O ateityje tikėtina bus suvienodinti ir kiti baudžiamieji įstatymai, nes siekiama vienos politinės ir socialinės politikos. Žr. Europos Sąjunga. Steigimo dokumentų rinktinė. – Vilnius, 1998. P. 15–24, 43.

⁴²⁷ Mohl R. Die völkerrechtliche lehre vom Asyle. 1853. S. 710.

tokios išvados priežastis ta, kad, nustatydamas šios teorijos ribas, jis taiko kriterijus, būdingus individualių interesų apsaugos principui⁴²⁸. Tuo tarpu šią temą svarstęs R. Mohlas laikėsi kur kas teisingesnės pozicijos. Jis teigė, kad apibrėžiant kosmopolitinės teorijos ribas, būtina nustatyti, kad tarptautinės apsaugos nusipelno tik visoms valstybėms svarbūs teisiniai interesai. Tik tuomet bus galima atsiriboti nuo veikų, kuriomis kėsinamasi vien į nacionalinius interesus⁴²⁹. Šios R. Mohlo mintys buvo ir tebėra universalaus principo galiojimo pagrindas.

Šiuo metu daugelis Europos valstybių universalųjį principą pripažįsta būtent vadovaudamasi R. Mohlo išdėstytomis idėjomis, nes šis principas, dažniausiai taikomas tik toms veikoms, dėl kurių baudimo pasirašomos tarptautinės konvencijos. Pasirašiusios konvenciją valstybės pasižada solidariai kovoti su joje išvardytomis nusikalstamomis veikomis ir kartu pripažįsta, kad darant šias nusikalstamas veikas kėsinamasi į vertybes, kurios branginamos daugelyje civilizuotų valstybių. Dėl šios priežasties galima teigti, kad universalusis principas yra veiksmingiausias tarptautinio solidarumo išraiškos būdas kovojant su nusikalstamumu.

Nusikalstamos veikos, kuriomis kėsinamasi į visos žmonijos gyvavimo pagrindus, vadinamos *delicta jure gentium*⁴³⁰. Tokioms nusikalstamoms veikoms priskirtini tarptautiniai nusikaltimai (nusikaltimai taikai, karo nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui⁴³¹) ir tarptautinio pobūdžio nusikaltimai (orlaivio nuvarymas, nusikaltimai, susiję su narkotinėmis, psichotropinėmis ar radioaktyviomis medžiagomis, terorizmas, pinigų plovimas, piratavimas ir kt.). Darant šiuos nusikaltimus pažeidžiami daugelio valstybių interesai, todėl pasaulinė bendruomenė privalo neleisti plėstis tokiems nusikaltimams, o juos padariusius asmenis bausti.

⁴²⁸ *Ortollen J.* Eléments de droit pénal. – Paris, 1886. Nuoroda daroma pagal *Познышев С. В.* Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912. Т. 1. С. 100.

⁴²⁹ *Mohl R.* Die Völkerrechtliche Lehre vom Asyle. 1853. S. 710. Nuoroda daroma pagal *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 319.

⁴³⁰ Šiuos nusikaltimus darančius asmenis galima būtų vadinti ir žmonijos priešais (lot. *hostes humani generis*).

⁴³¹ Remiantis Niurnbergo tribunolo statuto 6 str., būtent šie nusikaltimai priskirtini *delicta jure gentium*. Tačiau įdomu tai, kad 1927 m. Varšuvoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje dėl baudžiamųjų įstatymų unifikavimo prie tarptautinių nusikaltimų buvo priskirti: piratavimas, pinigų padirbinėjimas, prekyba vergais, prekyba moterimis ir vaikais, prekyba narkotikais, prekyba pornografinė literatūra, kiti tarptautinėse konvencijose nurodyti nusikaltimai. Plačiau skaityti *Трайнин А. Н.* Защита мира и борьба с преступлениями против человечества. – Москва, 1956. С. 13.

Universalusis principas galiojančiame LR BK buvo įtvirtintas tik 2000 m. Seimui patvirtinus pirmą Lietuvos mokslininkų sukurtą baudžiamąjį įstatymą. Tačiau kai kurie Lietuvos autoriai teigė, kad mes universalųjį principą galėjome taikyti vadovaudamiesi ir 1961 m. LR BK 6 straipsnio 2 dalimi⁴³². Tokia informacija pateikiama ir oficialiose ataskaitose⁴³³. Vertinant šią normą ir žinant vien tai, kad universalusis principas turėtų būti taikomas nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje, drąsiai galima teigti, kad LR BK 6 straipsnio 2 dalis ne atvėrė, o užkirto kelią universaliojo principo taikymui Lietuvoje.

Tuo tarpu šiam principui labai artima norma buvo įtvirtinta Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos BK⁴³⁴. Ji galiojo iki 1990 m. spalio 4 dienos⁴³⁵. Analizuojamo baudžiamojo įstatymo 6 straipsnio 4 dalyje buvo rašoma, kad „*Užsienio piliečiai už nusikaltimus, padarytus ne TSR Sąjungos teritorijoje, atsako pagal tarybinius baudžiamuosius įstatymus tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais*“. Šios normos esmė ta, kad užsieniečiai, padarę nusikaltimus užsienyje, pagal ano meto įstatymus buvo baudžiami tik tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais. Lietuvos įstatymų leidėjas, matyt, neteisingai įvertino aplinkybę, kad užsieniečiai gali būti baudžiami nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikaltimo padarymo vietoje, ir 1990 m. savo valiniu sprendimu užkirto kelią universalaus principo galiojimui Lietuvoje, nors vienintelė šios normos problema (neminint tarybinio jos aspekto) buvo ta, kad jos negalima buvo taikyti Lietuvos piliečiams.

Norint atskleisti LR BK 7 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, kad „*Asmenys atsako pagal šį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, atsakomybė už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu (...)*“ pranašumus ir trūkumus, reikia išnagrinėti būtinas dažniausiai mokslinėje literatūroje išskiriamas universaliojo principo galiojimo sąlygas.

Pirma, universalusis principas taikomas nusikaltimams, padarytiems už šį principą taikančios valstybės teritorijos ribų. Antra, už šiuos nusikaltimus baudžiama remiantis atitinkamomis tarptautinėmis konvencijomis. Trečia, už nusikaltimo padarymą baudžiama nepriklausomai nuo jo padarymo vie-

⁴³² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 1996. P. 98.

⁴³³ Leiden Journal of International Law. – Leiden University. Vol. 13. No. 4. 2000. P. 833.

⁴³⁴ LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 1989. P. 11.

⁴³⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. spalio 4 d. įstatymas Nr. I-636 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1990. Nr. 31.

tos įstatymų. Ketvirta, asmuo baudžiamas jo faktinio buvimo valstybėje tik tuo atveju, kai jis negali būti išduotas arba perduotas nusikaltimo padarymo vietos valstybei arba tarptautiniam teismui. Penkta, universalusis principas taikomas asmeniui, nepriklausomai nuo pilietybės ir gyvenamosios vietos.

Visos šios sąlygos yra svarbios, nors dėl kai kurių turinio ar privalomumo vyksta diskusijos.

Mokslinėje literatūroje nepavyko aptikti nė vieno prieštaravimo, kad universalioji jurisdikcija realizuojama remiantis iš esmės tik tarptautinėmis konvencijomis, nors pripažįstama, kad į universaliosios jurisdikcijos sritį kai kurie nusikaltimai (piratavimas, prekyba vergais, lėktuvų užpuolimas arba grobimas, genocidas, karo nusikaltimai ir tam tikri terorizmo aktai) patenka vien pagal paprotinę teisę⁴³⁶. Iš esmės tai teisingas požiūris į iškeltą problemą, tačiau vargu ar šiandien tai aktualus klausimas.

Visos išvardytos veikos tarptautinės teisės normų pripažįstamos arba tarptautiniais, arba tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, ir niekas neneigia, kad juos padarę asmenys gali būti baudžiami taikant universalųjį principą. Tačiau kyla klausimas, kodėl į šį sąrašą nepatenka veikos, susijusios su dalyvavimu svetimos valstybės kare?

Būtina pažymėti, kad kai kurie autoriai mano, jog šalis, nacionalinėje teisėje nustatanti dėl šių veikų universaliąją jurisdikciją, turi būti konkrečios konvencijos dalyvė⁴³⁷. Tikriausiai neginčytina gali būti tik tai, kad nė viena valstybė savo valia negali nusistatyti, ar konkretus nusikaltimas (išskyrus jau minėtus) gali būti baudžiamas taikant universaliąją jurisdikciją, jei to neleidžia daryti tarptautinė konvencija, nors kai kurių valstybių praktika yra kitokia. Tačiau vargu ar tikslinga būti griežtos pozicijos šalininku ir apriboti valstybių, kurios nėra konkrečios konvencijos dalyvės, teisę organizuoti nusikaltimų, keliančių pavojų visam civilizuotam pasauliui, baudimą taikant universalųjį principą. Juk negalima drausti valstybėms individualia tvarka derinti savo nacionalinę teisę su tarptautine. Toks valstybių elgesys, manau, neprieštarautų tarptautinės teisės nuostatoms. Įrodymas galėtų būti pavyzdys iš Šveicarijos teismų praktikos.

Iki šiol Šveicarija neratifikavo 1948 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, bet 1999 m. balandžio 30 d. kalėjimu iki gyvos galvos nuteisė asmenį už karinius nusikaltimus ir genocidą Ruandoje. Sprendimas buvo paremtas tuo, kad Šveicarijos BK (108 ir 109 straipsniai) nustato

⁴³⁶ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius, 2000. P. 149.

⁴³⁷ Ten pat. P. 150; Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 58.

*atsakomybę už tokias veikas, bei tuo, kad šios valstybės BK įtvirtintas universalusis baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principas (BK 6 str.)*⁴³⁸.

Ypač ši problema aktuali jaunoms valstybėms, dar nespėjusioms prisijungti prie daugelio svarbių tarptautinių sutarčių, pasirašytų dėl solidarios kovos su konkrečiais nusikaltimais, keliančiais grėsmę žmonijos gerovei ir geriems tarptautiniams santykiams.

Iki 1940 m. Lietuva buvo 204 tarptautinių sutarčių dalyvė⁴³⁹. O nuo 1940 m. iki 1990 m. Lietuvą inkorporavus į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą (toliau – TSRS) (aneksijos laikotarpis) mūsų valstybės baudžiamoji teisė buvo kuriama atsižvelgiant į daugelio tarptautinių sutarčių, pasirašytų TSRS, nuostatas⁴⁴⁰. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir iširus TSRS visi iš šių tarptautinių sutarčių kylantys įsipareigojimai perėjo Rusijos Federacijai, kaip visų TSRS teisių ir pareigų perėmėjai. Tai reiškia, kad, Lietuvai siekiant kartu su kitomis valstybėmis dalyvauti aktyviame tarptautiniame gyvenime, reikia iš naujo imtis aktyvių žingsnių, norint prisijungti nors prie dalies pačių svarbiausių tarptautinių konvencijų, kurių dalyvė ji buvo iki 1940 m., bei tų, kurios buvo priimtos po Antrojo pasaulinio karo ir šiuo metu yra aktualios. Tačiau laukti, kol tai bus padaryta, – pragaištinga.

Todėl jau šiuo metu, siekiant įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą, iš esmės pakanka konkrečios šalies pozityviojoje teisėje įtvirtinti normą, sankcionuojančią universaliojo principo taikymą. Tuomet galima tikėtis, kad asmuo, padaręs tarptautinį ar tarptautinio pobūdžio nusikaltimą, neišvengs atsakomybės ir bus nubaustas.

Tikėtina, kad šiais argumentais vadovavosi ir LR BK kūrėjai, nes universalųjį principą įtvirtinančioje normoje nustatė, kad asmuo, padaręs vieną iš 7 straipsnyje nurodytų nusikaltimų, baudžiamas ne remiantis Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, o, (...) *tarptautinių sutarčių pagrindu* (...)“ Tai, manau, atskleidžia daug platesnį Lietuvos įstatymų leidėjų požiūrį į nagrinėjamą problemą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mokslinėje literatūroje diskutuojama ir dėl pačių konvencijų, kuriomis remiantis gali būti įgyvendinama universalioji jurisdikcija, pobūdžio bei turinio. Ne visose konvencijose, pasirašytose dėl kovos su tarptautiniais arba tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, tiesio-

⁴³⁸ Code Pénal Suisse of 21 December 1937; Coupable de crimes de guerre et d'assassinat, le maire rwandais est condamné à la perpétuité // Le Temps. 1 May 1999.

⁴³⁹ Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis. – Kaunas, 1939. T. II.

⁴⁴⁰ Iki 1990 m. TSRS pasirašė apie 10 tūkst. tarptautinių sutarčių ir paktų, kurių nemaža dalis tenka ir baudžiamosios teisės sričiai. Plačiau skaityti *Марышева Н. И., Хлестова И. О. Правовое положение российских граждан за границей (вопросы и ответы)*. – Москва, 1994. С. 7.

giai numatyta galimybė įgyvendinti universaliają jurisdikciją. Šis aspektas ir yra pagrindinė priežastis, suteikianti teisę kai kuriems autoriams laikytis labai konservatyvios pozicijos. Jie teigia, kad universalioji jurisdikcija galima tik tuomet, kai omenyje turime piratavimą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai⁴⁴¹.

Tai, kad valstybės universaliają jurisdikciją gali įgyvendinti dėl nusikaltimų taikai⁴⁴², karo nusikaltimų⁴⁴³ ir nusikaltimų žmonijai⁴⁴⁴, yra neginčijamas faktas. Įvairių tarptautinių konvencijų, kurios skirtos kovai su šiais tarptautiniais nusikaltimais, turinio analizė leidžia teigti, kad jurisdikcijos universalumas, kaip atsakas į tokias nusikalstamas veikas, pasireiškia tuo, kad kaltininką gali bausti ne tik veikos padarymo vietos, bet ir kitų valstybių arba net ir tarptautinis teismas⁴⁴⁵.

Jungtinių Tautų (toliau – JT) Karo nusikaltimų komisija konstatavo, kad teisė bausti už karo nusikaltimus suteikiama bet kuriai nepriklausomai valstybei⁴⁴⁶. Tai pažymima ir daugelyje konvencijų, pasirašytų turint tikslą solidarčiai kovoti su karo nusikaltimais⁴⁴⁷. Tai reiškia, kad baudimo teisė su-

⁴⁴¹ *Malcolm N. S. International Law (Fourth Edition)*. – Cambridge, 1997. P. 470. Tokios pozicijos, matyt, laikėsi ir Baltarusijos baudžiamojo kodekso 6 straipsnio rengėjai.

⁴⁴² Kaip apibrėžta Niurnbergo karinio tribunolo statuto 6 str., nusikaltimai taikai yra: agresijos planavimas, rengimasis jai, karas pažeidžiant tarptautines sutartis ar susitarimus; dalyvavimas vykdant bet kokią prieš tai minėtą veiką. Žr. *Wright Q. The Law of the Nurenberg Trial // American Journal of International Law*. 1947. Vol. 41. P. 39–72.

⁴⁴³ Visuotinai pripažinta, kad karo nusikaltimai yra šie: karo įstatymų ir papročių pažeidimas, pasireiškiantis uždraustų kariavimo būdų ir priemonių naudojimu; miestų ir kitų gyvenviečių netikslingas naikinimas; kultūrinių vertybių naikinimas; nežmoniškas elgesys su karo belaisviais, sužeistaisiais ir kitais civiliais okupuotos ar aneksuotos teritorijos asmenimis; civilių asmenų deportacija ar išnaudojimas; įkaitų paėmimas ir jų žudymas; ekocidas; asmeninės ar visuomeninės nuosavybės grobimas. Žr. *Bierzanec R. War Crimes: History and Definition // International Criminal Law Enforcement*. – New York, 1987. P. 29–50.

⁴⁴⁴ Šiai nusikaltimų grupei priklauso nužudymas, pavergimas, deportavimas ir kiti nežmoniški veiksmai, įvykdyti civilių gyventojų atžvilgiu prieš karą ar jo metu, taip pat persekiojimai politiniu, rasiniu ar religiniu pagrindu (genocidas), apartheidas. Žr. *Ferencz B. Crimes Against Humanity // Encyclopedia of Public International Law*. 1992. P. 869–871.

⁴⁴⁵ Pavyzdžiui, Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai tekstant žr. UN Doc. S/25704; Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto tekstant žr. *Международное право – International Law*. – Москва, 1998. № 3.

⁴⁴⁶ *Harris D. J. Cases and Materials on International Law (Fifth Edition)*. – London, 1998. P. 289.

⁴⁴⁷ 1929 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių veikiančiose armijose padėties gerinimo ir dėl elgesio su karo belaisviais; 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių veikiančiose armijose padėties gerinimo; 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių bei asmenų, ištiktų laivo avarių, esančių ginkluotųjų jūrų pajėgų sudėtyje, padėties gerinimo; 1949 m. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais; 1949 m. Ženevos konvencija dėl civilių gyventojų apsaugos karo metu. Žr. Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.

teikiama tiek kaltininko tautybės, tiek nuolatinės jo gyvenamosios vietos valstybei bei nieko bendra su nusikaltimu neturinčiai valstybei, bet nustačiusiai savo pozityviojoje teisėje baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas. Kitose konvencijose nustatyta, kad teisė bausti už tarptautinius nusikaltimus suteikiama nusikaltimo padarymo vietos arba tarptautiniam teismui⁴⁴⁸.

Nepaisant įvairioms valstybėms ir tarptautiniams teismams pripažįstamos teisės bausti kaltininką už tarptautinius nusikaltimus, pirmoji šia teise turėtų pasinaudoti ta valstybė, kurios teritorijoje buvo padarytas nusikaltimas. Tačiau vykdant kaltininko ekstradiciją arba perdavimą iš faktinės jo buvimo vietos į nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybę, turi būti nuspręsta, kad ta valstybė pajėgi kaltininko atžvilgiu realizuoti teritorinę jurisdikciją. Tik tuomet, kai tokios galimybės nėra, galima kalbėti apie universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimą. Tuomet nesvarbu, ar asmuo bus teisiamas jo faktinio buvimo vietos valstybėje, ar jo pilietybės valstybėje, ar tarptautiniame teisme.

Kalbant apie tarptautinius teismus, pirmiausia reikia turėti omenyje 1993 m. įsteigtą Tarptautinį baudžiamąjį tribunolą buvusiai Jugoslavijai⁴⁴⁹. Šio Tribunolo jurisdikcijai suteikta pirmenybė nacionalinių teismų jurisdikcijos atžvilgiu. Tačiau praktiškai Tribunolo jurisdikcija įgyvendinama tik tuomet, kai Tribunolas pareikalauja, kad nacionaliniai teismai jam perleistų savo jurisdikciją.

Tokios praktikos pavyzdys galėtų būti M. T. byla. M. T. kaltinimas genocidu buvo pareiškta Vokietijoje – Bavarijos Aukščiausiąjame Teisme, remiantis Vokietijos BK 6 straipsniu. Tačiau Tribunolo reikalavimu jis buvo išduotas ir nuteistas Hagoje (byla Nr. IT-95-9).

Dėl genocido, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir agresijos nusikaltimų jurisdikcija pripažįstama ir Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui, kuris buvo įsteigtas 1988 m. Romoje pasirašius Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutą⁴⁵⁰. Tačiau šio Teismo jurisdikcija yra tik papildoma.

Universaliosios jurisdikcijos pripažinimas neginčijamas ir tuomet, kai kalbama apie piratavimą, nors šis nusikaltimas yra tik tarptautinio pobūdžio (čia norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad LR BK baudžiamoji atsakomybė už

⁴⁴⁸ 1948 m. JT konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl apartheido nusikaltimo uždraudimo ir baudimo už jį. Žr. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991. P. 115–119; 73–80.

⁴⁴⁹ Šio teismo statutą žiūrėti *Lyal S. Sunga. The Emerging System of International Criminal Law. Developments in Codification and Implementation.* – Hague, London, Boston, 1997. P. 351–360; *International Legal Materials.* 1993. Vol. 32.

⁴⁵⁰ Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 49.

piratavimą nenustatyta⁴⁵¹. Manau, tai akivaizdus kodekso trūkumas, kurį artimiausiu metu būtina pašalinti ir dėl šio nusikaltimo padarymo nustatyti universaliają jurisdikciją). Kaip galima jurisdikcijos rūšis ji įtvirtinta 1982 m. JT jūrų teisės konvencijoje, 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros, 1970 m. Hagos konvencijoje dėl kovos su neteisėtu orlaivio pagrobimu ir 1971 m. Monrealio konvencijoje dėl kovos su smurtu prieš civilinės aviacijos saugumą. Be to, universaliają jurisdikciją galima įgyvendinti remiantis 1988 m. Konvencija dėl nubaudo už neteisėtus veiksmus, nukreiptus prieš jūrų navigacijos saugumą⁴⁵².

1982 m. JT jūrų teisės konvencijos 101 straipsnyje nustatyta, kad piratavimas gali būti dviejų rūšių: piratavimas jūrose ir piratavimas ore⁴⁵³ (angl. *hijacking*⁴⁵⁴). Tokia pati klasifikacija pateikta ir 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros. Tačiau apibrėžiant šį nusikaltimą reikia turėti omenyje, kad piratavimas yra ne tik nelegalūs prievartos ar sulaikymo veiksmai arba plėšimo atvejai, bet ir laivo paskandinimas arba orlaivio numušimas, jų apšaudymas, bombardavimas, ekipažo narių arba keleivių žudymas⁴⁵⁵.

Būtina pažymėti ir tai, kad minėtos 1970 m. Hagos ir 1971 m. Monrealio konvencijos skirtos apibrėžti ne tik piratavimą ore, bet ir kitus nusikaltimus (pvz., orlaivio pagrobimas), kurių padarymas taip pat kelia visuotinį pavojų. Todėl šios konvencijos suteikia galimybę valstybėms nacionalines normas formuluoti taip, kad baudžiamoji atsakomybė už konvencijose įvardytas veikas būtų nustatyta visais atvejais. Kiekviena valstybė, nustačiusi baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, gali jų atžvilgiu įgyvendinti universaliają jurisdikciją⁴⁵⁶. Tačiau universalumas čia pasireiškia tuo, kad kiekviena valstybė privalo užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą, vadovaudamasi jau minėtu principu – *aut dedere aut judicare*.

⁴⁵¹ Nemanau, kad baudžiamąją atsakomybę už piratavimą nustato LR BK 251 straipsnis, nes užgrobti orlaivį, laivą ar stacionarią platformą kontinentiniame šelfe praktiškai neįmanoma. Juk kontinentinis šelfas – tai žemyno tęsinys, esantis už teritorinės jūros ribų. Jame plaukioti ar skraidyti laivai tikrai negali.

⁴⁵² <http://www.geocities.com/Tokyo/Garden/5213/rome1988.htm>

⁴⁵³ Kovojant su šiuo nusikaltimu pasirašytos specialios konvencijos: 1970 m. Hagos ir 1971 m. Monrealio. Žr. Valstybės žinios. 1997. Nr. 19. Plačiau apie piratavimą ore skaityti *Aerial Piracy and Aviation Security* (Ed. by Yonah Alexander, Eugene Sochori). – Dordrecht, Boston, London, 1990.

⁴⁵⁴ Apie šio angliško termino kilmę plačiau skaityti *Harris D. J. Cases and Materials on International Law* (Fifth Edition). – London, 1998. P. 294.

⁴⁵⁵ *Международное уголовное право*. – Москва, 1995. С. 121.

⁴⁵⁶ Jungtinių Tautų Karo nusikaltimų komisija konstatavo, kad piratavimas, kaip ir kariniai nusikaltimai, gali būti baudžiami bet kurioje nepriklausomoje valstybėje. Žr. *Harris D. J. Cases and Materials on International Law* (Fifth Edition). – London, 1998. P. 289.

Lygiai tas pats pasakytina ir apie kitas konvencijas (1973 m. Konvencija dėl baudimo už nusikaltimus, padarytus prieš asmenis, kurie naudojami tarptautine apsauga⁴⁵⁷, taip pat diplomatinis agentus; 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitoki žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą⁴⁵⁸; 1988 m. Konvencija dėl kovos su neteisėtais aktais, nukreiptais prieš saugų jūros laivų plaukiojimą; 1988 m. JT konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta⁴⁵⁹; 1997 m. Tarptautinė konvencija dėl teroristinių sprogdinimų eliminavimo⁴⁶⁰; 1977 m. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu⁴⁶¹; 1979 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su įkaitų paėmimu; 1980 m. Konvencija dėl branduolinių medžiagų fizinės apsaugos; 1989 m. Konvencija dėl kovos su samdinių verbavimu, išnaudojimu, finansavimu ir jų apmokymu⁴⁶²; 1999 m. Baudžiamosios teisės konvencija prieš korupciją⁴⁶³; 1961 m. Vieninga konvencija dėl narkotinių medžiagų⁴⁶⁴, 1971 m. Konvencija dėl psichotropinių medžiagų⁴⁶⁵).

Šiuo klausimu yra ir kita nuomonė. Teigiama, kad išvardytais atvejais galima kalbėti tik apie kvaziuniversalią (tarsi universalią) jurisdikciją, nes konvencijos tekste ji tiesiogiai nenustatyta⁴⁶⁶. Oponuojant šiai pozicijai galima pasakyti, kad tarptautinių sutarčių, kurios pasirašomos dėl solidarios kovos su tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, pagrindinis tikslas yra garantuoti, kad kaltininkas neišvengs atsakomybės.

Siekdamos šio tikslo, valstybės privalo sukurti tokius nacionalinius įstatymus, kad kaltininkas būtų arba teisiamas jo sulaikymo vietoje, arba išduodamas kitai valstybei, pasiruošusiai tai padaryti (principas *aut dedere aut judicare*). Žymių mokslininkų teigimu, principas *aut dedere aut judicare* (jei asmuo gali būti baudžiamas netaikant veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo) yra universaliojo principo požymis⁴⁶⁷. Antra vertus, nematau

⁴⁵⁷ Действующее международное право. – Москва, 1997. Т. 3. С. 18–22.

⁴⁵⁸ Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991. P. 169–184.

⁴⁵⁹ Valstybės žinios. 1998. Nr. 38.

⁴⁶⁰ International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (1997) // www.un.org/law/cod/terroris.htm. Ši konvencija pasirašyta 1998 m. gruodžio 12 d., bet iki šiol neratifikuota.

⁴⁶¹ Valstybės žinios. 1977. Nr. 7.

⁴⁶² Действующее международное право. – Москва, 1997. Т. 2. С. 812–819.

⁴⁶³ Criminal Law Convention on Corruption // European Treaty Series/173. – Strasbourg, 1999.

⁴⁶⁴ Международное право в документах – Москва, 1997. С. 291–295

⁴⁶⁵ Ten pat. С. 296–301.

⁴⁶⁶ Malcolm N. S. International Law (Fourth Edition). – Cambridge, 1997. P. 437.

⁴⁶⁷ Traskman P. O. Provisions on Jurisdiction in Criminal Law – the Reform of law Caught in the Tension between Tradition and Dynamism // Criminal Law Theory in Transi-

priežasčių atskirti universaliają ir kvazi-universalią jurisdikciją, nes esmė lieka ta pati. Tačiau dėl tam tikrų veikų įteisinant universaliają jurisdikciją reikia atsižvelgti į užsienio valstybių praktiką bei tai, ar konkreti veika kelia pavojų visų civilizuotų valstybių egzistencijai. Vargu ar verta kalbėti apie universaliosios jurisdikcijos taikymo būtinybę korupcijos atveju. Tuo tarpu niekas nesiginčys dėl to, kad terorizmas arba veikos, susijusios su neteisėtu elgesiu su branduolinėmis medžiagomis, yra būtent tokios.

Tarptautinio pobūdžio nusikaltimų kategorijai priklauso tokie nusikaltimai kaip laivų susidūrimas ir nesuteikimas pagalbos jūroje. Baudžiamosios atsakomybės klausimai už šių nusikaltimų padarymą reglamentuojami keliose tarptautinėse konvencijose, o būtent: 1952 m. Briuselio konvencijoje dėl kai kurių taisyklių, susijusių su baudžiamąja kompetencija susidūrus laivams bei kitais įvykiais navigacijos metu, unifikavimo⁴⁶⁸; 1958 m. Ženevos konvencijoje dėl atvirosios jūros ir 1982 m. JT jūrų teisės konvencijoje. Tačiau įdomu tai, kad nė viena iš šių konvencijų nesuteikia teisės įgyvendinti kuriai nors valstybei baudžiamąją jurisdikciją taikant universalųjį principą. Konvencijose nustatyta, kad teisė persekioti kaltininką⁴⁶⁹ suteikiama tik jo pilietybės arba laivo vėliavos valstybei. Todėl akivaizdu, kad šių tarptautinio pobūdžio nusikaltimų atžvilgiu galioja tik vėliavos arba personalinis principas. Tačiau jau minėta, kad tarptautinėje praktikoje buvo ir tokių atvejų, kai kaltininkas buvo baudžiamas taikant net apsaugos principą (*Lotus byla*)⁴⁷⁰.

Tik teritorinio arba vėliavos principo taikymą pripažįsta 1926 m. Konvencija dėl vergovės⁴⁷¹ ir 1956 m. Papildoma konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei papročių panaikinimo⁴⁷². 1949 m. Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų prostitucijos išnaudojimu⁴⁷³ laiduoja teritorinės arba personalinės jurisdikcijos įgyvendinimą. Tą patį galima pasakyti ir apie 1923 m. Konvenciją dėl kelio

tion *Finish and Comparative Perspectives* (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 522.

⁴⁶⁸ 1952 m. Tarptautinė konvencija dėl kai kurių teisių, susijusių su jūrų laivų areštu, suvienodinimo // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 45.

⁴⁶⁹ Kaip nurodyta 1982 m. JT jūrų teisės konvencijos 97 str., kaltininkas gali būti tik laivo kapitonas ar kitas laivo igulai priklausantis asmuo, dėl kurio kaltės įvyko nelaimingas atsitikimas.

⁴⁷⁰ *Akehurst M., Malanczuk P.* Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius, 2000. P. 237.

⁴⁷¹ *Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys*. – Vilnius, 1991. P.125–129.

⁴⁷² Ten pat. P. 132–139.

⁴⁷³ Ten pat. P. 140–148.

užkirtimo pornografinių leidinių apyvartai ir prekybai jais⁴⁷⁴, 1972 m. Konvenciją dėl pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos⁴⁷⁵. Vėliavos arba, išimtiniais atvejais, personalinio principo taikymą pripažįsta 1884 m. Paryžiaus konvencija dėl povandeninių telegrafo kabelių apsaugos⁴⁷⁶, o 1929 m. Ženevos konvencija dėl kovos su piniginių ženklų padirbinėjimu pripažįsta tik teritorinę jurisdikciją.

Vertinant šių konvencijų nuostatas dėl valstybių baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimo principų, kyla klausimas, ar teisinga, jei valstybių nacionaliniuose įstatymuose bus nustatyta, kad daugelis iš šių veikų gali būti baudžiamos taikant universaliąją jurisdikciją? Norint atsakyti į šį klausimą, pirmiausia reikia pabrėžti tai, kad ne visomis šiose konvencijose nurodytomis veikomis kėsinama į žmonijos gerovę. Tai, kad konkreti nusikaltama veika pripažįstama tarptautinio pobūdžio nusikaltimu, dar nereiškia, kad kovai su juo turi būti suvienytos civilizuotų valstybių pajėgos. Šias išvadas galima daryti vertinant nusikaltimus, išvardytus 1884 m. Paryžiaus konvencijoje dėl povandeninių telegrafo kabelių apsaugos, 1972 m. konvencijoje dėl pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos, 1952 m. Briuselio konvencijoje dėl kai kurių taisyklių, susijusių su baudžiamąja kompetencija susidūrus laivams bei kitais įvykiais navigacijos metu, unifikavimo, 1923 m. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo pornografinių leidinių apyvartai ir prekybos jais ir kt. Tačiau kiti tarptautinio pobūdžio nusikaltimai sulaukia kitokio vertinimo.

Tai patvirtina tiek LR BK, tiek užsienio valstybių baudžiamųjų kodeksų straipsnių, įtvirtinančių universalųjį principą, analizė. Nepaisant to, kad nemažai konvencijų, pasirašytų dėl kovos su tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, nenustato galimybės taikant universalųjį principą įgyvendinti kurios nors šalies baudžiamąją jurisdikciją dėl konvencijose nurodytų nusikaltimų, vis dėlto kai kurių valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose tai padaryta.

LR BK 7 straipsnyje aiškiai nustatyta, kad šis straipsnis taikomas, pavyzdžiui, jei asmuo prekiaavo žmonėmis; gamino, laikė arba realizavo netikrus pinigus arba vertybinius popierius; legalizavo nusikalstamu būdu įgytą turtą. Tas pats pasakytina ir apie Vokietijos Federacinės Respublikos BK 6 paragrafą bei Japonijos BK 4–2 straipsnį.

Tačiau yra ir tokių valstybių, kurios savo baudžiamuosiuose kodeksuose universalųjį principą suformulavo taip, kad jis gali būti taikomas tik tuo

⁴⁷⁴ Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Выпуск IX. – Москва, 1954. С. 100–105.

⁴⁷⁵ Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.

⁴⁷⁶ Международное уголовное право. – Москва, 1995. С. 134.

atveju, kai tai tiesiogiai pažymėta tarptautinėje sutartyje. Tokios normos pavyzdys gali būti Lenkijos Respublikos BK 113 straipsnis. Šiame straipsnyje parašyta, kad Lenkijos baudžiamieji įstatymai taikomi nusikaltimams, padarytiems užsienyje, tik tuomet, kai remiantis Lenkijos Respublikos tarptautine sutartimi Lenkija įpareigota tai daryti. Taip pat nustatyta Švedijos Karalystės BK 2 skyriaus 3 straipsnio 6 punkte, Danijos Karalystės BK 2 skyriaus 8 paragrafo 5 punkte ir Šveicarijos Konfederacijos BK 6 bis straipsnyje.

Vertinant poziciją tų valstybių, kurių nacionaliniai įstatymai, kitaip nei konkrečios tarptautinės sutartys, leidžia įgyvendinti baudžiamąją jurisdikciją taikant universalųjį principą, galima pasakyti tik viena: jei tarptautinėje sutartyje numatyta veika kelia pavojų žmonijos gerovei, tai ją padariusio asmens baudimas taikant universalųjį principą gali būti pateisinamas. Jau seniai taikant universalųjį principą baudžiami asmenys, padirbinėjantys pinigų ir vertybinius popierius, ir tai daugeliui valstybių priimtinas požiūris į šios problemos sprendimą⁴⁷⁷. Be to, tokia valstybės pozicija nesikerta su tarptautinėje teisėje nustatytomis universaliojo principo ribomis. 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 4 straipsnyje parašyta, kad „*Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas: visų formų vergija ir prekyba vergais draudžiama*“⁴⁷⁸. Taigi ar galima nesutikti su valstybe, kuri siekia nubausti šį nusikaltimą padariusį asmenį net ir tuo atveju, jei jis nusikalto už šios valstybės teritorijos ribų.

Ši trumpa tarptautinių konvencijų analizė leidžia teigti, kad universalųjį principą įtvirtinančios normos konstravimo metodas yra dar vienas diskusijų objektas. Formuluojuant Baudžiamajame kodekse universalųjį principą įtvirtinančią normą, reikia vengti vien bendrųjų formulių metodo, kurio šalininkės yra Lenkija (BK 113 str.) bei tokios valstybės kaip Estija (BK 5 str. 3 d.), Italija (BK 7 str.), Rusija (BK 12 str. 3 d.). Bendrųjų formulių metodo pasirinkimą rodo normos, įtvirtinančios, kad universalioji jurisdikcija įgyvendinama tik tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais.

Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos BK 12 str. 3 d. nustatyta, kad „Užsienio valstybių piliečiai ir nuolat Rusijos Federacijoje negyvenantys asmenys be pilietybės už nusikaltimus padarytus ne Rusijos Federacijos teritorijoje, atsako pagal šį Kodeksą tuomet, kai (...), ir tuomet, kai tai numatyta Rusijos Federacijos tarptautinėje sutartyje (...).“

Įtvirtinus Baudžiamajame kodekse bendrųjų formulių metodą, faktiškai užkertamas kelias įgyvendinti valstybės baudžiamąją jurisdikciją dėl tam

⁴⁷⁷ Jurgutis V. Baudžiamojo įstatymo teritorinė galia baudžiamojo kodekso projekte // Teisė. 1939. Nr. 45. P. 82.

⁴⁷⁸ Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991. P. 13.

tikrų nusikaltimų padarymo taikant universalųjį principą, nes, kaip jau buvo minėta, tik nedaugelyje tarptautinių sutarčių tokios jurisdikcijos įgyvendinimo galimybė tiesiogiai nustatyta.

LR BK 7 straipsnyje įtvirtinant universalųjį principą pasirinktas sąrašo metodas. Tai reiškia, kad pateikiamas tikslus sąrašas veikų, už kurias gali būti įgyvendinama Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija taikant universalųjį principą. Toks valstybės požiūris į šį klausimą taip pat nėra visiškai teisingas, nes, pasirašant naujas konvencijas, privalu bus keisti ir minėtą straipsnį. Todėl daug teisingiau pasirinkti kartu ir sąrašo, ir bendrųjų formulių, arba, kitaip tariant, kombinuotąjį metodą. Šį metodą pasirinko, pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamąjį kodeksą rengėjai.

Pritarti šiam universalųjį principą įtvirtinančios normos konstravimo metodui galima dėl kelių priežasčių. Pirmą, pasirinkdama šį metodą, valstybė galės bausti asmenis, padariusius nusikaltimus, keliančius grėsmę žmonijos gerovei, bet dėl kurių baudimo atitinkamose konvencijose tiesiogiai nenustatyta universaliosios jurisdikcijos įgyvendinimo teisė. Antra, valstybė gali nustatyti universaliąją jurisdikciją dėl tų veikų, dėl kurių baudimo pasirašytos tarptautinės sutartys, bet prie jų dar neprisijungta arba jos neratifikautos. Trečia, baudžiamajame kodekse šalia veikų sąrašo įtvirtinus nuostatą, kad „baudžiamieji įstatymai taikomi nusikaltimams, padarytiems užsienyje, ir tuomet, kai, remiantis ratifikuota tarptautine sutartimi, valstybė įpareigota tai daryti“, būtų galima išvengti dažno įstatymo kaitaliojimo, kai pasikeičia pasaulinės bendruomenės požiūris į konkrečių nusikalstamų veikų pavojingumą.

Viena iš aptartų universaliojo principo taikymo sąlygų ta, kad asmuo faktinėje jo buvimo valstybėje baudžiamas tik tuomet, kai jis negali būti išduotas arba perduotas į nusikaltimo padarymo vietas valstybę arba tarptautiniam teismui. Skaitydami LR BK 7 straipsnio redakciją matome, kad ši sąlyga nenustatyta. Tačiau prieš tai minėta, kad konkrečiose konvencijose įtvirtinamas *aut dedere aut judicare* principas, leidžiantis kalbėti apie jurisdikcijų prioritetą.

Reikėtų nesutikti su tais autoriais, kurie teigia, kad šiuo atveju vienos kurios jurisdikcijos pirmumo klausimas negali būti svarstomas⁴⁷⁹. Jeigu pripažįstama, kad teritorinis principas yra pamatinis, absoliutus, tai jo pirmumas kitų principų sistemoje negali būti ginčijamas. Paneigti teritorinės jurisdikcijos pirmumą galima tik tuomet, kai ji dėl konkretaus nusikaltimo padarymo negali būti taikoma.

⁴⁷⁹ *Бойцов А. И. Действие уголовного закона во времени и в пространстве.* – Санкт-Петербург, 1995. С. 192.

Tokios situacijos pavyzdys galėtų būti įvykiai buvusioje Jugoslavijoje ir Ruandoje. Šių valstybių pozityvioji teisė nenustatė atsakomybės už genocidą ir karo nusikaltimus, todėl dėl šių nusikaltimų minėtose valstybėse nėra galimybių įgyvendinti teritorinę jurisdikciją. Būtent dėl šios priežasties tokios valstybės kaip Vokietija, Danija, Olandija, Šveicarija, Belgija nuteisė ne vieną asmenį dėl nusikaltimų, padarytų buvusioje Jugoslavijoje ar Ruandoje. Taip pat pasielgė ir tarptautiniai baudžiamieji tribunolai buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai. Vadovaujantis šiais principais buvo sprendžiama ir Jugoslavijos prezidento S. M. byla. Tačiau jei teritorinė jurisdikcija gali būti įgyvendinta, tai valstybė, kurios teritorijoje yra nusikaltimą padaręs asmuo, turi įvykdyti ekstradiciją ir taip sudaryti sąlygas valstybei įgyvendinti teritorinę jurisdikciją.

Tokios praktikos pavyzdys yra A. L. ir K. G. ekstradicija iš JAV į Lietuvą. Tuo tarpu Kanada per pastaruosius penkerius metus į nusikaltimo padarymo vietas valstybės išdavė net 114 karo nusikaltimais įtariamų asmenų⁴⁸⁰.

Ekstradicijos, arba perdavimo, negalimumas, kaip sąlyga, suteikianti valstybėms teisę įgyvendinti universalią jurisdikciją, būtina, norint nepašalinti galimybės išduoti kaltininką Tarptautiniam Teismui. Oponuojant šiam teiginiui galima būtų teigti, kad pakanka tokią galimybę įtvirtinti ekstradiciją reglamentuojančiame straipsnyje ir problema bus išspręsta. Tačiau tokiu atveju galima susidurti su normų kolizija.

Universalųjį principą įtvirtinanti norma nustatys imperatyvą, kad asmuo yra baudžiamas pagal šalies įstatymus, o ekstradicijos pagrindus ir sąlygas nustatančioje normoje bus nustatyta, kad asmuo **gali būti** (išskirta autoriaus) išduodamas (LR BK 9 str.) arba pagal Europos arešto orderį (LR BK 9¹ straipsnis) perduodamas užsienio valstybei arba Tarptautiniam teismui.

Kam teikti pirmumą – imperatyvui ar dispozityvui? Manau, pirmumas turi būti teikiamas imperatyviai normai. Tad akivaizdu, kad kuriant normą, įtvirtinančią universalųjį principą, būtina nustatyti, kad valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama taikant šį principą, kai kaltininkas neišduodamas arba neperduodamas.

Studijuojant universalaus principo galiojimo sąlygas, būtina išnagrinėti veikos abipusio baudžiamumo problemą. Tačiau prieš tai norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad savita problema yra ir subjektų, kuriems gali būti taikomas universalusis principas, sąrašas.

⁴⁸⁰ Leiden Journal of International Law. – Leiden University. 2000. Vol. 13. No. 4. P. 816.

Rusų mokslininkas A. I. Boicovas teigia, kad universalusis principas galioja tik užsieniečiams ir nuolat šalyje negyvenantiems asmenims be pilietybės⁴⁸¹. Tokios pozicijos laikosi ir Rusijos Federacijos įstatymų leidėjai (Rusijos Federacijos BK 12 str. 3 d.). Tikriausiai akivaizdu, kad šiuo klausimu verta diskutuoti. Pirmiau išvardytų principų analizė akivaizdžiai įrodė, kad universalusis principas turi galioti visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų pilietybės ir gyvenamosios vietos. Be to, ir daugelis autorių yra pareiškę, kad šalies universalioji jurisdikcija įgyvendinama nepriklausomai nuo nusikaltimą padariusio asmens pilietybės⁴⁸².

Grįžtant prie jau aptartų problemų reikia pasakyti, kad dauguma autorių sutaria, kad įtvirtinant universalumo principą veikos abipusio baudžiamumo sąlyga netaikytina⁴⁸³. Tokia nuostata įtvirtinama ir galiojančiame LR BK (7 ir 8 straipsniai) bei daugelio užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose (pvz., Vokietijos Federacinės Respublikos BK 6 paragrafas, Danijos Karalystės BK 2 skyriaus 8 paragrafo 5 punktas, Lenkijos Respublikos BK 113 str., Estijos Respublikos BK 5 str. 3 d., Suomijos Respublikos BK 1 skyriaus 3 paragrafe). Tačiau šiuo metu toks požiūris nėra visuotinis. Pavyzdžiui, Šveicarijos Konfederacijos BK 6 bis straipsnyje nustatyta, kad universalusis principas taikomas tik tuomet, kai padarytas nusikaltimas baudžiamas ir nusikaltimo padarymo vietoje. Tas pat įtvirtinta Austrijos Respublikos BK 65.1.2. straipsnyje⁴⁸⁴. Kitų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose (pvz., Italijos, Baltarusijos, Japonijos, Rusijos) veikos abipusio baudžiamumo principą reglamentuojančių normų išvis nėra.

Vien tai, kad nusikaltimai (pvz., piratavimas), kuriems taikomas universalusis principas, gali būti padaromi teritorijoje, kurioje negalioja nė vienos valstybės įstatymai, leidžia teigti, kad veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas universaliajam principui netaikytinas. Be to, vadovaujantis veikos padarymo vietoje galiojančiais įstatymais, nusikaltimai, patenkantys universaliosios jurisdikcijos sritin, jų padarymo vietoje gali būti nebaudžiami. Tai įrodė įvykiai Ruandoje bei buvusioje Jugoslavijoje.

Nagrinėjant universalųjį principą, negalima išvengti anksčiau nagrinėto baudžiamojo persekiojimo pradžios klausimo analizės. Naujai priimtame

⁴⁸¹ *Бойцов А. И. Действие уголовного закона во времени и в пространстве.* – Санкт-Петербург, 1995. С. 177.

⁴⁸² *Elst R. Implementing Universal Jurisdiction over Graves Breaches of the Geneva Convention // Leiden Journal of International Law.* – Leiden University, 2000. Vol. 13. No. 4. P. 823.

⁴⁸³ Ten pat.

⁴⁸⁴ Austria's Initial Report to the United Nations Committee Against Torture // United Nations Document. CAT/C/5/Add. 10. P. 5.

LR BK šiuo klausimu nieko nerašoma. Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje universalumo principas negali būti taikomas be generalinio prokuroro sutikimo. Panašiai klausimas sprendžiamas ir Ispanijoje, Danijoje bei Suomijoje. Svarstant šį klausimą iš esmės galima teigti, kad ši problema nėra pagrindinė. Kiekviena valstybė gali laisvai pasirinkti, ikiteisminis tyrimas bus pradėdamas tik tada, kai tai daryti nurodys generalinis prokuroras arba teisingumo ministras, arba jis bus pradėdamas bendrais pagrindais. Kur kas svarbiau išnagrinėti kaltininko buvimo būtinybę valstybėje, kuri pradeda ikiteisminį tyrimą, problemą.

1970–1980 m. nemažai žmonių nukentėjo nuo Argentinos ir Čilės režimų. Dalis žmonių sugebėjo pabėgti iš šių šalių į Europą ir gauti politinį prieglobstį arba pabėgėlio statusą. Šie asmenys arba Argentinoje ir Čilėje likusių režimo aukų artimieji kreipėsi į juos priėmusių valstybių teismus, prašydami pradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl Argentinoje ir Čilėje daromų nusikaltimų žmoniškumui. Paduoti skundai buvo pagrindas teismams pradėti baudžiamąjį persekiojimą ir vėliau prašyti konkrečių kaltininkų ekstradicijos. Tikriausiai daugelis buvome liudininkai, kai Ispanija, Prancūzija ir Šveicarija kreipėsi į Didžiąją Britaniją, prašydamos išduoti buvusį Čilės diktatorių A. P. Šie prašymai buvo pagrįsti nukentėjusiųjų arba jų artimųjų A. P. pateiktais kaltinimais.

Tokia baudžiamąjo proceso pradžios tvarka pripažinta, pavyzdžiui, Ispanijos įstatymais. Tuo tarpu Šveicarijos Konfederacijos BK 6 straipsnyje ir Prancūzijos Respublikos BPK 689–2 straipsnyje nustatytas reikalavimas, kad taikant universalųjį principą kaltininkas privalo būti šalyje. Tą patį patvirtino ir Prancūzijos kasacinis teismas, nusprendęs, kad Prancūzijos teismai gali įgyvendinti valstybės baudžiamąją jurisdikciją taikydami universalųjį principą tik tuomet, kai kaltininkas yra Prancūzijoje⁴⁸⁵.

Norint nuspręsti, kuri pozicija teisinga, būtina atriboti du dalykus. Reikia skirti baudžiamąjo proceso pradžios momentą ir momentą, kai, vadovaujantis universalioju principu ir remiantis konkrečiu LR BK specialiosios dalies straipsniu, kaltininkas traukiamas baudžiamajon atsakomybėn. Šis atribojimas draustų teisti asmenį *in absentia*, bet leistų jam nesant pradėti ikiteisminį tyrimą.

Taigi siūlyčiau LR BK įtvirtinti tokią universalųjį principą ir jo taikymo pagrindus įteisinančią 7 straipsnio redakciją:

„1. Asmenys, kurių nuspręsta neišduoti iš Lietuvos arba neperduoti užsienio valstybei ar Tarptautiniam teismui, atsako pagal šį kodeksą, nesvar-

⁴⁸⁵ Belgian Initial Report to the United Nations Committee against Torture // United Nations Document. CAT/C/5/Add. 2. P. 14.

bu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą nusikaltimą baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, jei padaromi:

- 1) nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai (BK 99–113 straipsniai);
 - 2) prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis);
 - 3) netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, laikymas arba realizavimas (BK 213 straipsnis);
 - 4) netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais (BK 214 straipsnis);
 - 5) nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas (BK 216 straipsnis);
 - 6) teroro aktas (BK 250 straipsnis);
 - 7) orlaivio užgrobimas (BK 251 straipsnis);
 - 8) jūros ar upės laivo užpuolimas (BK ... str.);
 - 9) žmogaus pagrobimas įkaitu (BK 252 straipsnis);
 - 10) neteisėtas elgesys su radioaktyviomis medžiagomis (BK 256 ir 257 straipsniai);
 - 11) nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis arba psichotropinėmis, nuodingosiomis arba stipriai veikiančiomis medžiagomis (BK 259–269 straipsniai).
2. Tokiomis pat sąlygomis šie asmenys atsako už padarytus nusikaltimus, dėl kurių baudimo Lietuvos Respublika pasirašiusi tarptautinę sutartį“.

3.5. Atstovavimo valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas ir jo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Atstovavimo principas – tai XX a. pabaigoje suformuluotas ir paskutinę vietą valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemoje užimantis valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas. Šio principo esmė ta, kad užsienietis, esantis principą taikančios valstybės teritorijoje, už užsienyje padarytas nusikalstamas veikas (išskyrus tas, kurios baudžiamos taikant valstybės interesų apsaugos, individualių interesų apsaugos ir universalųjį principus) atsako pagal valstybės baudžiamuosius įstatymus tik tuo atveju, kai kita valstybė prašo jį nubausti.

Valstybės neretai ieško jų teritorijoje arba už jų ribų nusikalstamą veiką padariusių asmenų, siekdamos dėl padarytų veikų įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją. Tačiau suradus ieškomą asmenį, kartais susiduriama su jo išdavimo teisinėmis kliūtimis. Siekdama, kad toks asmuo neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, jo ieškanti valstybė gali kreiptis su prašymu nuteisti kaltininką už nusikalstamą veiką, padarytą prašomosios valstybės teritorijoje arba už jos ribų pagal jo faktinės buvimo valstybės teisę. Norint kad toks prašymas būtų patenkintas, visų pirma privalu, kad prašymą gavusios valstybės baudžiamieji įstatymai įtvirtintų atstovavimo principą.

Atstovavimo principo (vok. *prinzip der stellvertretender strafrechtspflege*, pranc. *principe de la compétence*) uoliausiu rėmėju pripažįstamas Vokietijos mokslininkas J. Kohleris⁴⁸⁶. XX a. pradžioje jis pateikė šį principą grindžiančią teoriją. Ją palankiai sutiko daugelis mokslininkų ir neužilgo ji įtvirtinta daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose⁴⁸⁷. Atstovavimo principo pagrindas – ekstradicijos arba asmens perdavimo netaikymas ar negalimumas bei siekis užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą. Jau buvo minėta, kad padaręs nusikalstamą veiką užsienio valstybėje užsienietis gali atvykti į kitą šalį, o vėliau, norėdama įgyvendinti savo jurisdikciją, jo ekstradicijos arba perdavimo prašo nusikalstamos veikos padarymo vietos arba jo pilietybės valstybė. Esama nemažai visuotinai pripažintų sąlygų, kurioms esant prašomoji valstybė gali nevykdyti prašomo asmens ekstradicijos arba perdavimo. Tuomet teisingausia būtų kaltininką teisti pagal jo faktinio buvimo vietos valstybės įstatymus, nes tai įpareigoja daryti tarptautiniu mastu pripažintas principas *aut dedere aut judicare*. Asmenį baudžianti valstybė imasi atstovauti kitai valstybei, siekdama teisingumo vardan persekioti kaltininką⁴⁸⁸.

Įstatymai kuriami ne teritorijoms, o žmonėms⁴⁸⁹, todėl kiekviena nusikalstama veika turi būti teisiškai įvertinta, o jos kaltininkai nubausti. Ant- raip atsakomybės neišvengiamumo principas lieka tik fikcija.

Nepaisant ganėtinai plačių atstovavimo principo galiojimo ribų, lei-

⁴⁸⁶ Kohler J. Internationales Strafrecht. – Stuttgart, 1917. S. 187.

⁴⁸⁷ Блум М. И. Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 27.

⁴⁸⁸ Nagrinėjamoju atveju atstovavimo esmė yra visai kitokia nei civilinėje teisėje, todėl žymiesiems XIX–XX a. mokslininkams nebuvo jokio pagrindo teigti, kad pripažįstant vienos valstybės atstovavimą kitai, privalėsime kaltininką teisti pagal atstovaujamosios valstybės baudžiamuosius ir procesinius įstatymus. Plačiau skaityti Никольский Д. О выдаче преступников по началу международного права. – С.-Петербург, 1884. С. 7–8; Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 315.

⁴⁸⁹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 315.

džiančių teigti, kad jis yra artimas universaliam baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principui, laikyti juos lygiaverčiais negalima.

LR BK atstovavimo principas neįtvirtintas. Tačiau vertinant 1961 m. LR BK 6 straipsnio 2 dalį, kur buvo nustatyta, jog „*Kiti asmenys, padarę užsienyje nusikaltimus, gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos įstatymus tik tuo atveju, jei padaryta veika pripažįstama nusikaltimu ir baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus*“, galima daryti išvadą, kad atstovavimo principo požymiai joje buvo. Kita vertus, jau anuomet buvo neaišku, koku pagrindu Lietuva nustato šių asmenų baudžiamumą ir kodėl apsiribota vien tik nusikaltimų (vartojant 1961 m. LR BK terminiją – *autoriaus pastaba*), padarytų kitos valstybės teritorijoje, baudimu.

Atsižvelgiant į tai, kokia yra atstovavimo principo esmė ir norint, kad šio principo taikymas nekeltų abejonių, būtina išskirti šias atstovavimo principą apibūdinančias ir jo galiojimui būtinas sąlygas. Pirma, atstovavimo principas turėtų būti taikomas tik nuolatos Lietuvoje negyvenantiems užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, padariusiems nusikalstamas veikas už Lietuvos teritorijos ribų.

Tačiau kai kurios valstybės yra nustačiusios, kad taikant šį principą gali būti baudžiami ir jų piliečiai. Viena iš tokių valstybių yra Vokietija. Šią Vokietijos įstatymų leidėjų poziciją galima paaiškinti tik tuo, kad Vokietijos Federacinės Respublikos BK 5 paragrafe įtvirtintas personalinis principas galioja tik dėl dalies už Vokietijos teritorijos ribų padaromų nusikalstamų veikų. Todėl norint, kad kitos Vokietijos piliečių užsienyje padarytos nusikalstamos veikos taip pat būtų baudžiamos, buvo pasirinktas toks problemos sprendimo būdas.

Antra, atstovavimo principas turėtų būti taikomas tik tuomet, kai dėl kaltininko padarytos nusikalstamos veikos negali būti įgyvendinta Lietuvos baudžiamoji jurisdikcija taikant vėliavos, valstybės interesų apsaugos, individualių interesų apsaugos arba universalųjį principus. Ši atstovavimo principo taikymo sąlyga galėtų būti fiksuojama ne jį įtvirtinančioje normoje, o straipsnio pavadinime.

Trečia, taikant normą kaltininkas turėtų būti Lietuvoje. Ta pati sąlyga galioja ir ikiteisminio tyrimo pradžios momentui. Be to, tokiu atveju baudžiamasis persekiojimas gali būti pradamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu, nes būtent šis pareigūnas turėtų spręsti klausimą dėl baudžiamąjį persekiojimo perėmimo. Tačiau Lietuvoje, nepaisant to, kad dėl baudžiamąjį proceso perdavimo užsienio valstybės generalinis prokuroras kreipiasi į Lietuvos generalinį prokurorą, kartais sprendimą pavedama priimti žemesnio lygio prokuratūros pareigūnams.

2000 m. spalio 12 d. Estijos generalinis prokuroras, vadovaudamasis 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo persekiojimo perdavimo ir 1993 m. pasirašyta tarp Estijos, Latvijos ir Lietuvos savitarpio pagalbos civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose sutartimi, kreipėsi į Lietuvos generalinį prokurorą su prašymu perimti baudžiamąjį persekiojimą baudžiamojoje byloje, kurioje Estijos pilietis K. A. kaltinamas pasikėsinimu sukčiauti⁴⁹⁰.

Šio klausimo sprendimas buvo perduotas žemesnio lygio prokurorui su prašymu apie priimtą sprendimą informuoti Estijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos generalines prokuratūras⁴⁹¹.

Matome, kad tokia Lietuvos praktika neteisinga. Lietuvoje būtent Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra atsako už tarptautinį teisinį bendradarbiavimą baudžiamojo persekiojimo srityje, todėl ne kas kitas, o jos vadovas turėtų spręsti ir minėtus klausimus.

Šio reikalavimo būtinumą galima argumentuoti ir tuo, kad, pavyzdžiui, 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo persekiojimo perdavimo numato galimybę atsisakyti perimti baudžiamąjį persekiojimą vien tuo pagrindu, kad nusikalstama veika buvo padaryta už prašomosios valstybės teritorijos ribų, tačiau galimo neigiamo sprendimo priėmimo motyvai nenurodomi. Valstybė pati turi išspręsti galimą problemą. Jei ši teisė tenka šalies generaliniam prokurorui, tai jam turi tekti ir teisė spręsti baudžiamojo persekiojimo pradžios organizavimo klausimą. Be to, reikalavimas, kad baudžiamasis persekiojimas pradedamas tik šalies generalinio prokuroro arba teisingumo ministro sutikimu, įtvirtinamas ir atskirų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose (pavyzdys gali būti Suomija ir Italija).

Ketvirta, bausti asmenį taikant atstovavimo principą galima tik tuo atveju, kai, vadovaujantis pasirašyta tarptautine sutartimi arba nacionaliniu įstatymu, kaltininkas negali būti išduotas arba perduotas kaltininko nubaudimu suinteresuotai valstybei arba toks prašymas, žinant, kad jis nebus patenkintas, visai nepateikiamas. Būtent tokiais atvejais kaltininko nubaudimu suinteresuota valstybė gali kreiptis prašydama perimti iš jos baudžiamąjį persekiojimą ir kaltinamą asmenį už jos teritorijoje arba už jos ribų padarytą nusikalstamą veiką teisti pagal prašomosios valstybės baudžiamuosius įstatymus. Pripažinkime, kad tai daug paprastesnis būdas įvykdyti teisingumą, nei laukti, kol veikos kaltininkas, pavyzdžiui, atvyks į jo nubaudimu suinteresuotą šalį arba bus išduotas tada, kai atliks jam paskirtą bausmę už prašomojoje šalyje padarytą nusikalstamą veiką. Didelė tikimybė, kad belaukiant baigsis apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai, ir jis liks nubaustas.

⁴⁹⁰ 2000 m. spalio 12 d. raštas Nr. 1.40/3281.

⁴⁹¹ 2000 m. spalio 20 d. raštas Nr. 07-04-3821.

Aprašytos situacijos pavyzdys galėtų būti jau minėtas atvejis, kai Estijos generalinė prokuratūra į Lietuvos generalinę prokuratūrą prašydama perimti baudžiamąjį persekiojimą kreipėsi tik tada, kai buvo atsisakyta išduoti Estijos pilietį K. A. Minėtas Estijos pilietis buvo sulaukytas Lietuvoje dėl Lietuvoje padaryto turto prievartavimo (LR BK 273 str. 3 d.) ir įkaitų paėmimo (LR BK 131 str. 2 d.), todėl prašymo pateikimo momentu šio asmens ekstradicijos klausimas negalėjo būti išspręstas teigiamai.

Pripažįstant šios sąlygos svarbą, vis dėlto nereikėtų jos įtvirtinti atstovavimo principą fiksuojančioje normoje. Tokio sprendimo priežastis – nenoras apsunkinti norma. Be to, tai, kad atstovavimo principas taikomas būtent šiais atvejais, tampa aišku įgyvendinant 1972 m. Europos konvenciją dėl baudžiamąjo persekiojimo arba kitas tarpvalstybines sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių baudžiamosiose bylose.

Penkta, padaryta nusikalstama veika turi būti baudžiama Lietuvoje ir jos padarymo vietoje, o jei ji padaryta vietoje, kurioje negalioja jokios valstybės įstatymai, tai gresianti kaltininkui bausmė turi būti ne mažesnė kaip vieneri metai laisvės atėmimo⁴⁹².

Atstovavimo principas įtvirtintas ir daugelio užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose: Vokietijos Federacinės Respublikos BK 7 paragrafo 2 dalyje, Švedijos Karalystės BK 2 skyriaus 2 straipsnyje, Italijos Respublikos BK 10 straipsnio 2 dalyje, Danijos Karalystės BK 8 paragrafo 1 dalies 6 punkte, Estijos Respublikos BK 5 straipsnio 2 dalyje ir Suomijos Respublikos BK 3 paragrafe⁴⁹³. Tačiau galiojančiame LR BK atstovavimo principą įtvirtinančių normų nerasime.

Nežinant tikrų tokios pozicijos motyvų, galima tik spėti, kad šis sprendimas, matyt, susijęs su nenoru „tuščiai“ plėsti nacionalinės jurisdikcijos ribas. Bet oponuojant tokiai pozicijai galima remtis nuomone autorių, teigiančių, kad šio principo vienas iš pranašumų yra tai, kad juo paremtas valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimas yra solidarumo su kita valstybe išraiška, o ne kišimasis į jos vidaus reikalus⁴⁹⁴.

Taigi akivaizdu, kad jei valstybės solidarios, padarytos nusikalstamos veikos kaltininkas turi daug daugiau progų išvengti jam gresiančios baudžiamosios atsakomybės. Siekdamas, kad taip neatsitiktų, siūlyčiau LR BK įtvirtinti šį atstovavimo principą įteisinantį 7¹ straipsnį:

⁴⁹² Šio siūlymo argumentai buvo išdėstyti anksčiau, todėl nagrinėdamas atstovavimo principą jų nekartosiu.

⁴⁹³ The Penal Code of Finland (19 December 1889/39). – Helsinki, 1995.

⁴⁹⁴ Swart A. H. J. Jurisdiction in Criminal Law: Sam Reflections on the Finnish Code from a Comparative Perspective // Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 540.

„⁷¹ straipsnis. Baudžiamųjų įstatymų galiojimas nuolat Lietuvoje ne-
gyvenantiems užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, užsienyje padariu-
siems nusikalstamas veikas kitais atvejais

1. Užsieniečiai ir nuolatos Lietuvoje negyvenantys asmenys be piliety-
bės užsienio valstybės prašymu už nusikalstamas veikas, padarytas užsienio
valstybės teritorijoje, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus
atsako tik tuomet, kai padaryta veika pripažįstama nusikalstama ir pagal
nusikalstamos veikos padarymo vietas, ir pagal Lietuvos Respublikos bau-
džiamuosius įstatymus.

2. Tuo atveju, kai nusikaltimas padaromas vietoje, kuri pagal tarptau-
tinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei, šio straipsnio pirmojo-
je dalyje numatytais atvejais asmuo gali būti baudžiamas pagal Lietuvos
baudžiamuosius įstatymus tik tuomet, kai pagal Lietuvos Respublikos bau-
džiamąjį kodeksą jis gali būti baudžiamas didesne bausme nei laisvės atė-
mimas vieneriems metams.

3. Ikiteisminis tyrimas šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje nu-
matytais atvejais pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio proku-
roro sprendimu“.

3.6. Nusikalstamos veikos abipusio baudžiamumo sąlyga ir jos įtaka įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją

Norint valstybės baudžiamąją jurisdikciją įgyvendinti taikant persona-
linį, individualių interesų apsaugos ir atstovavimo principus būtina nustatyti,
kad kaltininko padaryta nusikalstama veika baudžiama ir principą taikan-
čioje, ir veikos padarymo vietas valstybėje. Šią aplinkybę taip pat svarbu
nustatyti ir tuomet, kai sprendžiamas klausimas dėl kaltininko ekstradicijos,
baudžiamojo persekiojimo perėmimo arba užsienyje priimtų nuosprendžių
pripažinimo ir vykdymo. Kitaip tariant, susiduriame su padarytos veikos
abipusio baudžiamumo sąlygos (angl. *principle of dual criminal liability*⁴⁹⁵;
dual criminality) aiškinimo problema.

Valstybių baudžiamųjų įstatymų formuluotės nėra vienodos, todėl
svarbu išsiaiškinti, ar lyginant dviejų valstybių baudžiamuosius įstatymus
reikia būti labai principingiems.

⁴⁹⁵ Explanatory Report on the European Convention on the International Validity of Cri-
minal Judgements. – Strasbourg, 1970. P. 27.

Mokslinėje literatūroje veikos abipusio baudžiamumo principo svarbą pirmą kartą XIX a. pabaigoje išskėlė vokiečių mokslininkas H. Lammaschas. Tačiau skirtingai nei dabar, anuomet šis principas vadinosi „abipusio pakaltinamumo“ principu⁴⁹⁶. „Abipusio pakaltinamumo“ terminą siūlė perimti ir kai kurie XX a. antrosios pusės mokslininkai⁴⁹⁷.

Vertindamas šią poziciją norėčiau pasakyti, kad ji nėra priimtina, nes iš esmės iškreipia nagrinėjamo principo turinį. Siekiant tikslumo reikia pažymėti, kad baudžiamosios teisėje pakaltinamumas yra baudžiamosios atsakomybės sąlyga⁴⁹⁸, parodanti, kad nusikalstama veika padaręs asmuo sugeba suprasti savo veiksmus ir gali juos valdyti. Tačiau mūsų atveju būtina nustatyti ne asmens pakaltinamumą, o jo padarytos veikos abipusį baudžiamumą. Būtent dėl šios priežasties nagrinėjamo principo dabartinis pavadinimas turėtų būti neiginčijamas.

Kita vertus, kai kurie šią problemą nagrinėjantys mokslininkai net nediskutuoja dėl principo pavadinimo, nes mano, kad jis išvis neprivalomas. Pavyzdžiui, turkų profesorius N. Kunteras, diskutuodamas apie tarptautinį nuosprendžių galiojimą, mano, kad tais atvejais, kai kaltininko asocialus elgesys nekelia abejonių, tokio asmens nuteisimas turi būti įvertintas net ir tuomet, kai padaryta nusikalstama veika neatitinka veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo⁴⁹⁹. Vertinant tokią poziciją kyla klausimas, kokiais kriterijais reikia vadovautis, norint būti tikram, kad kaltininko elgesys asocialus. Atsižvelgus į tai, kad kiekvienos valstybės teisinė sistema turi tam tikrų ypatumų, akivaizdu, jog vienodų vertinimo kriterijų nėra. Vis dėlto kartais veikos abipusio baudžiamumo reikalavimui išties galima nusižengti. Turiu omenyje atvejus, kai dviejų valstybių baudžiamieji įstatymai nevienodi dėl skirtingos geografinės padėties. Šios išvados teisingumą patvirtina ir pats N. Kunteras. Jo pateiktame pavyzdyje nurodoma veika (jūros užtvankų sugadinimas), kurią galima padaryti tik tų valstybių teritorijose, kurių geografinė padėtis specifinė. Specifinė geografinė padėtis yra vienintelis objektyvus kriterijus, leidžiantis atsiriboti nuo veikos abipusio baudžiamumo reikalavimo ne tik tuomet, kai sprendžiamas nuosprendžių pripažinimo klausimas, bet ir asmens ekstradicijos atveju. Būtent taip 1934 m. nuspren-

⁴⁹⁶ Lammasch H. Auslieferungspflicht und Asylrecht. Eine Studie über Theorie und Praxis des Internationales Strafrecht. – Leipzig, 1887. B. 1. S. 56.

⁴⁹⁷ Звирбуль В. К., Шутилов В. П. Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974. С. 25.

⁴⁹⁸ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 118.

⁴⁹⁹ Kunter N. The European Validity of Criminal Judgments in Respect of Contingent Effects // Aspects of the International Validity of Criminal Judgments. – Strasbourg, 1968. P. 151.

dė JAV Aukščiausiasis Teismas, tiesa nagrinėdamas ne baudžiamojo persekiojimo, o asmens ekstradicijos bylą. Konkrečiu atveju buvo padaryta išvada, kad veikos abipusio baudžiamumo principas yra tik sutartinis, tačiau jokiū būdu ne visuotinis tarptautinės teisės principas⁵⁰⁰.

Įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, jei to reikalauja konkretus principas, veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas yra absoliutus. Tai pasakytina ir apie baudžiamojo persekiojimo perėmimą. Jeigu nepaisysime šiais atvejais veikos abipusio baudžiamumo principo, pažeisime seniai pripažintą kitą baudžiamosios teisės principą – *nullum crimen sine lege*.

Tikėtina, kad būtent todėl veikos abipusio baudžiamumo principas buvo patvirtintas ir 1928 m. Romoje vykusioje antrojoje tarptautinėje konferencijoje dėl baudžiamosios teisės suvienodinimo. Tuomet tarptautiniu lygiu pirmą kartą buvo nuspręsta, kad veikos abipusio baudžiamumo principas yra vienas svarbiausių, kai sprendžiamas asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas dėl veikų, padarytų užsienyje⁵⁰¹. 1950 m. Tarptautinės teisės institutas patvirtino šią taisyklę⁵⁰².

Analizuojant įvairią teisinę literatūrą matyti, kad veikos abipusio baudžiamumo principas gali būti suprantamas dvejopai: *in concreto* ir *in abstracto*. Kyla klausimas, kuri iš šių sąvokų priimtinesnė? Norint atsakyti į šį klausimą, būtina atskleisti veikos abipusio baudžiamumo principo aiškinaimo *in concreto* ir *in abstracto* turį.

Pavyzdžiui, asmens ekstradicijos atveju dažniausiai sutinkama su tuo, kad prašomoji valstybė turi pripažinti, jog jos įstatymai veikia, dėl kurios asmuo prašomas išduoti, traktuoja kaip nusikalstamą bendrąja prasme. Tuo tarpu prašančiojoje valstybėje tokia veika turi būti pripažinta konkrečia nusikalstama veika, kurios požymiai aprašyti atitinkamame baudžiamajame įstatyme⁵⁰³.

1953 m. Austrijos Aukščiausiasis Teismas priėmė teigiamą sprendimą ekstradicijos byloje, nors veika, dėl kurios padarymo buvo prašoma asmens ekstradicijos, Austrijoje nebuvo traktuojama kaip sukčiavimas. Remiantis šios valstybės BK, ji turėjo būti vertinama tik kaip vagystė. Tačiau šie prieštaravimai buvo įvertinti kaip neesminiai, nes vertinant padarytą veiką *in abstracto*, ji vis vien baudžiama abiejose valstybėse⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ United States Reports. 1993. Vol. 290. P. 276.

⁵⁰¹ Actes de la conférence. – Rome, 1937. P. 237.

⁵⁰² Annuaire de l'institut de droit International. 1950. II. P. 382.

⁵⁰³ Epp H. Der Grundsatz der identen Norm und die beiderseitige Strafbarkeit. 1981. S. 200.

⁵⁰⁴ OGH Decision of March 20, 1953.

Šio sprendimo teisingumą patvirtina ir 1969 m. dešimtajame tarptautiniame baudžiamosios teisės kongrese priimta rezoliucija, kurioje pažymėta, kad ekstradicijos atveju veikos abipusio baudžiamumo principas yra priimtinas, tačiau siūlyta jį taikyti kuo švelnesne apimtimi⁵⁰⁵.

Tuo tarpu 1970 m. Europos konvencijos dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių galiojimo aiškinamajame rašte pažymima, kad pagal šią konvenciją veikos abipusis baudžiamumas suprantamas *in concreto*⁵⁰⁶. Šios koncepcijos pripažinimas reiškia, kad, sprendžiant klausimą, ar konkreti veika baudžiama abiejose valstybėse, būtina lyginti bene visus konkrečių sudėčių pagrindinius ir fakultatyvinius požymius. Nustačius bent mažiausią neatitikimą, daroma išvada, kad veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas neįvykdytas.

Manau, ši pozicija nepriimtina, nes idealiai sutampančių sudėčių nėra. Jei šiuo klausimu pozicija būtų kitokia, tai daugeliu atvejų būtų neįmanoma Lietuvos pilietį patraukti baudžiamojon atsakomybėn Lietuvoje už užsienyje padarytas nusikalstamas veikas. Tarkime, Lietuvos pilietis Rusijos Federacijoje gabeno kontrabandą ir, vengdamas atsakomybės, atvyko į Lietuvą. Tikėtina, kad išduoti tokio asmens nusikaltimo padarymo vietos valstybei negalėsime, nes tai neleis daryti Lietuvos tarptautinė sutartis. Jei padarytą nusikaltimą vertinsime *in concreto*, negalėsime piliečio nuteisti ir Lietuvoje. Tokią išvadą darau todėl, kad LR BK 199 straipsnyje baudžiamoji atsakomybė nustatyta tik už prekių, pinigų ar kitų privalomų pateikti muitinei daiktų gabenimą per Lietuvos valstybės sieną. Tas pats pasakytina ir apie kitas nusikalstamas veikas. Štai Baltarusijos Respublikos BK 150² straipsnyje nustatyta atsakomybė už kredito arba dotacijos išviliojimą. Tuo tarpu Lietuvoje tokios veikos padarymas pripažįstamas sukčiavimu (LR BK 181 str.)⁵⁰⁷. Dar keblensis yra turto prievartavimo sudėties klausimas. Skirtingai nei Lietuvoje (LR BK 183 str.), pavyzdžiui, Belgijoje, turto prievartavimas iš viso neišskiriamas kaip atskira nusikaltimo sudėtis. Šioje valstybėje tokie atvejai kvalifikuojami kaip smurtinė vagystė⁵⁰⁸. Kitose valstybėse (pvz.,

⁵⁰⁵ Revue internationale de droit pénal. 1970. No. 1–2. P. 13.

⁵⁰⁶ Explanatory Report on the European Convention on the International Validity of Criminal Judgements. – Strasbourg, 1970. P. 27.

⁵⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nutarimu Nr. 8 nusprendė, kad sukčiavimo dalykas bankų ir kitų kredito įmonių atliekamų operacijų srityje yra paskolų piniginės lėšos ir turtinės prievolės, kurias kredito įstaiga privalo vykdyti pagal sutartį su klientu. Žr. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“ // Teismų praktika. 1998. Nr. 10.

⁵⁰⁸ International Encyclopaedia of Laws. Criminal Law. Belgium (By Lieven Dupont and Cyrille Fijnaut). – Deventer, Boston, 1993. P. 109.

Didžioji Britanija, Japonija, Ispanija) turto prievartavimas apibrėžiamas labai lakoniškai⁵⁰⁹. Minėtų problemų nebus, jei veikos abipusio baudžiamumo principą aiškinsime *in abstracto*. Tuomet turėsime padaryti visiems ir taip suprantamą išvadą, kad jau minėto Baltarusijos Respublikos BK 150² straipsnis yra speciali sukčiavimo sudėties (Baltarusijos Respublikos BK 90 str.) norma.

Tačiau tuomet, kai abiejų valstybių normos skiriasi dėl jų formulavimo metodikos, labai svarbu kruopščiai išanalizuoti visus atitinkamų nusikaltimo sudėčių pagrindinius požymius ir juos sugretinus nuspręsti, ar savo esme jie panašūs. Gali būti taip, kad, sutapus pagrindiniams, skirsis fakultatyviniai nusikaltimo sudėties požymiai. Tokiais atvejais, manau, veikos abipusio baudžiamumo principas nepažeidžiamas, nes fakultatyvinių požymių nesutapimas nereiškia, kad lyginamos normos skiriasi savo esme.

Užsienio valstybių mokslininkų nuomonių⁵¹⁰ ir teismų praktikos analizė įrodo, kad veikos abipusio baudžiamumo principas turi būti suprantamas *in abstracto*. Turėdamas omenyje teismų praktiką, norėčiau atkreipti dėmesį į 1998 m. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimą. Šis teismas, nepaisydamas, kad 1994 m. Prancūzijos Respublikos BK genocidas apibrėžtas kaip Prancūzijoje padaromas nusikaltimas, nusprendė, kad tai nėra kliūtis teisti asmenis už tokių veikų padarymą kitose valstybėse⁵¹¹.

Drįstu teigti, kad veikos abipusio baudžiamumo principo įtvirtinimas šalies baudžiamuosiuose įstatymuose įpareigoja paisyti užsienio valstybės įstatymų. Tokio teiginio teisingumu galima įsitikinti, kai taikant veikos abipusio baudžiamumo principą būtina studijuoti užsienio valstybės baudžiamuosius įstatymus, juos gretinti su nacionaliniais ir tik esant abiejų atitikčiai taikyti mūsiškius. Be to, veikos abipusio baudžiamumo principo taikymas gali būti siejamas su įpareigojimu atsižvelgti į švelnesnę užsienio valstybės baudžiamąjį įstatymą nustatytą sankciją skiriant asmeniui bausmę.

LR BK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „*Jeigu asmuo, padaręs nusikaltimą užsienyje, teisiamas Lietuvos Respublikoje, bet abiejose valstybėse už šį nusikaltimą numatytos skirtingos bausmės, bausmė nusikaltusiam asmeniui skiriama pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, tačiau ji negali viršyti nusikaltimo padarymo vietos valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose nustatyto maksimalaus dydžio*“.

⁵⁰⁹ Pavyzdžiui, Japonijos BK 249 str.

⁵¹⁰ *Bassioni Ch.* La estradizione internazionale: Riassunto della prassi americana contemporanea ed uno schema di proposte per il rinnovamento dell'istituto // *Revista del diritto matrimoniale e dello stato della persone.* 1968. N. 2. P. 428. Nuoroda daroma pagal *Звирбуль В. К., Шутлов В. П.* Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974. С. 28–29.

⁵¹¹ Judgment of the Cour de Cassation, Chambre Criminelle, of 6 January 1998, No. X96-32.491 PF.

Vertinant šią normą daugeliui kiltų klausimas, ar tokiu atveju kitos valstybės teisės normos, į kurias daroma nuoroda, tampa nukreipiančiosios sistemos (nacionalinio baudžiamojo įstatymo) dalimi.

Vieno atsakymo į šį klausimą mokslinėje literatūroje nėra. Nemaža dalis mokslininkų tarptautininkų teigia, kad visais atvejais nuoroda netransformuoja vienos teisinės sistemos ar šakos normų į kitos sistemos ar šakos normas, o tik sankcionuoja nukreipiamosios sistemos ar atskiros teisės šakos normų veikimą (galiojimą) nukreipiančiosios sistemos ar šakos srityje⁵¹². Šie autoriai teigia, kad būtina skirti dvi visiškai skirtingas sąvokas: atskiros valstybės teisinę sistemą ir teisę, taikomą atskiroje valstybėje. Jų nuomone, pirmoji sąvoka daug siauresnė nei antroji. Manoma, kad jei konkrečioje valstybėje gali galioti tarptautinės teisės normos, tai užsienio valstybių nacionalinės teisės normų galiojimas taip pat galimas. Tačiau šių normų galiojimą būtinai turi sankcionuoti konkreti nacionalinės teisės norma, o tokio sankcionavimo vienintelis būdas – nuoroda.

Tuo tarpu Italijoje net ir pastaruoju metu vadovaujama doktrina, skelbiančia, kad, norint taikyti Italijos teritorijoje užsienio valstybės normą, būtina ją transformuoti į itališkosios teisės normą. Be to, šią normą būtina aiškinti vadovaujantis itališkąja teisės dvasia⁵¹³. Analizuodami tokias doktrinos nuostatas ir lygindami jas su tarptautinės teisės visuotinai priimtais principais, galime aptikti tam tikrą prieštaravimą. Tarptautinėje privatinėje teisėje iki šiol galioja principas, skelbiantis, kad jeigu konkrečios valstybės nacionaliniai įstatymai leidžia taikyti šioje valstybėje atitinkamas užsienio valstybės teisės normas, tai jos turi būti taikomos lygiai taip, kaip užsienio valstybių teismų praktikoje⁵¹⁴. Galima besąlygiškai sutikti su tuo, kad šio principo galiojimas privatinėje teisėje sunkumų nekelia. Tačiau jei šį principą tiesmukai taikysime viešojoje, o ypač baudžiamojoje, teisėje, tai gali susidurti su dideliais nesklandumais.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad panašaus turinio normos įtvirtinamos ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose. Štai Rusijos Federacijos BK 12 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „*Jeigu Rusijos pilietis ar asmuo be pilietybės, nuolat gyvenantis Rusijos Federacijoje, padaro užsienyje nusikaltimą, tai jam negali būti paskirta bausmė, didesnė nei atitinkamo užsienio valstybės įsta-*

⁵¹² Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985. P. 75; Мюллерсон П. А. Соотношение международного и национального права. – Москва, 1982. С. 61.

⁵¹³ Plačiau skaityti Мюллерсон П. А. Соотношение международного и национального права. – Москва: Международные отношения, 1982. С. 62.

⁵¹⁴ Cituojama pagal Лунц Л. А. Курс международного частного права. Общая часть. – Москва, 1973. С. 160.

tymo numatytas sankcijos maksimumas „⁵¹⁵. Nuo LR BK 8 straipsnio 1 dalies ši norma skiriasi tik tuo, kad ji taikoma Rusijos piliečiams ir nuolat šioje valstybėje gyvenantiems asmenims be pilietybės, t. y. tiems asmenims, dėl kurių užsienyje padarytų nusikaltimų Rusijos valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama taikant personalinį principą. Įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją taikant valstybės interesų apsaugos arba universalųjį principą ši norma negalioja. Tai absoliučiai teisinga pozicija, nes šiems principams veikos abipusis baudžiamumas nebūdingas.

Danijos Karalystės BK 10 paragrafo 2 dalyje, Švedijos Karalystės BK 2 skyriaus 2 straipsnio 3 dalyje taip pat įtvirtintos nuostatos, ipareigojančios teisną asmeniui skirti bausmę, ne didesnę nei numatyta nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose.

Akivaizdu, kad tokio turinio normos yra galimos, tačiau niekas nepaneigs, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės baudžiamajame kodekse gali būti nustatyta, jog padaryta veika baudžiama tokia bausme, kurios net nėra LR BK įtvirtintoje bausmių sistemoje. Akivaizdu, kad tuomet susidursime su atveju, kai įstatymas reikalaus atsižvelgti į švelnesnę užsienio valstybės baudžiamąją įstatymo sankciją, o praktiškai to padaryti negalėsime.

Būtent dėl šios priežasties pritariu autoriams, kurie skeptiškai vertina kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų galiojimo šalyje galimybę, nes tai dirbtinai riboja nacionalinio įstatymo ir teismo galias⁵¹⁶. Antra vertus, vargu ar tikslinga riboti teismo teisę skiriant asmeniui bausmę atsižvelgti į nusikalstamos veikos padarymo vietos valstybės baudžiamajame kodekse numatytą švelnesnę bausmę.

Manau, LR BK reikėtų nustatyti, kad, įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją taikant personalinį, individualių interesų apsaugos arba atstovavimo principus, kaltininkui bausmė skiriama LR BK normų nustatyta tvarka ir apimtimi, bet nustačius, kad nusikalstamos veikos padarymo valstybėje asmeniui skiriama švelnesnė bausmė, į tai atsižvelgiama švelninant bausmę. Švelninant bausmę reikėtų atsižvelgti į asmeniui taikomos LR BK normos sankcijos ribas. Kita vertus, galima būtų taikyti ir LR BK 54 straipsnio 3 dalį.

Apibendrinant išdėstytas mintis galima teigti, kad veikos abipusio baudžiamumo principas turi būti taikomas tik *in abstracto*, nes jį taikant *in*

⁵¹⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1997.

⁵¹⁶ *Медведев А. М.* Действие уголовного закона в пространстве // Журнал Российского права. 1997. №. 9. С. 91.

concreto gali būti įtvirtintas užsienyje padarytų nusikalstamų veikų nebaudžiamumas.

Nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintas imperatyvas atsižvelgti į švelnesnę užsienio valstybės sankciją skiriant asmeniui bausmę už užsienio valstybėse padarytus nusikaltimus yra logiška veikos abipusio baudžiamumo sąlygos pripažinimo išdava. Tačiau siekiant išvengti visų galimų nesklandumų tokios normos turinys turėtų būti gerai apgalvotas. Turi būti nustatytos labai tikslios ir nedviprasmiškos jos taikymo taisyklės siekiant išvengti bet kokių galimų bausmės skyrimo asmeniui proceso nesklandumų.

Manau, kad LR BK 8 straipsnio 1 dalyje vietoj esamos antrojo sakinio formuluotės galėtų būti nustatyta, kad:

„Užsienyje nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui bausmė skiriama pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Jei užsienio valstybės baudžiamieji įstatymai už atitinkamą nusikalstamą veiką numato švelnesnę bausmę nei Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, teismas į tai atsižvelgia švelnindamas bausmę“.

4 SKYRIUS.

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PADARYMO VIETOS NUSTATYMAS IR JO REIKŠMĖ VALSTYBĖS BAUDŽIAMAJAI JURISDIKCIJAI

Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos problema labai susijusi su nusikalstamos veikos padarymo vietos (lot. *forum delicti commissi*) nustatymu. Tik nustačius nusikalstamos veikos padarymo vietą, galima spręsti klausimą dėl valstybės pozityviojoje baudžiamojoje teisėje įtvirtinto konkretaus baudžiamosios jurisdikcijos principo taikymo.

Nusikalstamos veikos padarymo vietos problema dažnai analizuojama šiuolaikinės baudžiamosios teisės bei tarptautinės teisės teorijoje, tačiau, kaip matysime vėliau, ne ką mažiau ji domino ir praėjusių šimtmečių įvairių valstybių baudžiamosios teisės specialistus. Buvo sukurtos kelios teorijos – jas nagrinėsiu toliau.

Norėdamas nuodugniau nagrinėti problemą išskirčiau kelias nusikalstamos veikos padarymo galimybes: 1) veika sumanoma ir padaroma Lietuvos teritorijoje; 2) veika sumanoma ir padaroma už Lietuvos teritorijos ribų; 3) dalis veikos padaroma Lietuvos teritorijoje, o dalis – už jos ribų; 4) veika padaroma bendrininkams veikiant ne vienos valstybės teritorijoje; 5) veika padaroma naudojant telekomunikacijų tinklus.

Pirmuoju ir antruoju atveju nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problema nekyla, nes asmens padaryta veika apsiriboja vienos valstybės teritorija, tačiau visais kitais atvejais sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos problemą ginčytinų ir teisiškai įdomių klausimų kyla daug. Norint juos visus išnagrinėti reikia ištirti teisinę įvairių nusikalstamų veikų prigimtį, atkreipti dėmesį į svarbiausias teises veikų savybes ir padarymo sąlygas.

Nusikalstama veika gali trukti kurį laiką ir susidaryti iš įvairiausių kūno judesių. Be to, įstatymas baudžia ne tik už baigtos nusikalstamos veikos padarymą, bet ir už pasikėsinimą, o tam tikrais atvejais ir už rengimąsi padaryti nusikalstamą veika, todėl galime susidurti su situacija, kai asmuo rengėsi padaryti nusikalstamą veika arba pasikėsino ją padaryti už Lietuvos teritorijos ribų, o baigta ji buvo Lietuvoje. Galimas ir atvirkštinis variantas.

2000 m. priimto LR BK 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „Kai ta pati nusikalstama veika padaryta ir Lietuvos valstybės teritorijoje, ir užsienyje, laikoma, kad ta veika padaryta Lietuvos valstybės teritorijoje, jeigu šioje teritorijoje ji buvo pradėta, baigta arba nutrūko“.

Žinant tai, kad užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinama tokia pati arba labai panaši nuostata⁵¹⁷, galima būtų teigti, kad analizuojama LR BK nuostata įtvirtina konkuruojančios jurisdikcijos problemą. Pavyzdžiui, Prancūzijos Respublikos BK 113–2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nusikalstama veika laikoma padaryta Prancūzijoje, jei bent dalis nusikalstamos veikos buvo padaryta jos teritorijoje. Tad kyla klausimas, kam teikti pirmenybę, ar valstybei, kurios teritorijoje buvo veika pradėta, ar valstybei, kurios teritorijoje ji buvo baigta?

Ieškant atsakymo reikia turėti galvoje, kad tarptautiniu lygiu žinomi du pagrindiniai nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo principai⁵¹⁸. Pirmasis – subjektyvusis teritorinis principas. Juo gali vadovautis ta valstybė, kurios teritorijoje veika buvo pradėta arba baigta daryti. Antrasis – objektyvusis teritorinis principas. Šį principą taiko ta valstybė, kurios teritorijoje kilo nusikalstamos veikos padariniai.

Baudžiamosios teisės specialistų pozicijų analizė leidžia daryti išvadą, kad ne kas kita, o veika ir padariniai, kaip nusikalstamos veikos sudėties objektyvūs požymiai, yra dviejų tarp savęs konkuruojančių nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo teorijų pagrindai. Pirmosios teorijos šalininkai mano, kad nusikalstamos veikos esmė yra pavojinga veika (vok. *Ausführungstätigkeitstheorie*). Labiausiai ši teorija buvo paplitusi XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje⁵¹⁹. Kaip mano ją palaikantys autoriai (C. Bar, E. Beling, F. Liszt), pavojinga veika, o ne kas kita yra nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuriame būna „akumuliuotas“ nusikalstamas sumanymas⁵²⁰. Manyčiau, ši nuostata verta dėmesio, nes asmuo, įgyvendindamas nusikalstamą sumanymą, veikia konkrečios valstybės teritorijoje ir žino arba numano, kokios poveikio priemonės gali būti taikomos pripažinus jį kaltu. Kiti šią teoriją palaikantys autoriai mano, kad pavojinga veika siekiama tam tikrų padarinių, todėl ji ir yra pagrindinis nusikalstamos veikos akcen-

⁵¹⁷ The Danish Criminal Code. – Kopenhavn, 1991; Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва, 1997; Итальянский уголовный кодекс. – Москва, 1976; Уголовный кодекс ФРГ. – Москва, 1996; Примерный уголовный кодекс США. – Москва, 1969.

⁵¹⁸ Shaw M. N. International Law. – Cambridge, 1997. P. 459; Hiller T. Sourcebook of Public International Law. – London, 1998. P. 254–255.

⁵¹⁹ Kunter N. De la loi penale applicable aux delits commis a l'etranger pour lesquels l'extradition n'est pas admise // Revue internationale de droit penal. 1950. N. 2. P. 213.

⁵²⁰ Hälschner H. Das gemeine deutsche Srafrecht. – Berlin, 1887. S. 390.

tas⁵²¹. Be to, reikia pabrėžti ir tai, kad iš tikrųjų patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kurios padariniai kilo užsienyje, padarymo gali tik ta valstybė, kurioje asmuo veikė. Veikos teorija buvo pripažinta ir 1883 m. Miunchene vykusiame Tarptautinės teisės instituto sesijoje bei 1932 m. Hagoje tarptautiniame lyginamosios teisės kongrese⁵²².

Antrosios teorijos šalininkai (H. Meyer, K. Binding) teigia, kad veikos teorija yra visapusiškai ir pakankamai pagrįsta. Įgyvendinant ją valstybės, kurios teritorijoje kyla padariniai, interesai praktiškai neapsaugomi. Manychiau, šis argumentas yra abejotinas, nes valstybės interesai gali būti apsaugomi taikant apsaugos arba kitą valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintą baudžiamosios jurisdikcijos principą (pvz., *individualių interesų apsaugos arba universalųjį principą*).

Dėstydami savo argumentus padarinių teorijai pagrįsti, kai kurie mokslininkai teigia, kad sprendžiant šią problemą padariniai yra pagrindinis nusikalstamos veikos sudėties požymis, nes tik jie rodo, kokios vertybės pažeistos⁵²³. Reikia pasakyti, kad šios teorijos šalininkai visiškai be pagrindo pavojingą veiką pripažįsta tik papildomu, o ne pagrindiniu nusikalstamos veikos požymiu⁵²⁴. Be to, abejotina, ar teisinga padarinių doktrina išplėsti teritorinio principo taikymą, apeliuojant vien į padarinių kilimo faktą. Manau, kad nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą vien tik padarinių kilimo faktas gali būti svarbus tuomet, kai negalima nustatyti tikslios pavojingos veikos padarymo vietos ir pagrįstai manoma, kad veikos padariniai turėjo kilti kitoje valstybėje.

Akivaizdu, kad drastiškos priemonės sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą nieko gera neduoda, nes problemą spręsti dėl to būna tik sudėtingiau. Matyt, todėl XX a. pradžioje daugelio valstybių, t. y. Vokietijos, Austrijos, Italijos, Olandijos, Rusijos, mokslininkai tapo vadinamosios tarpinės (ubikvitacinės) teorijos (vok. *Einheitstheorie*) šalininkais⁵²⁵.

Būtent ši teorija įtvirtinta tiek LR BK, tiek daugelio kitų valstybių baudžiamuosiuose arba baudžiamojo proceso įstatymuose⁵²⁶. Tarpinės teorijos

⁵²¹ Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий. – Москва, 1968. С. 9.

⁵²² Plačiau skaityti Звирбуль В. К., Шутлов В. П. Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974. С. 41.

⁵²³ Уголовное право. Часть общая. – Москва, 1969. С. 48.

⁵²⁴ Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий. – Москва, 1968. С. 70–75.

⁵²⁵ Сергеевский Н. Д. Русское уголовное право. – Санкт Петербург, 1913. С. 345–347.

⁵²⁶ Omenyje turiu Prancūzijos BPK, Italijos BK, Švedijos BK, Vokietijos BK, Šveicarijos BK ir kt.

šalininkai įsitikinę, kad visi įvardyti nusikaltimo sudėties objektyviosios pusės pagrindiniai požymiai yra svarbūs ir neleistina teikti pirmenybę kuriam nors vienam, jei įstatymų leidėjas nenusprendė kitaip. Vertinant ubicvitacinę teoriją matyti, kad jos šalininkai, jungdami veikas ir padarinių teorijas, siekė užtikrinti visokeriopą kiekvienos valstybės interesų apsaugą. Šiai teorijai norėčiau pritarti, bet manyčiau, kad jos taikymas turi būti diferencijuotas. Kitu atveju, remiantis grynai dirbtiniais ir formaliais argumentais, būtų daroma išvada dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos.

Baudžiamojoje teisėje nusikaltimo sudėtys skirstomos į formalias ir materialias, nors galbūt nėra tokios nusikalstamos veikos, kuri nesukeltų vienokių ar kitokių padarinių.

Esant formaliai sudėčiai pavojingi padariniai nėra būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis. Veika laikoma baigta nepaisant kylančių padarinių. Remiantis šia nuostata galima būtų teigti, kad pavojingi padariniai neturi vyrauti nustatant ir nusikalstamos veikos padarymo vietą. Remiantis pavojingos veikos teorija galima daryti išvadą, kad konkreti nusikalstama veika padaryta teritorijoje tos valstybės, kurioje pasireiškė asmens valia.

Daug diskusijų šia tema kyla tuomet, kai kalbama apie nusikalstamas veikas, padaromas panaudojus vadinamąjį nekaltą tarpininką (angl. *innocent agent*). Nekaltu tarpininku gali būti pripažįstamas laiškas, žurnalas, laikraštis ir kita.

Esama autorių, kurie, remdamiesi angliška doktrina, palaiko mintį, kad tokiu atveju nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje „tarpininkas“ pasiekia adresatą⁵²⁷. Vadinamoji angliškoji doktrina jau nuo seno taikoma ir kitų žemynų teritorijose. Tarptautinėje teisinėje literatūroje šios doktrinos pavyzdžiu laikoma „Cuttingo“ byla.

*1887 m. Cuttingas Teksaso laikraštyje išspausdino informaciją, šmeižiančią Meksikos gyventoją. Neilgai trukus Cuttingas apsilankė Meksikoje ir ten buvo suimtas. Nepaisant to, kad JAV ambasadorius bandė įrodinėti, kad šis nusikaltimas buvo padarytas JAV, Meksikos teismas nusprendė, kad šis nusikaltimas buvo padarytas čia, nes asmenį šmeižianti informacija buvo perskaityta Meksikoje*⁵²⁸.

Tuo tarpu net Didžiosios Britanijos teismai, sprenddami nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimą, vadovaujasi visiškai kitokia logika. Tokiais atvejais jie taiko subjektyvų teritorinį principą. Pavyzdys galėtų būti šis atvejis.

⁵²⁷ Блум М. И. Место совершения преступления в английском уголовном праве // Совершенствование уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Уч. зап. ЛГУ. Вып. 188. – Рига, 1973. С. 171–175.

⁵²⁸ Shaw M. N. International Law (Fourth Edition). – Cambridge, 1997. P. 259.

1971 m. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmai nagrinėjo apeliacinę bylą, kurioje T. buvo kaltinamas turto prievartavimu. Jis nusiuntė laišką Vokietijoje gyvenančiai poniai X, reikalaujamas atsiųsti pinigų. Gavusi laišką, ponia X nedelsdama informavo Britanijos policiją. Ji ir sulaukė įtariamąjį.

Šioje byloje dauguma lordų sutiko su tuo, kad nusikaltimo padarymo vieta yra Didžioji Britanija nepaisant, kad veiksmai buvo nukreipti prieš už jos ribų gyvenantį asmenį⁵²⁹.

Konkretus pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad, numačius atsakomybę vien tik už pavojingos veikos padarymą, bandymai paremti kita, o ne veikos teorija yra nevaisingi. Tai patvirtina ir XIX a. pabaigos žymių mokslininkų darbai⁵³⁰. Be to, nelogiška taikyti nekalto tarpininko teoriją, nes tuomet nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas priklauso nuo to, kur tam tikru momentu yra nukentėjusysis.

Siūlau įsivaizduoti situaciją, kai per Lenkijos teritoriją traukiniu važiuojančiam asmeniui peiliu į krūtinę suduodamas mirtinas smūgis, tačiau asmuo miršta tik Lietuvos teritorijoje. Pažodžiui taikant LR BK 4 straipsnį reikėtų konstatuoti, kad nusikalstama veika (nužudymas) padaryta Lietuvos teritorijoje. Nužudymo sudėtis yra materialinė ir padarinių kilimas turi lemiamą reikšmę sprendžiant šio nusikaltimo baigtumo momento klausimą. Vadovaudamiesi būtent šiuo argumentu tam tikri baudžiamosios teisės specialistai teigia, kad jei padariniai pasireiškė konkrečios valstybės teritorijoje, nusikalstama veika pripažįstama padaryta joje nepaisant to, kad visa veika buvo padaryta už šios teritorijos ribų⁵³¹. Manau, kad tik fakto, jog padariniai pasireiškė konkrečios valstybės teritorijoje, konstatavimas neleidžia sukurti savo teorijos. Sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimą būtina gilintis į problemos esmę, o ne apsiriboti formaliu požiūriu. Atsiribojant nuo nusikalstamos veikos sudėties rūšies, kuri turi reikšmės nustatant nusikaltimo baigtumo momentą, svarbu nustatyti, kas, t. y. ar pavojinga veika, ar pavojingi padariniai, yra pagrindinis konkretaus nusikaltimo arba baudžiamojo nusižengimo dalykas. Dar galima atsižvelgti į tai, ar kaltininkas norėjo, kad pavojingi padariniai kiltų kitos valstybės teritorijoje, ar ne. Panašiomis taisyklėmis vadovaujamosi sprendžiant ir nusikalstamos veikos padarymo laiko nustatymo klausimą (LR BK 3 str. 1 d.).

⁵²⁹ Law Reports, Appeal Cases. 1971. P. 537.

⁵³⁰ Binding K. Handbuch des Strafrechts. – Berlin, 1885. S. 422. Nuoroda daroma pagal Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – С.-Петербург, 1902. Т. 1. С. 308.

⁵³¹ Revue roumaine des sciences sociales. 1996. N. 1. P. 74; Дурманов Н. Д. Советский уголовный закон. – Москва, 1967. С. 218–219.

Šios minties pagrįstumą, manau, įrodo tai, kad anglosaksų teisinės sistemos valstybėse taikoma vadinamoji efekto teorija (angl. *where it actual takes effect*)⁵³². Jos esmė ta, kad objektyvus teritorinis principas gali būti taikomas pripažįstant konkrečios valstybės teritoriją nusikalstamos veikos padarymo vieta tik tuomet, kai padariniai joje buvo efektingiausi⁵³³. Remdamasis būtent šia doktrina Škotijos teismas „*Lockerbie*“ byloje nusprendė, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra Škotijos teritorija, nes orlaivis, kuriame buvo padėti sprogmenys, susprogo virš Lockerbio miestelio⁵³⁴.

Tokiais pačiais argumentais vadovavosi ir Turkijos teismas darydamas išvadą, kad nusikalstama veika nebuvo padaryta Turkijos teritorijoje.

*1948 m. buvo nuvarytas Bulgarijos avialinijų lėktuvas. Orlaiviui pakilus į orą, vienas iš užpuolikų šovė į laivo pilotą, kuris mirė orlaiviui nusileidus Turkijoje. Turkijos teismas pripažino, kad konkrečiu atveju reikia vadovautis pavojingos veikos teorija ir pripažinti, kad nusikaltimas nebuvo padarytas Turkijos teritorijoje. Pasekmių kilimas Turkijos teritorijoje buvo vertinamas tik kaip faktas, neturintis reikšmės problemos sprendimui*⁵³⁵.

Atlikta klausimui analizė, manau, įrodo, kad bet koks pasekmių doktrinos idealizavimas⁵³⁶ ir beatodairiškas taikymas praktikoje turi būti vertinamas neigiamai, nes esminių klausimų negalima spręsti vien tik formaliais argumentais.

Ubikvitacinė teorija skelbia ne tik tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje ji buvo pradėta arba baigta, bet ir tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje ji nutrūko⁵³⁷.

Pripažinti, kad nusikalstama veika nutrūko Lietuvoje, galima tik tuomet, kai veika buvo pradėta užsienyje, o Lietuvoje tęsėsi arba truko. Konkretus to pavyzdys galėtų būti kontrabandos gabenimas, neteisėtas šaunamojo ginklo nešiojimas, kelių asmenų, esančių skirtingose valstybėse, žudymas ir kiti trunkamieji arba tęstiniai nusikaltimai arba baudžiamieji nusižengimai. Tokiais atvejais nusikalstamos veikos nutrūkimas Lietuvos terito-

⁵³² Panaši į šią teoriją gyvavo ir Vokietijoje iki 1915 m. Ji vadinosi tarpinio poveikio teorija ir jos esmė buvo ta, kad nusikaltimo padarymo vieta yra ta, kurioje konkreti jėga paveikė norimą objektą bei ta, kurioje šiai jėgai buvo duota pradžia. Plačiau skaityti *Fitzgerald P. J. Criminal Law and Punishment*. – Oxford, 1962. P. 166–168; *Bergman L. Der begehungrost im Internationalen Strafrecht Deutschlands, Englands und der Vereinigten Staaten von America*. – Berlin, 1966. S. 30–32; 80–86.

⁵³³ *Hiller T. Sourcebook of Public International Law*. – London, 1998. P. 254.

⁵³⁴ *Shaw M. N. International Law (Fourth Edition)*. – Cambridge, 1997. P. 459.

⁵³⁵ *Revue Internationale de droit pénal*. 1950. N. 2. P. 212–213.

⁵³⁶ *Современное зарубежное уголовное право*. – Москва, 1957. Т. 1. С. 133.

⁵³⁷ Būtina atkreipti dėmesį, kad veikos nutrūkimo negalima tapatinti su kaltininko sulaičymu.

rijoje siejamas su aktyviais kaltininko, teisėsaugos institucijų arba civilių asmenų veiksmais, kurie padeda nutraukti tolesnį nusikalstamos veikos darymą.

Tuo tarpu Lietuvos teritorija negali būti pripažinta nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei susiduriama su priešingu variantu, t. y. kai tęstinė ar trunkamoji nusikalstama veika pradedama Lietuvoje, o užsienio valstybės teritorijoje nutrūksta. Ši išvada peršasi dėl to, kad nusikalstama veika yra tam tikrų požymių visuma. Pagrindiniai šios visumos požymiai buvo realizuoti už Lietuvos teritorijos ribų, todėl ta erdvė yra nusikalstamos veikos padarymo vieta. Vadovaudamasis tokia pačia logika daryčiau išvadą, kad Lietuvos teritorija neturi būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei Lietuvoje jos darymui buvo rengtasi, o daroma ji buvo už Lietuvos teritorijos ribų. Juk atsakomybė už baigtą nusikalstamą veiką apima visas prieš tai buvusias stadijas, t. y. rengimąsi ir pasikėsinimą. Vertinant Lietuvos teismų praktiką galima daryti išvadą, kad sprendžiant klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos vadovaujamosi tokiomis pačiomis taisyklėmis.

*2001 m. liepos 5 d. Vilniaus apygardos teismas pripažino kalta ir nuteisė L. K. pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 105 str. 8 p., 12 p. už tai, kad Lietuvoje organizavo A. L. nužudymą, t. y. surado nusikaltimo vykdytojus K. S., A. M., V. S., ir jie Rusijos Federacijoje nužudė A. L.*⁵³⁸

Pripažinus šią taisyklę teisinga būtina žengti (įvertinus pareikštas mintis dėl veikos ir padarinių doktrinos taikymo – *autoriaus pastaba*) ir kitą logišką žingsnį, t. y. pripažinti, kad veika, pradėta už Lietuvos ribų, o baigta Lietuvoje, pripažįstama padaryta Lietuvos teritorijoje.

Tačiau yra ir tokių autorių, kurie tvirtai įsitikinę kitos nuomonės teisingumu. Jie mano, kad valstybė turi įgyvendinti savo teritorinę jurisdikciją kiekvieną kartą, kai jos teritorijoje buvo atlikta nors dalis nusikalstamos veikos⁵³⁹. Manau, kad dėl tokios pozicijos galima abejoti, nes praktikoje ji neįgyvendinama.

Apibendrinant galima teigti, kad pažodžiui taikant analizuojamą LR BK normą galima susidurti su atveju, kai įstatymas reikalauja įgyvendinti teritorinę Lietuvos jurisdikciją, o tai padaryti praktiškai nėra galimybės, nes

⁵³⁸ Baudžiamoji byla Nr. 1-24/2001m.

⁵³⁹ Revue roumaine des sciences sociales. 1966. N. 1. P. 74; Блум М. И. Определение места совершения преступления и вопросы территориальной подследственности и подсудности // Ученые записки высших учебных заведений ЛССР. Право. – Вильнюс, 1976. Т. XIII (1). С. 114; Блум М. И. Применение советского уголовного закона к продолжаемым и длящимся преступлениям // Вопросы уголовного права и процесса. – Рига, 1969. С. 47–50, 80–141.

teritorinę jurisdikciją įgyvendins užsienio valstybė. Akivaizdu, kad tik atsakius ketinimo visais atvejais nusikalstamos veikos padarymo vieta pripažinti Lietuvos teritoriją bus galima išvengti kolizinių situacijų. Prieš taikant normą visada būtina įsigilinti į jos turinį.

Esant nusikalstamam neveikimui nusikalstamos veikos padarymo vieta turi būti pripažįstama ta, kurioje asmuo turi ir gali atlikti pareigą. Jei šauktnis, būdamas užsienyje, vengia būti pašauktas į privalomąją karo tarnybą (BK 314 str.), nusikalstamos veikos padarymo vieta yra Lietuva, o ne šauktnio faktinė buvimo vieta. Tačiau jei pareigą reikia atlikti ten, kur yra asmuo (pavyzdžiui, darant veiką, numatytą LR BK 114 str.), jo buvimo vieta bus nusikalstamos veikos padarymo vieta.

Daug problemų kyla tuomet, kai reikia nustatyti bendrininkaujant padarytos nusikalstamos veikos vietą. Naujo Lietuvos baudžiamojo kodekso 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*Bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje ši veika buvo padaryta, o jeigu vienas bendrininkų veikė kitoje vietoje, – jo veikimo vieta*“.

Bendrininkaujant nusikalstama veika gali būti padaroma keliais būdais:

1) kiekvienas bendrininkas padaro veiką Lietuvoje; 2) nusikalstamos veikos vykdytojas veiką padaro Lietuvoje, o kiti bendrininkai – už jos ribų; 3) vykdytojas veiką padaro už Lietuvos ribų, o kiti bendrininkai – Lietuvoje.

Pirmuoju atveju nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą jokių problemų nekyla, nes visų bendrininkų veikos buvo padarytos Lietuvoje. Tuo tarpu kitais atvejais, remiantis analizuojama Lietuvos baudžiamojo kodekso norma, nustatyti, kur padaryta nusikalstama veika, nėra lengva. Šią išvadą darau todėl, kad minėta norma jos taikytojo aiškiai neinformuoja, kaip suprasti formuluotę „(...) o jeigu bendrininkas veikė kitoje vietoje – jo veikimo vieta“.

Taikant gramatinį-loginį aiškinimo metodą galima teigti, kad bendrininkams veikiant skirtingose vietose nusikalstamos veikos padarymo vieta yra kiekvieno bendrininko veikimo vieta. Kitaip tariant, jei keli bendrininkai veikia keliose valstybėse, tai kiekvieno jų veikimo vieta bus nusikalstamos veikos padarymo vieta. Situacija paradoksali, nes daugėjant bendrininkų veikimo vietų, daugėja ir nusikalstamos veikos padarymo vietų.

Norėdamas, kad normos, kuria reglamentuojama bendrininkų daromos nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklė, aiškinimas netaptų sąlyga pateiktoms išvadoms daryti, siūlau vadovautis nuostata, kad padaryta nusikalstama veika yra visų bendrininkų bendrų veiksmų rezultatas. Tai reikštų, kad visų bendrininkų veiksmų teisinis vertinimas tiesiogiai turi priklausyti nuo vykdytojo padarytos veikos teisinio vertinimo. Iš viso to išplaukia, kad jei vykdytojas padarė nusikalstamą veiką Lietuvoje, o ji buvo

suorganizuota užsienyje, tai visa nusikalstama veika pripažįstama padaryta ne kur nors kitur, o tik Lietuvoje. Faktinė organizatoriaus ar kito bendrininko veika nustatant nusikalstamos veikos vietą neturi jokios reikšmės. Šie asmenys veikdami užsienyje bendrininkavo darant nusikalstamą veiką Lietuvoje. Šios minties teisingumą patvirtina pavyzdys iš Lietuvos teismų praktikos.

*2001 m. liepos 5 d. Vilniaus apygardos teismas pripažino kalta ir nuteisė L. K. pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 105 str. 2 p., 7 p., 12 p. už tai, kad ji, būdama Nižnij Novgorode, Rusijos Federacijoje, surado nužudymo vykdytojus N. S. ir K. S, kurie padedami B. D. Vilniuje nužudė D. L. ir E. R.*⁵⁴⁰

Toliau nagrinėdamas problemą norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad iki 1994 m. rugsėjo 1 d. galiojusioje Baudžiamojo kodekso 4 straipsnio redakcijoje bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas iš viso nebuvo reglamentuotas⁵⁴¹. Tačiau ši problema buvo sprendžiama komentaruose. Viename iš jų išaiškinama, kad nusikalstamas, padarytas bendrininkų, veikusių ne tik Lietuvos TSR, laikomas padarytu ten, kur nusikalstamus veiksmus padarė vykdytojas⁵⁴².

Baudžiamosios teisės teorijoje nesiginčijama dėl bendrininkų akcesorinės atsakomybės. Kitaip tariant, bendrininkų atsakomybė priklauso nuo vykdytojo veiksmų teisinio vertinimo. Būtent šis principas ir turi būti pagrindas, kai sprendžiamas ir bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas, nes kiekvienas bendrininkas atsako už bendromis pastangomis pasiektą rezultatą.

Tuo tarpu kitokio požiūrio į bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problemą ištakas galima aptikti studijuojant jau XIX a. mokslininkų darbus⁵⁴³ ir teismų praktiką⁵⁴⁴. Analogiškos pozicijos laikosi ir žinomi XX a. mokslininkai. Pavyzdžiui, žinoma baudžiamosios teisės specialistė profesorė M. I. Blum teigia, kad esant bendrininkavimui nusikalstamos veikos padarymo vieta nustatoma taip: visiems bendrininkams nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje vykdytojas padarė veiką, o kitiems bendrininkams ir ta vieta, kurioje kiekvienas padarė veiką, padėjusią įgyvendinti bendrą tikslą⁵⁴⁵.

⁵⁴⁰ Baudžiamoji byla Nr. 1–24/2001m.

⁵⁴¹ To meto BK 4 straipsnio redakcijoje buvo įtvirtintas tik teritorinis principas ir reglamentuotas asmenų, neteismingų Lietuvos teismams, baudžiamosios atsakomybės klausimas.

⁵⁴² Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 1989. P. 9.

⁵⁴³ *Bar L.* Lehrbuch des Internationales Privat und Strafrechts. 1892. § 61.

⁵⁴⁴ Būtent taip panaši nuostata buvo išaiškinta 1883 m. liepos 14 d. ir 1886 m. balandžio 12 d. Vokietijos Reichsgericho sprendimuose.

⁵⁴⁵ *Блум М. И.* Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974. С. 133.

Šią teoriją pripažįsta ir Suomijos baudžiamosios teisės specialistai⁵⁴⁶. Dėstydamas savo mintis P. O. Traskmanas teigia, kad tai kur kas dinamiškesnis požiūris į bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vietas nustatymą, todėl galiojančiame Suomijos Respublikos BK įtvirtintai tradicinei nuostatai, kad bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta nustatoma atsižvelgiant į tai, kur savo veiką padarė vykdytojas, reikia skirti mažiau dėmesio⁵⁴⁷.

Vertindamas šias mintis noriu pasakyti, kad, mano nuomone, tai tos pačios akcesorinės teorijos taikymo pavyzdys, kai labiau pabrėžiama faktinė kitų bendrininkų veikos padarymo vieta. Tačiau faktinė kitų bendrininkų veikimo arba neveikimo vieta neturėtų būti vertinama, kai sprendžiamas klausimas dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo. Įtvirtinant siūlomą modelį nacionaliniuose įstatymuose sukuriama konkuruojančios jurisdikcijos problema. Tokiu atveju užsienio valstybė turės neginčijamą teisę teigti, kad nusikalstama veika padaryta ir jos teritorijoje, nes čia veikė vienas iš bendrininkų (padėjėjas, kurstytojas, organizatorius). Tai reikš, kad abi valstybės dėl tos pačios veikos padarymo gali pretenduoti į teritorinės jurisdikcijos įgyvendinimą, o tai šiuo atveju nėra visai logiška.

Nusikalstamos veikos padarymo vieta turi būti viena. Konkrečių bendrininkų veikimo arba neveikimo vieta gali skirtis, bet nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą ši aplinkybė negali turėti lemiamos reikšmės. Tai įrodo ir V. L. nužudymo byloje priimtas kaltinamasis nuosprendis.

*1994 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų kolegija pripažino kaltu ir nuteisė B. D. (tarp daugelio kitų nusikaltimų) pagal 1961 m. LR BK 105 str. 10 p., 12 p. už tai, kad 1993 m. spalio 3 d. Jūrmaloje, Latvijoje, suorganizavo V. L. nužudymą, t. y. I. A. davė nurodymą kartu su B. B., o jei reikia pasitelkus ir V. S., per 10 d. nužudyti V. L.*⁵⁴⁸

XX a. pradžios Carinės Rusijos Aukščiausiojo Teismo praktika taip pat patvirtina, kad bendrininkų faktinė veikimo vieta neturi reikšmės sprendžiant problemą, kur buvo padaryta nusikalstama veika.

*Carinės Rusijos Aukščiausiojo Teismo senatas nuteisė savo pilietį už kurstyimą, padarytą Sankt Peterburge, padirbti Austrijoje (Vienoje) Rusijos kompanijos akcijas. Kurstyto vieta buvo pripažinta Sankt Peterburgas*⁵⁴⁹. Tačiau vertindamas

⁵⁴⁶ Traskman P. O. Provision on Jurisdiction in Criminal Law—the Reform of law Caught in the Tension between Tradition and Dynamism // Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives (Ed. by Raimo Lahti and Kimmo Nuotio). – Helsinki, 1992. P. 518.

⁵⁴⁷ Ten pat.

⁵⁴⁸ V. Lingio nužudymo nuosprendis // Teisės problemos. 1995. Nr. 1. P. 106–126.

⁵⁴⁹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. – С.-Петербург, 1902. С. 309.

šią situaciją teismas pritaikė 1903 m. Baudžiamojo statuto 9 straipsnį, kuriame buvo nustatyta, kad „Statutas turi galią piliečių nusikalstamiems darbams, padarytiems užsieniuose (...)“⁵⁵⁰.

Šis sprendimas įrodo, kad kurstytojas buvo nuteistas už nusikalstamos veikos padarymą užsienyje ir jo faktinė veikimo vieta nulėmė, kur yra nusikalstamos veikos padarymo vieta.

Vokietijos baudžiamojo kodekso rengėjai taip pat mano, kad bendrininkaujant nusikalstamos veikos padarymo vieta nustatoma taikant tas pačias taisykles, kaip ir nusikalstamai veikai, padarytai vieno asmens. Ši taisyklė įtvirtinta Vokietijos Federacinės Respublikos BK 9 paragrafo 1 dalyje, o to paties paragrafo 2 dalyje papildomai nurodoma, kad bendrininkai gali veikti ir toje vietoje, kurioje nusikalstama veika buvo padaryta, ir jų faktinėje veikimo arba neveikimo vietoje. Be to, tai, kad Vokietijoje laikomasi tradicinio požiūrio į nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą, įrodo ir tokia aplinkybė, kad nagrinėjamoje Vokietijos Federacinės Respublikos BK 9 paragrafo 2 dalyje nustatyta, jog, „*Jei bendrininkas dalyvavo užsienyje padarytoje nusikalstamoje veikoje veikdamas Vokietijos teritorijoje* (išskirta autoriaus), *tai šiam bendrininkui galioja Vokietijos baudžiamieji įstatymai, (...)“*. Tą patį galima pasakyti ir nagrinėjant Prancūzijos Respublikos BK 113–5 straipsnį.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimas aktualus ir tuomet, kai kalbama apie nusikalstamos veikos padarymą virtualioje erdvėje (angl. *cyberspace*)⁵⁵¹. Tarkime, Lietuvoje esantis žmogus internetu išplatina pornografines nuotraukas, padarydamas daugelio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose numatytą nusikalstamą veiką – pornografijos platinimą (LR BK 309 str.).

Žinome, kad internetas – virtuali erdvė, kurioje susitinka du subjektai, t. y. informacijos gavėjas ir informacijos skleidėjas. Informacijos skleidėjas į interneto puslapį įdeda informaciją, kuria naudojasi informacijos gavėjas.

Pagrindu laikant šią schemą, galima teigti, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje veikė uždraustos informacijos skleidėjas. Tačiau problema ta, kad platintojas įdeda informaciją į svetainę, neturinčią jokios teritorinės priklausomybės ir kuria gali bet kas naudotis.

Faktas, kad informacija prieinama visiems potencialiems vartotojams, leido susiformuoti teorijai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta,

⁵⁵⁰ Уголовное уложение 22 марта 1903 г. Под изданием Н. С. Таганцева. – Рига, 1922. С. 31–32.

⁵⁵¹ Šiame darbe virtuali erdvė – tai internetas ir elektroninis paštas, todėl nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimas, kai veika padaroma naudojantis kompiuterine technika, turėtų būti sprendžiamas vadovaujantis šiame darbe suformuluotais bendraisiais dėsniais.

kurioje vartotojas informaciją aptiko arba pasinaudojo. Ši teorija ėmė skintis kelią po to, kai Minesotos valstijos (JAV) vyriausiasis prokuroras pareiškė, kad kiekvienas asmuo, paskleidžiantis internete informaciją, žino, jog ji bus prieinama Minesotoje, todėl jis nusikalsta čia⁵⁵². Akivaizdu, kad valstijos vyriausiasis prokuroras, sprenddamas klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos, rėmėsi jau analizuotu objektyviumu teritoriniu principu. Tačiau nagrinėjamoju atveju šio principo negalima taikyti, nes tuomet kiekvienas asmuo, internete paskleidžiantis neleistiną informaciją, nusikalsta ne tik Minesotoje, bet ir kitose valstybėse, kuriose ši informacija prieinama.

Informacijos skleidėjai žino, kad internete įdėta informacija naudojantis tam tikra kompiuterine technika gali būti prieinama bet kuriame žemės kampelyje. Jei kiekviena valstybė, norėdama taikyti teritorinį principą, mėgins vadovautis objektiniu principu, susidursime su absurdiška situacija. Tokiu atveju kiekviena šalis, kurios teritorijoje bus naudojama informacija, taps nusikaltimo arba baudžiamojo nusižengimo padarymo vieta. Manau, kad šios išvados nepriimtinos.

Tokiu atveju sprendžiant klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos siūlau vadovautis bendra taisykle, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje kaltininkas veikė. Tačiau taikydami šią taisyklę turime daryti išvadą, kad kaltininkas veikė ne kokioje nors konkrečioje teritorijoje, o niekam nepriklausančioje virtualioje erdvėje.

Galiausiai, manau, tikslinga padiskutuoti apie tai, ar verta Baudžiamajame kodekse reglamentuoti nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą. Skirtingų valstybių įstatymų leidėjai šią problemą sprendžia skirtingai. Japonijos, Rusijos Federacijos, Baltarusijos, Ispanijos⁵⁵³, Danijos baudžiamuosiuose kodeksuose nusikalstamos veikos padarymo vietos problemai daugiau dėmesio neskiriama. Tai reiškia, kad nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą vadovaujama baudžiamojo proceso kodekso normomis. Tačiau Italijos (BK 6 str.), Prancūzijos (BK 113–2 ir 113–5 str.), Vokietijos (BK § 9), JAV (Pavyzdinio BK 1.03 str.) baudžiamuosiuose kodeksuose ši problema neapainama. Pavyzdžiui, Prancūzijos Respublikos BK 113–2 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad nusikaltimas laikomas padarytu Prancūzijoje, jei bent dalis nusikalstamos veikos buvo padaryta jos teritorijoje⁵⁵⁴, o to paties kodekso 113–5 straipsnyje rašoma apie bendrininkų

⁵⁵² *Hiller T.* Sourcebook of Public International Law. – London, 1998. P. 260.

⁵⁵³ Уголовный кодекс Испании. – Москва, 1998.

⁵⁵⁴ Įdomu pažymėti, kad Prancūzijos teismų praktikoje pasitaikė atveju, kai nusikalstamos veikos padarymo vieta buvo pripažįstama Prancūzija, nors tam nebuvo jokio pagrindo. 1964

baudžiamosios atsakomybės principus, jei būdami Prancūzijoje jie dalyvavo užsienyje padarytoje veikoje.

Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas gana detalai reglamentuotas JAV ir Vokietijoje. JAV pavyzdiniame baudžiamajame kodekse bei atskirų valstijų baudžiamųjų įstatymų rinkiniuose⁵⁵⁵ nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklės įtvirtintos straipsnyje, reglamentuojančiame teritorinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą (pavyzdinio BK 1.03 str.). Tokios pačios pozicijos šalininkai yra ir Lietuvos įstatymų leidėjai. Nusikalstamos veikos padarymo vieta nustatoma taikant taisykles, įtvirtintas galiojančio ir naujai priimto Lietuvos baudžiamojos kodekso 4 straipsnyje.

Tuo tarpu visiškai kitaip į šią problemą žiūri Vokietijos įstatymų leidėjai. Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą reglamentuojančios normos yra atskirame paragrafe. Tai labai teisingas sprendimas, nes išaiškėjus nusikalstamos veikos padarymo faktui pirmiausia nustatoma, kur veika buvo padaryta, ir tik vėliau galima spręsti konkretaus baudžiamosios jurisdikcijos principo taikymo klausimą, jei norima įgyvendinti šalies baudžiamąją jurisdikciją.

Toliau analizuodamas LR BK normas, reglamentuojančias nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą, norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad jos yra dvi (LR BK 4 straipsnio 2 ir 3 dalys). Viena norma skirta reglamentuoti bendras nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykles, o kita nustatyta, kai nusikalstama veika laikoma padaryta Lietuvos teritorijoje.

Esu šalininkas tos nuomonės, kad jeigu nusprendžiama, jog nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimas aktualus tik reglamentuojant teritorinio principo taikymo sąlygas, pakaktų nuostatos, įtvirtinančios taisyklę, kad „*Lietuvos teritorija yra nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei Lietuvos valstybės teritorijoje ji buvo pradėta, baigta arba nutrūko*“. Teritorinį principą reglamentuojančiame straipsnyje įtvirtinus ir bendras nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykles, jos tampa beprasmės.

Tuo tarpu nusprendus, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas LR BK turėtų būti sprendžiamas atskirame straipsnyje, jo normomis nereikėtų reglamentuoti atvejų, kai nusikalstama veika pripa-

m. Belgijos pilietis buvo nuteistas Prancūzijoje už tai, kad Belgijoje pagrobė automobilį ir kietino juo vykti į Prancūziją. Būtent šis ketinimas buvo pagrindas teismui pripažinti, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra Prancūzija. Šios valstybės teismų praktikoje galima aptikti ir dar keistesnių atvejų. Plačiau skaityti *Bouzat P., Pinatel J. Traité de droit pénal et de criminologie.* – Paris, 1970. T. II. P. 1634.

⁵⁵⁵ Уголовное право буржуазных стран: общая часть. – Москва, 1990. С. 151–152.

žįstama padaryta Lietuvos teritorijoje, o derėtų tiesiog įtvirtinti bendrą taisyklę, kad „*Nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo veikė arba turėjo ir privalėjo veikti, arba vieta, kurioje kilo arba turėjo kilti baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai*“.

Taigi LR BK siūlau įtvirtinti tokios redakcijos naują 8¹ straipsnį:

„8¹ straipsnis. *Nusikalstamos veikos padarymo vieta*

1. *Nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo veikė arba turėjo ir privalėjo veikti, arba vieta, kurioje kilo arba turėjo kilti baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai.*

2. *Bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje veika buvo padaryta*“.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Formuluoiant valstybės baudžiamosios jurisdikcijos sąvoką reikėtų atsižvelgti į tai, kad pats terminas „jurisdikcija“ negali būti suvokiamas vien tik siaurąja prasme, t. y. kaip teismų kompetencija nagrinėti baudžiamąsias bylas. Įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją svarbus vaidmuo tenka įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžioms, todėl valstybės baudžiamoji jurisdikcija neabejotinai susijusi su įgaliojimais leidžiant baudžiamuosius įstatymus (įstatymų leidybos jurisdikcija), nagrinėjant baudžiamąsias bylas (teisminė jurisdikcija) ir sudarant sąlygas (prielaidas) nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl valstybės teritorijoje ir už jos ribų padarytų nusikalstamų veikų.

2. Valstybė baudžiamąją jurisdikciją įgyvendina tik laikydamosi tam tikrų principų, įtvirtintų jos baudžiamajame kodekse, taip apibrėždama šalies baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje teisinės ribas. Valstybė laisva pasirinkti principus, kuriuos taikydama įgyvendins savo teritorinę arba ekstrateritorinę jurisdikciją, nes tarptautinė teisė nustato tik konkretaus principo galiojimo ribas su sąlyga, kad jį pripažįsta tarptautinė teisė.

Neteisinga laikytis konservatyvios pozicijos manant, jog, plėsdama principų sąrašą, į kuriuos atsižvelgdama valstybė įgyvendina savo ekstrateritorinę baudžiamąją jurisdikciją, valstybė išplės ir savo baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje ribas. Tarptautinė teisė šiuo klausimu pripažįsta tam tikrą laisvę, todėl kiekviena šalis turėtų stengtis sukurti darnią baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemą, tenkinančią konkrečios šalies poreikius įgyvendinant savo ekstrateritorinę baudžiamąją jurisdikciją. Manychiau, valstybės ekstrateritorinė jurisdikcija turėtų būti įgyvendinama vadovaujantis vėliavos, personalinio, valstybės interesų apsaugos, individualių interesų apsaugos, universaliuoju ir atstovavimo principais.

3. Spartėjantis valstybių bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose lemia tai, kad vis daugiau klausimų, susijusių su valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimu, reglamentuoja ir tarptautinės normos. Šių normų analizė rodo, kad jos gana dažnai nustato kitokias nei nacionaliniai įstatymai taisykles. Tai lemia šių normų kolizijos problemą, kuri turėtų būti sprendžiama tik remiantis tarptautinės teisės primatą pripažįstančia monistinė teorija.

Atsižvelgdamas į tai, kad įgyvendinant valstybės jurisdikciją (taip pat ir baudžiamąją) įtakos turi ne tik tarptautinės sutartys, bet ir visuotinai pripažįstamos tarptautinės teisės normos, siūlau Lietuvos Respublikos Konstitucijos atskirame straipsnyje įtvirtinti, jog „*Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos bei tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir turi pirmenybę prieš nacionalinius įstatymus bei sukuria teises ir pareigas visiems asmenims, esantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje*“.

4. Baudžiamojoje teisenoje tarptautinės sutartys turi galioti tiesiogiai. Principas *pacta sunt servanda* universalus, todėl negalima diferencijuoti jo taikymo atsižvelgiant į teisės šaką. Baudžiamoji teisė nepasizymi didesniu tarptautinės teisės normų poveikiu jai mechanizmu. Todėl nesant Baudžiamajame kodekse nuorodos į tarptautines sutartis, Lietuvos ratifikuotų tarptautinių sutarčių taikymas baudžiamojoje teisėje su sąlyga, kad jos yra savaime galiojančios (angl. *self-executing treaty*), turi būti užtikrinamas vadovaujantis Lietuvos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalimi ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalimi, kurių normos įtvirtina tarptautinių sutarčių primatą nacionalinių normų atžvilgiu esant jų kolizijai.

5. Užsienio valstybių teismų praktikos analizė parodė, kad tarptautinės sutartys sprendžiant baudžiamąsias bylas taikomos tik tuomet, kai jos yra sudėtinė nacionalinės teisės dalis; oficialiai paskelbtos; atitinka visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir papročius; nepažeidžia konstitucijos normų dėl tarptautinių sutarčių pasirašymo ir ratifikavimo; galioja tarptautiniu lygiu.

6. Nepaisant to, kad tarptautinių sutarčių galiojimas Lietuvos baudžiamojoje teisenoje gali būti užtikrinamas taikant Lietuvos Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo normas, teritorinį valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principą įtvirtinanti Lietuvos baudžiamojo kodekso norma turėtų būti rašoma darant nuorodą į tarptautines sutartis, nes tai palengvintų jos taikymą. Kartu darau išvadą, kad kol nėra tarptautinės sutarties, teritorinio principo išimtys turi būti nustatytos dėl nusikalstamų veikų, padarytų teisėtai Lietuvos teritorijoje esančiuose užsienio valstybių civiliniuose jūros, upės ar oro laivuose, su sąlyga, kad veiktos kaltininkas ar auka yra ne Lietuvos pilietis ar nuolat Lietuvoje gyvenantis asmuo. Norint užtikrinti, kad kaltininkas neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, šį klausimą reglamentuojančioje normoje turi būti nustatyta, kad baudžiamasis persekiojimas šiais atvejais pradedamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu.

Įtvirtinant šias nuostatas LR BK 4 straipsnyje nustatyti, kad:

„1. *Visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos teritorijoje, atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, išskyrus atvejus, kai Lietuvos tarptautine sutartimi nustatyta kitaip.*

2. *Nesant tarptautinės sutarties, ikiteisminis tyrimas dėl teisėtai Lietuvos valstybės teritorijoje esančių užsienio valstybių jūros, upės ar oro civiliuose laivuose padarytų nusikalstamų veiku, kurių kaltininkai ir nukentėjusieji yra nuolat Lietuvos teritorijoje negyvenantys užsienio valstybių piliečiai arba asmenys be pilietybės, pradedamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu“.*

7. Tarptautinių sutarčių ir nacionalinių įstatymų analizė parodė, kad kontinentinis šelfas ir išskirtinė ekonominė zona nėra pakrantės valstybės teritorijos sudėtinės dalys, todėl dėl jose padaromų nusikalstamų veiku pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija negali būti įgyvendinama vadovaujantis teritoriniu principu. Išnagrinėjus pakrantės valstybės teises į jos kontinentinį šelfą ir išskirtinę ekonominę zoną darytina išvada, kad kontinentiniame šelfe išimtinė valstybės baudžiamoji jurisdikcija gali būti įgyvendinama tik tuomet, kai ten statomi neteisėti įrenginiai ir statiniai ir jais naudojamosi, neteisėtai žvalgomi ir eksploatuojami gamtos turtais ar atliekami nesankcionuoti jūros moksliniai tyrinėjimai, kai žalojama jūros aplinka, o išskirtinėje ekonominėje zonoje dar ir tuomet, kai neteisėtai statomos ir naudojamos dirbtinės salos. Tarptautinės normos nebus pažeidžiamos, jei baudžiamąją atsakomybę nustatysime ir už trukdymą įgyvendinti Lietuvos suverenias teises kontinentiniame šelfe bei išskirtinėje ekonominėje zonoje. Atsižvelgdamas į tai, kad Lietuvos kontinentinis šelfas ir išskirtinė ekonominė zona yra už valstybės teritorijos ribų, siūlau LR BK nustatyti, kad pakrantės valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl čia padaromų konkrečių LR BK specialioje dalyje išvardytų nusikalstamų veiku būtų įgyvendinama vadovaujantis tinkamiausiu valstybės interesų apsaugos principu.

8. LR BK asmenų, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojami imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos, atsakomybės klausimas dėl Lietuvoje padarytų nusikalstamų veiku gali būti reglamentuotas atskira norma tik tuo atveju, jei teritorinį principą įtvirtinanti norma nedaro nuorodos į tarptautines sutartis. Atskira norma reikėtų reglamentuoti tik užsienio valstybių karių, teisėtai esančių Lietuvos teritorijoje, baudžiamosios atsakomybės klausimą, jiems padarius nusikalstamą veiką Lietuvoje, nes karių statusą reglamentuojančiose tarptautinėse sutartyse įtvirtinama konkuruojanti jurisdikcija, bei tuo, kad net ir ne remiantis tarptautine sutartimi, bet teisėtai Lietuvos teritorijoje esantys kariai neturėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybės pagal LR BK už Lietuvos teritorijoje padarytas nusikalstamas

veikas, jei jos nesusijusios su Lietuva. Dėl šių priežasčių siūlau teritorinį principą įtvirtinančiame LR BK 4 straipsnyje nustatyti, kad: *„Ikiteisminis tyrimas dėl užsienio valstybių karių, teisėtai esančių Lietuvos teritorijoje, padarytų nusikalstamų veikų pradedamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu“*. Generalinio prokuroro vaidmuo reikšmingas, norint spręsti konkuruojančios jurisdikcijos ir jos atsisakymo problemą.

9. Tiek Lietuvos Konstitucijoje, tiek kituose mūsų šalies įstatymuose nustatyti apribojimai dėl Seimo narių, Vyriausybės narių, visų lygių teisėjų, kandidatų į Prezidentus, Seimo ir Savivaldybių tarybų narius patraukimo baudžiamojon atsakomybėn apribojimai yra nepagrįsti ir suteikia šiems asmenims nemotyvuotą privilegiją. Tik Respublikos Prezidento neliečiamybė ir specifinę jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn tvarką įtvirtinančios Konstitucijos normos atitinka tradicijas ir gali būti pripažįstamos.

Analizuodamas šių asmenų neliečiamybės problemą darau išvadą, kad galiojančios redakcijos teisės aktai net akivaizdžių veikų, turinčių nusikalstamos veikos požymių, padarymo atvejais nesuteikia teisės patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn bendra tvarka ir suteikia šiems asmenims apsauginį skydą, o tai kelia abejonių, ar nėra pažeistos visų asmenų lygybės prieš įstatymą principas. Tačiau suprasdamas, kad Seimo narių, kandidatų į Prezidentus, Seimo narius ir Savivaldybių tarybas veikia susijusi su nesąžininga politine konkurencija ir galimu neteisėtu poveikiu, siūlau pripažinti, kad jų nepriklausomumą ir politinį saugumą garantuojančios normos galėtų būti pakankamos, jei Lietuvos Respublikos Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje būtų nustatyta, kad: *„Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti suimamas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus atvejus, kai jis sulaikomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių“*, o Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 39 straipsnyje, Seimo rinkimų įstatymo 49 straipsnyje bei Savivaldybių tarybų įstatymo 46 straipsnyje, kad: *„Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimas patraukti kandidatą (...) baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamas veikas, padarytas rinkimų kampanijos metu, nereikalingas tik tada, kai jis sulaikomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių“*.

Ministro Pirmininko ir ministrų specifinės patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos, manau, neturėtų būti reglamentuotos Lietuvos Konstitucijoje, nes jų apsaugos nuo galimo susidorojimo dėl politinės veiklos garantas yra LR BPK 225 straipsnis.

Garantuojant Konstitucinio Teismo teisėjų neliečiamybę Lietuvos Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalyje pakaktų nustatyti, kad: *„Konstitucinio Teismo teisėjas be Seimo sutikimo negali būti suimamas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus at-*

vejus, kai jis sulaikomas darant veiką, turinčią nusikalstamos veikos požymių“. Norint garantuoti kitų teismų teisėjų nepriklausomumą pakanka laikytis Lietuvos Konstitucijos 115 straipsnio, kuriame reglamentuota Lietuvos Respublikos teismų teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka. Remdamasis šiais motyvais siūlau atsisakyti Lietuvos Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nuostatos. Taip pat nepritariu tam, kad bet kuri teisėja galima būtų pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka dar nesant jį apkaltinusio teismo nuosprendžio.

10. Nagrinėdamas Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintą specifinę Lietuvos piliečių, kuriems garantuota neliečiamybė, patraukimo baudžiamojon atsakomybės tvarką, atkreipiu dėmesį į tai, kad „patraukimas baudžiamojon atsakomybės“ negali būti siejamas su tarpinėmis baudžiamojo proceso stadijomis, nes patrauktu baudžiamojon atsakomybės asmuo laikomas tik tuomet, kai jo atžvilgiu priimamas ir įsiteisėja kaltinamasis nuosprendis. Todėl su prašymais dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybės neliečiamybe besinaudojančius asmenis turi būti kreipiamasi tik perduodant baudžiamąją bylą į teismą.

Siekiant, kad baudžiamojo proceso normos užtikrintų tinkamą LR Konstitucijos ir LR BK nuostatų taikymą, siūlau keisti LR BPK 3 straipsnio 1 dalį, kad būtų aiškiai nustatyta, kad „*baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas, jeigu nusikalstamą veiką padarė asmuo, pagal tarptautinės teisės normas turintis imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, arba nėra kompetentingos institucijos sprendimo patraukti baudžiamojon atsakomybės asmenį, kai šis leidimas pagal įstatymus būtinas*“.

11. Norint pagrįsti valstybės baudžiamosios jurisdikcijos įgyvendinimą dėl nusikalstamų veikų, padarytų jos jūros, upės ar oro laivuose, neverta vadovautis laivo, kaip valstybės teritorijos, fikcija. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl šių nusikalstamų veikų gali būti įgyvendinama vadovaujantis visuotinai žinomu vėliavos principu. Nagrinėdamas šį principą darau išvadą, kad laivo vėliavos ar jo registracijos valstybės baudžiamoji jurisdikcija dėl laive padarytų nusikalstamų veikų turi būti diferencijuojama. Laivo šalies baudžiamoji jurisdikcija negali būti besąlygiška, nes jos įgyvendinimo apimtys priklauso nuo laivo statuso, jo faktinės buvimo vietos ir tarptautinės teisės normų. Atsižvelgdamas į tai, kad vėliavos principas yra savarankiškas valstybės ekstrateritorinės jurisdikcijos principas, siūlau LR BK 4¹ straipsnyje, kuris vadintųsi „*Baudžiamojo įstatymo taikymas nusikalstamą veiką padarius Lietuvos jūros, upės ar oro laivuose*“, nustatyti, kad:

„1. *Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas jūrų, upių ar oro laivuose, kurie su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais buvo teritorijoje, nepriklausančio-*

je pagal tarptautinę teisę nė vienai suvereniai valstybei.

2. Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas jūrų, upių ar oro laivuose, kurie su Lietuvos vėliava ar Lietuvos skiriamaisiais ženklais buvo užsienio valstybės teritorijoje, atsako tik Lietuvos tarptautinėje sutartyje numatytu atveju, taip pat užsienio valstybei atsisakius įgyvendinti savo jurisdikciją.

3. Nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje, pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas Lietuvos valstybiniuose arba Lietuvos kariuomenės pajėgoms priklausančiuose jūrų, upių ar oro laivuose, teisėtai esančiuose už Lietuvos teritorijos ribų“ (...)

12. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas, kuriuo vadovaujantis už nusikalstamas veikas, padarytas užsienyje, atsako ne tik Lietuvos piliečiai, bet ir kiti nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys, turėtų vadintis personaliniu, nes šis pavadinimas labiau atspindi principo esmę. Manychiau, kad tuomet, kai nusikalstama veika padaroma kurios nors užsienio valstybės teritorijoje, būtinas personalinio principo požymis turi būti veikos abipusio baudžiamumo sąlyga. Tačiau ši sąlyga netenka prasmės, kai nusikalstama veika padaroma teritorijoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei. Kita vertus, ir šiuo atveju siūlau įvesti apribojantį vienerių metų terminuoto laisvės atėmimo bausmės kriterijų, kuris leis atsiriboti nuo nelabai pavojingų nusikalstamų veikų baudimo.

Siekiant spręsti problemas, susijusias su personalinio principo taikymu, siūlau LR BK 5 straipsnyje, kuris vadintųsi „Lietuvos Respublikos piliečių ir kitų nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytas nusikalstamas veikas“, nustatyti, kad:

„1. Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys už nusikalstamas veikas, padarytas užsienio valstybėje, pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako tik tada, kai padaryta veika pripažįstama nusikalstama ir už jos padarymą baudžiama ir pagal užsienio valstybės, ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

2. Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatos Lietuvoje gyvenantys asmenys, padarę nusikalstamą veikoje, pagal tarptautinę teisę nepriklausančioje nė vienai suvereniai valstybei, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus atsako tik tuo atveju, jeigu padaryta veika Lietuvos Respublikoje gali būti baudžiama didesne bausme nei laisvės atėmimas vieneriems metams.

3. Šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.

13. Kvalifikuojant Lietuvos piliečių ir nuolatos Lietuvoje gyvenančių asmenų užsienio valstybėse padarytas nusikalstamas veikas būtina nurodyti ne tik specialiosios dalies atitinkamą straipsnį ir jo dalį, bet ir bendrosios dalies straipsnį bei atitinkamą dalį (dalies nurodymas priklauso nuo straipsnio konstrukcijos), kurioje įtvirtintas šis principas.

14. Atsižvelgdamas į tai, kad valstybės interesų apsaugos (mokslinėje literatūroje dar vadinamos realiniu) principas skirtas užsienio valstybių įstatymais nesaugomies valstybės interesams ginti, darau išvadą, kad LR BK 6 straipsnis neužtikrina tinkamos Lietuvos valstybės interesų apsaugos. Šią išvadą galima daryti vien todėl, kad veika, kuria kėsinamasi į Lietuvos interesus, gali būti padaroma pagal tarptautinę teisę nė vienai suvereniai valstybei nepriklausančioje teritorijoje, todėl LR BK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta veikos abipusio baudžiamumo sąlyga tampa visiškai neįgyvendinama.

Aiškindamas sąvoką „valstybės interesai“ siūlau pripažinti, kad, skirtingai nei įtvirtinta LR BK 6 straipsnyje, nusikaltimai valstybės interesams yra nusikaltimai valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui, konstitucinei santvarkai, valstybės tarnybai bei nusikaltimai, kuriais kėsinamasi į valstybės ekonominius interesus, užsienyje veikiančias Lietuvos valstybines įstaigas. Valstybės interesai nukenčia ir tuomet, kai kontinentiniame šelfe neteisėtai statomi ir naudojami įrenginiai ir statiniai, neteisėtai žvalgomi ir naudojami gamtos turtai, atliekami nesankcionuoti jūros moksliniai tyrimai, o išskirtinėje ekonominėje zonoje, be išvardytų veikų, neteisėtai statomos ir naudojamos dirbtinės salos. Trukdant įgyvendinti Lietuvos suverenas teises jos kontinentiniame šelfe bei išskirtinėje ekonominėje zonoje valstybės interesai taip pat nukenčia.

Išplėtus sąrašą nusikalstamų veikų, darančių žalą valstybės interesams, siūlau valstybės interesų apsaugos principą įtvirtinančiame straipsnyje nustatyti, kad ikiteisminis tyrimas dėl dalies nurodytų veikų pradedamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu. Šis siūlymas susijęs su tuo, kad ne visuomet dėl visų išvardytų nusikalstamų veikų pakenkiama valstybės interesams.

Vertinant tai, kad valstybės interesų apsaugos principui nebūdingas veikos abipusio baudžiamumo reikalavimas, į jį atsižvelgiant pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus turėtų atsakyti kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo to, kokia jo pilietybė ir nuolatinė gyvenamoji vieta.

Siekiant spręsti daugelį problemų, kylančių reglamentuojant valstybės interesų apsaugos principą, siūlau LR BK 6 straipsnyje, kuris vadintųsi „*Baudžiamųjų įstatymų taikymas, padarius užsienyje nusikalstamą veiką Lietuvos valstybės interesams*“, nustatyti, kad:

„1. Visi asmenys, padarę užsienyje nusikalstamas veikas Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui, konstitucinei santvarkai, valstybės tarnybai, valstybės ekonominiams interesams arba užsienyje veikiančiai valstybinei įstaigai, atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus nepriklausomai nuo teisės, galiojančios nusikalstamos veikos padarymo vietoje.

2. Pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus atsako ir tie asmenys, kurie padarę Lietuvos kontinentiniame šelfe ar išskirtinėje ekonominėje zonoje nusikaltimus, numatytus LR BK (...) straipsniuose.

3. Šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.

15. Individualių interesų apsaugos principas skirtas apsaugoti valstybės piliečius bei nuolat šalyje gyvenančius asmenis (su sąlyga, kad jie už nusikalstamas veikas, padarytas užsienyje, baudžiami pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus) nuo nusikalstamų veikų, kurias jų atžvilgiu užsienyje padaro nuolat Lietuvoje negyvenantys asmenys, yra savarankiškas valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principas. Šio principo pripažinimas yra būtina personalinio principo pripažinimo sąlyga, nes tik tokiu atveju galima kalbėti apie abipusį ryšį tarp valstybės ir nuolat joje gyvenančių asmenų. Išnagrinėjus įvairių mokslininkų mintis bei užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus siūlytina LR BK 6¹ straipsnyje, kuris vadintųsi „Baudžiamąjo įstatymo taikymas padarius užsienyje nusikaltimą Lietuvos piliečių ir nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų interesams“, nustatyti, kad:

„1. Nuolat Lietuvoje negyvenantys užsieniečiai arba asmenys be pilietybės, nusprendus jų neišduoti, už nusikalstamas veikas, padarytas užsienyje, Lietuvos piliečių arba nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų interesams atsako pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, jeigu ši veika baudžiama pagal nusikalstamos veikos padarymo vietas ir Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

2. Šiems asmenims padarius nusikaltimą vietoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei, atsakomybė pagal Lietuvos įstatymus galima tik tuo atveju, jeigu padaryta veika pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus gali būti baudžiama didesne bausme nei laisvės atėmimas vieneriems metams.

3. Šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu“.

16. Civilizuotų valstybių ryžtas bendromis pastangomis kovoti su nusikaltimais, kuriais kėsinamasi į visai žmonijai svarbias vertybes, įpareigoja

savo baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinti universalųjį principą, kuriuo vadovaudamasi valstybė galėtų įgyvendinti savo ekstrateritorinę jurisdikciją ir kuris yra stipriausia valstybių tarptautinio solidarumo išraiška kovojant su nusikalstamumu.

Universalusis principas taikomas neatsižvelgiant į veikos abipusio baudžiamumo sąlygą, todėl galiojančiame Lietuvos baudžiamajame kodekse ji neįtvirtinta. Nagrinėdamas įvairias mokslininkų nuomones ir užsienio valstybių įstatymus darau išvadą, kad universalusis principas iš esmės gali būti taikomas tik tuomet, kai dėl padarytos veikos baudžiamumo yra pasirašyta tarptautinė sutartis, bet neatsižvelgiant į tai, ar valstybė yra šios sutarties dalyvė.

Siūlyčiau universalųjį principą įtvirtinančią normą, skirtingai nei nustatyta LR BK 7 straipsnyje, kurti taikant ne vien tik nusikaltimų sąrašo metodą. Papildomai įtvirtintas bendrų formuliu metodas, kai daroma nuoroda į Lietuvos tarptautines sutartis, padėtų išspręsti universalųjį principą įtvirtinančio straipsnio kaitaliojimo problemą, kai ratifikavus naujas tarptautines sutartis, skirtas solidariai kovai su joje nurodytais nusikaltimais, Baudžiamosio kodekso specialiojoje dalyje būtų įtvirtinama nauja nusikaltimo sudėtis.

Siekiant, kad universalusis principas būtų efektyviai taikomas įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, siūlytina LR BK 7 straipsnyje, kuris vadintųsi „*Baudžiamoji atsakomybė už tarptautinėse sutartyse numatytus nusikaltimus*“, nustatyti, kad:

„1. *Asmenys, kurių nuspręsta neišduoti iš Lietuvos arba neperduoti užsienio valstybei ar Tarptautiniam teismui, atsako pagal šį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą nusikaltimą baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietas įstatymus, jei padaromi:*

- 12) *nusikaltimai žmogiškumui ir karo nusikaltimai (BK 99-113 straipsniai);*
- 13) *prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis);*
- 14) *netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, laikymas arba realizavimas (BK 213 straipsnis);*
- 15) *netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimas ar neteisėtas disponavimas jais (BK 214 straipsnis);*
- 16) *nusikalstamu būdu įgytų pinigų arba turto legalizavimas (BK 216 straipsnis);*
- 17) *teroro aktas (BK 250 straipsnis);*
- 18) *orlaivio užgrobimas (BK 251 straipsnis);*

- 19) *jūros ar upės laivo užpuolimas (BK ... str.);*
 20) *žmogaus pagrobimas kaip įkaitas (BK 252 straipsnis);*
 21) *neteisėtas elgesys su radioaktyviomis medžiagomis (BK 256-ir 257 straipsniai);*
 22) *nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis arba psichotropinėmis, nuodingosiomis arba stipriai veikiančiomis medžiagomis (BK 259–269 straipsniai).*

2. *Tokiomis pat sąlygomis šie asmenys atsako už padarytus nusikaltimus, dėl kurių baudimo Lietuvos Respublika pasirašiusi tarptautinę sutartį“.*

17. Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemoje specifinė vieta tenka atstovavimo principui, kuris LR BK neįtvirtintas. Šio principo taikymo pagrindas – ekstradicijos arba asmens perdavimo negalimumas bei siekis užtikrinti baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principą užsienio valstybės prašymu. Baudžiamajame kodekse įtvirtinant atstovavimo principą siūlau laikytis tam tikrų reikalavimų. Šis principas turi būti taikomas tik nuolat Lietuvoje negyvenantiems užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, padariusiems nusikalstamą veiką už Lietuvos teritorijos ribų, ir tik tuomet, kai dėl jų padarytos nusikalstamos veikos valstybė negali įgyvendinti savo baudžiamosios jurisdikcijos taikydama vėliavos, valstybės interesų ar individualių interesų apsaugos arba universaliojo principų. Būtinai šio principo požymis turi būti veikos abipusio baudžiamumo sąlyga, kuris padarius nusikalstamą veiką vietoje, nepriklausančioje pagal tarptautinę teisę nė vienai suvereniai valstybei, pakeičiama vienerių metų laisvės atėmimo bausmės apribojančiu kriterijumi. Ikitėisminis tyrimas dėl padarytos nusikalstamos veikos gali būti pradėdamas tik Lietuvos generalinio prokuroro sprendimu, nes būtent šis pareigūnas turėtų spręsti klausimą dėl baudžiamąjo persekiojimo perėmimo.

Siekdamas, kad atstovavimo principas darniai įsiliėtų į valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų sistemą, siūlau LR BK 7¹ straipsnyje, kuris vadintųsi „*Baudžiamąjo įstatymo galiojimas nuolat Lietuvoje negyvenantiems užsieniečiams ir asmenims be pilietybės užsienyje padariusiems nusikaltimus kitais atvejais*“, nustatyti, kad:

„7¹ straipsnis. *Baudžiamųjų įstatymų galiojimas nuolat Lietuvoje negyvenantiems užsieniečiams ir asmenims be pilietybės užsienyje padariusiems nusikalstamas veikas kitais atvejais*

1. *Užsieniečiai ir nuolatos Lietuvoje negyvenantys asmenys be pilietybės užsienio valstybės prašymu už nusikalstamas veikas, padarytas užsienio valstybės teritorijoje, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus atsako tik tuomet, kai padaryta veika pripažįstama nusikalstama ir pagal*

nusikalstamos veikos padarymo vietos, ir pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

2. Tuo atveju, kai nusikaltimas padaromas vietoje, kuri pagal tarptautinę teisę nepriklauso nė vienai suvereniai valstybei, šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytais atvejais asmuo gali būti baudžiamas pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus tik tuomet, kai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą jis gali būti baudžiamas didesne bausme nei laisvės atėmimas vieneriems metams.

3. *Ikiteisminis tyrimas šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyje numatytais atvejais pradedamas tik Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro sprendimu“.*

18. Veikos abipusio baudžiamumo sąlyga gali būti suprantama dvejopai – *in concreto* ir *in abstracto*. Atsižvelgiant į tai, kad sugretinus dviejų valstybių baudžiamuosius įstatymus idealiai sutampančių sudėčių nėra bei įvertinus užsienio valstybių mokslininkų nuomones, manytina, jog veikos abipusio baudžiamumo sąlyga turi būti taikoma *in abstracto*.

19. Veikos abipusio baudžiamumo sąlygos taikymas negali būti siejamas su įpareigojimu skiriant asmeniui bausmę atsižvelgti į švelnesnę užsienio valstybės baudžiamąjį įstatymą numatytą sankciją, nes praktikoje galima susidurti su atvejais, kai užsienio valstybės baudžiamąjį kodeksą sankcijoje bus numatyta tokia švelnesnė bausmė, kurios Lietuvos bausmių sistemoje nėra. Dėl šios priežasties bei vadovaudamasis nuostata, kad asmenį baudžiančioje valstybėje užsienio valstybės baudžiamieji įstatymai negalioja, siūlau LR BK 8 straipsnyje, reglamentuojančiame baudžiamosios atsakomybės sąlygas už užsienyje padarytas nusikalstamas veikas, nustatyti, kad: „*Užsienyje nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui bausmė skiriama pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Jei užsienio valstybės baudžiamieji įstatymai už atitinkamą nusikalstamą veiką numato švelnesnę bausmę nei Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, teismas į tai atsižvelgia švelnindamas bausmę“.*

20. Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklės negali būtų reglamentuotos straipsnyje, kurio paskirtis – įtvirtinti teritorinį valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principą. Nusikalstamos veikos padarymo vietą nustatyti svarbu taikant bet kurį valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principą, todėl, skirtingai nei nustatyta LR BK, nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklės turi būti reglamentuotos atskirame Baudžiamąjį kodeksą straipsnyje.

Padarius pavojingą veiką Lietuvoje, o pavojingiems padariniams kilus užsienyje arba atvirkščiai, nusikalstamos veikos padarymo vieta turi būti nustatoma vadovaujantis baudžiamosios teisės doktrinoje žinoma ubikvita-

cine teorija, kuri atsirado supriešinus veikos ir pasekmių teorijas. Tačiau straipsnio dispozicijoje aprašytų pavojingų veikos pasekmių kilimo kitoje, nei padaryta veika, vietoje faktas ne visada gali būti pripažįstamas konkrečios nusikalstamos veikos padarymo vieta, nes viskas priklauso nuo to, pavojinga veika ar pavojingos pasekmės yra pagrindinis nusikalstamos veikos akcentas. Pavojingų pasekmių kilimo vieta gali būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta tik tuomet, kai veikos kaltininkas gali kontroliuoti pasekmių kilimą ir nori, kad pasekmės kiltų kitoje, nei padaryta veika, vietoje. Šios taisyklės pripažinimas leidžia valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose nustatyti ir tai, kad ta vieta, kurioje turėjo kilti pasekmės, taip pat gali būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta. Neveikimu padaromos nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo turėjo ir galėjo atlikti pareigą, t. y. veikti.

Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problema, kai ne visi bendrininkai veikia vienoje valstybėje, turėtų būti sprendžiama vadovaujantis žinomu akcesorybės principu. Būtų nelogiška, jei, organizatoriui, kurstytojui, padėjėjui ir vykdytojui veikiant skirtingose valstybėse, jos būtų pripažįstamos vienos ar kelių nusikalstamų veikų padarymo vietomis. Bendrininkų faktinės veikimo vietos sureikšminimas tik klaidina.

Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas, kai veika padaroma virtualioje erdvėje, turėtų būti sprendžiamas vadovaujantis bendra nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykle, t. y. kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje kaltininkas veikė.

Dėl išvardytų priežasčių siūlau panaikinti LR BK normas, kurios teritorinį principą įtvirtinančiame straipsnyje reglamentuoja nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykles, o 8¹ straipsnyje, kuris vadintųsi „Nusikalstamos veikos padarymo vieta“, nustatyti, kad:

„1. Nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje asmuo veikė arba turėjo ir privalėjo veikti, arba vieta, kurioje kilo arba turėjo kilti baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai.

2. Bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje veika buvo padaryta“.

LITERATŪRA

Tarptautinės sutartys

1. 1921 m. Ženevos konvencija dėl prekybos moterimis ir vaikais uždraudimo // League of Nations. Treaty Series. 1922. Vol. 9.
2. 1923 m. Ženevos konvencija ir statusas dėl jūrų uosto režimo // League of Nations. Treaty series. 1927. Vol. 58.
3. 1929 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių veikiančiose armijose padėties gerinimo ir dėl elgesio su karo belaisviais // Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.
4. 1946 m. Konvencija dėl privilegijų ir imunitetų jungtinėms tautoms // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.
5. 1947 m. Konvencija dėl specialių įstaigų privilegijų ir imunitetų // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.
6. 1949 m. Europos Tarybos privilegijų ir imunitetų pagrindinis susitarimas ir jo 1996 m. šeštasis protokolai // Valstybės žinios. 1998. Nr. 59.
7. 1949 m. Ženevos konvencija dėl civilių gyventojų apsaugos karo metu // Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.
8. 1949 m. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.
9. 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių bei asmenų, išstiktų laivo avarijų, esančių ginkluotųjų jūrų pajėgų sudėtyje, padėties gerinimo // Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.
10. 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių veikiančiose armijose padėties gerinimo // Valstybės žinios. 2000. Nr. 63.
11. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40.
12. 1954 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl pilietybės neturinčių asmenų statuso // Valstybės žinios. 2000. Nr. 59.
13. 1958 Convention on the Law of the Sea // www.hri.org/doc/LOS/.
14. 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.
15. 1963 m. Tokijo konvencija dėl nusikaltimų ir kitų veiksmų, nukreiptų prieš civilinės aviacijos saugumą // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.

16. 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių // Valstybės žinios. 1999. Nr. 83.
17. 1969 m. Konvencija dėl intervencijos atviroje jūroje, kai dėl avarijos išsilieja nafta; <http://sedac.ciesin.org/pibd/texts/intervention.high.seas.casualties.1969.html>
18. 1970 m. Europos konvencija dėl tarptautinio nuosprendžių galiojimo // Valstybės žinios. 1997. Nr. 101.
19. 1970 m. Hagos konvencija dėl kovos su neteisėtu orlaivių grobimu // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.
20. 1971 m. Monrealio konvencija dėl kovos su neteisėtais aktais, nukreiptais prieš civilinės aviacijos saugumą // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.
21. 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo persekiojimo perdavimo // Valstybės žinios. 1998. Nr.10.
22. 1972 m. Konvencija dėl bakteriologinio (biologinio) ir toksinio ginklo kūrimo, gamybos ir atsargų kaupimo uždraudimo ir jų sunaikinimo // Valstybės žinios. 1997. Nr. 59.
23. 1972 m. Konvencija dėl pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos // Valstybės žinios. 1997. Nr. 19.
24. 1975 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos ir jos 1975 m. papildomas bei 1978 m. antras papildomas protokolai // Valstybės žinios. 1995. Nr. 34.
25. Konvencija dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios. 2004. Nr.67.
26. 1977 m. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu // Valstybės žinios. 1977. Nr. 7.
27. 1982 m. Jūrų teisės konvencija // Valstybės žinios. 2003. Nr. 107.
28. 1983 m. Konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo // Valstybės žinios. 1995. Nr. 42.
29. 1988 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta // Valstybės žinios. 1998. Nr. 38.
30. 1996 m. Europos Tarybos privilegijų ir imunitetų pagrindinio susitarimo šeštasis protokolai // Valstybės žinios. 1999. Nr. 48.
31. 1998 m. Romos Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 49.
32. *Agreement on Illicit Traffic by Sea Implementing Article 17 of the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Explanatory Report.* – Council of Europe Publishing, 1996.
33. *Austrian, Belgium Extradition Treaty* // RGB1. No. 28/1887.

34. *Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation* signed at Rome, 10 March 1988 // www.geocities.com/Tokyo/Garden/5213/rome1988.htm
35. *Criminal Law Convention on Corruption* // *European Treaty Series/173*. – Strasbourg, 1999.
36. *European Agreement for the Prevention of Broadcast Transmitted from Stations Outside National Territories* // 643 *United Nations Treaty*. 1965.
37. *Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone* // *Blachstone's International Law Documents*, 1991.
38. *International Agreements of 18 May 1904 for the Suppression of White Slave Traffic* // *League of Nations. Treaty Series*. 1920. Vol. 1.
39. *International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings* (1997) // www.un.org/law/cod/terroris.htm.
40. 1952 m. Tarptautinė konvencija dėl kai kurių teisių, susijusių su jūrų laivų areštu, suvienodinimo // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 45.
41. *International Convention of 4 May 1910 for the Suppression of White Slave Traffic* // *League of Nations. Treaty Series*. 1920. Vol. 1.
42. *International Convention of the Suppression of Counterfeiting Currency and Protocol* (1929) // *Australian treaty series*. 1982. No. 8.
43. *Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos* // *Valstybės žinios*. 1993. Nr. 35(20).
44. *Konsulinė konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos* // *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 28.
45. *Lietuvos Respublikos ir Gruzijos konsulinė sutartis* // *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 49.
46. *Lietuvos Respublikos ir Kazachstano sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose* // *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 101.
47. *Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konsulinė konvencija* // *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 99.
48. *Lietuvos Respublikos ir Turkijos konsulinė sutartis* // *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 17.
49. *Lietuvos Respublikos ir Ukrainos konsulinė konvencija* // *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 106.
50. *Lietuvos Respublikos ir Uzbekistano sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose* // *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 51.
51. *Protokolas dėl Europos Bendrijų privilegijų ir imunitetų* (1965 04 08) // *Official Journal*. L 152. 1967.

52. *Resolution* Adopted by the Institute of International Law at its Cambridge Session 24 August – 1 September. – Oxford, 1980.
53. *Suvienytyjų* Nacijų Organizacijos įstatai. Tarptautinio teismo statutas. – Vilnius, 1981.
54. *Tarybos* 1969 m. kovo 25 d. reglamentas (EURATOMAS, EAPB, EEB) Nr. 549/69, nustatantis Europos Bendrijų pareigūnų ir kitų tarnautojų kategorijas, kurioms taikomos Bendrijų protokolo dėl privilegijų ir imunitetų 12 straipsnio, 13 straipsnio antrosios dalies ir 14 straipsnio nuostato // *Official Journal*. L 74. 1969.
55. *Tarybos* aktas 1997 m. birželio 19 d. dėl Protokolo, parengto remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu ir Europolo konvencijos 41 straipsnio 3 dalimi, dėl Europolo, jo organų narių, direktoriaus pavaduotojų ir darbuotojų privilegijų ir imunitetų sudarymo // *Official Journal*. C 221. 1997 (žr. su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
56. *The Convention* on International Civil Aviation, 7 December. 1944. 15 UNITS 259. – ICAO. – Doc. 7300/6.
57. *Valstybių* Šiaurės Atlanto sutarties šalių dalyvių susitarimas dėl karinių pajėgų statuso // *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 112.

Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių įstatymai ir kiti teisiniai aktai

1. *Bundesgesetzblatt* für die Republik Österreich. – 183 stück-Ausgegeben am 28. Dezember 1979–529.
2. *Code pénal* (7 édition). – Paris, 1994.
3. Federal Aviation Act of 1958.
4. *Finish Criminal Code* (19 December 1889/39). – Helsinki, 1995.
5. *Konstitucja* Rzeczpospolitej Polskiej. – Warszawa, 1977.
6. *Latvijas* Kriminālkodeks // *Latvijas Policijas Akadēmija Kriminallikums*. – Rīga, 1998.
7. *Lietuvos* Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 18 „Dėl teismų praktikos nužudymo bylose“ // *Teismų praktika*. 1999. Nr. 11.
8. *Lietuvos* Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“ // *Teismų praktika*. 1998. Nr. 10.
9. *Lietuvos* Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990-10-04 įstatymas Nr. I-636 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo“ // *Valstybės žinios*. 1990. Nr. 31.

10. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89.
11. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Rinkinys segtuvas. – Vilnius, 2001.
12. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas*. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais. – Vilnius, 2000.
13. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas* // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37.
14. *Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas* // Valstybės žinios. 1999. Nr. 7.
15. *Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-737 dėl LR BK 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 11², 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios* // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15.
16. *Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-738 dėl LR BPK 22², 37, 440 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 22⁶, 22⁷ straipsniais bei tryliktuoju skyriumi* // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15.
17. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. – Vilnius, 1992.
18. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai* // Valstybės žinios. 2006. Nr. 36.
19. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijos, numatančios mirties bausmę, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“* // Valstybės žinios. 1998. Nr. 109.
20. *Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“* // Valstybės žinios. 1995. Nr. 9.
21. *Lietuvos Respublikos oro erdvės naudojimo taisyklės* // Valstybės žinios. 1997. Nr. 8.
22. *Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas* // Valstybės žinios. 1991. Nr. 36 (žiūrėti su vėliau darytais pakeitimais ir papildymais).
23. *Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas* // Lietuvos aidas. 1992. Nr. 253; Valstybės žinios. 1993. Nr. 2.

24. *Lietuvos* Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. 53; Valstybės žinios 1999. Nr. 93.
25. *Lietuvos* Respublikos Seimo nutarimas „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Kauno m. apylinkės teismo teisėjus T. Kaminską ir J. Kaušinių“ // Valstybės žinios. 1996. Nr. 98.
26. *Lietuvos* Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį Audrių Butkevičių“ // Valstybės žinios. 1997. Nr. 77.
27. *Lietuvos* Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Vilniaus m. apylinkės teismo teisėją E. Milienių“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 98.
28. *Seimo* nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Klaipėdos miesto apylinkės teismo teisėją Ž. T. Tamošiūniene // Valstybės žinios. 1993. Nr. 65.
29. *Seimo* nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Marijampolės rajono apylinkės teismo teisėją V. Jazbutį // Valstybės žinios. 1993. Nr. 40.
30. *Seimo* nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Jurbarko rajono apylinkės teismo teisėją M. Povilaitienę // Valstybės žinios. 1997. Nr. 46.
31. *Seimo* nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn savivaldybių tarybų deputatus I. Jackevič, P. Misiukonį ir A. I. Špoką // Valstybės žinios. 1994. Nr. 88.
32. *Lietuvos* Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono tarybų ir Poškonių apylinkės Tarybos deputatą I. Mlinskį // Valstybės žinios. 1991. Nr. 9.
33. *Lietuvos* Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono Pabradės apylinkės tarybos deputatą L. Antropiką // Valstybės žinios. 1991. Nr. 22.
34. *Lietuvos* Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn Šalčininkų rajono Poškonių apylinkės tarybos deputatą F. Cudzanovskį // Valstybės žinios. 1991. Nr. 22.
35. *Lietuvos* Respublikos Prezidento dekretas dėl sutikimo patraukti teisėjus D. Japertą, P. Linkevičienę ir A. Gudą baudžiamojon atsakomybėn // Valstybės žinios. 2003. Nr. 73.
36. *Lietuvos* Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Lietuvos aidas. 1992. Nr. 139; Valstybės žinios. 1992. Nr.22; Valstybės žinios. 2000. Nr. 57.
37. *Lietuvos* Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 60.

38. *Lietuvos* Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 44.
39. *Lietuvos* Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 42.
40. *Lietuvos* Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1889 „Dėl užsienio karo ir kitų valstybinių nekomercinių laivų įplaukimo į Klaipėdos valstybinį jūrų uostą ir buvimo jame taisyklių ir leidimų išdavimo užsienio laivams, kuriems nustatyta leidimo teisė, tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 83.
41. *Lietuvos* Seimo nutarimas dėl Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos // Valstybės žinios. 1995. Nr. 100.
42. *LTSR* baudžiamasis kodeksas su pakeitimais ir papildymais (1978 m. balandžio 15 d. redakcija). – Vilnius, 1978.
43. *Penal Code of California* (Ed. John A. Gillen). – Sacramento, 1993.
44. *The Danish Criminal Code*. – Kobenhavn, 1991.
45. *The Finland Extradition Act*. 1970.
46. *The Finland, Iceland, Norway, Sweden and Denmark Extradition Act*. 1959.
47. *The Italian Penal Code* // The American Series of Foreign Penal Codes. – London, 1987.
48. *The Penal Code of Finland* (19 December 1889/39). – Helsinki, 1995.
49. *The Penal Code of Japan* // Japanese Laws in English Version. EHS Law Bulletin Series vol. 2. – Tokyo, 1992.
50. *The Swedish Penal Code*. – Stockholm, 1990.
51. *United Nations Treaty Series*. 1974. Vol. 937. – New York, 1982. No. 13329.
52. *Užsienio valstybių diplomatinių atstovybių, konsulinių įstaigų bei tarptautinių organizacijų atstovybių narių akreditavimo Lietuvos Respublikoje nuostatai* // Valstybės žinios. 1998. Nr.5.
53. *БМД*. 1997. №. 6.
54. *Итальянский уголовный кодекс*. – Москва, 1976.
55. *Конституция Украины*. – Киев, 1996.
56. *Примерный уголовный кодекс США*. – Москва, 1969.
57. *Свод законов РФ*. 1996. №. 9.
58. *Свод законов РФ*. 1998. №. 25.
59. *Уголовное уложение 22 марта 1903 г.* Под изданием Н. С. Таганцева. – Рига, 1922.
60. *Уголовный кодекс Испании*. – Москва, 1998.
61. *Уголовный кодекс Китайской Народной Республики*. – Санкт Петербург, 2001.

62. *Уголовный кодекс Республики Беларусь*. – Минск, 1998.
63. *Уголовный кодекс Республики Польша*. – Минск, 1998.
64. *Уголовный кодекс Российской Федерации*. – Москва, 1997.
65. *Уголовный кодекс ФРГ*. – Москва, 2000.
66. *Уголовный кодекс Швейцарии*. – Москва, 2000.
67. *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года*. – С.-Петербург, 1904.
68. *Федеральный закон о правовой системе РФ // СЗ РФ*. 1997. №. 1.

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

1. *1927 m. Varšuvos konferencijos rezoliucija // RiDp*. N. 1. 1928.
2. *Actes de la conférence*. – Rome, 1937.
3. *Aerial Piracy and Aviation Security* (Ed. by Yonah Alexander, Eugene Sochori). – Dordrecht, Boston, London, 1990.
4. *Akehurst M. Jurisdiction in International Law // British Yearbook of International Law*. 1972–1973. Vol. 46.
5. *Akehurst M. Modern Introduction to International Law*. 1993.
6. *Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. – Vilnius, 2000.
7. *Albert P. Blaustein, Gisbert H. Flanz. Constitutions of the Countries of the World*. – New York, 1994.
8. *American Journal of International Law*. – Washington, 1998. Vol. 92. No. 1.
9. *Anderson R. A. Wharton's Criminal Law and Procedure*. Vol. 4. – New York, 1957.
10. *Annuaire de l'institut de droit international*. 1950. T. II.
11. *Annuaire de l'institute de droit international*. 1898. T. XX.
12. *Archbold. Pleading, evidence, practice in criminal cases* (Thirty-fourth Edition). – London, 1959.
13. *Aspects of the International Validity of Criminal Judgments*. – Strasbourg, 1968.
14. *Austria's Initial Report to the United Nations Committee against Torture // United Nations Document*. CAT/C/5/Add.10.
15. *Bar L. Das Internationale Privat und Strafrecht*. – Hannover, 1862.
16. *Bar L. Lehrbuch des Internationales Privat und Strafrechts*. 1892.
17. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. – Vilnius, 2001.
18. *Bekarija Cesare*. Apie nusikaltimus ir baudmes. – Kaunas, 1935.
19. *Belgian Initial Report to the United Nations Committee against Torture // United Nations Document*. CAT/C/5/Add. 2.

20. *Bentzen J. F.* Der unerlaubte einflug von luftfahrzeugen in fremdes staatsgebiet in friedenszeiten und seine rechtsfolgen. – West Berlin, 1982.
21. *Beresford S. M.* Surveillance Aircraft and Sattelites – a Problem of International Law // The Journal of Air Law and Commerce. Vol. 27. No. 2.1960.
22. *Bierzanec R.* War Crimes: History and Definition // International Criminal Law Enforcement. – New York, 1987.
23. *Bin Cheng.* Delimitation of Outerspace: is it necessary? // Rapport présenté au symposium tenu les 15 et 16 oct. 1981, Centre of air space law. – McGill University.
24. *Bing Cheng.* The Law of International Air Transport. – London, 1962.
25. *Bouzat P., Pinatel J.* Traité de droit pénal et de criminologie. – Paris, 1970. T. II.
26. *Brownlie I.* Principles of Public International Law (4th edition). – Oxford, 1990.
27. *Burk D. L.* Jurisdiction in a World without Borders // Virginia Journal of Law and Technology. – University of Virginia, 1997.
28. *Canadian Treaty Series.* No. 32. 1991.
29. *Chart Chowing Signatures and Ratifications of the Council of Europe Conventions in the Penal Field.* – Strasbourg, 1999.
30. *Cooper J. C.* Exploration in Aerospace Law. – Monreal, 1968.
31. Coupable de crimes de guerre et d'assassinat, le maire rwandais est condamné à la perpétuité // Le Temps. 1 May 1999.
32. *Criminal law theory in transition Finnish and comparative perspectives /Ed. by R. Lahti and K. Nuotio/.* – Helsinki, 1992.
33. *Denza E.* Diplomatic Law: a Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations. – Oxford, 1998.
34. *Digest of Strasbourg Case // Law relating to the European Convention on Human Rights.* – Köln, Berlin, Bonn, München, 1984. Vol. I.
35. *Diplomatic Immunities Restriction Act.* December 21, 1955.
36. *Diplomatic Imunities and Privileges.* Misc.5. No. 99. 1985.
37. *Encyklopedia of Public International Law (Ed. by R. Bernhardt).* Vol. I.1992.
38. *Epp H.* Der Grundsatz der identen Norm und die beiderseitige Strafbarkeit. 1981.
39. *European Convention on Extradition. A guide to Procedures.* – Strasbourg, 1997.
40. *Europos Sąjunga.* Steigimo dokumentų rinktinė. – Vilnius, 1998.

41. *Explanatory Report on the European Convention on Extradition.* – Strasbourg, 1985.
42. *Explanatory Report on the European Convention on the International Validity of Criminal Judgements.* – Strasbourg, 1970.
43. *Explanatory Report on the European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Matters.* – Strasbourg, 1985.
44. *Explanatory Report on the European Convention on the Punishment of Road Traffic Offences.* – Strasbourg, 1970.
45. *Extavour W. C. The Exclusive Economic Zone: A Study of Evolution and Progressive Development of International Law of the Sea.* – Geneva, 1979.
46. *Ferencz B. Crimes against Humanity // Encyclopedia of Public International Law.* 1992.
47. *Finish Criminal Code Reform. Law Text and Drafts.* – University of Helsinki, 1990.
48. *Fitzgerald P. J. Criminal Law and Punishment.* – Oxford, 1962.
49. *Frankenstein. Internationale Privatrecht.* – Berlin, 1926.
50. *Frowein/Peuker. Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK – Kommentar.* 2 Aufl., Engel Verlag, Kehl, Strasbourg, Arlington, 1996.
51. *Gėjų ir lesbiečių slėpynės artėja prie pabaigos // Lietuvos rytas.* 2001 m. birželio 23 d., Nr. 146.
52. *Gerard Cohen–Jonathan. Aspects europeens des Droits Fondamentaux.* – Monchrestien, 1996.
53. *Gidel G. Le Droit International public de la mer.* – Paris, 1932. Vol. 1, 2.
54. *Gilbert G. Aspects of Extradition Law.* – Dordrecht, Boston, London, 1991.
55. *Ginsburg G. The Issue of Dual Citizenship among the Successor States // Osteuropa-recht.* Vol. 41. 1995.
56. *Groop W. Strafrecht Allgemeiner Teil.* – Berlin, 1998.
57. *Hälschner H. Das gemeine deutsche Strafrecht.* – Berlin, 1887.
58. *Hälschner H. Das gemeine deutsche Strafrecht. B. 1.* – Berlin, 1890.
59. *Handbook for Foreign Diplomats and Consular Personnel in the Republic of Estonia.* Ministry of Foreign Affairs. 1996.
60. *Harris D. J. Cases and Materials on International Law (Fifth edition).* – London, 1998.
61. *Henkin L., Pugh R. C., Schachter O., Smit H. International Law. Cases and Materials.* 1987.
62. *Herzog B. Proof of International Law and Foreign Law before a French judge // Virginia Journal of International Law.* Vol. 18. No. 14. 1978.

63. *Higgins R.* Problems and Process: International Law and how to use it. – Oxford, 1994.
64. *Hiller T.* Sourcebook of Public International Law. – London, 1998.
65. *Honig I. P.* The Legal Status of Aircraft. – Nijhoff, 1957.
66. *Yearbook of the Institute of the International Law.* – Paris, 1981. Vol. 59.
67. *Yearbook of the International Law Commission.* Vol. II, 1958.
68. *Interdepartmental Committee on State Immunities // Report on Diplomatic Immunity, Cmnd. 8460.*
69. *International Law Reports.* (Ed. Lauterpacht E.). – London, 1971. Vol. 43.
70. *International Law Reports.* (Ed. Lauterpacht H. and Lauterpacht E.). – London, 1963.
71. *International Civil Aviation Organization Bulletin.* 1962. No. 10.
72. *International Encyclopaedia of Laws. Criminal Law. Belgium* (By Lieven Dupont and Cyrille Fijnaut). – Deventer, Boston, 1993.
73. *International Law and World Order.* – St. Paul, Minnesota, 1990.
74. *International Law Association Report.* 1994.
75. *International Legal Materials.* 1965.
76. *International Legal Materials.* Vol. 32.1993.
77. *Jaščėnka A.* Konstitucinė tarptautinė teisė. – Kaunas, 1931.
78. *Jescheck H. H., Weigend T.* Lehrbuch des Strafrecht Allgemeiner Teil. – Berlin, 1996.
79. *Jessup P. C.* The Law or the Territorial Waters and Maritime Jurisdiction. – New York, 1927.
80. *Jočienė D.* Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Daktaro disertacija. – Vilnius, 1999.
81. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science.* 1971. No. 3.
82. *Jucys K.* Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje ir „dvigubo“ baudžiamumo problemos bei jų sprendimo būdai naujame Lietuvos baudžiamajame kodekse ir užsienio valstybių praktikoje // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1993. Nr. 1.
83. *Judgment of the Cour D'Assises de Paris,* 16th March 1990.
84. *Judgment of the Cour de Cassation, Chambre Criminelle,* of 6 January 1998. No. X96-32. 491 PF.
85. *Jurgutis V.* Baudžiamojo įstatymo teritorinė galia baudžiamojo kodekso projekte // Teisė. 1939. Nr. 45.

86. *Katuoka S.* Atviroji jūra: sąvoka ir laisvės // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1999. Nr. 13(5).
87. *Katuoka S.* Baudžiamoji jurisdikcija valstybės vidaus vandenyse // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1998. Nr. 9(1).
88. *Katuoka S.* Išskirtinės ekonominės zonos genezė // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1997. Nr. 6.
89. *Katuoka S.* Tarptautinė jūrų teisė. – Vilnius, 1997.
90. *Katuoka S.* Teritorinės jūros problemos // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1997. Nr. 6.
91. *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. – Kaunas, 1934.
92. *Kelsen H.* Principles of International Law (Second Edition). – New York, Chicago, S. Fransisco, Toronto, London, 1967.
93. *Kelsen H.* Principles of International Law. – New York, 1952.
94. *Ki-Gab Park.* A protection de la souveraineté aérienne. – Paris, 1991.
95. *Klaipėdiečių* jachtose cigaretės ir narkotikai // Lietuvos rytas. 1999 m. liepos 31 d.
96. *Klein E.* Die Stellung des Staates in der internationalen Rechtsordnung.// Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. 77. Band ½. – Heidelberg, 1978.
97. *Kohler J.* Internationales Strafrecht. – Stuttgart, 1917.
98. *Kunter N.* De la loi penale applicable aux delits commis a l'etranger pour lesquels l'extradition n'est pas admise // Revue internationale de droit pénal. N. 2. 1950.
99. *Kūris P., Požarskas M.* Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius, 1985.
100. *Kwiatkowska B.* Expansion of Protective Jurisdiction: Future Challenges in Lessons from the Past–blueprints for the Future // Proceedings of the 25th Canadian Council of International Law. – Ottawa, 1998.
101. *Lammasch H.* Auslieferungspflicht und Asylrecht. Eine Studie über Theorie und Praxis des Internationales Strafrecht. B.1. – Leipzig, 1887.
102. *Lasok O., Bridge J. W.* Introduction to the LAW and Institutions of the European Communities (Second Edition). – Exeter, 1979.
103. *Law Reports, Appeal Cases.* 1971.
104. *Lee L. T.* Jurisdiction over foreign Merchant Ships in the Territorial Sea // The American Juornal of International Law. No. 1. 1961.
105. *Leiden Journal of International Law.* – Leiden University. Vol. 13. No.4.2000.

106. *Lyal S. Sunga*. The Emerging System of International Criminal Law. Developments in Codification and Implementation. – Hague, London, Boston, 1997.
107. *Lietuvos laive kalnas narkotikų Europai // Lietuvos rytas*. 1999 m. balandžio 26 d.
108. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (projektas)*. Projekto Nr. P-2143.
109. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. – Vilnius, 2004.
110. *Lietuvos Respublikos sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose*. – Vilnius, 1995.
111. *Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis*. – Kaunas, 1930–1939. T. 1, 2.
112. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. – Vilnius, 1989.
113. *Lowenfeld A*. Aviation Law. – New York, 1981.
114. *Mačiūka A*. Dėl „oro erdvės teisės“ // Teisė. 1939. Nr. 49.
115. *Maksimaitis M*. Užsienio teisės istorija. – Vilnius, 1998.
116. *Malcolm N. S*. International Law (Fourth Edition). – Cambridge, 1997.
117. *Mann F. A*. The Doctrine of Jurisdiction in International Law. 1964.
118. *Meili F*. Lehrbuch des Internationales Strafrecht und Strafprozessrecht. – Zürich, 1910.
119. *Merle R*. Droit pénal général. – Paris, 1957.
120. *Mohl R*. Die Völkerrechtliche Lehre vom Asyle. 1853.
121. *Molenaar E. J*. Coastal State Jurisdiction over Vessel-source Pollution. – The Hague, Boston, London, 1998.
122. *Mosler H*. Application du droit International public par les Tribunaux nationaux. Recueil des Cours. – Paris, 1957. Vol. 7.
123. *Multilateral Treaties in Respect of which the Secretary-General Performs Depositary Functions // United Nations Documents ST/LEG/SER.E/15*.
124. *Nanda V. P*. The Validity of United States intervention in Panama under International Law // American Journal of International Law. Vol. 80. 1990.
125. *Nevera A*. Ekstradicija Lietuvos ir užsienio valstybių teisėje // Jurisprudencija: LTA mokslo darbai. 1999. Nr. 14(6).
126. *Nevera A*. Tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2001. Nr. 21(13).
127. *Nuteisti septyni Lietuvos jūrininkai // Lietuvos rytas*. 1999 m. spalio 4 d.

128. *O'Connell D. P.* International Law. – London, 1965.
129. *O'Connell D. P.* International Law. – London, 1970.
130. *OGH* decision of March 20, 1953.
131. *Özgen E.* Suclularin geri verimesi. – Ankara, 1962.
132. *Paksas A.* Diplomatiniai imunitetai ir privilegijos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. – Vilnius, 2000.
133. *Pavithran A. K.* Substance of Public International Law. Western and Estern. – Bombay, 1965.
134. *Permanent Court of International Justice.* Reports. series A. No. 10.
135. *Piesliakas V.* Dvigubos atsakomybės problema Lietuvos teisėje // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2001. Nr. 23(15).
136. *Piesliakas V.* Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996.
137. *Piesliakas V.* Teisinės sistemos reforma Lietuvoje: problemos ir perspektyvos // Justitia. 1997. Nr. 5.
138. *Piesliakas V., Gutauskas A.* Ar galima nusikalsti valstybei? // Teisės apžvalga. 1999. Nr. 2.
139. *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius, 2006.
140. *Piragoff D., Kran M.* The impact of Human Rights Principles on Extradition from Canada and the United States // Criminal Law Forum. No. 2. 1992.
141. *Prawo lotnicze* // Dziennik uztawow Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej. N. 32.1962.
142. *Qeller D. K.* The Office of Ambassador in the Middle Ages. – Princeton, 1967.
143. *Rapport explicatif sur la Convention europeenne d'extradition.* – Strasbourg, 1985.
144. *Revue General de Droit International Public.* 1996.
145. *Revue International de droit penal.* – Paris, 1966.
146. *Revue Internationale de droit pénal.* – Paris, 1950. N. 2.
147. *Revue Internationale de droit pénal.* – Paris, 1970. N. 1–2.
148. *Revue roumaine des sciences sociales.* 1996. N. 1.
149. *Robinzonas J.* Iš Lietuvos tarptautinės ir tarpsritinės baudžiamosios teisės // Kriminalistikos žinynas. 1997. Nr. 16.
150. *Rozmaryn St.* Skuteczność umów międzynarodowych PRL w stosunkach wewnętrznych // Panstwo i prawo, 1962. N. 12 (202).
151. *Sauliūnas D.* Audriaus Butkevičiaus fenomenas, arba ar gali parlamentas nuspręsti kitaip negu teismas? // Justitia. 1999. Nr. 3.
152. *Scelle G.* Cours de droit International public. – Paris, 1948.

153. *Schwarze F.* Der Wirkungskreis des Strafgesetzes betreffs der Zeit, der Raumes und der Personen // Handbuch des Deutschen Strafrechts in Einzelbeiträgen. Bd. 2. – Berlin, 1871.
154. *Schwazenberg G.* A Manuel of International Law. – London, 1967.
155. *Seidl-Hohenveldern I.* Transformation or Adoption of International Law into Municipal Law // The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 12. 1963.
156. *Shaw M. N.* International Law /Fourth Edition/. – Cambridge, 1997.
157. *Skubiszewski K.* Resolution of International Organizations Munitipal Law // The Polish Yearbook of International Law 1968/1969. Vol. II. – Wroslaw, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971.
158. *Stanger R. J.* Criminal Jurisdiction over Visiting Armed Forces. – Washington, 1965.
159. *Stankevičius V.* Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
160. *Starke I.* Introdaction to International Law. – London, 1972.
161. *Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija.* Seminaro medžiaga. – Vilnius, 2000.
162. *Stungys K., Vadapalas V.* Naujos teisinės praktikos galimybės: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Justitia. 1996. Nr. 3.
163. *Šengeno sutartis.* Šengeno sutarties taikymo konvencijos reziumė ir kiti dokumentai apie Šengeno sutartį. – Vilnius, 1995.
164. *Texas International Law Journal.* Vol. II. No. 3. 1976.
165. *The International Organization Immunities Act* // American Journal of International Law. No. 2. 1946.
166. *The Second Bennial International Criminal Law Seminar (By Richard D. Atkins).* International Bar Asotiation. – Netherlands, 1995.
167. *Tomkus J.* Politiniai nusikaltimai šių dienų baudžiamojoje teisėje // Kriminalistikos žinynas. 1936. Nr. 11.
168. *Triepel H.* Völkerrecht und Landesrecht. – Leipzig, 1899.
169. *Tunkin G. I.* The Problem of Sovereignty and Organization of European Security // Revue Bêlge de droit International. 1974. N. 1.
170. *Тухомиров Ю. А.* Право: национальное, международное, сравнительное // Государство и право. 1999. №. 8.
171. *United States Reports.* Vol. 290. 1993.
172. *V. Lingio* nužudymo nuosprendis // Teisės problemos. 1995. Nr. 1.
173. *Vadapalas V.* Tarptautinė teisė: bendroji dalis. – Vilnius, 1998.
174. *Vaišvila A.* Teisės teorija. – Vilnius, 2000.
175. *Visuotinė teisėjo chartija* // Justitia. 1999. Nr. 5–6.

176. *Vlasic I. A.* The Nineties: Problem and Prospects. – McGill University, 1991. Vol. XVII, part I.
177. *Volsonokas R.* Lietuvos jūros teisė // Teisė. 1930. Nr. 18.
178. *Wright Q.* The Law of the Nurenberg Trial // American Journal of International Law. 1947. Vol. 41.
179. *Žalkauskas K.* VI-oji Tarptautinė konferencija baudžiamajai teisei suvienodinti, Kopenhagoje, š.m. rugpjūčio mėn. 32 – rugsėjo mėn. 6 d. // Kriminalistikos žinynas. Nr. 6. 1935.
180. *Žmogaus teisės.* Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1993.
181. *Žmogaus teisės.* Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1991.
182. *Абдулаев М. И.* Примат международного права над внутригосударственным // Правоведение. 1992. №. 4.
183. *Авсов Ю. А., Егорьев В. В., Кейлин А. Д.* Морское право СССР. – Москва, 1930.
184. *Барс Ю. Р.* Вопросы гражданства в международном праве. – Москва, 1986.
185. *Баскин Ю. Я., Фельдман Д. И.* История международного права. – Москва, 1990.
186. *Блищенко И. П.* Соотношение норм международного и национального уголовного права // Проблемы реализации норм международного права. – Свердловск, 1989.
187. *Блищенко И. П., Дурденевский В. Н.* Дипломатическое и консульское право. – Москва, 1962.
188. *Блум М. И.* Действие Советского уголовного закона в пространстве. – Рига, 1974.
189. *Блум М. И.* Место совершения преступления в английском уголовном праве // Совершенствование уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Уч. зап. ЛГУ. Вып. 188. – Рига, 1973.
190. *Блум М. И.* Определение места совершения преступления и вопросы территориальной подследственности и подсудности // Ученые записки высших учебных заведений ЛССР. Право. Т. XIII (1). – Вильнюс, 1976.
191. *Блум М. И.* Применение советского уголовного закона к продолжаемым и длящимся преступлениям // Вопросы уголовного права и процесса. – Рига, 1969.
192. *Бойков А. Д.* Законность и целесообразность в уголовном судопроизводстве // Законность в Российской Федерации. – Москва, 1998.

193. *Бойцов А.* Действие уголовного закона во времени и пространстве. – Санкт-Петербург, 1995.
194. *Брунли Я.* Международное право. Книга первая. – Москва, 1977.
195. *Буткевич В. Г.* Соотношение внутригосударственного и международного права. – Киев, 1981.
196. *Буткевич В. Г., Муравьев В. И.* Новая буржуазная концепция соотношения международного и внутригосударственного права // Вестник КГУ. 1978. Вып. 6.
197. *Вадапалас В.* Условия осуществления государством дипломатической защиты своих граждан // Уч. зап. высших уч. заведений ЛССР. Право. Т. 21. – Вильнюс, 1987.
198. *Верещетин В. С.* Свобода судоходства в открытом море. – Москва, 1958.
199. *Галенская Л. Н.* Международная борьба с преступностью. – Москва, 1972.
200. *Галенская Л. Н.* Правовое положение иностранцев в СССР. – Москва, 1982.
201. *Ганюшкин Б. В.* Правовое положение консульств и их персонала // Московский журнал международного права. 1999. №. 3.
202. *Гинзбургс Дж.* Соотношение международного и внутригосударственного права в СССР и России // Государство и право. 1994. №. 3.
203. *Глотова С. В.* Прямая применимость (эффект) директив европейских сообществ во внутреннем праве государств членов ЕС // Московский журнал международного права. 1999. №. 3.
204. *Горшенков Г. Н.* Криминологический словарь. – Сыктывкар, 1995.
205. *Гроций Г.* О праве войны и мира. – Москва, 1957.
206. *Гуль А. К.* Соотношение международного и внутригосударственного права в практике стран ближнего востока. – Москва, 1988.
207. *Гуреев С. А., Егоров Л. М.* Принципы исключительной юрисдикции государства флага судна в открытом море и исключительной экономической зоне. – Москва, 1986.
208. *Действующее* международное право. – Москва, 1997. Т. 2.
209. *Джавад Ю. Х.* Международные соглашения по морскому судоходству. – Москва, 1968.
210. *Джебрин Д. Д.* Имплементация норм международного права во внутригосударственном законодательстве. – Киев, 1984.
211. *Дурманов Н. Д.* Советский уголовный закон. – Москва, 1967.

212. *Егинян Г. С.* О понятии открытой регистрации судов в международном праве // *Морское право и международное сотрудничество*. – Москва, 1990.
213. *Ежова О. Е.* Национально – правовая имплементация международных норм о статусе иностранцев в СССР. – Киев, 1989.
214. *Жаркова О. А.* Правовое положение судна в открытом море // *Правоведение*. 2000. №. 3.
215. *Жданов Ю. Н., Костин А. Н.* Международное сотрудничество в борьбе с преступностью. – Москва, 1997.
216. *Жудро А. К.* Некоторые вопросы международного-правового режима открытого моря: Очерки международного морского права. – Москва, 1962.
217. *Журавлев М.* К вопросу о правовом иммунитете членов Совета Федерации и депутатов Государственной думы Федерального собрания РФ // *Уголовное право*. 2000. №.1.
218. *Звирбуль В. К., Шупилов В. П.* Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974.
219. *Зимненко Б. Л.* Международные договоры в судебной системе Российской Федерации // *Московский журнал международного права*. 1999. №. 2.
220. *Зимненко Б. Л.* Международное право и Российское право: их соотношение // *Московский журнал международного права*. 2000. №. 3.
221. *Зимненко Б. Л.* Соотношение общепризнанных принципов и норм международного права и Российского права // *Международное право*. 2000. №. 8.
222. *Клименко Б. М.* Государственная территория. – Москва, 1974.
223. *Клименко Б. М.* Основные проблемы государственной территории в международном праве. Автореф. докт. дис. – Москва, 1970.
224. *Колодкин А. Л.* К разработке проекта конвенции о режиме морских судов в иностранных портах // *Морское право и практика*. 1965. Вып. 135. №. 27.
225. *Колодкин А. Л.* Правовой режим территориальных вод и открытого моря. – Москва, 1971.
226. *Коломбос Д.* Международное морское право. – Москва, 1975.
227. *Коломбос Д.* Международное морское право. – Москва, 1977.
228. *Коломбос Д., Хиггинс П.* Международное морское право. – Москва, 1953.
229. *Комментарий к уголовному кодексу РФ*. – Москва, 1997.

230. *Конрад Хессе*. Основы конституционного права ФРГ. – Москва, 1981.
231. *Конституции* государств Европейского союза. – Москва, 1997.
232. *Конституционное* (государственное) право зарубежных стран. – Москва, 1986.
233. *Конституционное* право зарубежных стран. – Москва, 2000.
234. *Конституция* Российской Федерации. Комментарий. – Москва, 1997.
235. *Копылов М. Н.* Международное космическое право. Сборник международно правовых актов. – Москва, 1987.
236. *Кузнецова Н. Ф.* Значение преступных последствий. – Москва, 1968.
237. *Курс* международного права в 6 томах. – Москва, 1967. Т. 3.
238. *Курс* международного права. Основные институты международного права. – Москва, 1990. Т. 3.
239. *Курс* уголовного права: общая часть. Том 1. Учение о преступлении. – Москва, 1999.
240. *Левин Д. Б.* Актуальные проблемы теории международного права. – Москва, 1974.
241. *Лукашук И.* Действие уголовного закона в пространстве // Российская юстиция. 1994. №. 4.
242. *Лукашук И. И.* Законодательство Украины и международное право // Государство и право. 1999. №. 9.
243. *Лукашук И.И., Наумов А. В.* Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве. – Москва, 1998.
244. *Лунц Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. – Москва, 1973.
245. *Малеев Ю. Н.* Международное воздушное право. Вопросы теории и практики. – Москва, 1986.
246. *Малько А.* Правовые иммунитеты // Правоведение. 2000. №. 6.
247. *Мартенс Ф.* Современное международное право цивилизованных народов. – Санкт-Петербург, 1904. Т. 1.
248. *Мартенс Ф.* Современное международное право цивилизованных народов. – Санкт Петербург, 1905. Т. 2.
249. *Марышева Н. И., Хлестова И. О.* Правовое положение российских граждан за границей (вопросы и ответы). – Москва, 1994.
250. *Медведев А.* Действие уголовного закона в пространстве // Журнал российского права. 1997. №. 9.
251. *Международное* космическое право. – Москва, 1985.
252. *Международное* морское право. – Москва, 1988.

253. *Международное право в документах.* – Москва, 1997.
254. *Международное публичное право (Сборник документов).* – Москва, 1996. Т. 2.
255. *Международное уголовное право.* – Москва, 1995.
256. *Международные воздушные сообщения СССР. Сборник документов.* – Москва, 1969. Т. 1.
257. *Мировой океан и международное право.* – Москва, 1986.
258. *Молодцов С. В.* Международно – правовой режим открытого моря и континентального шельфа. – Москва, 1960.
259. *Молодцов С. В.* Международное морское право. – Москва, 1987.
260. *Монтескье Ш.* О духе законов. – С.-Петербург, 1900.
261. *Мюллерсон Р. А.* Соотношение международного и национального права. – Москва, 1982.
262. *Николаев А. Н.* Проблема территориальных вод в международном праве. – Москва, 1954.
263. *Никольский Д.* О выдаче преступников по началам международного права. С.-Петербург, 1884.
264. *Никольский Д.* О выдаче преступников по началам международного права. – Санкт Петербург, 1889.
265. *Новые Конституции стран СНГ и Балтии.* – Москва, 1997.
266. *Общая теория государства и права в 3-х томах.* – Ленинград, 1968. Т. 1.
267. *Оппенгейм Л.* Международное право.– Москва, 1947. Т. 1.
268. *Оппенгейм Л.* Международное право. – Москва, 1948. Т. 1.
269. *Очерки международного морского права.* – Москва, 1962.
270. *Пионтковский А. А.* Уголовное право. Часть общая. – Казань, 1913.
271. *Поваляев Л. В.* Правовой режим морских портов Японии, открытых для международного судоходства. Автореф. канд. дис. – Ленинград, 1972..
272. *Познышев С. В.* Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912.
273. *Постановления пленумов верховных судов СССР и РСФСР (РФ) по уголовным делам.* – Москва, 1999.
274. *Сатоу Э.* Руководство по дипломатической практике. – Москва, 1962.
275. *Сахран А. М.* Принципы международного публичного права. – Каир, 1980.
276. *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Выпуск IX.* – Москва, 1954.

277. *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Выпуск XXIX.* – Москва, 1975.
278. *Свинарев В. В.* Правовое положение Российских баз за рубежом // *Московский журнал международного права.* 2000. №. 4.
279. *Сергеевский Н. Д.* Русское уголовное право. – Санкт Петербург, 1913.
280. *Симис К. М.* Трансформация международно-правовых норм в нормы внутригосударственные. Выпуск 12. – Москва, 1968,
281. *Современное зарубежное уголовное право.* – Москва, 1957. Т. 1.
282. *Современные зарубежные конституции.* – Москва, 1992.
283. *Спасович В.* Учебник уголовного права. – С.-Петербургъ, 1863.
284. *Стоянов А. Н.* Очерки истории и догматики международного права. – Харьков, 1875.
285. *Сунцов А. Е., Трунцевский Ю. В.* Теоретические проблемы имплементации норм международного уголовного права в России // *Московский журнал международного права.* 1997. Но. 2.
286. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. – С.-Петербургъ, 1902.
287. *Тилле А. А.* Время, пространство, закон. – Москва, 1965.
288. *Тиунов О. И.* Конституционный суд Российской Федерации и международное право // *Российский ежегодник международного права.* 1995.
289. *Тихомиров Ю. А.* Публичное право. – Москва, 1995.
290. *Трайнин А. Н.* Защита мира и борьба с преступлениями против человечества. – Москва, 1956.
291. *Тункин Г. И.* Основы современного международного права. – Москва, 1956.
292. *Уголовное законодательство зарубежных стран.* – Москва, 1999.
293. *Уголовное право буржуазных стран: общая часть.* – Москва, 1990.
294. *Уголовное право. Часть общая.* – Москва, 1969.
295. *Уголовное право: новые идеи.* – Москва, 1994.
296. *Усенко Е. Т.* Проблемы экстерриториального действия национального закона // *Московский журнал международного права.* 1996. №. 2.
297. *Устинов В. С.* Понятие и криминологическая характеристика организованной преступности. – Нижний Новгород, 1993.
298. *Ушаков Н. А.* Суверенитет в современном международном праве. – Москва, 1963.
299. *Федросс А.* Международное право. – Москва, 1959.

300. *Франць фонь – Листь*. Международное право въ систематическомъ изложеніи. – Рига, 1923.
301. *Франць фонь – Листь*. Учебник уголовного права. Особенная часть. – Москва, 1905.
302. *Франць фонь – Листь*. Учебникъ уголовного права. Общая часть. – Москва, 1903.
303. *Хайд Ч. Ч.* Международное право, его понимание и применение США. – Москва, 1952. Т. 3.
304. *Хлестов О. Н.* Международное право и Российская Федерация // Московский журнал международного права. 1994. №. 4.
305. *Черномордик Е. Я.* Воздушное пространство в международном праве // Известия АН СССР. 1948. Но. 4.
306. *Чусталь А. Т.* Уголовная юрисдикция прибрежного государства в отношении находящихся в его портах иностранных торговых судов // Ученые записки Тартуского ун-та. Выпуск 44. – Таллин, 1956.
307. *Эмин В. Г.* Проблема придела государственного суверенитета. Автореф. дис. – Москва, 1970.
308. *Юридический* энциклопедический словарь. – Москва, 1984.

PRINCIPLES OF THE STATE CRIMINAL JURISDICTION

Andrius Nevera

Summary of the monograph

One of the most important articles of criminal code of the State are those, where the principles setting down the conditions for the State to implement its criminal jurisdiction are entrenched. These articles are among the first ones that are entrenched in the criminal code and form the basis for the application of all the rest articles of the Code.

The implementation of the State's criminal jurisdiction unreservedly depends on the construction of the articles' norms. While considering their content it is possible to judge about the States' observance of the assumed international obligations as well the universally recognised international norms, since the State's criminal jurisdiction principles is a considerable part of international law in the national criminal law.

The questions of the State's criminal jurisdiction have been long regulated not only by the norms of the national but international law as well. Both international treaties and international customs often determine different State's criminal jurisdiction implementation rules than those that are already entrenched in the national criminal or criminal procedure laws. Despite the fact that Lithuania has been an independent and democratic State advanced in the international integration and co-operation for over a decade, its national criminal laws still are frequently created disregarding the international law norms. Especially it is the case with those norms of the Criminal Code, that regulate the principles of the States' criminal jurisdiction. While creating them, the novelties of the criminal law and international law doctrine are often left out.

There exist several reasons to such position. An attitude in Lithuania is widely spread that the international law has a specific status in the criminal justice. These, oppositely than in civil justice, do not have direct power without incorporation into the national law. Besides, it is not clear to what extent the universally recognised norms of international law influence the

creation of criminal laws, even though it is them, along with the international treaties, that have to be a base for the creation of the Criminal Code norms, especially those, where the States' criminal jurisdiction principles are entrenched.

This is one of the most important features of the present day criminal law. Even the countries holding the most conservative position towards this problem are changing their attitude and are trying to modify the mentioned norms so that the international law norms were not only the declarative provisions, but would in reality affect the implementation of the States' criminal jurisdiction.

In Lithuania principles and problems of the States' criminal jurisdiction have not been the subject of deep study so far. There are no scientific monographic research carried out in this area. Neither in the period of the second Republic of Lithuania (1920-1940), nor after the restoration of its independence in 1990, the specialists of the criminal law have not devoted due attention to the problem. Only separate articles have been published. The Lithuanian specialists of the international law are more interested in the subject. The problems have been analysed by J. Robinzonas, R. Volsonokas, K. Žalkauskas, A. Mačiuka, P. Kūris, V. Vadapalas, S. Katuoka, D. Jočienė, A. Paksas, E. Radušytė. The situation is different in foreign countries. Both the specialists of criminal law (F. Liszt, J. Kohler, F. Meili, A. Berner, L. Bar, F. Schwarze, R. Bulmering, H. Halschner, H. Jeschek, J. Cameroon, A. H. J. Swart, P. O. Traskman, N. S. Tagancev, S. V. Poznyshiev, M. I. Blum, A. A. Tille, N. N. Galenskaja, A. I. Boicov, A. M. Medvedev etc.) and the specialists of international law (J. Brownlie, D. P. O'Connell, R. J. Stanger, F. Martens, I. Lukashuk etc.) wrote significant works on the subject of the principles of the criminal jurisdiction and the implementation of the State's criminal jurisdiction based on these principles. The analysis of their works made a substantial influence on the author's studies.

The author of this monograph for the first time in Lithuania analyses theoretical and practical problems related to the entrenchment of the principles of the State's criminal jurisdiction in the Criminal Code of Lithuania. The author also submits a comprehensive interpretation of criminal laws. The work presents a new look on the construction methodology of norms of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, entrenching the principles of the State's criminal jurisdiction, as well on the improvement of other legal acts influencing the implementation of the State's criminal jurisdiction. The faults of the lawmaker's work in implementing the principles of the jurisdiction in the Lithuanian criminal laws are analysed and the scientifically

grounded proposals for their improvement are submitted in a form of the draft law.

The monograph includes introduction, four chapters, conclusions and recommendations.

The first chapter under the title of *The notion of the State's criminal jurisdiction and the system of principles. The influence of the international law norms to the State's criminal jurisdiction* analyses the multi-aspect term *jurisdiction* in order to define the notion of the State's criminal jurisdiction. The term *jurisdiction* is analysed in a wide sense, for the key role in the implementation of criminal jurisdiction belongs to the legislative authority of the country. Only after the legislature has implemented the principles of the State's criminal jurisdiction, the basis is laid for the State's executive and court jurisdiction.

The theoretical system of the State's criminal jurisdiction principles is analysed. At the same time it is noted that the State's criminal jurisdiction is not limited to the territory of Lithuania. A lot of attention is devoted to the polemic over the State's criminal jurisdiction quantity principles, on the basis of which the extraterritorial jurisdiction of the State is implemented.

Taking into consideration the fact that the principles of the State's criminal jurisdiction is a little, but important part of the international law in the national criminal law, the chapter also analyses the importance of the international law norms to the implementation of the State's criminal jurisdiction and the mechanism of their interrelation with the national laws.

The second chapter *The territorial criminal jurisdiction of the State and its implementation problems* analyses the most important problems, related to the implementation of the State's territorial jurisdiction. A special emphasis is laid on the territorial principle of the State's criminal jurisdiction and the specifics of the implementation of the State's criminal jurisdiction in the composite parts of the State. The status of the State's continental shelf and the economic zone are also analysed in order to see the specifics of the State's criminal laws' validity there. This chapter also analyses the most important restrictions of the implementation of the state's criminal jurisdiction to the citizens of Lithuania and foreign citizens defined by the norms of international and national law.

The third chapter *The State's criminal jurisdiction after the commission of the criminal act outside the borders of the Republic of Lithuania (extraterritorial jurisdiction)* is devoted to the analysis of the implementation problems of the State's extraterritorial jurisdiction. The principles of extraterritorial jurisdiction established and those not established in the existing and newly adopted Criminal Code of the Republic of Lithuania (the

principles of flag, active personality, security of the State interests, passive personality, universality, representative). The proposals are submitted for the necessity of the principles' implementation in the Criminal Code of the Republic of Lithuania and the construction methodology of entrenching norms. A lot of attentions devote to analysis the requisition of the act's double penalty characteristic for most principles of extraterritorial jurisdiction.

The fourth chapter *The Identification of the Criminal Act Place and its Significance for the State's Criminal Jurisdiction* devote to analysis of the problem of criminal act location that bears a significant influence for the implementation of all principles for the State's criminal jurisdiction.

Nevera, Andrius

Ne206 Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai: monografija. –
Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. –
208 p.

Bibliogr.: p. 182–203.
ISBN 9955-19-040-X

Monografijoje nuodugniai nagrinėjama valstybės baudžiamosios jurisdikcijos samprata, universali jurisdikcijos principų sistema bei tarptautinės teisės normų reikšmė, kuriant valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus įtvirtinančias Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normas, ir jų sąveikos su kitais nacionaliniais įstatymais mechanizmas. Pateikiamas naujas požiūris į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, įtvirtinančių valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principus, jų kūrimo metodus bei kitų teisės aktų, turinčių įtakos įgyvendinant valstybės baudžiamąją jurisdikciją, tobulinimą.

Ši monografija skirta studijuojantiems teisės mokslus, mokslininkams, teisininkams praktikams, dirbantiems ikiteisminio tyrimo institucijose, prokuratūroje, advokatūroje ir teismuose. Ji bus naudinga ir įstatymų leidėjams, nes nemaža dalis autoriaus siūlymų pateikiami įstatymo projekto pavidalu.

UDK 343(474.5)(094)

Andrius Nevera

VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS JURISDIKCIJOS PRINCIPAI

Monografija

Redaktorė *Stasė Simutytė*
Rinkėja *Janė Andriuškevičienė*
Maketuotoja *Regina Silkovienė*
Viršelio autorė *Stanislava Narkevičiūtė*

SL 585. 2006 09 28. 10,98 leidyb. apsk. l.

Tiražas 500 egz. Užsakymas

Išleido Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

Tinklapis internete www.mruni.lt

Elektroninis paštas leidyba@mruni.lt

Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13 b, LT-09109 Vilnius.

Tinklapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt